

**MAATSKAPLIKE WERKERS SE SIENINGS OOR DIE
UITDAGINGS VAN DIENSLEWERING AAN
ADOLESENTE VAN GESKEIDE OUERS**

deur

ALMARIE SLAZUS

Tesis ingelewer ter voldoening aan die vereistes

vir die graad van

MAGISTER IN MAATSKAPLIKE WERK

in die

Fakulteit Lettere en Sosiale Wetenskappe

aan die

UNIVERSITEIT STELLENBOSCH

Studieleier: Prof M Strydom

April 2022

VERKLARING

Deur hierdie tesis elektronies in te lewer, verklaar ek dat die geheel van die werk hierin vervat, my eie, oorspronklike werk is, dat ek die alleenouteur daarvan is (behalwe in die mate uitdruklik anders aangedui), dat reproduksie en publikasie daarvan deur die Universiteit Stellenbosch nie derdepartyregte sal skend nie en dat ek dit nie vantevore, in die geheel of gedeeltelik, ter verkryging van enige kwalifikasie aangebied het nie.

April 2022

Kopiereg © 2022 Universiteit Stellenbosch

Alle regte voorbehou

ERKENNING EN BEDANKINGS

‘n Meesters is nie net ‘n projek nie, maar ‘n hele pad wat geloop word met goeie ervarings, maar ook baie uitdagings. Baie dankie vir almal wat my ondersteun het tydens hierdie tydperk van my lewe.

- Dr Strydom, vir u eindelose geduld, aanmoediging en ondersteuning. Baie dankie vir al u leiding en tyd wat u aan my spandeer het. Ek sou dit nie sonder u kon doen nie.
- Departement Maatskaplike Werk. Baie dankie vir die geleentheid om hierdie studie te doen.
- Mnr. Hassenkamp en die personeel by Hoërskool Hermanus wat my tydens die proses ondersteun het.
- Lauren Bright, en die personeel by Kay Mason Foundation vir al julle begrip en ondersteuning.
- Jana Walters, vir jou foutlose taalversorging, ondersteuning en leiding.
- Dr. Erika Oosthuysen, wat my ondersteun en bemoedig het veral in die meer uitdagende tye. Baie dankie dat u altyd in my geglo het.
- My ouers, wat altyd aan my kant gestaan het. Ek sou dit nie sonder julle kon doen nie My broers en suster. Dankie vir al julle ondersteuning, elkeen op hulle eie manier.

OPSOMMING

Egskeiding word al meer as 'n alledaagse verskynsel beskou en is globaal regoor verskeie kultuurgroepe aan die toeneem. Egskeiding gaan hand-aan-hand met konflik en verskeie uitdagings, maar wanneer daar kinders, veral adolessente, betrokke is, is egskeiding selfs meer ingewikkeld. Adolessensie word as 'n belangrike tussengang-lewensfase beskou waartydens verskeie ontwikkelings plaasvind wat die adolessent vir die volwasse wêreld voorberei. Adolessensie self bestaan uit verskeie uitdagings en dit vind soms plaas dat adolessente van dieselfde ouderdom nie op dieselfde ontwikkelingsvlak is nie. Dus kom daar verskeie uitdagings van dienslewering aan adolessente na vore en kan dienslewering aan adolessente nie dieselfde benader word as dienslewering aan kinders of volwassenes nie. Min navorsing is beskikbaar rakende die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers. Baie literatuur fokus op jonger kinders, of groepe kinders van egskeiding van alle ouderdomme. Hierdie studie poog om sodanige gaping in navorsing te oorbrug.

Die doel van die studie was om 'n begrip te ontwikkel van maatskaplike werkers se sienings oor die moontlike uitdagings wat dienslewering aan adolessente van geskeide ouers inhou. Tydens die studie is twee navorsingsvrae beantwoord, naamlik, “Wat is die siening van maatskaplike werkers oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers?” saam met “Wat is die siening van maatskaplike werkers oor die uitdagings wat adolessente tydens egskeiding beleef?”

'n Kwalitatiewe navorsingsbenadering is gevolg en 'n verkennende en beskrywende navorsingsontwerp is ook benut aangesien daar min literatuur aangaande maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers beskikbaar is.

'n Doelbewuste steekproef saam met 'n sneeubalsteekproef is gebruik en agttien maatskaplike werkers het aan die studie deelgeneem. Hierdie maatskaplike werkers het dienste by verskeie organisasies in die Wes-Kaapse metropool en omliggende omgewings soos Overberg-, Helderberg- en Drakensteindistrik aan adolessente van geskeide ouers gelewer. 'n Semi-gestruktureerde onderhoudskedule is tydens individuele onderhoude met die deelnemers benut om data in te samel. Weens die COVID-19 pandemie het onderhoude virtueel oor “Zoom” plaasgevind om die veiligheid van alle betrokke partye te verseker.

Die bevindinge en gevolgtrekkings van die studie is dat dienslewering aangepas moet word aan adolessente. Egskeiding hou verskeie uitdagings vir adolessente in en van daardie uitdagings ontstaan tydens dienslewering aan adolessente. Uitdagings van dienslewering wat geïdentifiseer is sluit in die adolessent se houding teenoor dienslewering wat samewerking en motivering van dienslewering behels, die lewensfase waartydens dienste gelewer moet word, adolessente se impulsiewe denkwysse teenoor dienslewering, adolessente se emosionele intelligensievlak en dat hulle dit moeilik vind om te vertrou. Verder is 'n tekort aan beskikbare tyd van beide die adolessent en maatskaplike werkers as uitdagings van dienslewering geïdentifiseer.

Daar word aanbeveel dat meer bewusmakingsprogramme oor die hantering van egskeiding aangebied word, dat vaardighede en opleiding oor die uitdagings van egskeiding verskerp word, en dat ondersoek word hoe effektiewe dienslewering aan adolessente gelewer kan word. Daar word ook aanbeveel dat meer hulpbronne beskikbaar gestel moet word ten einde meer maatskaplike werkers by skole aan te stel sodat maatskaplike dienste meer toeganklik vir adolessente van geskeide ouers kan wees.

Voorstelle is ook gemaak vir toekomstige navorsing, veral aangaande die uitdagings van egskeiding vir adolessente in 'n multi-kulturele Suid-Afrikaanse konteks. Ten slotte is voorgestel dat toekomstige navorsing gedoen word oor hoe om egskeiding meer "kindervriendelik" te maak ten einde die uitdagings van egskeiding te verminder.

ABSTRACT

Divorce is increasingly seen as an everyday occurrence and is globally on the rise across various cultural groups. Divorce goes hand in hand with conflict and various challenges, but when children, especially adolescents, are involved, divorce itself is seen as more complicated. The life phase of adolescence can be seen as an important phase between childhood and adulthood where various development tasks take place to prepare adolescents for the adult world. Adolescence itself consists of several challenges. One of these challenges is that adolescents of the same age are not necessarily on the same level of development. Thus, several challenges regarding rendering services to adolescents arise and services to adolescents cannot be approached in the same manner as services to children or adults. Little research is available regarding the challenges of rendering services to adolescents of divorced parents. Many literature focuses on younger children, or group children of all ages of divorce together. The study seeks to bridge this gap in research.

The goal of the study is to develop an understanding of social workers' views on the possible challenges that rendering services to adolescents of divorced parents pose. During the study, two research questions were answered, namely "What is the view of social workers on the challenges of rendering service to adolescents of divorced parents?" along with "What is the view of social workers about the challenges adolescents face during a divorce?"

A qualitative research approach was followed and an exploratory and descriptive research design was utilised as there is little literature available regarding social workers' views on the challenges of service delivery to adolescents of divorced parents.

A purposive sample together with a snowball sample was utilised which consisted of eighteen social workers who were providing services to adolescents of divorced parents at various organisations in the Western-Cape metropole and surrounding areas including Overberg, Drakenstein and Helderberg. The research made use of a semi-structured interview schedule to collect data during individual interviews with the participants. Due to the COVID-19 pandemic, interviews were conducted electronically via "Zoom" to ensure the safety of all parties involved.

The findings and conclusions of the study are that firstly, service delivery to adolescents should be approached differently. Divorce poses several challenges for adolescents and challenges

arise during service delivery to adolescents. The accessibility of services and knowledge to provide services to adolescents have been identified as gaps.

Recommendations have been made for more awareness programmes on dealing with divorce, training on the challenges of divorce as well as how to provide services to adolescents. It is also recommended that more accessible services be made available to support adolescents of divorced parents.

Finally, suggestions have been made for future research, especially regarding the challenges of divorce for adolescents in the multi-cultural South African context. Furthermore, future research was proposed on how to make divorce more “child friendly” in order to reduce the challenges of divorce.

INHOUDSOPGAWE

Verklaring.....	i
Erkenning en bedankings	ii
Opsomming	iii
Abstract	v
Inhoudsopgawe.....	vii
Lys van tabelle	xv
HOOFSTUK 1: INLEIDING	1
1.1 MOTIVERING VIR STUDIE	1
1.1.1 Voorkoms van egskeiding.....	1
1.1.2 Uitdagings wat egskeiding vir adolessente inhou.....	3
1.1.3 Uitdagings van dienslewering aan adolessente.....	5
1.2 PROBLEEMSTELLING	8
1.3 NAVORSINGSVRAAG EN DOEL VAN NAVORSING	8
1.3.1 Doel van die navorsing	9
1.3.2 Doelwitte.....	9
1.4 TEORETIESE VERTREKPUNTE	9
1.4.1 Psigososiale ontwikkelingsteorie	10
1.4.2 Kognitiewe ontwikkelingsteorie	10
1.4.3 Ekologiese perspektief.....	11
1.4.4 Algemene sisteemteorie en gesinsisteemteorie.....	11
1.5 KONSEPTE EN DEFINISIËS	12
1.5.1 Maatskaplike Werkers.....	12
1.5.2 Geskeide ouers	12
1.5.3 Adolessensie	12
1.5.4 Adolessente	12
1.5.5 Dienslewering	12
1.5.6 Uitdagings	13
1.5.7 Sienings.....	13
1.6 NAVORSINGMETODE	13
1.6.1 Navorsingsbenadering.....	13

1.6.2	Navorsingsontwerp	14
1.6.3	Navorsingsmetode.....	15
1.6.3.1	Literatuurstudie	15
1.6.3.2	Populasie en steekproef.....	15
1.6.3.3	Instrumente vir data-insameling.....	17
1.6.3.4	Loodsstudie	18
1.7	DATA ONTLEDINGPROSEDURES.....	19
1.7.1	Metode van data-ontleding	19
1.7.2	Dataversadiging	20
1.7.3	Metode van databevestiging	20
1.7.3.1	Geloofwaardigheid	20
1.7.3.2	Oordraagbaarheid	20
1.7.3.3	Betroubaarheid	21
1.7.3.4	Ooreenkomstigheid	21
1.8	ETIESE KLARING	22
1.8.1	Vermyding van die opdoen van skade	23
1.8.2	Vrywillige deelname	23
1.8.3	Ingeligte toestemming.....	23
1.8.4	Konfidensialiteit.....	24
1.9	BEPERKINGE VAN DIE STUDIE	24
1.10	AANBIEDING	24
HOOFSTUK 2: LEWENSFASE, ONTWIKKELING EN BEHOEFTE VAN		
ADOLESENTE		26
2.1	INLEIDING	26
2.2	LEWENSFASE VAN ADOLESSENTE.....	27
2.2.1	Belangrike ontwikkelingstake tydens adolessensie	28
2.2.2	Die ontwikkeling van die brein tydens adolessensie	29
2.3	PSIGOSOSIALE ONTWIKKELING VAN ADOLESSENTE.....	30
2.3.1	Erikson se agt ontwikkelingstadiums.....	30
2.3.2	Ontwikkeling van identiteit.....	31
2.3.3	Ontwikkeling van selfkonsep.....	32
2.3.4	Selfgesentreerde perspektief van adolessente	32
2.3.5	Identiteit en rolverwarring	33
2.4	KOGNITIEWE ONTWIKKELING	34

2.4.1	Jean Piaget (1952) se vier lewensfasas van kognitiewe ontwikkeling	35
2.4.2	Formele operasionele denkprosesse van adolessente.....	36
2.5	GEDRAG VAN ADOLESSENTE	37
2.5.1	Soektog na self as rede vir gedrag van adolessent	37
2.5.2	Dryfkrag as rede vir gedrag vir adolessent	38
2.5.3	Prososiale gedrag van adolessente	38
2.5.4	Antisosiale gedrag van adolessente	39
2.6	SOSIALE ONTWIKKELING VOLGENS DIE SISTEEMTEORIE	40
2.6.1	Algemene sisteemteorie: Gesin as 'n sosiale eenheid.....	41
2.6.2	Gesinsisteemteorie	41
2.6.3	Eggenoot-subsisteem	42
2.6.4	Ouerskap-subsisteem	43
2.6.5	Sibbe-subsisteem.....	44
2.7	INVLOED VAN OMGEWING OP DIE ONTWIKKELING VAN DIE ADOLESSENT MET VERWYSING NA DIE EKOLOGIESE PERSPEKTIEF	44
2.7.1	Mikro-sisteem	45
2.7.1.1	Verhouding met ouers	45
2.7.1.2	Invloed van portuurgroep	46
2.7.3	Makro-sisteem.....	48
2.8	BEHOEFTE VAN ADOLESSENTE VOLGENS MASLOW SE HIËRARGIE	48
2.8.1	Primêre behoeftes.....	49
2.8.2	Sekondêre behoeftes (Groeibehoeftes)	49
2.9	SAMEVATTING.....	50
HOOFSTUK 3: UITDAGINGS VAN EGSKEIDING VIR ADOLESSENTE WAT MAATSKAPLIKE DIENSLEWERING KAN BEÏNVLOED		52
3.1	INLEIDING	52
3.2	UITDAGINGS VAN EGSKEIDING VIR ADOLESSENTE.....	53
3.3	DIREKTE UITDAGINGS VAN EGSKEIDING OP ADOLESSENTE.....	55
3.3.1	Invloed op identiteitsontwikkeling	55
3.3.1.1	Ontwikkeling van negatiewe gevoelens as gevolg van die egskeiding.....	56
3.3.1.2	Invloed op adolessente se morele ontwikkeling.....	57
3.3.1.3	Invloed op adolessente se ontwikkeling van selfbeeld.....	57

3.3.1.4	Invloed op adolessent se soektog na self.....	58
3.4.1.1	Vrees vir ontstaan van stigmas.....	61
3.4.1.2	Vrees vir moontlike negatiewe reaksie van die portuurgroep.....	62
3.4.1.3	Invloed op die sienings van romantiese verhoudings.....	62
3.4.2.1	Negatiewe impak op die verhouding tussen ouers	64
3.4.2.2	Verswakking in die ouers-kind verhouding	65
3.5	TOEGANKLIKHEID VAN ONDERSTEUNINGSDIENSTE.....	66
3.6	UITDAGINGS VAN DIENSLEWERING AAN ADOLESSENTE.....	67
3.6.1	Bepaling van die welstand van die adolessent	68
3.6.1.1	Selfbeeld van die adolessent	69
3.6.1.2	Adolessent se siening oor lewensvervulling	69
3.6.1.3	Gemoedstoestand van die adolessent	69
3.6.1.4	Sosiale ondersteuning van die adolessent	70
3.6.2	Geslagsveroordeling en gender rolverwagtinge van adolessente	71
3.6.3	Verskillende volwassenheidsvlakke van adolessente	71
3.6.4	Verskillende emosionele intelligensievlakke van adolessente.....	72
3.6.5	Bekommernis van adolessente oor konfidensialiteit en privaatheid.....	73
3.6.6	Wyse en tydsduur van egskeiding.....	74
3.6.7	Ouers se verhouding met kinders.....	75
3.7	VERMINDERING VAN UITDAGINGS VAN DIENSLEWERING AAN ADOLENTE VAN GESKEIDE OUERS	76
3.7.1	Verminder stigmas	76
3.7.2	Bevordering van goeie kommunikasie.....	77
3.7.3	Bevordering van vergifnis.....	77
3.7.4	Toeganklikheid van bronne.....	78
3.7.5	Ondersteuning vir aanpassing tot die herstrukturering van die gesin	78
3.8	SAMEVATTING.....	78
HOOFSTUK 4: MAATSKAPLIKE WERKERS SE SIENING OOR DIE UITDAGINGS VAN DIENSLEWERING AAN ADOLESSENTE VAN GESKEIDE OUERS		
4.1	INLEIDING	79
4.2	NAVORSINGSMETODE	80
4.2.1	Navorsingsvraag	80
4.2.2	Doel en doelwitte van die navorsing.....	81

4.2.3	Navorsingbenadering	81
4.2.4	Navorsingsontwerp	81
4.2.5	Navorsingsinstrument.....	82
4.2.6	Populasie, steekproef en steekproefmetode	83
4.2.7	Metode van data-ontleding	85
4.2.8	Databevestiging.....	86
4.3	BEVINDINGE VAN EMPIRIESE ONDERSOEK	86
4.3.1	Profiel van deelnemers.....	87
4.3.1.1	Organisasie waar deelnemers dienste lewer.....	89
4.3.1.2	Kwalifikasie in maatskaplike werk verwerf.....	89
4.3.1.3	Aantal jare ervaring as maatskaplike werker	89
4.3.1.4	Aantal jare van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers.....	90
4.4	TEMAS, SUBTEMAS EN KATAGORIEË GEÏDENTIFISEER UIT DATA ANALISE	90
BESPREKING VAN BEVINDINGE		94
4.5	SIENING OOR DIE LEWENSFASE, ONTWIKKELING EN BEHOEFTE VAN ADOLESSENTE	94
4.5.1	Tema 1: Belangrikste veranderinge wat adolessente tydens lewensfase van adolessensie deurgaan	94
4.5.1.1	Subtema 1 : Die psigososiale ontwikkeling	94
4.5.1.2	Subtema 2: Kognitiewe ontwikkeling.....	96
4.5.1.3	Subtema 3:Sosiale ontwikkeling	98
4.6	UITDAGINGS VAN ADOLESSENTE VAN GESKEIDE OUIERS.....	99
4.6.1	Tema 2: Uitdagings vir adolescent as gevolg van veranderde gesinstruktuur	99
4.6.1.1	Subtema 1: Afname in gesinsverhouding.....	99
4.6.1.2	Subtema 2: Verandering in uitdagings wat ontstaan in ouer-kind verhouding.....	101
4.6.1.3	Subtema 3: Uitdagings wat ontstaan as gevolg van die verhouding tussen ouers	104
4.6.1.4	Subtema 4: Verandering in sibbe-verhoudings	106
4.6.2	Tema 3: Uitdagings wat adolessente ervaar in sosiale verhoudings.....	109
4.6.2.1	Subtema 1: Verandering in verhouding met portuurgroep.....	109
4.6.2.2	Subtema 2: Verhoogde risiko vir antisosiale gedrag.....	111
4.6.3	Tema 4: Skolastiese uitdagings wat adolessente van egskeiding ervaar	113

4.6.3.1	Subtema 1: Verandering in aard van skoolbywoning	113
4.6.3.2	Subtema 2: Verandering in akademiese prestasie	115
4.6.3.3	Subtema 3: Verandering in ouerbetrokkenheid.....	117
4.7	UITDAGINGS VAN DIENSLEWERING AAN ADOLESSENTE VAN GESKEIDE OUERS	119
4.7.1	Tema 5: Tipe dienste wat aan adolessente van geskeide ouers gelewer word..	119
4.7.1.1	Subtema 1: Individuele dienste	119
4.7.2	Tema 6: Wyse hoe dienslewering aan adolessente anders benader word.....	120
4.7.2.1	Subtema 1: Neem lewensfase van adolessent in ag	121
4.7.2.2	Subtema 2: Neem ontwikkelingsvlak van adolessent in ag	122
4.7.3	Tema 7: Uitdagings van dienslewering aan adolessente.....	123
4.7.3.1	Subtema 1: Adolessent se houding teenoor dienslewering	124
4.7.3.2	Subtema 2: Lewensfase van adolessensie	125
4.7.3.3	Subtema 3: Beskikbare tyd vir dienslewering.....	127
4.7.4	Tema 8: Faktore wat die adolessent se gewilligheid om professionele hulp te soek of te aanvaar beïnvloed.....	128
4.7.4.1	Subtema 1: Bestaan van samelewingstigma.....	128
4.7.4.2	Subtema 2: Adolessente se verhouding met hul ouers.....	130
4.7.4.3	Subtema 3: Adolessent self	131
4.8	DIENSTE WAT GELEWER KAN WORD OM UITDAGINGS WAT EGSKEIDING VIR PARTYE INHOU TE VERMINDER.....	133
4.8.1	Tema 9: Dienste wat uitdagings kan verminder.....	133
4.8.1.1	Subtema 1: Bewusmakingsprogramme	133
4.8.1.2	Subtema 2: Gesinsondersteuning	136
4.8.1.3	Subtema 3: Toeganklikheid van dienste.....	139
4.8.1.4	Subtema 4: Bevorder betrokkenheid van alle betrokke partye	140
4.8.2	Tema 10: Leemtes van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers	141
4.8.2.1	Subtema 1: Tekort aan gespesialiseerde dienste	141
4.8.2.2	Subtema 2: Toeganklikheid van dienste.....	141
4.8.2.3	Subtema 3: Leemtes in kennis oor die lewensfase van adolessensie	142
4.8.2.4	Subtema 4: Min beskikbare navorsing in die Suid-Afrikaanse konteks	143
4.9	SAMEVATTING.....	144
	HOOFSTUK 5: GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS.....	145
5.1	INLEIDING	145

5.2	GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS	145
5.2.1	Profiel van deelnemers.....	146
5.3	SIENING OOR DIE LEWENSFASES, ONTWIKKELING EN BEHOEFTE VAN ADOLESSENTE	147
5.3.1	Belangrikste veranderinge wat adolessente tydens lewensfase van adolessensie deurgaan	147
5.4	UITDAGINGS VAN ADOLESSENTE VAN GESKEIDE OUERS.....	148
5.4.1	Uitdagings vir adolessente as gevolg van veranderde gesinstruktuur	148
5.4.2	Uitdagings wat adolessente ervaar in sosiale verhoudings.....	150
5.4.3	Skolastiese uitdagings van egskeiding.....	151
5.5	UITDAGINGS VAN DIENSLEWERING AAN ADOLESSENTE VAN GESKEIDE OUERS	153
5.5.1	Dienste wat aan adolessente van geskeide ouers gelewer word	153
5.5.2	Wyse hoe dienslewering aan adolessente anders benader word.....	153
5.5.3	Uitdagings van dienslewering aan adolessente.....	154
5.5.4	Faktore wat 'n uitdaging kan wees vir die adolessent se gewilligheid om professionele hulp te soek of te aanvaar	156
5.6	DIENSTE WAT GELEWER KAN WORD OM DIE UITDAGINGS VIR ALLE PARTYE TE VERMINDER.....	157
5.6.1	Dienste wat uitdagings kan verminder.....	157
5.6.2	Leemtes van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers	159
5.7	AANBEVELINGS VIR VERDERE NAVORSING.....	160
5.8	SAMEVATTING.....	161
	BIBLIOGRAFIE	162
	BYLAE 1: SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD AFRIKAANS	172
	BYLAE 2: SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD ENGELS.....	175
	BYLAE 3: INGELIGTE TOESTEMMING: AFRIKAANS.....	178
	BYLAE 4: INGELIGTE TOESTEMMING: ENGELS	182
	BYLAE 5: ONAFHANKLIKE KODEERDER VERKLARING	186
	BYLAE 6: ETIESE KLARING	187
	BYLAE 7: AANGEPASTE ETIESE KLARING.....	190

LYS VAN TABELLE

Tabel 1.1: Erikson (1959) se teorie van psigososiale ontwikkeling.....	31
Tabel 2.1: Piaget (1952) se vier stadia van kognitiewe ontwikkeling.....	35
Tabel 3.1: Profiel van die deelnemers	88
Tabel 4.1: Temas, subtemas en kategorieë van data analise	90

HOOFSTUK 1:

INLEIDING

1.1 MOTIVERING VIR STUDIE

In hierdie afdeling sal daar gefokus word op die voorkoms van egskeiding, die uitdagings wat egskeiding vir adolessente inhou saam met die uitdagings van dienslewering aan adolessente.

1.1.1 Voorkoms van egskeiding

Egskeiding is wêreldwyd aan die toeneem. Daarom is daar ook 'n toename in belangstelling aangaande die uitdagings wat egskeiding vir betrokke adolessente en hulle ouers inhou (VanderValk, Spruijt, De Goede, Maas & Meeus, 2005:533; Whitten & Burt, 2015:363). In Suid-Afrika, met sy verskeidenheid kultuurgroepe, word hierdie toename in egskeiding dan ook nie slegs tot een sosiale groep beperk nie, maar vind dit onder alle kultuurgroepe en sosio-ekonomiese klasse plaas (Bojuwoye & Akpan, 2009:261).

Suid-Afrika se egskeidingsyfer word al vir meer as 'n dekade as hoog beskou (Bojuwoye & Akpan, 2009:260). Volgens die statistieke vervat in *Huwelike en Egskeidings 2019* wat in 2021 uitgereik is, is 'n totaal van 23 710 egskeidings in 2019 geregistreer. Wat verder aan die lig gekom het is dat daar 'n toename in egskeidings onder Suid-Afrika se swart bevolking is, met die hoogste egskeidingsyfer van 10 677 (45%) van egskeidings wat in 2019 plaasgevind het. Die res van die bevolking se syfers dui daarop dat 22.2% van die wit bevolking in 2019 geskei het, 19% van die bruin bevolking, 5.5% van die Indiese/Asiese bevolking en 3.4% paartjies van gemengde groepe. Van hierdie getalle was daar 4.8% waarvan die etniese groepe nie aangedui is nie (Statistieke Suid-Afrika, 2019). Volgens hierdie statistieke was daar in 2019 by 'n totaal van 55.9% egskeidings wat plaasgevind het, kinders onder die ouderdom van 18 jaar betrokke. In 2014 was daar 24 689 egskeidings en by 13 676 (55.4%) van hierdie egskeidings was gesinne met kinders onder die ouderdom van 18 jaar, betrokke. Alhoewel daar in 2019 minder (23 710) egskeidings was, was daar meer kinders onder die ouderdom van 18 jaar betrokke (13 264=55.9%) as in 2014 (Statistieke Suid-Afrika, 2019).

Volgens bogenoemde statistieke kan daar dus afgelei word dat daar 'n toename was in egskeiding onder die swart Afrika bevolkingsgroep asook 'n geringe toename in egskeiding

waar kinders onder die ouderdom van 18 jaar betrokke is (Statistieke Suid-Afrika, 2019). Hierdie statistieke dui op groeiende uitdagings van egskeiding in Suid-Afrika.

Verskeie uiteenlopende redes word vir die globale toename in egskeidings aangevoer. Een van die redes is dat vroue in die een-en-twintigste eeu emosioneel en finansieel meer selfstandig is as in die verlede en dat hulle dus minder afhanklik van hul eggenote is en gevolglik makliker sal skei in die geval van 'n ongelukkige huwelik (Landucci, 2008:1; Damota, 2019:9). Supratman (2020:290) voeg by dat meer egskeidings moontlik plaasvind waar egpare, weens onstabiele huwelike, nie bymekaar woon nie en dus vir lang tydperke van mekaar geskei is. Om vroeg in 'n verhouding te trou, oor 'n laer as algemene opvoeding te beskik, en om saam in dieselfde huishouding te woon voor die huwelik, kan verder tot die globale hoë egskeidingsyfer bydrae.

Alhoewel die siening heers dat egskeiding vir die kinders in 'n huishouding negatief van aard is, meen sommige skrywers dat dit nie noodwendig altyd die geval is nie. Elke adolessent ervaar 'n egskeiding verskillend (Bojuwoye & Akpan, 2009:260; Moon, 2011:244; Damota, 2019:9). Amato in Bojuwoye en Akpan (2009:260), brei verder uit dat elke egskeiding uniek is en dat verskeie veranderlikes moontlik kan bydra tot die wyse waarop elke individu die egskeiding ervaar. Aspekte wat 'n invloed kan hê op die ervaring van egskeiding sluit in persoonlikheidsfaktore van die adolessent, ouderdom van die kind tydens die egskeiding, familie dinamika, konflik tussen die ouers tydens en voor die egskeiding, asook die adolessent se algemene siening oor egskeiding. Moon (2011:244) voeg by en noem dat die tydsverloop van die egskeiding, asook die wyse waarop die egskeiding aan adolessente van die gesin bekend gemaak word, ook 'n rol in die ervarings en sienings van die egskeidingsproses speel. Nie net word egskeiding uniek en verskillend van kind tot kind ervaar nie, maar reageer elke kind anders met die bekendmaking van die egskeiding. Wanneer Bojuwoye en Akpan (2009:260) asook Damota (2019:9) moontlike reaksies op egskeiding verduidelik noem hulle dat sommige adolessente met woede, vrees, of geweldige smart reageer wanneer die egskeiding aan hulle bekend gemaak word. Adolessente van egskeiding voel soms skaam en verskuil die egskeiding van hul vriende, of ontken die egskeidingsproses. Aan die ander kant gebeur dit soms dat adolessente verlig en gelukkig oor die opbreek van hul ouers se huwelik voel. Hierdie verligting kom veral in huishoudings voor waar daar aanhoudende konflik bestaan het.

1.1.2 Uitdagings wat egskeding vir adolessente inhou

Ongeag of 'n egskeding as positief of negatief beskou word, stem die meeste bronne ooreen dat egskeding vir adolessente en alle betrokke partye verskeie uitdagings inhou (Goldenberg, Stanton & Goldenberg, 2017:47; Supratman, 2020:289). Alhoewel literatuur hierdie uitdagings bevestig, is dit ook moontlik dat die negatiewe effekte nie noodwendig weens die egskeding self ontstaan nie, maar weens die langtermyn spanning wat met die egskedingsproses gepaard gaan. Vezzetti (2016:5) verduidelik dat die negatiewe gevolge van egskeding die gevolg is van die adolessent se blootstelling aan langtermyn konflik tussen die ouers, 'n tekort aan ouerleiding saam met onsekerheid, en min leiding om by die nuwe gesinstruktuur aan te pas.

Alhoewel alle kinders wat by egskedings betrokke is moontlike uitdagings ervaar, fokus hierdie studie slegs op die uitdagings wat egskeding vir adolessente inhou. Die algemene verwysing na kinders van egskeding of kinders van geskeide ouers sluit dan ook adolessente in. Moontlike uitdagings vir adolessente van egskedings sluit in 'n afname in akademiese prestasie, sosiale en emosionele probleme, die ontstaan van gedragsprobleme, blootstelling aan langdurige spanning en die verwante impak daarvan, toename in konflik, en 'n afname in kommunikasie (Damota, 2019:8).

'n Verdere uitdaging is die adolessent se persoonlike ervaring van die egskeding. In sommige gevalle ervaar die adolessente van egskeding geweldige verlies. Moon (2011:334) noem dat wanneer een ouer die gesin verlaat na 'n egskeding, die gevolglike verlies van die ouer vergelykbaar kan wees met wanneer daardie ouer sterf. In sommige gevalle word die verlies selfs as erger ervaar, omdat egskeding deurlopende konflik, spanning en onsekerheid na vore bring vir beide die kinders en die ouers. Hierdie verlies van 'n ouer word soms ook ervaar omdat daar in sommige gevalle selfs ná die egskeding steeds geen finaliteit bereik word nie. Hierdie stadium van onsekerheid veroorsaak dat die spanning wat saam met egskeding gaan, uitgerek word.

Voorgenoemde langdurige spanning wat met die egskedingsproses gepaard gaan kan moontlik 'n impak op die kind se psigologiese welstand hê. Subramaniam, Sumari en Hkalid (2020:70) noem dat adolessente van 'n egskeding se psigologiese welstand waarskynlik swakker is as adolessente wat uit 'n ongeskonde twee-ouer gesin kom. Ahiaoma (2013:162) dui aan dat die afname in psigologiese welstand in adolessente wie by 'n egskeding betrokke was, moontlik kan ontstaan vanweë die onsekerheid en onstabieliteit wat in die gesin tydens die egskeding

ervaar word. Hierdie onsekerheid en onstabiele vind plaas as gevolg van 'n afname in kommunikasie en 'n toename in spanning gekoppel aan die egskeidingsproses.

Egskeiding kan ook verskeie emosionele uitdagings vir adolessente inhou, soos byvoorbeeld as adolessente hulle emosies verskuil. Adolessente van 'n egskeiding verskuil soms ingewikkelde gevoelens soos om eensaam, hartseer, en kwaad te wees (Eyo, 2018:175). Hierdie gevoelens kom veral voor wanneer adolessente van mening is dat hulle tussen hulle ouers vasgevang word. In sommige gevalle ervaar die adolessent van egskeiding ook geweldige skuldgevoelens, veral wanneer inligting oor die egskeidingsproses nie goed en deeglik met hulle gekommunikeer is nie (Uphold-Carrier & Utz, 2012:250). Die verskuiling van hierdie ingewikkelde emosies kan tot vele nagevolge lei en kan selfs aanleiding gee tot depressie en/of angstigheid onder adolessente van 'n egskeiding, veral indien hierdie gevoelens nie aangespreek word nie (Landucci, 2008:2; Eyo, 2018:175).

Die ontwikkeling van gedragsprobleme veral onder adolessente, is nog 'n uitdaging van egskeiding (Arkes, 2013:290; Sijtsema & Lindenberg, 2018:151). In sommige gevalle wend adolessente van geskeide ouers hulle tot die misbruik van middels soos sigarette, alkohol en marijuana. Daar is ook 'n groter kans tot hoërisikogedrag, hetsy waaghalsige, impulsiewe, en/of onveilige gedrag (LaFontana & Cillessen, 2010:13; Arkes, 2013:290) 'n Faktor wat bydra tot hierdie riskante gedrag van adolessente van geskeide ouers, is dat enkelouers oor die algemeen meer verantwoordelikhede en pligte moet aanneem en dus nie noodwendig soveel aandag aan die adolessent kan gee nie. Daarenteen kan twee ouers in 'n huishouding oor die algemeen beter met adolessente sosialiseer, hul meer ondersteun, en meer beheer. Die gebruik van afhanklikheidsvormende middels kan ook 'n meganisme wees vir die adolessent om die egskeiding en die deurlopende konflik wat moontlik tussen geskeide ouers kan ontstaan, te hanteer (Arkes, 2013:290 & 300; Sijtsema & Lindenberg, 2018:151). Verskeie faktore kan bydra tot die ontstaan van gedragsprobleme. Een van die groot faktore is die lewensfase waarin die adolessente hulself bevind. Adolessensie is 'n fase waartydens daar 'n worsteling van identiteitsvorming en rolverwarring plaasvind. Identiteitsvorming vind veral tydens sosiale interaksie plaas wat die risiko verhoog vir die ontstaan van gedragsprobleme in die adolessent se poging om deel van 'n sosiale groep te wees. Volgens Weaver en Schofield (2015:39), is daar verdere faktore wat tot riskante gedrag kan bydra, soos die wyse waarop die egskeiding hanteer word, konflik wat tydens die egskeiding ontstaan, die adolessent se ervaring van die egskeiding, die adolessent se ondersteuningsbronne, en die adolessent se hanteringsvaardighede.

'n Ander algemene uitdaging wat tydens egskeiding ontstaan is die verandering in die verhouding tussen ouer en kind, wat vanweë verskeie redes kan plaasvind, soos byvoorbeeld konflik wat tydens die egskeiding ontstaan, asook die afname in, of verlies van kommunikasie. Konflik tydens egskeiding ontstaan nie slegs tussen die ouers nie, maar ook tussen albei ouers en die kinders (Uphold-Carrier & Utz, 2012:251; Goldenberg et al., 2017:96). Hierdie konflik kan in sommige gevalle lei tot 'n swakker ouer-kind verhouding tussen die kind en een of albei van die ouers. 'n Afname in, of verlies van kontak en kommunikasie kan dus moontlik voorkom. Hierdie verlies van kontak vind in die meeste gevalle tussen die kind en die sekondêre ouer plaas. Dit gebeur gewoonlik weens 'n afname in daaglikse betrokkenheid en kontak in die kind se lewe (Arkes, 2013:290). In gevalle waar hoë vlakke van konflik in die huisgesin voorkom en die ouer-kind verhouding afneem, kan dit daartoe lei dat adolessente vir aanvaarding by hulle portuurgroepe soek. Hierdie wending na hulle portuurgroepe kan veroorsaak dat adolessente sosiaal van hul ouers onttrek. Sodoende is daar 'n afname in kommunikasie en word gevoelens makliker verskuil (Uphold-Carrier & Utz, 2012:249; Goldenberg et al., 2017:96).

1.1.3 Uitdagings van dienslewering aan adolessente

Oor die algemeen kom daar verskeie uitdagings tydens dienslewering aan adolessente voor. Dit raak egter selfs meer uitdagend as die adolessente deel is van 'n gesin met geskeide ouers. Adolessensie word as 'n belangrike ontwikkelende lewensfase beskou waartydens noodsaaklike fisiese, emosionele en sosiale verandering plaasvind (Cakar & Savi, 2014:610). As gevolg van die unieke behoeftes en uitdagings van dié tussenfase is dit belangrik dat dienslewering aan adolessente moet verskil van dienslewering aan volwassenes en jonger kinders (Yamuna, 2013:949). Callard, Williams en Skirton (2012:505) noem dat diensleweringstegnieke wat vir volwassenes gebruik word alleenlik nie gepas is vir adolessente nie en dat dit gevolglik belangrik is om dienslewering aan adolessente so aan te pas dat dit meer gespesialiseerd is.

Meer ondersteuning aan adolessente is moontlik wanneer hulle uitdagings in ag geneem word en meer gespesialiseerde dienste aan adolessente gelewer word (Callard et al., 2012:505). Uitdagings wat diensverskaffers aan adolessente kan verwag sluit in die adolessente se ouderdom, geslag, vlak van ontwikkeling, geloof, en stigmas gekoppel aan dienslewering (Mackenzie, Gekoski & Knox, 2006:574; Thadathil & Sriram, 2019: 18).

Volgens Mackenzie et al. (2006:575) speel geslag 'n rol in hoe toeganklik die adolessent vir dienslewering is. Oor die algemeen is meisies meer toeganklik vir dienslewering as seuns.

Seuns se siening oor sielkunde en sielkundige probleme is normaalweg meer negatief, wat daartoe lei dat hulle minder geneig is om hulp te soek as gevolg van vrees dat hulle veroordeel sal word. Hierdie siening stem ooreen met Seamark en Gabriel (2016:121) wat van mening is dat adolessente seuns dienslewering ontwyk omdat hulle bang is dit word bekend gemaak dat daar iets verkeerd is met hulle.

Die vlak van ontwikkeling waar adolessente hulself bevind kan 'n invloed hê op die wyse hoe adolessente op dienslewering reageer. Tydens adolessensie vind identiteitsvorming plaas en is die adolessent besig om te soek vir aanvaarding van die portuurgroep (Louw & Louw, 2007:306). In hulle behoefte na identiteitsvorming kan adolessente teenkanting bied teen dienslewering wat hulle gewilligheid om dienste te aanvaar negatief kan beïnvloed. Hierdie vermydende gedrag kan voorkom weens 'n vrees dat hulle portuurgroep hul sal verwerp. Adolessente is ook bekommerd oor hoe belangrike mense in hulle lewe op nuus dat hulle hulp soek, sal reageer (Seamark & Gabriel, 2016:1210; Callard et al., 2012:506).

Verdere uitdagings waarmee die diensverskaffer te doen kry is die kognitiewe en emosionele ontwikkelingsvlakke van die adolessent (Yamuna, 2013:950). In sommige gevalle is dit moeilik vir adolessente om hul emosies te identifiseer en te verwoord. Dus is adolessente geneig tot persoonlike geheimhouding wat dit nog moeiliker maak vir hulle om hulp te soek (Callard et al., 2012:505).

Vertroue is 'n algemene uitdaging onder adolessente. Binne hierdie konteks is privaatheid en konfidensialiteit twee uiters belangrike aspekte vir adolessente (Yamuna, 2013:949; Marcell & Halpern-Felsher, 2007:62). Juis omdat adolessente versigtig is oor wie hulle vertrou is hulle huiwerig om professionele hulp te soek en sal hulle soms eerder informele bronne soos familie en vriende vir hulp nader (Lubman, Cheetham, Jorm, Berridge, Wilson, Blee, McKay-Brown, Allen & Proimos, 2017:2)

Om toegang tot dienslewering te soek sal afhang van die adolessent se gesindheid teenoor dienslewering en sielkundige kondisies. In sommige gevalle ontstaan daar stigmas wat die adolessent minder toeganklik vir dienslewering maak. Volgens Lee (2018:3) het 'n stigma 'n sterk negatiewe verhouding tot die waarskynlikheid om hulp te soek. Hoe meer die persoon homself onttrek hoe minder is die kans dat hulle hulp soek. Seamark en Gabriel (2016:121) voeg by dat samelewingsstigma persoonlike stigma beïnvloed wat op sy beurt hulpsoekende gedrag verder negatief beïnvloed.

Omdat egskeiding uitdagend vir 'n adolessent kan wees, is dit belangrik om die gepaste dienste vir hierdie tussengang-ontwikkelingsfase te lewer wat op die unieke behoeftes en uitdagings van adolessensie fokus (Yamuna 2013:949). Deur die unieke behoeftes van adolessente in ag te neem, kan dienste gelewer word wat effektiewe ondersteuning aan die adolessent bied ten opsigte van die uitdagings wat egskeiding vir adolessente kan inhou. Sodoende kan langtermyn gevolge, soos byvoorbeeld 'n swak verhouding met die ouers, asook korttermyn nagevolge, soos byvoorbeeld emosionele uitdagings en die voorkoms van risikogedrag, voorkom word (Uphold-Carrier & Utz, 2012:249; Cakar & Savi, 2014:610).

Alhoewel daar die afgelope tien jaar reeds studies gedoen is rondom egskeiding soos Mogaane (2012) se “Experiences and challenges faced by adolescents from divorced families in the Waterberg District, Limpopo”, Botha (2015) se “Exploring the needs of adolescents in divorced families in a South African Military Context”, Johnson (2015) se “A group intervention programme of adolescents of divorce” en Groenewald (2013) se “Gestaltsterapie met die adolessent in 'n egskeidingsituasie: ‘n Maatskaplike Werk perspektief.” is daar min literatuur wat fokus op maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van egskeiding.

Volgens die Suid-Afrikaanse Raad van Maatskaplike Diensberoepe (SACSSP) se diensleweringeveld word maatskaplike werk beskryf as 'n dinamiese professie met 'n holistiese benadering tot dienslewering (SACSSP, 2017). As deel van hulle diensleweringeveld lewer maatskaplike werkers dienste aan kinders en gesinne, en dikwels aan kinders wie se ouers geskei is. Die drastiese toename in egskeiding in Suid-Afrika word as 'n groot uitdaging vir maatskaplike werkers beskou, juis omdat maatskaplike werkers op die welstand van die kind en die sosiale funksionering van die mensdom moet fokus (Makofane & Mokone, 2012:308).

Deur op die maatskaplike werker se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te fokus, kan die unieke behoeftes van hierdie adolessente se lewensfase uitgelig word. Sodoende kan gepaste ondersteuning aan adolessente in 'n tyd van onsekerheid, gebied word (Yamuna, 2013:949).

Tans bestaan daar 'n leemte in die literatuur wat die siening van maatskaplike werkers oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers in die Suid-Afrikaanse konteks bespreek. Geen studie is geïdentifiseer wat op hierdie aspekte fokus nie. Hierdie studie poog daarin om die geïdentifiseerde leemte in die bestaande literatuur aan te spreek deur die

siening van maatskaplike werkers aan te wend om 'n unieke holistiese opinie saam te stel oor die moontlike uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers.

1.2 PROBLEEMSTELLING

Maatskaplike werkers het 'n breë diensleweringssomvang waarbinne hulle hul dienste in verskeie kontekste en by verskeie organisasies lewer. Maatskaplike werkers lewer byvoorbeeld dienste in mediese omgewings, privaatpraktyke, skoolverband, kerke, regerings- en nie-regeringsorganisasies en by gesinsorgorganisasies (SACSSP, 2017). Daar is dus verskeie omgewings waarbinne maatskaplike werkers dienste aan adolessente van geskeide ouers lewer. Weens die groot impak wat egskeiding op die gesinsfunksionering het, en weens die spanning wat daarmee gepaard gaan, is dit belangrik om die moontlike uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers deur die siening van maatskaplike werkers, te bestudeer, ten einde genoegsame ondersteuning aan adolessente te bied (Bojuwoye & Akpan, 2009:260).

Slegs beperkte studies en literatuur oor die uitdagings van egskeiding vir kinders is beskikbaar en die meeste van hierdie literatuur fokus op jonger kinders soos Pretorius (2009) se "Support systems and coping strategies used by South African children of divorce". Tog word adolessensie as 'n baie belangrike lewensfase beskou, juis omdat die kind deur verskeie ontwikkelings en veranderinge gaan. Deur dus op hierdie tydperk van identiteitsvorming te fokus en die adolessent en dienslewering aan die adolessent binne die egskeidingskonteks te ontleed, kan die moontlike langtermyn effekte van egskeiding op die adolessent verminder word (Louw & Louw, 2007:306).

Hierdie inligting kan maatskaplike werkers in staat stel om 'n beter begrip te ontwikkel van die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers ten einde meer effektiewe dienste aan adolessente te lewer. Sodoende kan daar beter ondersteuning aan adolessente van egskeiding gebied word.

1.3 NAVORSINGSVRAAG EN DOEL VAN NAVORSING

Die navorsingsvraag van die studie, naamlik "Wat is die siening van maatskaplike werkers oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers?" word gevra ten einde maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te bepaal.

'n Ander navorsingsvraag wat ondersoek word is, “Wat is die siening van maatskaplike werkers oor die uitdagings wat adolessente tydens egskeiding beleef?”

1.3.1 Doel van die navorsing

Die doel van die studie is om 'n begrip te ontwikkel van maatskaplike werkers se sienings oor die moontlike uitdagings wat dienslewering aan adolessente van geskeide ouers inhou. Dit sal bereik word deur middel van sekere doelwitte.

1.3.2 Doelwitte

Die doelwitte van die navorsing is om:

- die adolessente lewensfase en die behoeftes van adolessente te bespreek;
- die uitdagings wat egskeiding vir adolessente inhou, asook die uitdagings in dienslewering te beskryf;
- maatskaplike werkers se siening oor die uitdagings van geskeide ouers vir adolessente asook die uitdagings wat dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te ondersoek; en
- gevolgtrekkings en aanbevelings oor die uitdagings wat dienslewering aan adolessente van geskeide ouers inhou, te maak.

1.4 TEORETIESE VERTREK PUNTE

Tydens die studie is daar gebruik gemaak van die psigososiale ontwikkelingsteorie wat Erik Erikson (1963) omskryf het. Voorts word die kognitiewe ontwikkelingsteorie soos deur Jean Piaget (1952) omskryf ook as vertrekpunt gebruik. Verder word Bronfenbrenner (1986) se ekologiese perspektief beskryf om 'n holistiese siening van die invloed van die omgewing op die ontwikkeling van die adolessent, te bestudeer. Ten slotte word gekyk na die algemene sisteemteorie van Von Bertalanffy (1950) wat beweer dat die gesin as 'n sosiale sisteem en eenheid beskryf kan word en waarna verwys word ten einde die adolessent se rol binne verskeie sosiale sisteme, soos die gesinsisteem, beter te verstaan (Goldenberg et al, 2017:89).

1.4.1 Psigososiale ontwikkelingsteorie

Tydens adolessensie vind daar verskeie ontwikkelings en veranderinge plaas. Deel van hierdie ontwikkeling sluit die psigososiale ontwikkeling in soos deur Erikson (1963) omskryf. Erikson (1963) se psigososiale ontwikkelingsteorie bestaan uit agt stadiums waardeur elke individu tydens 'n sekere ouderdom gaan. Elke stadium is belangrik vir die ontwikkeling van die self. Volgens die psigososiale ontwikkelingsteorie word adolessente as persone tussen die ouderdom van 12 en 18 jaar gedefinieer wat in die stadium genaamd identiteit teenoor identiteitsverwarring is (Swartz, De la Rey, Duncan & Townsend, 2009:124) Hierdie lewensfase word deur 'n worsteling tussen identiteitsvorming en rolverwarring gekenmerk. 'n Adolessent se identiteit word tydens sosiale interaksie en in die soeke om deel van 'n sosiale groep te wees, gevorm. Tydens hierdie adolessensie-tydperk vind die ontwikkeling van morele waardes ook plaas en word 'n beter sin van wat reg en verkeerd is deur die individu ontwikkel (Louw & Louw, 2007:308; McLeod, 2018).

Die psigososiale ontwikkelingsteorie word in hierdie studie toegepas om 'n beter begrip vir identiteitsvorming van die adolessent van geskeide ouers te verkry. Omdat ontwikkeling tydens sosialisering plaasvind, is dit moontlik dat egskeiding 'n invloed op die sosiale ontwikkeling van die adolessent kan hê, juis omdat daar baie verwarring en onsekerhede tydens egskeiding in die gesinsomgewing en by die adolessent voorkom.

1.4.2 Kognitiewe ontwikkelingsteorie

Die kognitiewe ontwikkelingsteorie beskryf die ontwikkeling van menslike intellek asook die bevordering van die individu se eie denke (Lerner & Steinberg, 2009:186; Swartz et al., 2009:88). Jean Piaget (1952) verwys na adolessensie as die tydperk waartydens die jeug begin nadink oor denkbeeldige gevalle en wat hulle abstrakte denke prosesseer. Morele redenering begin ook tydens adolessensie plaasvind (Louw & Louw, 2007:308). Die ontwikkeling van ander denkprosesse, naamlik hipotetiese deduktiewe redenering wat die bevordering van beplanning en probleemoplossing insluit, vind ook in hierdie stadium plaas. Nog 'n proses wat plaasvind is die ontwikkeling van formele operasionele denke wat die kognitiewe vermoë om abstrak te dink asook idealistiese denke, bevorder (Kazi & Galanaki, 2020:2). Deur hierdie teorieë in gedagte te hou word daar 'n beter begrip van die adolessent ontwikkel wat moontlik die adolessent se gedrag en siening kan verduidelik tydens die egskeiding van hul ouers.

1.4.3 Ekologiese perspektief

Die ekologiese perspektief van Bronfenbrenner (1979) word gebruik ten einde die invloed van die omgewing op die ontwikkeling van die adolessent te identifiseer. Alhoewel sekere literatuur die ekso- en krono-sisteem van die ekologiese perspektief aandui, word daar in hierdie studie slegs op die mikro-, meso- en makro-sisteem gefokus om 'n holistiese beeld van die beskikbare bronne te verkry (Healy, 2005:140; Teater, 2014:1).

Die mikro-sisteem word as die primêre, informele sisteem beskryf. Hierdie sisteem speel 'n belangrike rol in die gesinstruktuur en vriendekring van die individu. (Healy, 2005:140; (Moghaddam, Bahreini, Abbasi, Fazli & Saeidi, 2016:1425). Die meso-sisteem word beskryf as die formele sisteme wat 'n direkte impak op die individu het. Hierdie sisteem sluit in plaaslike instansies wat hulp aan die individu kan verskaf, soos skole, kerke en maatskaplike werk organisasies. Die meso-sisteem soos uiteengesit in die ekologiese perspektief, word beskou as die formele eksterne sisteme wat 'n direkte impak op die individu het. Vir adolessente is hierdie eksterne sisteme die skool en gemeenskap, terwyl die makro-sisteem na die samelewing as 'n geheel verwys, soos groot maatskaplike instansies, asook die wetgewing van die land (Healy, 2005:139; Teater, 2014:1).

1.4.4 Algemene sisteemteorie en gesinsisteemteorie

Om 'n meer holistiese beeld te oor die adolessent as deel van 'n sisteem te verkry word die algemene sisteemteorie (Von Bertalanffy 1950), asook die gesinsisteemteorie (Bowen;1978) aangewend. Die algemene sisteemteorie fokus op sosiale sisteme soos groepe, families, samelewings en selfs biologiese sisteme. Volgens hierdie teorie vorm elke persoon deel van hulle eie unieke stel sisteme. Hierdie sisteme is interafhanklik van mekaar in 'n simbiotiese verhouding. Die algemene sisteemteorie word gebruik om die fokus op die dinamiese interaksie tussen verskeie biologiese en sosiale sisteme te hou. Hierdie interaksie kan 'n effek op die adolessente se gedrag en funksionering tydens die psigososiale ontwikkeling van adolessente uitoefen (Sheafor, Horejsi & Horejsi, 2000:89; Becvar & Becvar, 2018:5). Volgens die gesinsisteemteorie word 'n gesin as 'n natuurlike diverse sosiale sisteem beskou. Goldenberg et al (2017:85) beskryf die gesin as 'n primêre sisteem wat uit verskeie subsysteme bestaan. Hierdie subsysteme sluit in eggenote-subsysteme (verhouding tussen eggenote), ouerskap-subsysteme (verhouding tussen ouers en kinders) asook die sibbe-subsysteme (kind-kind verhouding).

Deur gebruik te maak van die sisteemteorie kan die verandering tussen die gesin (primêre sosiale sisteem) se subsisteme identifiseer word. Dit is belangrik aangesien hierdie subsisteme 'n invloed op adolessente wie by 'n egskeiding betrokke is se gedrag en funksionering tydens hulle psigososiale ontwikkeling kan hê. Die adolessent se rol binne die gesin gaan ook bespreek word na aanleiding van hierdie sisteme.

1.5 KONSEPTE EN DEFINISIES

Die volgende konsepte is belangrik om die voornemende navorsingstudie te konseptualiseer:

1.5.1 Maatskaplike Werkers

Die term 'maatskaplike werker', verwys na 'n persoon wat kragtens die Wet op Maatskaplike Diensberoepe, 110 van 1978 as 'n maatskaplike werker geregistreer is (Republiek van Suid-Afrika, 2005).

1.5.2 Geskeide ouers

Geskeide ouers word beskou as ouers wat deur 'n egskeidingsproses gegaan het. 'n Egskeiding word volgens Eyo (2014:185) as 'n wettige ontbinding van 'n huwelik, of enige formele skeiding van eggenote deur 'n geregshof, beskryf.

1.5.3 Adolessensie

Vir doeleindes van hierdie studie word adolessensie as die oorgangstydperk tussen kinderjare en volwassenheid gedefinieer (Yamuna, 2013:950).

1.5.4 Adolessente

Volgens Erikson in Louw en Louw (2007:306) word adolessente as kinders tussen die ouderdom van 12 en 18 jaar geïdentifiseer.

1.5.5 Dienslewering

Volgens die etiese kode van maatskaplike werkers (SACSSP, 2017) word dienslewering beskryf as verskeie dienste wat aan kliënte gelewer word met die primêre doel om individue, families, groepe en gemeenskappe te ondersteun asook om sosiale kwessies aan te spreek.

Dienste wat gelewer word moet toeganklik wees en sluit in groepwerk, individuele intervensie, asook gemeenskapswerk.

1.5.6 Uitdagings

Uitdagings word volgens die Cambridge Woordeboek (2018) beskryf as 'n situasie, werk of verpligting wat kognitiewe of fisiese inspanning en vaardighede verlang om suksesvol gedoen te word.

1.5.7 Sienings

Sienings word volgens die Cambridge Woordeboek (2018) beskryf as 'n persoon se opinie of wyse van dink oor 'n sekere standpunt.

1.6 NAVORSINGMETODE

Die navorsingsmetode wat vir die uitvoering van hierdie studie benut is, word vervolgens bespreek.

1.6.1 Navorsingsbenadering

In die studie word daar van 'n kwalitatiewe benadering gebruik gemaak. Kwalitatiewe navorsing fokus op narratiewe data-insameling waar van oop, verkennende vrae gebruik gemaak word. Narratiewe data is ingesamel deur gebruik te maak van 'n semi-gestruktureerde onderhoudskedule wat tydens virtuele video (Zoom) onderhoude behandel is. Hierdie navorsing word as ongestruktureerd beskou (Fouché, Strydom & Roestenburg, 2021:40). Deduktiewe redenering is gebruik om 'n beter begrip oor die maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, te ontwikkel.

Die hoofdoel van die studie was om ondersoek in te stel oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers. Dit het onder andere behels dat 'n beter begrip oor die lewensfase van adolessensie, asook die uitdagings van egskeiding op die adolessent self, verkry moes word. Hierdie inligting is vanuit die oogpunt van maatskaplike werkers ingesamel. Data en narratiewe van die deelnemers is by wyse van semi-gestruktureerde onderhoude ingesamel. Weens die COVID-19 pandemie het hierdie onderhoude nie in persoon plaasgevind nie, maar is van virtuele onderhoude met behulp van Zoom, gebruik gemaak (Fouché et al., 2021:360). Bless, Higson-Smith en Kagee (2011:44) noem dat sekere data nie deur kwantitatiewe

navorsing ingesamel kan word nie. In baie gevalle bied narratiewe data-insameling 'n meer sensitiewe en betekenisvolle manier waarop die persoon se siening van die saak weergegee word; dus is die kwalitatiewe benadering gebruik. Woorde en sinne is daarom weergegee om die menings van deelnemers oor te dra en om 'n beter begrip te ontwikkel van die maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers. Fouché et al. (2021:373) voeg by dat hierdie kwalitatiewe benadering as ongestruktureerd gedefinieer word omdat dit meer buigsaamheid in alle aspekte van die navorsingsprojek toelaat

Deduktiewe redenering is gebruik. Dit behels dat die studie by 'n sekere uitgangspunt begin, waarna 'n logiese gevolgtrekking na data-insameling gemaak kon word (De Vos et al., 2011:64). Met deduktiewe redenering is die vertrekpunt gebruik dat egskeiding en dienslewering aan adolessente van geskeide ouers moontlik uitdagings inhoud.

1.6.2 Navorsingsontwerp

'n Navorsingsontwerp is die plan waarvolgens die navorsingsbenadering implementeer word (Fouché et al., 2021:65). Die doel van die studie is om meer inligting in te samel aangaande maatskaplike werkers se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers. Dus is daar van 'n beskrywende sowel as 'n verkennende navorsingsontwerp gebruik gemaak ten einde insig en inligting oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, te verkry.

'n *Beskrywende navorsingsontwerp* fokus op verskeie aspekte van 'n situasie, sosiale opset, of verhouding om die vrae, “hoekom” asook “hoe” te beantwoord ten einde die maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van egskeiding vir adolessente akkuraat te beskryf. Deur van hierdie navorsingsontwerp gebruik te maak, is maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers as beginpunt gebruik. Die beskrywende navorsingsontwerp is saam met 'n kwalitatiewe benadering gebruik om die navorsing uit te voer, asook om data in te samel. Hierdie beskrywing sal op 'n meer intensiewe ondersoek fokus om 'n dieper betekenis te verkry oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers wanneer 'n kwalitatiewe benadering gebruik word (Fouché et al., 2021:65).

Om insig in verband met maatskaplike werkers se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van egskeiding te verkry, word daar ook van 'n *verkennde navorsingsontwerp* gebruik gemaak. 'n Verkennende navorsing word gebruik wanneer daar 'n behoefte ontstaan vir

'n studie as gevolg van 'n tekort aan basiese inligting in 'n nuwe area van belang (Fouché et al., 2021:65). Daar blyk 'n tekort aan navorsingsresultate te wees oor maatskaplike werkers se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers.

1.6.3 Navorsingsmetode

Om die maatskaplike werker se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te ondersoek, word die navorsingsmetode bespreek met verwysing na die literatuurstudie, populasie, steekproef, asook instrumente vir data-insameling.

1.6.3.1 Literatuurstudie

Die literatuurstudie dien as 'n teoretiese raamwerk waarbinne maatskaplike werkers se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers by bestaande navorsing kan aansluit (Fouché et. al., 2021:94). Hierdie literatuurstudie is nodig om inligting oor die onderwerp in te samel (Bless et.al., 2011:24). In hierdie literatuurstudie is vorige studies oor die moontlike uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, ook geraadpleeg.

1.6.3.2 Populasie en steekproef

Die populasie van die studie is maatskaplike werkers wie dienste aan adolessente van geskeide ouers by verskeie organisasies lewer. Fouché et al (2021:228) beskryf 'n populasie as verskeie individue in die universele area wat voldoen aan sekere karaktereienskappe. Dus is die studie begrens ten opsigte van die area waar dienste gelewer word, die tydperk waarin dienste gelewer is, asook die kliëntsisteme aan wie dienste gelewer word.

'n Steekproef word beskryf as 'n groep deelnemers (maatskaplike werkers) wat die hele populasie verteenwoordig (Bless et al., 2011:97). As gevolg van beperkte bronne is dit nie moontlik om elke lid van die populasie te ondersoek nie, dus word slegs 'n gedeelte gekies. Deur van 'n steekproef gebruik te maak, is daar steeds 'n akkurate uitkoms aangesien die steekproef goed gedefinieer word met spesifieke vereistes (Bless et al., 2011:99; Fouché et. al., 2021:380). Die steekproef in hierdie studie bestaan uit 18 maatskaplike werkers wat dienste lewer aan adolessente van geskeide ouers by kinder- en gesinsorgorganisasies, regeringsorganisasies, in privaatpraktyke, by kerke, en by skole. Die fokus van die studie was nie op die dienste wat die organisasie waar die maatskaplike werkers werksaam was lewer nie, maar op die maatskaplike werker se professionele siening oor die uitdagings van dienslewering

aan adolessente van geskeide ouers. Om hierdie rede was dit nie nodig om institusionele toestemming van enige organisasie te verkry nie en het die deelnemers in hulle privaathoedanigheid aan die studie deel te neem.

'n Nie-waarskynlikheidsteekproef is in die studie gebruik om deelnemers te identifiseer. Dit beteken dat individue nie 'n gelyke kans staan om deel van die steekproef te vorm nie, omdat die populasiegrootte onbekend is (Gravetter & Forzano, 2016:138; Fouché et al., 2021:381). Deelnemers is verkry deur 'n kombinasie van 'n *doelbewuste steekproef* en *sneeubalsteekproef* te gebruik waar bestaande deelnemers gevra is om potensiële deelnemers wat aan die kriteria voldoen, te identifiseer.

Die deelnemers moes aan die volgende vereistes voldoen:

- Deelnemers moes as maatskaplike werkers by die SARMD (Suid-Afrikaanse Raad vir Maatskaplike Diensberoep) geregistreer wees.
- Deelnemers moes dienste lewer aan adolessente tussen die ouderdom van 12 en 18 jaar wat uit 'n gesin van geskeide ouers kom.
- Deelnemers moes Afrikaans of Engels magtig wees.
- Deelnemers moes oor 'n minimum van twee jaar ondervinding met dienslewering aan adolessente beskik.

Deur aan hierdie kriteria te voldoen, is daar verseker dat die data wat ingesamel is, van toepassing sou wees op die spesifieke studie soos voorgestel deur De Vos et al. (2011:232) en Fouche et al. (2021:381).

Die navorser is betrokke by verskeie maatskaplike werk forums in die Wes-Kaap provinsie. Hierdie forums bestaan uit maatskaplike werkers wat dienste in die Wes-Kaapse Metropol, Helderberg, Overberg, asook Drakenstein omgewing lewer. Deur aan hierdie forums te behoort het die navorser toegang gehad tot deelnemers se e-pos adresse wie aan dieselfde forums behoort, aangesien groep e-posse deur die forums gestuur word. Moontlike deelnemers wat aan die kriteria van die studie voldoen is persoonlik deur die navorser per e-pos uitgenooi om daaraan deel te neem. Deelnemers wat bereid was om aan die studie deel te neem moes hul deelname bevestig deur 'n e-pos aan die navorser te stuur. Nadat die eerste vyf deelnemers hul gewilligheid om aan die studie deel te neem aangedui het, is daar van die *sneeubalsteekproefmetode* gebruik gemaak. Die *sneeubalsteekproefmetode* is gebruik deur die

deelnemers te vra om verdere moontlike deelnemers te identifiseer wat aan die kriteria van die studie voldoen en wie bereid sou wees om aan die studie deel te neem (Babbie, 2016:188). Die sneeubalsteekproefmetode was waardevol, omdat moeilik bereikbare deelnemers op hierdie wyse identifiseer kon word (Shaw & Holland, 2014:87). Deur van die sneeubalsteekproef gebruik te maak is die verdere dertien deelnemers geïdentifiseer. Hierdie nuwe moontlike deelnemers soos deur ander deelnemers geïdentifiseer, is telefonies of per e-pos gekontak en uitgenooi om aan die studie deel te neem.

Indien die deelnemers aangedui het dat hulle gewillig was om aan die studie deel te neem is 'n ingeligte toestemmingsvorm aan hulle gestuur. Hierdie vorm is as Bylae 3 (Afrikaans) en Bylae 4 (Engels) aangeheg. Die ingeligte toestemmingsvorm is met die deelnemers bespreek en verduidelik, waarna deelnemers gevra was om die vorm te onderteken as toestemming om aan die studie deel te neem voordat die onderhoud kon plaasvind (De Vos et al., 2011:39; Babbie, 2016:188). Onderhoude het volgens die tydskedule van die deelnemers plaasgevind en het nie op die werkstyd van die deelnemers inbreuk gemaak nie. Die agttien deelnemers was voordelig vir die uitvoering van die studie, omdat hulle oor genoegsame kennis aangaande die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers beskik het.

1.6.3.3 Instrumente vir data-insameling

Om die maatskaplike werker se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van egskeiding te ondersoek is daar van kwalitatiewe data-insameling gebruik. Kwalitatiewe data word gebruik om die konsepte te sien en te eksplorieer uit die oogpunt van die deelnemer. Deelname aan die studie was ten volle vrywillig en het nie die deelnemer se werkslading beïnvloed nie. Om data in te samel is van semi-gestruktureerde onderhoudskedules gebruik gemaak. Sodoende sou 'n gedetailleerde beskrywing van die maatskaplike werker se siening rakende uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers verkry word (Bless et al., 2011:116).

Met semi-gestruktureerde onderhoude word direkte persoonlike kontak met die deelnemers vereis, waar vrae na aanleiding van moontlike uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers gestel en beantwoord word (Bless et al., 2011:116). Weens die COVID-19 pandemie het hierdie onderhoude met behulp van virtuele kommunikasie, naamlik 'Zoom' plaasgevind en nie in persoon nie. Semi-gestruktureerde onderhoude bied meer vryheid aan die navorser aangesien die navorser die rigting van die onderhoud kan bepaal, soos wanneer 'n

spesifieke aspek wat tydens die onderhoud bespreek is, maar nie vooraf beplan is nie, in diepte ondersoek kan word (Fouché et al., 2021:360).

'n Semi-gestruktureerde onderhoudskedule was as riglyn gebruik tydens die onderhoude met die maatskaplike werkers wie as spesialiste op die gebied beskou word (Fouché et al., 2021:360). Hierdie onderhoudskedule (Bylae 1 en 2) bestaan hoofsaaklik uit oop vrae. Die benutting van oop vrae bied ook die geleentheid vir maatskaplike werkers om hul eie menings en sienings oor die moontlike uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, weer te gee, alhoewel dit moontlik van ander kan verskil (Bless et al., 2011:116). Deur die onderhoudskedule word temas en subtemas geïdentifiseer wat verder gebruik word om die maatskaplike werker se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, te bepaal (Fouché et al., 2021:360).

Met die onderhoude moes elke deelnemer aanvanklik inwillig daartoe, soos in Bylae 3 en Bylae 4 aangedui. Dit is duidelik gemaak dat deelname aan die studie ten volle vrywillig was, en dat deelnemers te enige tyd van die studie sou kon onttrek sonder enige nadelige gevolge. Om 'n beter begrip van die vrae tydens die onderhoude te kry, het die navorser vrae soos “wat”, “wanneer” en “hoekom” gevra. Toestemming om die onderhoude op 'Zoom' op te neem is vanaf die deelnemers verkry. Op hierdie wyse kon die direkte woorde van die onderhoude weergegee word. Hierdie narratiewe is na afloop van die onderhoude getranskribeer en in duidelike temas, subtemas, en kategorieë verdeel (De Vos et al., 2011:352; Fouché et al., 2021:312).

1.6.3.4 Loodsstudie

Ten einde vas te stel of die instrument van data-insameling, die steekproef, asook die navorsingbenadering geskik is om die navorsingsvraag te beantwoord, is 'n loodsstudie gedoen soos aanbeveel in literatuur (Fouché et al., 2021:387). 'n Loodsstudie is gedoen der die onderhoudskedule met twee deelnemers wat aan die nodige kriteria voldoen het, te behandel. Deur die voltooiing van hierdie loodsstudie was daar gemerk dat slegs een vraag vir die deelnemers onduidelik was. Die deelnemers het aangedui dat hulle effens onseker was oor die wyse hoe vraag 4.3 gestel was. Na afloop van die loodsstudie het die navorser die nodige aanpassings aan die onderhoudskedule gemaak deur die bewoording van hierdie vraag te verander ten einde dit duideliker te maak, om te verseker dat dit makliker verstaanbaar is sodat

die nodige data ingesamel kan word. Data wat tydens die loodsstudie ingesamel is, het ook deel gevorm van die data wat geanaliseer is.

1.7 DATA ONTLEDINGPROSEDURES

In hierdie afdeling word die metode van data-ontleding, dataversadiging asook data bevestiging bespreek.

1.7.1 Metode van data-ontleding

Bless et al. (2011:163) noem dat data-ontleding plaasvind om deurlopende temas en patrone in die data wat ingesamel word, uit te lig. Deur middel van onderhoude met deelnemers ontwikkel die navorser tematiese kodering. Tabelle en figure, wat data visueel en skematies uitbeeld, is gebruik om 'n profiel van die deelnemers op te stel ten einde die konteks van die studie te verduidelik.

Kwalitatiewe data wat deur die onderhoudskedule ingesamel is, is in temas en subtemas oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers vanuit die narratiewe van die deelnemers, georganiseer (Fouché et al., 2021:401).

Die navorser het tematiese ontleding uitgevoer deur Cresswell (2009) se ses stappe te volg, naamlik:

- die versameling van rou data wat die transkripsies en veldnotas insluit;
- die organisering en voorbereiding van data vir analise;
- die lees van alle data wat verkry is;
- die kodering van data deur middel van temas en beskrywings;
- die organisering van verwante temas en beskrywings wat gereeld voorkom,
- data en bevindinge te interpreteer.

Tydens die onderhoude het die navorser veldnotas gemaak, om te verseker dat waarnemings aangeteken word. Veldnotas is op die navorser se rekenaar gestoor met 'n wagwoord wat slegs aan die navorser bekend was. Die studie is nie op 'n spesifieke organisasie en hul dienslewering gerig nie, maar op die deelnemer (maatskaplike werker) se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers.

1.7.2 Dataversadiging

Dataversadiging vind plaas wanneer die navorser dieselfde inligting herhaaldelik van verskillende deelnemers ontvang en geen nuwe inligting ingesamel word nie (Fouché et al., 2021:393). Dataversadiging het tydens die studie plaasgevind tydens die onderhoud met deelnemer 15, waarna data herhaal is. Daar is nietemin voortgegaan om verdere drie onderhoude te voer om te verseker dat geen nuwe inligting na vore kom nie.

1.7.3 Metode van databevestiging

In Fouché et al. (2021:393) word daar vier kriteria vir databevestiging identifiseer, synde geloofwaardigheid, oordraagbaarheid, betroubaarheid en ooreenkomstigheid van die studie.

1.7.3.1 Geloofwaardigheid

Geloofwaardigheid is 'n alternatief vir interne geldigheid waar die doel is om die navraag op so 'n manier te benader ten einde te verseker dat die onderwerp akkuraat geïdentifiseer en beskryf word. Ooreenkomste tussen deelnemers se sienings oor uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers word gesien as 'n geloofwaardige studie (De Vos et al., 2011:420; Fouché et al., 2021:393).

Geloofwaardigheid is geïmplementeer deur die voltooiing van die onderhoudskedule met temas, subtemas en kategorieë waar maatskaplike werkers hul sienings oor die moontlike uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers deurgee. Die sienings van die verskeie deelnemers (maatskaplike werkers) was ooreenstemmend; dus kan die studie as geloofwaardig beskou word.

1.7.3.2 Oordraagbaarheid

Fouché et al. (2021:393) verwys na oordraagbaarheid as die moontlikheid om bevindinge van 'n spesifieke studie na 'n ander een oor te dra. Hierdie oordraagbaarheid word gesien as 'n alternatief vir eksterne geldigheid of veralgemening van inligting.

Oordraagbaarheid is bereik deur die data oor maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van egskeiding wat deur die navorser ingesamel is, met studies wat voorheen oor dieselfde onderwerp gedoen is, te vergelyk.

1.7.3.3 Betroubaarheid

Om vas te stel of die navorsing betroubaar is, is gevra of die navorsingsproses logies, goed gedokumenteer, en nagesien is. Daar is ook vasgestel of die studie voorsiening gemaak het vir die verandering van omstandighede (Fouché et al., 2021:393)

Die navorsingsproses is by wyse van onderhoude met maatskaplike werkers aangepak. Die onderhoude is goed gedokumenteer met veldnotas en 'Zoom'-opnames wat met die deelnemers se toestemming gemaak is. Die studie is uitgevoer onder leiding van 'n studieleier by Universiteit van Stellenbosch om betroubaarheid te verseker. 'n Navorsingsverslag is geskryf om die resultate te bespreek en na te sien.

1.7.3.4 Ooreenkomstigheid

Ooreenkomstigheid kan ook beskryf word as objektiwiteit. Daar word dus vasgestel of die studie se bevindinge ooreenkomstig is met ander studies wat op dieselfde tema fokus. Hierdeur word die navorser se evaluering met data vervang (Fouché et al., 2021:393).

Na die voltooiing van onderhoudskedule kon ooreenkomstigheid tussen die maatskaplike werkers se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers met ander studies bepaal word. Om te verseker dat die data wat tydens die studie ingesamel is geloofwaardig, oordraagbaar, betroubaar en ooreenkomstig is, is een deelnemer van die studie gevra om as onafhanklike kodeerder op te tree. Hierdie word gedoen om vas te stel of die deelnemer met die bevindinge van die studie saamstem. 'n Onafhanklike kodeerder is gebruik wat reeds haar meestersgraad in Maatskaplike Werk verwerf het en wat by die Suid-Afrikaanse Raad vir Maatskaplike Professies (SACSSP) geregistreer is. Hierdie onafhanklike kodeerder het deur die navorser se transkripsies en empiriese hoofstuk gewerk en het met die temas, subtemas, kategorieë en narratiewe wat geïdentifiseer is, saamgestem. Hierdie word as Bylae 5 aangeheg.

1.8 ETIESE KLARING

Tydens die voltooiing van die studie wat handel oor maatskaplike werkers se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, was daar 'n moontlikheid dat daar 'n wanbalans tussen die navorser en die deelnemers kon ontstaan. Alhoewel navorsers goed bedoel, kan sodanige wanbalans moontlike skade aan deelnemers berokken. Dus was dit belangrik om 'n etiese klaring te verkry om te verseker dat geen skade aan deelnemers berokken is nie (Bless et al., 2011:139).

Etiese klaring is by die Departement Maatskaplike Werk van die Universiteit van Stellenbosch se Etiekkomitee (DESC) verkry nadat vasgestel is dat die navorsingsvoorstel aan die voorgeskrewe vereistes voldoen het. Etiese klaring is ontvang vir die tydperk 17 Junie 2019 tot 16 Junie 2022, met projeknommer 9168. 'n Aanpassing is in 2020 gemaak om aan die vereistes wat weens die COVID-19 pandemie deur die Universiteit van Stellenbosch se etiese komitee ingestel is, te voldoen, naamlik dat onderhoude virtueel en nie persoonlik sal plaasvind nie. Hierdie aangepaste etiese klaring is by die Navorsingsetiekkomitee vir Geesteswetenskappe (Bylae 6) op 11 Mei 2020 ingedien en op 19 Mei 2020 aanvaar. In hierdie etiese klaring is aangedui dat onderhoude virtueel gevoer sal word om eties in die COVID-19 pandemie met deelnemers te kommunikeer. Die studie is as 'n lae-risiko studie beskou aangesien deelnemers (maatskaplike werkers) nie deur die insameling van inligting benadeel sou word nie omdat hulle slegs versoek was om hul professionele siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te gee.

Die uitkoms van die studie strek wel tot die deelnemers se voordeel aangesien meer inligting oor die moontlike uitdagings van egskeiding vir adolessente ingewin is. Die Suid-Afrikaanse Raad vir Maatskaplike Diensberoepe (SARMD) bied ook riglyne aan die navorser in verband met die etiese kode wat gehandhaaf moet word (Fouché et al., 2021:119). Die navorser is 'n geregistreerde maatskaplike werker by die Raad vir Maatskaplike Diensberoepe met SARMD-registrasienommer 10-36835, en is gebonde tot die professionele kode van die maatskaplike werk beroep. 'n Gedeelte van die etiese kode sluit konfidensialiteit in. Om te verseker dat die etiese kode van die SARMD nagekom is, is die volgende aspekte tydens onderhoude toegepas.

1.8.1 Vermyding van die opdoen van skade

As gevolg van die aard van maatskaplike dienste is daar 'n moontlikheid dat deelnemers op 'n fisiese of emosionele vlak deur die studie beïnvloed kon word. Dus was dit belangrik dat die navorsingstudie nie ongunstige gevolge vir die deelnemers ingehou het nie. Hierdie studie is as 'n lae-risiko studie geïdentifiseer. Die noodsaaklikheid van die studie sowel as die moontlike voordele wat die resultate van die studie inhou, is deeglik oorweeg. Deelnemers moet beskerm word teen fisiese ongemak wat moontlik tydens die semi-gestruktureerde onderhoud ervaar kon word. Dit is dus die navorser se plig en verantwoordelikheid om deelnemers in te lig oor die moontlike impak van die studie ten einde die deelnemers die geleentheid te bied om van die studie te onttrek, indien nodig (Bless et al., 2011:141; Fouché et al., 2021:119).

Alle deelnemers is vooraf ingelig oor moontlike ongemak wat tydens die studie kon voorkom ten einde enige skade aan die deelnemers (maatskaplike werkers) te verhoed. Voordat die onderhoudskedule aan die deelnemers bekend gemaak is, is die deelnemers volledig oor die doel van die studie ingelig. Hierdie inligting is telefonies en skriftelik per e-pos tydens die uitnodig om aan die studie deel te neem, oorgedra.

1.8.2 Vrywillige deelname

Deelname aan die studie was ten volle vrywillig. Geen deelnemers is gedwing om aan die navorsingstudie deel te neem nie (Fouché et al., 2021:121). Deelnemers het die volle reg gehad om deelname aan die studie van die hand te wys of om te enige tyd van die studie te onttrek (Bless et al., 2011:142).

1.8.3 Ingeligte toestemming

Vir deelnemers om ingeligte besluite te neem oor deelname aan die navorsing was dit belangrik dat inligting aan hulle verskaf is rakende die doel van die studie, die duur van hulle deelname, die prosedures wat gevolg word gedurende die navorsingstudie, die moontlike voordele, asook die gevolge en gevare wat hul deelname kan meebring (Bless et al., 2011:143). Die geloofwaardigheid van die navorser moet ook bekend gemaak word. Geskrewe toestemming met die beklemtoning op akkurate inligting wat bekend gemaak word aan die deelnemers kan die navorser bevoordeel asook die deelnemers meer gerus stel (Fouché et al., 2021:122).

Voor elke onderhoud is daar 'n ingeligte toestemmingsvorm aan die deelnemers gegee en bespreek in die taal wat die deelnemers verkies (Sien Bylae 3 en 4). Die ingeligte

toestemmingsvorm verduidelik aan die deelnemer die doel van die studie asook die konfidensialiteit van die studie, voorts lig die vorm die deelnemers in oor hulle vrywillige deelname. Die ingeligte toestemmingsvorm moes deur elke deelnemer onderteken word voordat daar met die onderhoud begin kon word.

1.8.4 Konfidensialiteit

Volgens Fouché et al. (2021:119) word konfidensialiteit gedefinieer as die ooreenkoms tussen twee partye dat informasie nie bekend gemaak sal word aan 'n derde party nie. Bless et al. (2011:143) noem dat konfidensialiteit verwys na die anonimiteit van deelnemers wat slegs aan die navorser bekend is.

Anonimiteit is verseker deur 'n kode aan elke deelnemer toe te ken, byvoorbeeld deelnemer 1, 2, ensovoorts. Vooraf toestemming is verkry om tydens die onderhoud van 'n "Zoom"-opname gebruik te maak ten einde die data wat ingesamel is direk na die onderhoud te transkribeer. Veldnotas wat gemaak is, is op die navorser se rekenaar gestoor met 'n wagwoord wat slegs aan die navorser bekend was. Slegs die navorser het toegang tot die inligting gehad. Geskrewe inligting is in 'n liasseerkabinet gestoor waartoe slegs die navorser toegang gehad het. Hierdie notas was ook soos vereis deur die Etiese Komitee in 'Microsoft One Drive' gestoor.

1.9 BEPERKINGE VAN DIE STUDIE

Die beperkinge van die studie is dat onderhoude slegs met maatskaplike werkers in die Wes-Kaapse Metropol en omliggende areas soos die Overberg, Helderberg en Drakenstein gevoer is. Gevolglik kan die studie nie noodwendig in die algemeen op die Suid-Afrikaanse konteks toegepas word nie. Verder is data-oordraagbaarheid ook 'n uitdaging weens die beperkte hoeveelheid inligting wat in Suid-Afrika beskikbaar is.

1.10 AANBIEDING

Die navorsingstudie bestaan uit vyf hoofstukke. Die eerste hoofstuk is 'n inleiding van die verslag wat basiese inligting ten opsigte van die uitdagings van egskeiding op adolessente asook die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers en navorsingsmetodes aandui.

Hoofstuk twee behandel die behoeftes asook ontwikkelingsfase van adolessente met die fokus op die algemene sisteemteorie.

In hoofstuk drie word die moontlike uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers met die fokus op uitdagings van egskeiding vir adolessente, asook die uitdagings in dienslewering, bespreek.

Die resultate van die empiriese studie word in hoofstuk vier beskryf waar maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers uitgelig word.

Laastens, maak die navorser gevolgtrekkings na aanleiding van die resultate van die empiriese ondersoek in hoofstuk vyf.

HOOFSTUK 2: LEWENSFASE, ONTWIKKELING EN BEHOEFTE VAN ADOLESSENTE

2.1 INLEIDING

Adolesensie is 'n tydperk van merkwaardige groei, ontwikkeling en ontdekking. Dit is ook 'n tydperk wat met geweldige uitdagings en sosiale verandering gepaard gaan, maar by uitstek is dit 'n tydperk waartydens adolessente hulleself beter leer ken en vorm. Adolesensie word veral gekenmerk deur die ontwikkeling van die jongmens se persoonlike keuses en identiteite saam met die ontwikkeling van hulle rolle in die samelewing (Barker, 2007:1; Bonnie, Johnson, Chemmers & Schuck, 2013:90; Weaver & Shofield, 2015:39; Crocetti, 2017:11).

Verskillende menings ontstaan oor wat die lewensfase van adolesensie behels. Alhoewel daar reeds literatuur beskikbaar is oor adolesensie, is daar steeds verskille oor wat hierdie tydperk behels, wanneer dit begin, en hoe lank dit duur (Coleman, 2011:2). Bykans alle kulture erken dat daar 'n tyd is wanneer jongmense fisies en sielkundig ontwikkel en dat daardie tyd in die meeste samelewings aan adolesensie gekoppel kan word (Barker, 2007:1, McLaughlin & Holliday, 2014:69). Dit kom verder voor asof die algemene ontwikkelingsprosesse van adolesensie regoor verskeie samelewings, etnisiteite, kulture en nasionaliteite in die algemeen met mekaar ooreenstem. Barker (2007:1) gaan voort dat daar wel 'n verskil is tussen kultuur en konteks ten opsigte van wanneer die oorgangstydperk van kinderjare tot volwassenheid erken word en hoe lank die tyd, naamlik adolesensie, duur. Waar sekere kulture adolesensie sien as 'n direkte oorgang wat binne 'n kort tydperk plaasvind, is daar ander kulture wat adolesensie beskou as die ontwikkeling van die jongmens oor 'n langer fase.

Met die verskillende sienings in die literatuur, samelewing, en kultuur, bly adolesensie egter steeds 'n fase wat moeilik is om ten volle te begryp. Dit is dus belangrik om die ontwikkeling, groei, en behoeftes van die adolessente lewensfase te eksplorieer om 'n beter begrip te ontwikkel van waardeur die adolessent tydens adolesensie gaan. In hierdie hoofstuk word die eerste doelwit van die studie bereik deur die adolessente lewensfase en die behoeftes van adolessente te bespreek. Hierdie doelwit word bereik deur om op die ontwikkelingstake en lewensfases van adolesensie te fokus met verwysing na verskeie ontwikkelingsteorieë. Hierdie teorieë sluit in

die kognitiewe ontwikkelingsteorie volgens Jean Piaget (1952) en die psigososiale ontwikkelingsteorie volgens Erik Erikson (1963). Verder word die ontwikkeling van die adolessent se identiteit, selfkonsep, en selfgesentreerde perspektiewe ook bespreek (Bonnie et al., 2013:90). Die wyse waarop adolessente sosialiseer asook die gedrag van adolessente word bespreek deur die rol wat adolessente in die gesin speel, te eksplorieer. Hierdie sosialisering word bespreek met behulp van die algemene sisteemteorie asook die gesinsisteemteorie (Geldard, Geldard & Foo, 2016:157; Goldenberg et al, 2017:85).

Adolessensie word voorts gereeld aan antisosiale en risikogedrag gekoppel. Hierdie gedrag word ook in hierdie gedeelte bespreek. Die antisosiale gedrag van adolessente is egter nie 'n nuwe verskynsel nie; dit strek sover terug dat die welbekende filosoof, Sokrates (469-339 v.C.) in Louw en Louw (2007:29), die volgende stelling in een van sy skrifte maak:

The children now love luxury; they have bad manners, contempt for authority; they show disrespect for elders and love chatter in place of exercise. Children are now tyrants, not the servants of their households. They no longer rise when elders enter the room. They contradict their parents, chatter before company, gobble up dainties at the table, cross their legs, and tyrannize their teachers.

Sokrates se stelling bevestig dat adolessensie in die geskiedenis ook beskou is as 'n tydperk van konflik met ouers en ander gesagsfigure wat gepaard gegaan het met buierigheid en hoërisikogedrag (Louw & Louw, 2007:29).

2.2 LEWENSFASE VAN ADOLESSENTE

Coleman (2011:2) beskryf adolessensie as 'n uitdagende maar genotvolle lewensfase waartydens individue nuwe vaardighede aanleer en ingewikkelde, onderskeidende sosiale ontwikkeling moontlik is. Adolessensie behels voorts 'n tydperk waartydens familieverhoudings verander; dit kan lei tot skeiding van die gesin, maar kan ook dien as geleentheid vir die adolessent om nader aan gesinslede op 'n meer gelyke basis te beweeg. Alhoewel adolessente dit in hierdie tyd effens makliker vind om individuele waardes en gedrag uit te wys, worstel hulle tog met groter vrae oor identiteit en toekomsbeplanning. Adolessensie word voorts gekenmerk deur die adolessent wat 'n meer volwasse idealisme en entoesiasme ontwikkel en wat begin kyk na 'n lewe buite hulle ontwikkeling.

Bonnie et al. (2013:90) noem dat die lewensfase van adolessensie beskou word as die tydperk waartydens die individue die noodsaaklike vaardighede ontwikkel van outonomie en individuele groei ter voorbereiding op hulle volwasse lewe. Dit is inderdaad nodig om sodanige vaardighede aan te leer sodat die adolessent meer onafhanklik van hulle ouers kan funksioneer. Geldard et al. (2016:4) noem dat hierdie vaardighede die adolessent voorts in staat stel om te beweeg vanaf afhanklikheid van hulle versorgers en/of ouers tot 'n vlak waar hulle meer onafhanklik kan lewe. McLaughlin en Holliday (2014:69) bespreek verder die vorming van selfstandigheid en noem dat hierdie vorming veral nodig is, omdat daar tydens adolessensie belangrike besluite oor die toekoms geneem moet word, soos byvoorbeeld, wat die adolessent wil studeer of watter moontlike beroepe die adolessent wil beklee.

Behalwe dat adolessente verskeie ontwikkelingsgeleenthede het tydens adolessensie, is hulle ook kwesbaar vir risiko-gebaseerde gedrag. Die meeste bronne beskryf adolessensie as 'n uitdagende tydperk, nie net vir die adolessent nie, maar ook vir die gesin. Hierdie uitdagings is grotendeels in die vorm van risiko- en antisosiale gedrag wat moontlik tydens adolessensie na vore kan kom soos wat adolessente grense toets in hul poging en soeke na hulself. Ongehoorsaamheid, oneerlikheid, en disrespek vir gesagsfigure vorm alles deel van hierdie risiko- en antisosiale gedrag. Wanneer daar aan hierdie risiko-gebaseerde gedrag deelgeneem word kan dit moontlik 'n lewenslange impak hê op die gesondheid en welstand van die adolessent, asook die verhoudings met gesinslede en ander volwassenes in die adolessent se lewe (Bonnie et al., 2013:91; Goldenberg et al., 2017:393).

2.2.1 Belangrike ontwikkelingstake tydens adolessensie

Literatuur beklemtoon die belangrikheid van adolessensie, omdat daar verskeie noodsaaklike ontwikkelingstake plaasvind ter voorbereiding van die volwasse fase. Perkins en Borden (2003:373) noem dat daar min ander lewensfases bestaan met soveel drastiese veranderinge en ontwikkelings op verskeie vlakke soos wat tydens adolessensie plaasvind. Hierdie stelling beklemtoon die ingewikkeldheid en belangrikheid van adolessensie.

Die ontwikkeling van identiteit, toekomspektief, selfstandigheid, selfvertroue, selfbeheer, nodige sosiale vaardighede, en die bevestiging en koestering van intieme verhoudings, is van die belangrike ontwikkelingstake wat tydens adolessensie plaasvind. Hierdie ontwikkelingstake stel die adolessente uiteindelik in staat om tot produktiewe volwassenes in die samelewing te ontwikkel (Konrad, Firk & Uhlhaas, 2013:425).

'n Unieke uitdaging van adolessensie is dat adolessente op die oog af soos volwassenes lyk met die gevolg dat volwasse rolle en verantwoordelikhede gereeld aan hulle toegeken word. In sommige gevalle is hulle denkprosesse selfs soos dié van volwassenes, maar besit adolessente nie die emosionele volwassenheid om daardie rolle te vervul, of om te weet waar hulle gedragsgrense lê nie (Jensen & Nutt, 2015:78).

2.2.2 Die ontwikkeling van die brein tydens adolessensie

Die brein ontwikkel tydens verskeie lewensfases, en adolessensie is een van hierdie fases. Ahmed, Bittencourt-Herwitt en Sebastian (2015:12) noem dat deurlopende strukturele en funksionele breinontwikkeling tydens adolessensie tot die adolessent se spesifieke gedrag bydra. Ten einde die lewensfase van adolessensie dus beter te verstaan is dit belangrik om 'n goeie begrip van die verandering en ontwikkeling wat tydens hierdie tydperk in die adolessente brein plaasvind te verkry. Konrad et al. (2013:427) beweer dat deur na die ontwikkeling van hierdie orgaan te kyk word die rede vir sekere gedrags-, emosionele en kognitiewe veranderinge duidelik gemaak.

Literatuur dui aan dat, alhoewel die brein drasties ontwikkel tussen die ouderdom van 12 en 18 jaar, is die ontwikkeling van die frontale korteks, en veral die prefrontale korteks van die brein seker die belangrikste breinontwikkeling wat tydens adolessensie plaasvind. Die prefrontale korteks is die gedeelte van die brein wat verantwoordelik is vir verskeie denkprosesse soos probleemoplossing, die besef van aksies se nagevolge, asook die ontwikkeling van emosionele beheerstrategieë. Hierdie breinontwikkeling stel die adolessent in staat om funksies, soos kognitiewe prosessering wat denke en gedragbeheer insluit, te bevorder. Met kognitiewe prosessering word individuele buigsaamheid geëksploreer. Hierdie buigsaamheid help dan die adolessent om aan te pas by nuwe komplekse take wat tydens adolessensie voorkom (Konrad et al., 2013:427; Ahmed et al., 2015:12; Jensen & Nutt, 2015:78).

Daar is verskillende ontwikkelingstydperke waar die brein sekere vorms van leer ervaar. Tydens adolessensie is die kognitiewe leerstyl van die brein sensitief vir sosiaal geaffekteerde stimulus. Kognitiewe prosesse is dus meestal sosiaal gedrewe en word deur sosiale situasies affekteer. Weens kognitiewe prosesse wat sosiaal gedrewe word, is die opstel van doele en prioriteite tydens adolessensie buigsaam en word dit om die sosiale ontwikkelingstake van die adolessent gevorm (Konrad et al., 2013:429).

As gevolg van die sosiaal gedrewe aard van adolessensie, begin die adolessent sekere emosionele volwasse konsepte beter te verstaan, byvoorbeeld 'n konsep soos empatie, waar die adolessent die vermoë begin ontwikkel om hulself kognitief in die plek van 'n ander persoon te plaas en te kan indink hoe hulle in daardie situasie sou voel (Konrad et al., 2013: 427; Jensen & Nutt, 2015:78).

2.3 PSIGOSOSIALE ONTWIKKELING VAN ADOLESSENTE

In 1959 is die psigososiale ontwikkelingsteorie deur 'n welbekende ego-sielkundige, Erik Erikson (1963;1980) opgestel. Erikson was baie geïnteresseerd in die ontwikkeling van identiteit en het verskeie boeke en artikels hieroor geskryf; veral met die fokus op adolessente se soektog na identiteit. Hierdie literatuur is so merkwaardig dat dit vandag steeds van toepassing is op identiteitsontwikkeling. Volgens Erikson was een van die kern ontwikkelingstake waarna 'n individu streef die ontwikkeling van die individue se identiteit, veral tydens belangrike lewensveranderinge (Meyer, Moore & Viljoen, 2008:191 & Crocetti, 2017:11). Dus word die psigososiale ontwikkelingsteorie gebruik om die effek van sosiale interaksie en verhoudings saam met die rol van kultuur en die samelewing, op die groei en ontwikkeling van individue te bepaal. Gedurende elkeen van die agt psigososiale ontwikkelingstadiums word psigososiale konflikte van ontwikkeling aangedui wat positiewe of negatiewe uitkomst op persoonlikheidsontwikkeling van die individue kan hê (McLeod, 2018). Psigososiale ontwikkeling soos deur Erikson (1963) opgestel word in die volgende afdeling bespreek. Identiteitsontwikkeling word bespreek deur te fokus op hoe die adolessent se identiteit ontwikkel deur die vorming van die konsep van self. Hoe hierdie ontwikkeling verder die adolessent se sienings beïnvloed word behandel deur die selfgesentreerde perspektief te bespreek, saam met wat moontlik kan gebeur indien identiteitsontwikkeling nie effektief tydens adolessensie plaasvind nie deur na rolverwarring te verwys.

2.3.1 Erikson se agt ontwikkelingstadiums

Die psigososiale ontwikkelingsteorie van Erikson bestaan uit agt psigologiese ontwikkelingstadiums waardeur elke persoon vanaf geboorte tot bejaarde jare beweeg. Elke stadium is belangrik vir die ontwikkeling van self, identiteit, en persoonlikheid (Louw & Louw, 2007:308). In Tabel 1.1 hieronder word die agt psigologiese ontwikkelingstadiums van Erikson se psigososiale ontwikkelingsteorie aangedui saam met die basiese deug van elke stadium.

Tabel 1.1: Erikson (1959) se teorie van psigososiale ontwikkeling (aangepas uit Erikson, 1963, in McLeod, 2018)

ERIKSON (1959) TEORIE VAN PSIGOSOSIALE ONTWIKKELING			
Stadium	Psigologiese stadium	Basiese deug	Ouderdom
1	Vertroue teenoor wantroue	Hoop	Babajare (0–1 ½)
2	Outonomie teenoor skaamte en twyfel	Wil	Vroeë kinderjare (1 ½–3)
3	Inisiatief teenoor skuldgevoel	Doel	Speeljare (3–5)
4	Arbeidsaamheid teenoor minderwaardigheid	Vaardigheid	Skooljare (5–12)
5	Identiteit teenoor rolverwarring	Getrouheid	Adolessensie (12–18)
6	Intimiteit teenoor isolasie	Liefde	Jong volwassene (18–40)
7	Generatieweit teenoor stagnasie	Sorg	Middel volwassene (40–65)
8	Integriteit teenoor wanhoop	Wysheid	Bejaardheid (65+)

Alhoewel Tabel 1.1 die agt stadiums van psigososiale ontwikkeling soos deur Erikson (1959) beskryf, uitlig, word daar in hierdie studie slegs op stadium vyf van Erikson se psigososiale ontwikkelingsmodel gefokus, naamlik adolessensie. Volgens die psigososiale ontwikkelingsteorie word adolessente gedefinieer as persone tussen die ouderdom van 12 en 18 jaar wat in 'n stadium is van psigologiese konflik tussen identiteitsontwikkeling en rolverwarring (Swartz et al., 2009:124; McLaughlin & Holliday, 2014:69).

2.3.2 Ontwikkeling van identiteit

Erikson (1959) beskryf adolessensie as die stadium van ontwikkeling waar adolessente hul identiteit eksplorieer en herstruktureer in die soektog na hul “ware self”. Hierdie soektog na “ware self” is nodig vir die adolessent om meer te leer oor die rol wat hulle as volwassenes in die samelewing sal vertolk. Met hierdie soektog ontstaan daar egter ook 'n vrees dat die adolessent nie sosiaal aanvaar sal word nie, wat lei tot 'n oorbekommernis van hoe die adolessent deur ander beskou word. Dit is 'n tyd wat die individu meer in sosialisering en die inpas van samelewing belangstel en veral fokus om deur hulle portuurgroep aanvaar te word (McLeod, 2018). Adolessente fokus uitermatig op identifisering met hul portuurgroep of hul

kulturele leiers, of albei, soos byvoorbeeld sangers, akteurs, en ander rolmodelle (McLaughlin & Holliday, 2014:69).

Tydens adolessensie leer adolessente om meer selfstandig te funksioneer en vorm hulle ook 'n meer logiese, realistiese begrip oor die ingewikkeldheid van die lewe (Lerner & Steinberg, 2009:268). Voorts word toekomsvisie ook geëksploreer; dus deur aandag aan “volwasse bekommernisse” te gee, soos byvoorbeeld beroepskeuses, verhoudings, familie, en behuising. Hierdie ondersoek na toekomsvisie en ontwikkeling van selfstandigheid het 'n impak op die adolessent tydens die soektog na “ware self” (McLaughlin & Holliday, 2014:69).

2.3.3 Ontwikkeling van selfkonsep

Verskeie navorsers stel voor dat adolessensie die tydperk is van verandering en ontwikkeling van die jeug se selfkonsep. Die ontwikkeling van selfkonsep word gesien as een van die maniere waarop adolessente se identiteit en persoonlikheid gevorm word (Meyer et al., 2008:190; Crocetti, 2017:11). Die ontwikkeling van die selfkonsep stel dus adolessente in staat om van hul ouers se sienings en voorvereistes weg te beweeg en om hul eie persoonlike sienings, menings, en identiteite te vorm (Bonnie et al., 2013:90).

Die lewensfase van adolessensie maak hierdie ontwikkeling van selfkonsep moontlik, omdat die hoë kognitiewe proses van formele-operasionele denke selfrefleksie aanmoedig (Kazi & Galanaki, 2020:13). Soos wat adolessente ontwikkel, begin hulle soek vir 'n soliede, gesofistikeerde, en abstrakte sin van subjektiwiteit oor wie hulle as persoon is en hoe hulle in die sosiale wêreld inpas. Adolessente se denke en persoonlikheid word meer kompleks soos wat hul hulself aktief in verskeie rolle, verhoudings, en situasies bevind. So word adolessente se selfkonsep apart van hul ouers en ander rolspelers ontwikkel (Albert & Steinberg, 2013:46).

Adolessente ontwikkel meer belangstelling om ander, veral hulle portuurgroep, se interne psigologiese karaktereienskappe te verstaan. Nuwe vriendskappe word dan eerder op hierdie ooreenkomstige karaktereienskappe gebaseer. Adolessente se vriendekringe verander dus tydens hierdie lewensfase (Lerner, 2003:326; Albert & Steinberg, 2013:46).

2.3.4 Selfgesentreerde perspektief van adolessente

Die selfgesentreerde perspektief is 'n verskynsel wat meestal tydens adolessensie plaasvind. Die perspektief bestaan uit die mening dat ander net so behep is met hoe die adolessent lyk, hoe hulle voel, en wat hulle doen, in stede van wie die adolessent is (Watts, Cockcroft & Duncan,

2013:339). Adolessent se bewustheid oor hulself en hoe hulle vir ander voorkom, groei soos wat hul identiteit ontwikkel. Daar word dus aangeneem dat die adolessent die middelpunt van almal se belangstelling is. Hierdie konsep staan ook bekend as die denkbeeldige gehoor en word vergelyk met die gevoel dat adolessente die fokuspunt van almal se aandag is, soos 'n persoon op 'n verhoog, en veroorsaak dat adolessente meer selfbewus in hul voorkoms en optrede is (Louw & Louw, 2007:306; Crocetti, 2017:13).

Hierdie denkbeeldige gehoor kom dus tot stand as gevolg van adolessente se beperkte vermoë om tussen hulle persoonlike gedagtes oor hulself en hulle denke oor die gedagtes van ander mense te onderskei. Soos byvoorbeeld, wanneer 'n adolessent 'n vertrek binnestap en waar die persone binne die vertrek lag, dink adolessente eerstens dat daar vir hulle gelag word, omdat adolessente van mening is dat hulle die middelpunt van ander se bestaan is en daar heeltyd na hul aksies en dade gekyk word (Louw & Louw, 2007:306). Die konsep van denkbeeldige gehoor kan egter ook bydra tot identiteitsverwarring, soos wanneer die gevoel by adolessente ontstaan dat, om sosiaal meer aanvaarbaar te wees, hulle op 'n sekere manier moet aantrek of optree, sodat die adolessent deur die portuurgroep aanvaar sal word (Swartz et.al., 2009:89; Crocetti, 2017:13).

2.3.5 Identiteit en rolverwarring

Binne Erikson se psigososiale ontwikkelingsteorie staan die stadium van psigososiale konflik bekend as identiteit teenoor rolverwarring. Wanneer identiteitsvorming tydens adolessensie nie voldoende plaasvind nie, kan dit tot rolverwarring by die adolessent lei. Rolverwarring kan aanleiding gee tot 'n adolessent se negatiewe siening van self en negatiewe persoonlikheidsontwikkeling (McLeod, 2018). Daar kan dus afgelei word dat identiteitsvorming 'n baie belangrike proses is wat tydens die lewensfase van adolessensie plaasvind.

'n Adolessent se identiteit word voorts deur sosiale interaksie asook die soeke om deel te wees van 'n sosiale groep, gevorm (Louw & Louw, 2007:308; McLaughlin & Holliday, 2014:68). Deur hierdie proses te eksplloreer adolessente verskeie moontlikhede van identiteite en na aanleiding van hierdie ondersoek begin hulle hul individuele identiteit vorm. Identiteit behels nie net die rol wat die adolessent in 'n samelewing speel nie, maar gaan ook daaroor hoe die individue hulself sien. Erikson (1959) noem dat adolessente dalk ongemaklik in hul eie liggaam mag voel tot hulle daarby kan aanpas en in hierdie verandering kan ingroei.

Met identiteitsvorming word sekere keuses gemaak, onder andere oor toekomsplanne, seksuele oriëntasie, en die aanneem van sosiale rolle (Louw & Louw, 2007:309). Vir adolessente is dit egter uiters belangrik om self deur identiteitsvorming te gaan en hulle eie besluite te neem. Tog gebeur dit dat eksterne bronne, soos byvoorbeeld die samelewing of die adolessent se ouers, 'n spesifieke stel voorvereistes en verwagtinge op die adolessent afdwing. Indien adolessente geforseer word om 'n spesifieke identiteit aan te neem, kan dit moontlik tot rebellie lei. Rebellie kan verder aanleiding gee daartoe dat die adolessent 'n negatiewe identiteit vorm wat met gevoelens van ongelukkigheid en opstandigheid gepaard gaan (McLeod, 2018).

Soos bespreek, gaan identiteitsontwikkeling soms saam met identiteits- of rolverwarring. Identiteitsverwarring word beskryf as die onvermoë om sekere lewensbesluite te neem weens selfonsekerheid (Louw & Louw, 2007:309). McLeod (2018) noem dat wanneer adolessente nie daarin slaag om sin van identiteit binne hul samelewing te vorm nie, dit moontlik tot rolverwarring lei waar die individu onseker is oor hulself of hulle plek in die samelewing. In sulke gevalle word stellings soos “Ek weet nie wat ek wil wees as ek groot word nie” gereeld gemaak. Alhoewel hierdie rolverwarring of identiteitskrisis redelik algemeen onder adolessente is, kan dit veroorsaak dat adolessente met verskillende lewenstyle begin eksperimenteer (bv. werk, opvoeding, politiese aktiwiteit) in 'n poging om hulself te ontdek.

Wanneer die lewensfase van identiteit teenoor rolverwarring goed ontwikkel, is Erikson (1959) van mening dat die basiese deug van getrouheid (vertroue) ontwikkel. Met hierdie vertroue word dit vir die individu moontlik om weens aanvaarding van ander, nieteenstaande moontlike ideologiese verskille, aan persone te bind. Hierdie bemeestering van getrouheid (vertroue) is belangrik vir die volgende lewensfase van jong volwassenheid (McLeod, 2018).

2.4 KOGNITIEWE ONTWIKKELING

Kognitiewe ontwikkeling word beskryf as die ontwikkeling van menslike intellek en verandering van denkprosesse wat tydens verskeie lewensfases plaasvind (Lerner & Steinberg, 2009:18; Swarts et al., 2009:88; Kazi & Galanaki, 2020:2). Ten einde 'n beter begrip van adolessente te ontwikkel, word die kognitiewe ontwikkelingsteorie voorgestel deur Jean Piaget (1952), gebruik. Jean Piaget was van mening dat elke reaksie van 'n persoon, hetsy dit 'n direkte aksie met die buitewêreld of interne denke is, plaasgevind het om aan te pas met die omgewing om sodoende 'n balans tussen die persoon en sy omgewing te handhaaf. Dus is vier lewensfases

van kognitiewe ontwikkeling geïdentifiseer om hierdie belangrike aanpassing op verskeie lewensfases aan te dui.

2.4.1 Jean Piaget (1952) se vier lewensfases van kognitiewe ontwikkeling

Jean Piaget (1954) se kognitiewe ontwikkelingsteorie bestaan uit vier lewensfases wat vanaf geboorte tot die laaste fase van twaalf jaar en ouer strek. Tydens elkeen van die lewensfases word die belangrike ontwikkeling van menslike intellek en denkprosesse aangedui (Louw & Louw, 2007:24). Die vier stadiums word in Tabel 2.1 hieronder aangedui.

Tabel 2.1: Piaget (1952) se vier stadia van kognitiewe ontwikkeling (Louw & Louw, 2007:24)

JEAN PIAGET (1952) SE KOGNITIEWE ONTWIKKELINGSTEORIE		
Stadium	Ouderdom (Ongeveer)	Eienskap
Sensories-motories	Geboorte tot 2 jaar	Babas se begrip van die wêreld word deur sintuie en beweging verkry (bv. kyk en gryp). Die ontwikkeling van voorwerppermanensie vind plaas; dus begin die kind besef dat tasbare voorwerpe bestaan, selfs al is dit nie in sig nie.
Pre-operasionele denke	2-6 jaar	Kinders begin om taal en simbole te gebruik (bv. prentjies en woorde) om idees en voorwerpe voor te stel. Animisme vind plaas (alle lewelose voorwerpe het ook gevoelens en denke) en egosentriese denke ontwikkel (die onvermoë om die wêreld uit iemand anders se oogpunt te beskou).
Konkreet-operasionele denke	7-11 jaar	Logiese denke ontwikkel, maar slegs as dit op werklike konkrete voorwerpe toegepas kan word. Abstrakte denke is steeds tot 'n groot mate afwesig.
Formele operasionele denke	12 en ouer	Abstrakte denke begin ontwikkel. Hipotetiese situasies word meer bespiegel en deduktiewe redenering vind plaas oor wat moontlik kan wees.

Jean Piaget (Piaget, 1952) se kognitiewe ontwikkelingsteorie verwys na adolessensie as die tydperk waar jeug met reflektiewe denke begin. Reflektiewe denke stel die adolessent in staat om na te dink oor denkbeeldige (hipotetiese) gevalle en abstrakte denke te vorm en krities te analiseer. Volgens Piaget (1952) ontwikkel formele-operasionele denkpatrone tydens adolessensie en gaan die proses voort totdat jong volwassenheid bereik word (Lerner, Easterbrooks, Mistry & Weiner, 2003:325; Kazi & Galanaki, 2020:7).

Met adolessensie is daar verder ook meer intellektuele uitdagings wat daagliks in die adolessent se lewe na vore kom. Die ontwikkeling van die kognitiewe vermoë is dus uiters belangrik ten einde die adolessent in staat te stel om abstrak en idealisties te dink en om die intellektuele uitdagings wat met adolessensie gepaard gaan, aan te pak (Lerner & Steinberg, 2009:111).

2.4.2 Formele operasionele denkprosesse van adolessente

Piaget (1952) beweer dat formele operasionele denke die adolessent voorberei om effektief in die volwasse wêreld aan te pas (Kazi & Galanaki, 2020:2). Denkprosesse van adolessente is aansienlik anders as van persone in ander lewensfases. Tydens adolessensie vind kognitiewe ontwikkeling en verandering plaas waar die individue se denkproses van kinderdenke beweeg na 'n meer volwasse wyse van dink (Louw & Louw, 2007: 298; Kazi & Galanaki, 2020:8). Een van die belangrikste kognitiewe verandering wat tydens adolessensie plaasvind is die bevordering van adolessente se vermoë om meer abstrak en hipoteties te dink in die werklike, alledaagse lewe (Lerner & Steinberg, 2009:111; Watts et al., 2013:337). Dus vind meer gesofistikeerde denke en uitgebreide informasieprosessering tydens adolessensie plaas.

Een van die belangrikste denkprosesse wat tydens adolessensie ontwikkel is die bevordering van die adolessent se vermoë om probleme op te los en hulself te idealiseer. Hierdie gee adolessente die geleentheid om 'n ideale beeld van hulself, van ander, en van die sosiale wêreld voor te stel (Swartz et al., 2009:88). Die ontwikkeling van hipoteties-deduktiewe redenering vind ook tydens adolessensie plaas. Hipoteties-deduktiewe redenering sluit die vermoë in om kreatiewe alternatiewe opsies te ontwikkel tydens probleemoplossing, welke abstrakte denkprosesse die gedeeltelike vorming van morele waardes insluit sodat adolessente reeds gedeeltelik in staat is om 'n beter sin te ontwikkel van wat reg en verkeerd is. In stede van die morele waardes wat ouers, onderwysers of ander volwassenes in die kind se lewe opgestel het, besef adolessente nou dat alles nie as "swart" en "wit" beskou kan word nie, maar dat daar verskeie "grys" areas bestaan waarvan hulle voorheen nie noodwendig bewus was nie. Met die

bewusmaking van verskeie sienings, word adolessente in staat gestel om hulle eie opinies, volgens hul eie sienings en ontdekkings, te vorm (Louw & Louw, 2007:308; Kazi & Galanaki, 2020:13).

2.5 GEDRAG VAN ADOLESSENTE

Die gedrag van adolessente word vervolgens bespreek deur die adolessent se soeke na self en hulle dryfkrag uit te lig. In die bespreking van die impak van die dryfkrag en soeke na self word prososiale en antisosiale gedrag van adolessente bespreek. Adolessensie word gesien as 'n tydperk van verhoogde emosionele reaktiwiteit, onstabieliteit en risikogedrag. Verhoogde emosies gaan soms ook met onsekerheid gepaard oor hoe om die emosies te verwerk en wat om daarmee te doen. Soos wat die adolessent ontwikkel, ontwikkel hulle emosionele intelligensie egter ook en leer adolessente mettertyd die vermoë aan om emosies te herken en te hanteer (Ahmed et al., 2015:12).

Watts et al. (2013:339) voeg by dat die toename in risikogedrag moontlik toegeskryf kan word aan die fase van ontwikkeling van die brein, omdat die gedeeltes van die brein wat beplanning, impulsiewe beheer en die sin van nagevolge vir aksies beheer, eers ten volle in die vroeë volwasse stadium ontwikkel.

Bonnie et al. (2013:90) noem dat as deel van identiteitsontwikkeling en die soeke na self, adolessensie meestal beskryf word as 'n tydperk van eksperimentering wat gepaard gaan met 'n toename in risikogedrag en verhoogde belangstelling in die portuurgroep en sosiale invloed. Volgens McLaughlin en Holliday (2014:69) kom risikogedrag onder adolessente voor weens die “goed voel” reseptore van die brein wat tydens vroeë adolessensie vrygestel word, asook weens die prefrontale korteks wat nog nie ten volle ontwikkel het nie. Die prefrontale korteks van die brein is die deel van die brein wat sorg vir inhiberende denkprosesse wat met die nagevolge van aksies te doen het, maar wat eers tydens die vroeë volwasse stadium ten volle ontwikkel.

2.5.1 Soektog na self as rede vir gedrag van adolessent

Adolessensie is die tydperk waar die adolessent se soektog na self en die ontwikkeling van persoonlike identiteit plaasvind (McLeod, 2018). Weens persoonlike identiteitsontwikkeling en die soektog na self, word adolessensie meestal beskryf as 'n tydperk wat gepaard gaan met die eksperimentering van hoërisikogedrag en 'n verhoogde sosiale invloed van die portuurgroep

(Bonnie et al., 2013:90). Sodanige ontwikkeling vind plaas wanneer die adolessent sy veilige staat van funksionering wat tydens kinderjare opgestel is, opsy skuif om na 'n nuwe onsekere opwindende staat van funksionering te beweeg. Hierdie opwindende staat van funksionering vind plaas wanneer grense getoets, en reëls en norme bevraagteken word. In die proses vorm die adolessent 'n persoonlike opinie wat voorheen deur ander rolspelers, soos ouers, vriende en onderwysers, voorgesê is.

2.5.2 Dryfkrag as rede vir gedrag vir adolessent

Dryfkrag word gedefinieer as dit wat die individu motiveer om tot aksie oor te gaan (Lerner & Steinberg, 2009:105). Elke persoon se dryfkrag is uniek van aard, maar adolessente se dryfkrag word as hoogs beloningsgedrewe beskryf. 'n Adolessent se aksies word maklik deur die moontlikheid van 'n beloning gedryf, en veroorsaak dat die adolessent meer geneig is om risiko's te neem. Belonings kan finansiële of selfs 'n verhoging van sosiale status wees (Lerner & Steinberg, 2009:105; Young, 2016). In hierdie konteks verwys risikogedrag na enige gedrag of aksie wat die biologiese en psigososiale ontwikkeling van die adolessent kan belemmer.

Aspekte wat negatief geraak kan word deur risikogedrag is die adolessent se fisiese gesondheid en om hulle normale ontwikkelingstake en sosiale verwagtinge te bereik. Een van die belangrikste aspekte wat geraak kan word deur hoërisikogedrag behels die nodige ontwikkeling van die individu wat moet plaasvind tydens adolessensie ter voorbereiding van die volgende lewensfase, naamlik jong volwassenheid (Perkins & Borden, 2003:374; Young, 2016). Risikogedrag kan moontlike ongehoorsaamheid, die oordra van leuens, alkohol- en middelmisbruik insluit (Bonnie et al., 2013:91).

2.5.3 Prososiale gedrag van adolessente

Prososiale gedrag word beskryf as om goedhartig, hulpvaardig, samewerkend en bedagsaam teenoor ander te wees. Waar prososiale gedrag voorheen meestal deur ouers bekendgestel is, vorm adolessente hul eie siening en houding oor prososiale gedrag. In sommige gevalle word adolessente se siening aangaande prososiale gedrag verander as gevolg van die ingewikkelde verhouding tussen die sosiale-status beeld wat hulle wil uitstraal en hul prososiale gedrag tydens adolessensie. Dus hang die adolessent se sienings oor wat prososiale gedrag is van sy sosiale ervarings af en word die adolessent se voorgegewe status voorts ook op die menings van ander gebaseer.

Soms vind die adolessent dit nodig om antisosiale gedrag (dus nie prososiaal nie) te openbaar, soos manipulasie, afknouery en ander vorms van aggressie, ten einde hulle sosiale-status te onderhou of te bevorder. Dit kom voor dat sekere adolessente selfs gewillig is om van hul prososiale gedrag af te sien deur ander negatief te behandel, indien dit sal help om hul sosiale-status te bevorder. Byvoorbeeld, as adolessente van mening is dat 'n negatiewe aksie hul sosiale-status sal bevorder sal hulle maklik negatief teenoor 'n individu optree hetsy dit 'n klasmaat is wat geboelie word of om teen outoriteit te rebelleer (LaFontana & Cillessen, 2010:132).

Dit is duidelik dat prososiale gedrag tydens adolessensie 'n groot rol in die ontwikkeling van die adolessent speel. Prososiale gedrag word deur Barker (2007:1) en Young (2016) bevestig met verskeie studies van, onder meer, die Wêreldgesondheidsorganisasie (WGO) wat op die belangrikheid wat betekenisvolle, omgee-verhoudings vir adolessente beteken, fokus. Prososiale gedrag van die adolessent met individue op versekeie sosiale vlakke verminder hoërisikogedrag (wat 'n negatiewe effek op die adolessent kan hê) en bevorder gesondheid wat help met positiewe ontwikkeling en positiewe uitkomst.

2.5.4 Antisosiale gedrag van adolessente

Antisosiale en hoërisikogedrag word gereeld geassosieer met adolessensie. Jong kinders word oor die algemeen gesosialiseer om outoriteit en reëls binne en buite die skool te volg en respekteer. In die vroeë adolessensie word die verkenning van grense en weerstand teen hierdie reëls as 'normaal' geag. Dit het tot gevolg dat adolessente meer gewillig is om reëls te oortree en die oortreding van reëls te verdra wanneer dit deur hul portuurgroep voorgestel word (LaFontana & Cillessen, 2010:131).

Antisosiale en risikogedrag vind nie alleenlik plaas as gevolg van die sosiale invloed van die adolessent se portuurgroep nie, maar is deel van die biologiese ontwikkeling van die adolessent se brein. Soos voorheen bespreek, vind die ontwikkeling van die prefrontale korteks van die brein tydens adolessensie plaas. Omdat die prefontale korteks van die adolessente brein nog nie heeltemal ontwikkel is nie beskik adolessente nie oor die volle vermoë om die nagevolge van hulle aksies kognitief te prosesseer nie. Dit gebeur dus dat adolessente hulself onwetend in gevaarlike situasies plaas en dat hul tekort aan insig onsekerheid oor wat om te doen of hoe om die situasie aan te spreek, veroorsaak. Daar kan dus tot die gevolgtrekking kom dat adolessente nie oor die vermoë beskik om buite hulself te kyk nie (Jensen & Nutt, 2015:73).

Volgens Konrad et al. (2013:425) is sekere adolessente meer geneig tot risikonemende gedrag en ervaar hulle ekstreme emosies. Die outeurs verwys na verskeie studies wat aandui dat die sterftes van adolessente meestal veroorsaak word deur voertuigongelukke, geweld en selfbesering as gevolg van dronkbestuur, bestuur sonder 'n veiligheids gordel, middelmisbruik en onbeskermdede seksuele omgang.

Goldenberg en Goldenberg (2008:41) noem dat daar 'n ooreenkoms bestaan tussen die adolessent se seksuele aktiwiteit, antisosiale gedrag, onderprestasie, en alkoholgebruik. Hulle bevind voorts dat hoe later in hulle lewe adolessente seksuele aktief word, hoe minder is hulle by ander tipe probleem- of antisosiale gedrag soos alkoholisme en wangedrag op skool, betrokke.

2.6 SOSIALE ONTWIKKELING VOLGENS DIE SISTEEMTEORIE

Adolessensie gaan saam met geweldige sosiale verandering en ontwikkeling (Goldner & Berenshtein-Dagan, 2016:51). Om hierdie sosiale ontwikkeling te illustreer word daar op die algemene sisteemteorie asook die gesinsisteemteorie gefokus. 'n Sisteem is 'n samestelling van elemente wat met mekaar verbind word en 'n identifiseerbare geheel vorm (Becvar & Becvar, 2018:5). Sisteeme bestaan uit 'n hiërargie van verskillende vlakke en vertoon patrone van gedrag en word gebruik om gedrag te voorspel asook om strategieë van verandering te formuleer (Sheafor et al., 2000:89). Deur die sisteemteorie in gedagte te hou word 'n beter begrip ontwikkel oor die komplekse interaksie tussen die individu en verskeie vlakke van sosiale en fisiese sisteme (Bowers & Bowers, 2017:243). Die algemene sisteemteorie word gebruik deur op sosiale ontwikkeling te fokus met verwysing na die gesin as 'n eenheid. Daarteenoor fokus die gesinsisteemteorie meer op die interaksie tussen gesinslede en hoe sosiale ontwikkeling tydens hierdie interaksie plaasvind. Die gesinsisteemteorie word verder bespreek deur na verskeie subsisteme te kyk naamlik, die eggenoot-, ouerskap- en sibbe subsisteem. Hierdie subsisteme word verder bespreek ten einde die adolessent se sosiale ontwikkeling in die verskeie subsisteme te identifiseer (Goldenberg & Goldenberg, 2008:242; Becvar & Becvar, 2015:6).

2.6.1 Algemene sisteemteorie: Gesin as 'n sosiale eenheid

Die algemene sisteemteorie is deur Von Bertalanffy (1950; 1974) opgestel wat beweer dat die gesin as 'n sosiale sisteem en eenheid beskryf kan word (Meyer et al., 2008:470). Soos bespreek in hoofstuk een, fokus die algemene sisteemteorie op verskeie sosiale sisteme, soos byvoorbeeld groepe, families, samelewings, en biologiese sisteme. Geen individu staan alleen nie aangesien individue altyd deel vorm van hul eie unieke stel interafhanklike sisteme (Bowers & Bowers, 2017:240). Daar vind dus interaksie tussen sisteme plaas wat mekaar wedersyds beïnvloed (Sheafor et al., 2000:89; Becvar & Becvar, 2018:5). Hierdie interaksie tussen sisteme het gevolglik 'n uitwerking op die adolessente se gedrag en funksionering tydens die sosiale ontwikkeling van adolessente (Sheafor et al., 2000:89; Becvar & Becvar, 2018:5).

Een van die grootste sosiale ontwikkeling tydens adolessensie is dat die primêre bron van sosialisering vanaf die ouerhuis na vriende en portuurgroepe verskuif. Dus het portuurgroepe tydens adolessensie 'n groter sosiale invloed op die adolessent as die ouerhuis (Goldner & Berenshtein-Dagan, 2016:51). Dit beteken dat waar liefde, aanvaarding en geborgenheid van die kind deur die familie vervul is, word daardie liefde, aanvaarding en geborgenheid tydens adolessensie by vriende en portuurgroepe gesoek.

2.6.2 Gesinsisteemteorie

'n Gesinsisteem word beskou as 'n natuurlike diverse sosiale sisteem (Goldenberg et al., 2017:191). Von Bertalanffy (1950) in Sheafor et al. (2000:89) beskryf die gesin as 'n primêre sisteem wat uit verskeie subsisteme bestaan. Elke individu vorm deel van sy eie sisteem met sy eie patroon en ewilibrum. Bower en Bower (2017:240) noem dat deur van die sisteemteorie gebruik te maak kan gesinsgedrag identifiseer word binne netwerke en in die interaksie tussen verskillende sisteme, asook tussen verskillende gesinslede.

Wanneer 'n individu adolessensie bereik is daar talle nuwe uitdagings vir die adolessent en die adolessent se gesin. Hierdie uitdagings ontstaan veral omdat die ouers se mag om beheer tydens hierdie tydperk uit te oefen, uitgedaag word en die adolessent na meer selfstandigheid streef. Gevolglik is ouers nie meer in staat om volle outoriteit te handhaaf nie, maar kan hulle ook nie hulle outoriteit ten volle aan die adolessent oorgee nie. Die gesin herstruktureer dus die interaktiewe prosesse van hul dinamika om so meer selfstandigheid aan die adolessent te gee. 'n Verdere uitdaging is dat adolessente gewoonlik ook van die familie onttrek wat verdere stremming op die gesinsisteem plaas (Goldenberg et al., 2017:191).

Weens die ontwikkelingsfase van die adolessent moet die gesin dus hulle reëls en grense aanpas terwyl hulle ook oor die tipiese gesinsrolle moet heronderhandel. Hierdie veranderinge vind plaas juis omdat adolessente na groter selfstandigheid soek, minder op ouers staatmaak, en na die leiding en ondersteuning van hul portuurgroep beweeg (Goldenberg & Goldenberg, 2008:41).

Elke gesin bestaan uit verskeie sub sisteme. 'n Sub sisteem word gedefinieer deur interpersoonlike grense en reëls wat gesinslede opstel. Hierdie grense bepaal wie die deelnemers van die sub sisteem is, wie nie in die sisteem ingesluit word nie, en watter rolle hierdie deelnemers sal inneem wanneer hulle met mekaar en buitestaanders interaksie het (Sheafor et al., 2000:89).

Die sub sisteme van 'n gesin sluit in eggenote-sub sisteem (verhouding tussen eggenote), ouerskapsub sisteem (verhouding tussen ouers en kinders), asook die sibbe-sub sisteem (verhouding tussen kinders van die gesin) Wanneer al drie sub sisteme saamwerk en inskakel om differensiasie of onderskeid binne die gesin te beskerm en die integriteit van die familie te bevorder, kan so 'n gesin as funksioneel bestempel word (Sheafor et al., 2000:89; Goldenberg et al. 2017:95).

2.6.3 Eggenoot-sub sisteem

Skrywers noem dat die eggenoot-sub sisteem 'n uiters belangrike rol in die stabiliteit van die gesin speel. Die eggenoot-sub sisteem word beskryf as die verhouding tussen die twee eggenote. Dit sluit in hoe die eggenote met mekaar kommunikeer, verskille onderhandel, en elkeen se behoeftes akkommodeer. Verder behels die eggenoot-sub sisteem ook die ontwikkeling van rolle wat mekaar komplementeer. Deur na die eggenoot-sub sisteem te kyk, kan die gesinstabiliteit en aanpasbaarheid vir verandering van omstandighede bevorder word (Goldenberg et al., 2017:95).

Dus, in 'n tyd wat die adolessent deur verskeie sosiale veranderinge en ontwikkelings gaan, is 'n sterk eggenoot-sub sisteem nodig ten einde gesinstabiliteit te bevorder (Goldner & Berenshtein-Dagan, 2016:51).

2.6.4 Ouerskap-subsisteem

Met die koms van kinders verskuif die rol van 'n paartjie na die ouerskap-subsisteem. Saam met hierdie verskuiwing in subsisteem kom nuwe take en verantwoordelikhede na vore waar die fokus nie slegs op die eggenote is nie, maar ook op die kinders in die gesin (Goldenberg et al., 2017:95). Nuwe uitdagings kom vir die eggenoot-subsisteem na vore en nuwe onderhandelinge oor ouerskapsienings en -styl vind plaas. Soos wat die kinders in 'n gesin groei, moet die ouers ook aanpas by die kinders se nuwe lewensfases. Nie net moet die ouers aanpas nie, maar ook hul eggenoot-subsisteem wat beskou word as die grondslag vir die gesin se welstand (Becvar & Becvar, 2018:48). Hierdie groot veranderinge in die gesin mag egter die gesin se vermoë om aan te pas, negatief beïnvloed. Afhangende van die ouderdomme van hul kinders is daar verder 'n moontlikheid dat ouers verskillende uitdagings in die lewensfases van verskillende ouderdomsgroepe terselfdertyd ervaar en moet hanteer.

Tydens adolessensie verskuif die ouer-kind verhouding ten einde 'n balans te handhaaf tussen vryheid en limiete (Becvar & Becvar, 2018:47). In hierdie tyd moet ouers poog om te verstaan dat hul adolessente deur geweldige sosiale verandering gaan. Tydens adolessensie is rebellie teen verskeie sake 'n natuurlike gebeurtenis. Rebellie gaan moontlik oor politiek en geloof, kleredrag, middelgebruik, musiek, inkomtye, bendege drag, oorgaatjies en tattoes. Rebellie is deel van die proses waardeur adolessente gaan om hulle eie identiteit te vorm en afstand te doen van ouers se reëls deur dit uit te daag (Goldenberg & Goldenberg, 2008:241). Dit is ook juis weens die adolessent se rebellie oor reëls en outoriteit dat konflik tussen ouers en adolessente ontstaan (Louw & Louw, 2007:326; Cross & Flecher, 2009:745). Skrywers noem dat konflik in 'n gesin moontlik kan ontstaan weens die verandering in en afskeiding van hormone wat tydens puberteit plaasvind en wat tot buierigheid by die adolessent kan lei. Adolessente bevraagteken verder verskeie vorme van outoriteit en reëls as gevolg van hulle kognitiewe veranderinge. Adolessente se behoefte om meer onafhanklik te verkeer asook die moontlike ontstaan van 'n generasiegaping weens verskillende sienings, standpunte, en teenstrydige waardes, speel ook 'n rol in die toenemende konflik binne die gesin (Louw & Louw, 2007:326). Hierdie toename in konflik gaan terselfdertyd gepaard met 'n afname in nabyheid tussen ouer en kind, en in die hoeveelheid tyd wat ouers saam met hulle kinders spandeer (Steinberg & Morris, 2001:88; Becvar & Becvar, 2018:47).

2.6.5 Sibbe-subsisteem

Met die sibbe-subsisteem word die eerste sosiale ervarings binne 'n portuurgroep aan die kinders van 'n gesin gebied. In die sibbe-subsisteem vind die aanleer van ondersteuning, samewerking, en beskerming plaas, asook kompetisie, konflik, en onderhandeling van verskille. Saam leer sibbe hoe om die sibbe-subsisteem te verstaan en hoe om verhoudings tussen sibbe te verander soos die ontwikkelingsstadiums verander (Goldenberg et al., 2017:95).

2.7 INVLOED VAN OMGEWING OP DIE ONTWIKKELING VAN DIE ADOLESENT MET VERWYSING NA DIE EKOLOGIESE PERSPEKTIEF

Die ekologiese perspektief van Bronfenbrenner (1979) word beskou ten einde die invloed van die omgewing op die ontwikkeling van die adolessent te identifiseer. Alhoewel sekere literatuur die ekso- en krono-sisteem van die ekologiese perspektief aandui, word daar in hierdie studie slegs op die mikro-, meso- en makro-sisteem gefokus.

Weens die ontwikkelingsfase van adolessensie is dit nodig om die invloed van die omgewing op die ontwikkeling van adolessente te bestudeer deur die “persoon-in-omgewing” konsep van die ekologiese perspektief (Bronfenbrenner, 1979) toe te pas. Die ekologiese perspektief fokus op die interaksie en selfstandigheid van persone in hulle fisiese, sosiale en kulturele omgewings (Teater, 2014:1, Bronfenbrenner, 1979). Adolessente het nie net interaksie met hulle omgewing nie, maar hul sosiale waarders, norme, sienings oor rolle, verantwoordelikhede, en verwagtinge van hierdie tydperk word ook deur hulle omgewing gevorm (Moghaddam et al., 2016:1425). Daar kan dus tot die gevolgtrekking gekom word dat individue nie in isolasie nie leef nie, maar deur die fisiese en sosiale omgewing waarin hulle leef beïnvloed word (Teater, 2014:1).

Die ekologiese perspektief werk op die aanname dat 'n individu deurgaans streef om 'n goeie persoon te wees wat in passing is met die omgewing. Volgens die ekologiese perspektief kan die omgewing waarin die adolessent interaktief is, op sy beurt dan daardie individu help om hulle potensiaal te bereik. Die omgewing kan egter ook daartoe bydra dat die individu afgebreek word (Sewpaul, 2005:312). Netso sal veranderinge wat in die adolessent se omgewing plaasvind die adolessent beïnvloed en sal die omgewing op sy beurt beïnvloed word deur die adolessent se interne verandering (Moghaddam et al., 2016:1425). Wanneer die passing tussen die adolessent en hulle omgewing goed is, het dit 'n positiewe uitwerking op die groei en ontwikkeling van die adolessent. Aan die ander kant, wanneer daar uitdagings vir die individu

en hulle omgewing ontstaan, soos byvoorbeeld adolessensie, of 'n tekort aan bronne, of 'n disfunksionele familiegroep of gemeenskapslewe, kan dit 'n negatiewe uitwerking op die adolessent se ontwikkeling hê. Wanneer hierdie uitdagings teenwoordig is het die individu soms nie krag, bronne, of vaardighede om deur die druk van die verandering te kom of om die druk te hanteer nie (Teater, 2014:1).

Deur op die ekologiese perspektief van Bronfenbrenner (1979) te fokus, word daar na die individu gekyk binne die raamwerk van die mikro-, meso- en die makro-sisteem wat tot 'n holistiese beeld van die impak wat die sisteme op die ontwikkeling van die adolessent het, bydra (Healy, 2005:140).

2.7.1 Mikro-sisteem

Die mikro-sisteem word beskryf as die primêre, informele sisteem waarmee die individu in aanraking kom. Dit behels die gesin en vriendekring van die individu (Healy, 2005:140). Die gesin kan beskou word as die hoof sosiale instelling wat lewens, aktiwiteite en verhoudings van die gesinslede struktureer. So speel die gesin 'n belangrike rol in die ontwikkeling van die adolessent. Die gesin is veronderstel om 'n struktuur van veiligheid vir kinders te vorm waar 'n gevoel van geborgenheid en dissipline gehandhaaf word (Makofane & Mogoane, 2012:308; Ahiaoma, 2013:163).

Deur die mikro-sisteem in gedagte te hou word daar op die adolessent se sosiale ontwikkeling gefokus, hierdie sosiale ontwikkeling sluit die verhouding met hulle gesin en portuurgroep in.

2.7.1.1 Verhouding met ouers

Die ouer-adolessent verhouding speel 'n belangrike rol in die ontwikkeling van die adolessent. Wanneer daar 'n goeie verhouding tussen die ouer en adolessent bestaan tydens adolessensie, is die adolessent se geneigdheid tot risikogedrag laer (Ahiaoma, 2013:163). Goldenberg en Goldenberg (2008:40;41) beweer dat familiestruktuur nie so belangrik is in die voorspelling van antisosiale en afwykende gedrag soos wat die kwaliteit van die ouer-adolessent verhouding is nie.

Met 'n swak ouer-adolessent verhouding is die kans vir risikogedrag onder adolessente hoër. Hierdie skrywers noem dat die afwesigheid van kommunikasie tussen die ouer en adolessent, geen kommunikasie tussen die ouers, min tot geen gedrag monitering, en geen of onvoldoende dissipline stelsels, alles eienskappe is wat tot 'n swakker ouer-adolessent verhouding kan bydra.

Kinders volg ook hulle ouers se aksies, so indien die ouer nie 'n goeie gedragsrolmodel is nie, is dit moontlik dat die adolessent ook antisosiale gedrag kan toon.

2.7.1.2 Invloed van portuurgroep

Soos wat kinders verander in adolessente maak hulle meer op hul portuurgroep staat vir sosiale vergelykings en emosionele ondersteuning (Hay & Ashman, in LaFontana & Cillessen, 2010:140; Sijtsema & Lindenberg, 2018:141). In hierdie tyd het portuurgroepe veral, 'n geweldige impak op die sosiale ontwikkeling van die adolessent asook die ontwikkeling van die adolessent se siening oor self.

Verskeie literatuur dui daarop dat die adolessent se portuurgroep 'n drastiese invloed kan hê in hulle gewilligheid om aan antisosiale of hoërisikogedrag, deel te neem. Om reëls te verbreek en grense te toets, is albei ontwikkelingsverwagtinge van adolessente. Adolessente sal dus meer gewillig wees om reëls te verontagsaam, veral as dit in die guns van die portuurgroep tel, tot die adolessent se verhouding met die portuurgroep bydra, of as dit die portuurgroep se guns wen. Hierdie reëlverbrekingsfase neem later in adolessensie af soos wat adolessente outoriteit verkry en positiewe en minder afwykende gedrag hoef te toon om die portuurgroep se aandag te trek (LaFontana & Cillessen, 2010:132; Sijtsema & Lindenberg, 2018:143).

Verskeie navorsers (Cross & Flecher, 2009:747; Sijtsema & Lindenberg, 2018:141) verwys verder na 'adolessent-groepe' waar adolessente hulself by groepe skaar met dieselfde karaktereienskappe, gedrag en/of etnografie. Holdingshead, in Cross en Flecher (2009:745) noem dat die verdeling van die adolessent-groep ook kan plaasvind in kategorieë van reputasie wat op die adolessent se reputasie in sy omgewing gebaseer is.

Cross en Flecher (2009:746) verwys na drie hoof adolessent-groepe. Die 'elite groep', die 'goeie kinders' en die 'rowwe bende'. Elke sosiale groep toon sy eie gesondheidsrisiko's, gedrag, middelmisbruik, voorkeur van geweld, sielkundige aanpassing, invloed, en uitoefening van portuurdruk, gedrag, en karaktereienskappe. Sijtsema en Lindenberg (2018:143) voeg by dat adolessente sodanige groepe beskou as die plek waar hulle aanvaar word en hul identiteit en self-konsep kan ontdek by wyse van sosiale interaksie.

Verskeie skrywers noem dat die afleiding gemaak kan word dat adolessente hulself vorm om by spesifieke groepe aan te pas. Dus, as die individue betrokke is by 'n afwykende groep, is daar 'n groter risiko dat afwykende gedrag (soos byvoorbeeld middelmisbruik) gaan plaasvind. Net

so bepaal die portuurgroep die houding van die adolessent teenoor skoolastiese uitkomst en ander gedrag en word besluite soms deur die adolessent geneem om spesifiek by die groep se vereistes in te pas. Adolessente sal sover gaan om hulle identiteit aan te pas ten einde in die groep aanvaar te word. So ook is dit moontlik dat besluite geneem word wat normaalweg nie buite groepsverband geneem sou word as die adolessent nie deel van 'n spesifieke portuurgroep was nie (Louw & Louw, 2007:331; Cross & Flecher 2009:746; Sijtsema & Lindenberg, 2018:141).

Die feit dat portuurstatus belangriker word tydens adolessensie kom ooreen met die ontwikkelingsneiging van adolessente. Dit is merkwaardig dat adolessente populariteit (status) bo vriendskap en empatie prioriseer. Hierdie is net verdere bewyse van die mag van behoefte vir populariteit tydens hierdie lewensfase (LaFontana & Cillessen, 2010:140; Sijtsema & Lindenberg, 2018:144).

Die betrokkenheid by afwykende portuurgroepe is vir baie adolessente 'n kritiese aspek van die instandhouding van hul afwykende gedrag en daarom toon 'n hoë persentasie adolessente antisosiale gedrag terwyl hulle deel is van 'n afwykende portuurgroep (Sijtsema & Lindenberg, 2018:143). Daar is dus 'n verband tussen antisosiale en afwykende gedrag en die verhouding met 'n portuurgroep wat antisosiale gedrag toon. Goldenberg en Goldenberg (2008:41) gaan so ver om te sê dat risikogedrag meestal in 'n groep of as gevolg van sosiale redes plaasvind en dat sodanige gedrag gewoonlik nie geïsoleer is nie.

2.7.2 Meso-sisteem

Die meso-sisteem, soos uiteengesit in die ekologiese perspektief, word beskou as die formele eksterne sisteme wat 'n direkte impak op die individu het (Goldenberg et al.,2017:88) Vir adolessente is hierdie eksterne sisteme die skool, gemeenskap, en ander sisteme wat hulle ontwikkeling beïnvloed. Literatuur noem dat daar 'n duidelike skakel tussen sekere karaktereienskappe, eksterne risikofaktore, en die ontwikkeling van adolessente is. Risikofaktore sluit in swak rolmodelle, lae sosio-ekonomiese status, swak akademiese prestasie, en die betrokkenheid by portuurgroepe wat negatiewe gedrag toon (Goldenberg et al.,2017:88). Dit is egter nie gegewe dat adolessente wat aan hierdie tipe risikofaktore blootgestel is noodwendig antisosiale gedrag sal toon nie en is daar talle adolessente wat goed ontwikkel en streef na suksesvolle lewens, ten spyte daarvan dat hulle aan soortgelyke of ander risikofaktore blootgestel is.

Navorsers ondersoek graag waarom sekere adolessente stagneer in hulle omstandighede en waarom ander, desnieteenstaande hulle hoërisiko omstandighede, floreer (Goldenberg & Goldenberg, 2008:41). Egskeiding is een van die eksterne faktore wat 'n impak op die meso-sisteem van die adolessent het. Ahiaoma (2013:163) voeg by dat skool oor die algemeen sekere sosiale verwagtinge het wat moeiliker is vir die adolessent om na te kom wanneer die ouers geskei is. Volgens Bistaman et al. (2015:114) beïnvloed egskeiding ook die adolessent se motivering vir skoolwerk, konsentrasie, en afhandeling van huiswerk, veral as adolessente hulle tyd tussen twee huishoudings moet verdeel. Bogenoemde faktore kan dus bydra tot 'n groter risiko vir akademiese probleme, leerprobleme en soms ook, gedragsprobleme.

2.7.3 Makro-sisteem

Die makro-sisteem verwys na die algehele samelewing, kultuur, groot maatskaplike instansies, asook die land se wetgewing (Healy, 2005:139; Goldenberg et al., 2017:99). Adolessente se kulturele konteks verskil op grond van hulle geografiese omgewing, sosio-ekonomiese status, armoede, en etnisiteit. Byvoorbeeld, lede van 'n kultuurgroep deel 'n algehele identiteit, erfenis, en waardes. Deur in interaksie met die samelewing en kulturele omgewing te tree vorm die individue sekere persepsies of denkpatrone. Hierdie denkpatrone en persepsies sluit waardes, norme, gelowe, en taal in en dit alles vorm die individue se opvattinge, persepsies en verwagtinge wat uniek is aan sekere kulture en samelewings. Dit is ook belangrik om in ag te neem dat kulture en samelewings nie staties is nie, maar van generasie tot generasie groei en aanpas. Gitterman, in Teater (2014:2) noem dat deur die adolessent te beskou as deel van 'n sekere kultuur of samelewing kan afleidings gemaak word oor die ontwikkeling van sekere denkpatrone by daardie adolessente.

2.8 BEHOEFTE VAN ADOLESSENTE VOLGENS MASLOW SE HIËRARGIE

Volgens Maslow (1970), het elke persoon spesifieke behoeftes om tot die beste van sy vermoë te funksioneer en te presteer. Hierdie behoeftes staan bekend as Maslow se hiërargie van behoeftes (Swartz et al., 2007:128) Maslow stel voor dat elke fase binne die hiërargie eers bevredig moet word alvorens daar na die volgende fase beweeg kan word.

Maslow se behoeftes word in twee hoofafdelings verdeel, naamlik tekort-behoeftes (primêre behoeftes) en groei-behoeftes (sekondêre behoeftes). Die primêre behoeftes moet eers vervul word alvorens enige sekondêre behoeftes vervul kan word (Swartz et al., 2007:128).

So ook moet laer basiese behoeftes eers aan voldoen word, voordat aandag aan die hoër behoeftes geskenk kan word. Dus, indien die individue nie veilig voel en sosiale aanvaarding ervaar nie, kan dit moontlik ander areas soos byvoorbeeld akademiese prestasie, beïnvloed (Swartz et.al., 2009:128-129; Goldner & Berenshtein-Dagan, 2016:52).

2.8.1 Primêre behoeftes

Maslow dui twee primêre behoeftes aan naamlik fisiologiese behoeftes en veiligheidsbehoefte. Hierdie behoeftes word as die belangrikste behoeftes beskou waaraan eerste voldoen moet word alvorens aan enige van die ander behoeftes voldoen kan word (McLaughlin & Holliday, 2016:157).

Fisiologiese behoeftes sluit die behoefte vir voedsel, klere, huisvesting, en selfonderhoud in en is belangrik vir adolessente sodat die nodige fisiese en kognitiewe ontwikkeling kan plaasvind (Louw & Louw, 2007:326). Veiligheidsbehoefte gaan daaroor dat 'n persoon in 'n stabiele, voorspelbare omgewing wil leef. Hierdie behoefte sluit nie net fisiese veiligheid in nie, maar ook die gevoel van veiligheid. Hier speel die bindingsteorie 'n uiters belangrike rol. Byvoorbeeld, indien 'n adolessent deurlopende konsekwente sorg en ondersteuning ontvang as deel van 'n gesin wat voorspelbaar en stabiel is, ontstaan daar emosionele veiligheid wat op goeie binding dui en wat veroorsaak dat die adolessent spanning en ander stressors beter hanteer (Goldner & Berenshtein-Dagan, 2016:52).

2.8.2 Sekondêre behoeftes (Groeibehoeftes)

Sekondêre behoeftes, soos deur Maslow (1987) beskryf, word ook as groeibehoeftes geklassifiseer. Hierdie sekondêre behoeftes van 'n individu verwys na 'n soeke vir liefde en 'n gevoel van behoort, en na 'n agtingsbehoefte asook selfaktualisering (Goldner & Berenshtein-Dagan, 2016:51).

Liefde en 'n gevoel van samehorigheid word as uiters belangrike behoeftes vir adolessente beskou en sluit die behoefte van verhoudings met ander in. Tydens adolessensie verskuif die klem van primêre sosialisering vanaf die ouerhuis na vriende en portuurgroepe (Goldner & Berenshtein-Dagan, 2016:51). Hierdie konsep kan beide positiewe en negatiewe implikasies inhou. Hierdie positiewe en negatiewe implikasies verwys daarna dat elke sosiale groep sy eie risiko's, gedrag, sielkundige aanpassings, invloede en uitoefening van portuurdruk, en karaktereienskappe, het. Indien adolessente sosiale aanvaarding by 'n afwykende groep sou

vind, kan dit moontlik tot negatiewe gedrag lei. Die omgekeerde is natuurlik ook moontlik (Cross & Flecher, 2009:747).

Agtingsbehoefte sluit selfrespek en respek vir ander in (Swartz et al., 2007:128), maar omdat identiteitsverwarring kan plaasvind, is dit soms moeilik vir adolessente om aan hierdie behoefte te voldoen (Louw & Louw, 2007:309). Om hieraan te voldoen word die adolessent deel van groepe waar die individu se selfbeeld opgebou kan word en hulle respek kan verdien (Goldner & Berenshtein-Dagan, 2016:51).

Die sekondêre behoeftes of groei-behoefte behels ook selfaktualisering en kan slegs bereik word wanneer daar aan voorgenoemde behoeftes voldoen is. Selfaktualisering vind plaas met die volledige ontwikkeling van self (Swartz et al., 2007:128).

2.9 SAMEVATTING

In hierdie hoofstuk is die adolessent se psigososiale ontwikkeling aan die hand van Erikson (1963;1980) se ontwikkelingsteorie ondersoek ten einde 'n beter begrip oor die identiteitsontwikkeling en rolverwarring wat tydens adolessensie plaasvind, vas te stel. Die kognitiewe ontwikkeling en verandering van die adolessent se denkprosesse is verder ondersoek ten einde 'n beter begrip te bied oor die wêreld van die adolessent.

Die algemene sisteemteorie van Von Bertalanffy (1950;1974) is aangewend om die sosiale ontwikkeling van die adolessent te verduidelik. Daar is aangedui dat die sosiale voorkeur van die adolessent vanaf die ouers en gesin na portuurgroepe skuif en dat portuurgroepe dus as uiters belangrike rolspelers in die adolessent se ontwikkeling na vore tree. Die sub-sisteme van 'n gesin is bespreek wat eggenote-sub-sisteme (verhouding tussen eggenote), ouerskap-sub-sisteme (verhouding tussen ouers en kinders) asook die sibbe-sub-sisteme (kind-kind verhouding) insluit. 'n Gesin word as goed funksioneel beskou wanneer al drie sub-sisteme integreer en saam funksioneer om differensiasie te beskerm en die integriteit van die familie te versterk.

Ten slotte, is die ekologiese perspektief van Bronfenbrenner (1977;1979) gebruik om die invloed wat die omgewing op die adolessent se ontwikkeling het, te bepaal. Die invloed van die omgewing is vasgestel deur te fokus op die mikro-sisteem wat die verhouding met die ouers en die invloed van die portuurgroep insluit, op die meso-sisteem wat die invloed van die skool insluit, en op die makro-sisteem wat na die samelewing as geheel verwys. Met behulp van die

ekologiese perspektief is die interaksie en selfstandigheid van adolessente in hulle fisiese, sosiale, en kulturele omgewing bepaal.

Deur Erikson (1963) se ontwikkelingsteorie, Von Bertalanffy (1950) se algemene sisteemteorie en Bronfenbrenner se ekologiese sisteemtoerie as vertrekpunte te gebruik is 'n beter begrip en holistiese beeld van die ontwikkeling van adolessente verkry om die moontlike uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te begryp.

HOOFSUK 3:

UITDAGINGS VAN EGSKEIDING VIR ADOLESSENTE WAT MAATSKAPLIKE DIENSLEWERING KAN BEÏNVLOED

3.1 INLEIDING

Weens die groeiende globale egskeidingsyfer kan dit afgelei word dat egskeidings toenemend deel is van die alledaagse lewe (Makafane & Maogoane, 2012:48; Whitten & Burt, 2015:363; Yaacob, Idris & Wan, 2015:366). Nieteenstaande die feit dat egskeidings meer algemeen voorkom, word dit steeds as 'n groot lewensverandering en stresvolle proses vir alle betrokke partye beskou (Damota, 2019:6).

Literatuur toon dat egskeidings hand-aan-hand met verskeie uitdagings gaan, nie net vir die huweliksmaats nie, maar ook vir die kinders in die gesin. Elke egskeiding kan as uniek beskou word, en daar is verskeie veranderlikes wat daartoe bydra hoe egskeiding deur die betrokke partye ervaar word. Alhoewel die siening bestaan dat egskeiding negatief van aard is vir die kinders in 'n huishouding, is dit nie noodwendig die geval nie (Moon, 2011:244; Damota, 2019:6). In sommige gevalle kan egskeiding selfs as 'n verligting vir beide die ouers en kinders beskou word, maar dit ten spyte, bly egskeiding steeds emosioneel en sensitief van aard met gepaardgaande uitdagings (Bojuwoye & Akpan 2009:260; Damota, 2019:9). Weens die unieke aard van egskeidings, ervaar betrokke adolessente egskeiding op hulle eie unieke manier. Dus, ten einde 'n beter begrip aangaande die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te ontwikkel, is dit nie net nodig om die uitdagings van egskeiding in gedagte te hou nie, maar ook die moontlike uitdagings wat saamgaan met die lewensfase van adolessensie.

Egskeiding is kompleks van aard, daarom word egskeiding as een van die stresvolste lewensgebeurtenisse geïdentifiseer. Ongeag of die gesin die egskeiding verwag en voorbereid was daarop; dit word steeds as 'n lewensverandering met hoë spanningsvlakke beskou (Ahiaoma, 2013:162). In gevalle waar daar adolessente in die gesin is, is die egskeiding selfs meer ingewikkeld met meer uitdagings wat na vore kom (Makafane & Maogoane, 2012:48; Subramaniam et al., 2020:60).

Wat bydra tot die kompleksiteit en uitdagings van egskeiding is die lewensfase van adolessensie wat sy eie unieke uitdagings bied (Makafane & Maogoane, 2012:48). Om die uitdagings van dienslewering aan adolessente beter te verstaan is dit dus ook belangrik om die uniekheid van die adolessente lewensfase te beskou. Soos in hoofstuk twee bespreek is, word adolessensie as 'n tussenfase van kind na volwassene beskou (Yamuna, 2013:950). Tydens hierdie tussenfase van adolessensie vind drastiese fisiese, kognitiewe, emosionele, sosiale, en gedragsverandering en ontwikkeling plaas (Scherf, Behrmann & Dahl, 2011:199). Wat adolessensie selfs meer uitdagend maak, is dat adolessente van dieselfde fisiese ouderdom meestal op verskillende fisiese, emosionele, en sosiale ontwikkelingsvlakke is. Daar kan dus afgelei word dat die lewensfase van adolessensie nie alleenlik uniek is nie, maar dat elke adolessent in sy ontwikkeling as uniek beskou moet word (Yamuna, 2013:950). Hierdie unieke individuele ontwikkelingsvlak kan as 'n uitdaging beskou word in dienslewering aan adolessente, juis omdat daar nie riglyne bestaan om die volwassendheidsvlak van elke adolessent spesifiek te bepaal nie. As gevolg hiervan moet dienslewering, wat die pas en inhoud van die sessies bepaal, aangepas word tot die individuele volwassendheidsvlak van elke adolessent (Yamuna, 2013:950).

In hierdie hoofstuk word die tweede en derde doelwitte van die studie bespreek. Die tweede doelwit, naamlik die uitdagings wat egskeiding vir adolessente inhou saam met die ondersteuning wat deur maatskaplike werkers gebied kan word, word ondersoek. Dit word dan opgevolg deur die eksplorering van die uitdagings wat dienslewering aan adolessente inhou, ten einde die derde doelwit van hierdie studie te bereik. Om hierdie doelwitte aan te spreek is dit belangrik vir maatskaplike werkers om kennis te neem van die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers.

3.2 UITDAGINGS VAN EGSKEIDING VIR ADOLESSENTE

Egskeiding opsigself is baie kompleks, maar wanneer daar kinders betrokke is word dit as meer ingewikkeld beskou omdat daar verskeie uitdagings, veral vir adolessente, na vore kom (Makafane & Maogoane, 2012:48; Subramaniam et al., 2020:60). Alhoewel die siening ontstaan dat egskeiding vir kinders in 'n huishouding negatief van aard is, meen skrywers dat elke kind egskeiding verskillend ervaar (Bojuwoye & Akpan, 2009:260; Moon, 2011:244). Amato in Bojuwoye en Akpan (2009:260), beweer verder dat elke egskeiding uniek is met verskeie veranderlikes wat bydra tot hoe die individu egskeiding en die uitdagings daarvan ervaar.

Egskeiding kan beide direkte en indirekte uitdagings vir adolessente hê; gevolglik word beide direkte en indirekte uitdagings bespreek. Direkte uitdagings word beskou as uitdagings wat 'n direkte invloed op die adolessent het en sluit die internalisering van emosies asook akademiese uitdagings in (Fagon in Whitten & Burt, 2014:364). Die uitdagings wat egskeiding bied vir die identiteitsontwikkeling van die adolessent en die impak wat dit het op die adolessent se morele ontwikkeling, hulle selfbeeld, asook hulle soeke na self, is alles direkte uitdagings wat die adolessent moet oorkom (Majzub & Mansor, 2012:3530).

Op die langtermyn is daar ook die indirekte of sogenaamde 'stil' uitdagings van egskeidings. Indirekte uitdagings kan moontlik ontstaan in sosiale en verhoudingskapasiteit wat indirek aan die proses van egskeiding gekoppel kan word. Indirekte uitdagings van egskeiding sluit uitdagings in wat binne die gesinsverhouding voorkom as gevolg van die konflik wat tussen ouers ontstaan het tydens die egskeiding, as gevolg van die verandering van die ouer-kind verhouding, en as gevolg van sosiale uitdagings wat ontstaan as gevolg van die egskeiding. Sosiale uitdagings behels moontlike stigmas wat as gevolg van die egskeiding ontstaan, asook moontlike invloed van portuurgroepe op die adolessent (Whitten & Burt, 2014:364).

'n Ander groot uitdaging wat ontstaan is die toeganklikheid van ondersteuningsdienste aan adolessente van geskeide ouers; dit sluit finansiële uitdagings in. Die ontoeganklikheid van dienste kan moontlik veroorsaak dat die adolessent nie die nodige ondersteuning kry nie, wat aanleiding kan gee tot negatiewe langtermyn gevolge (Bistamam, Jais, Jusoh, Rahman, Arif & Razali, 2015:114).

Soos genoem ontstaan daar verskeie direkte en indirekte uitdagings van egskeiding vir adolessente wat dienslewering kan beïnvloed. Deur die direkte en indirekte uitdagings van egskeiding te identifiseer, kan die moontlike uitdagings van dienslewering verminder word. Indien direkte uitdagings nie aangespreek word nie, kan dit tot verdere indirekte, langtermyn uitdagings aanleiding gee. 'n Voorbeeld hiervan is wanneer 'n direkte uitdaging van egskeiding, soos byvoorbeeld wanneer adolessente hul emosies tydens egskeiding internaliseer en dit nie verbaliseer of bekend maak nie, langtermyn uitdagings veroorsaak. Indien die internalisering van emosies nie aangespreek word nie, kan dit daartoe lei dat adolessente nie leer hoe om hulle emosies te verbaliseer nie. Die internalisering van emosies kan veroorsaak dat adolessente dit moeiliker vind om hulle gevoelens enigsins te verbaliseer. Sodanige internalisering van gevoelens kan tot verdere uitdagings in sosiale verhoudings lei, omdat hierdie adolessente nie

openlik oor hul emosies is nie. Sodanige ontwikkeling kan dus as 'n indirekte uitdaging beskou word (Whitten & Burt, 2014:364) en word verder in die volgende afdeling bespreek.

3.3 DIREKTE UITDAGINGS VAN EGSKEIDING OP ADOLESSENTE

Direkte uitdagings van egskedding op adolessente word gesien as uitdagings wat 'n direkte invloed op die adolessent se persoonlike groei, denke en alledaagse lewe het (Whitten & Burt, 2014:364). 'n Direkte uitdaging van egskedding vir adolessente is die uitwerking van egskedding op die adolessent se identiteitsontwikkeling. Identiteitsontwikkeling van die adolessent word as een van die belangrikste veranderinge tydens adolessensie beskou. Direkte uitdagings wat tydens identiteitsontwikkeling van die adolessent ontstaan sluit in die uitdagings wat gepaard gaan met die ontwikkeling van negatiewe emosies, die adolessent se morele ontwikkeling, die adolessent se ontwikkeling van selfbeeld asook selfkonsep. Akademiese uitdagings word ook bespreek as 'n direkte uitdaging van egskedding (Ahiaoma, 2013:162; Supratman, 2020:289).

3.3.1 Invloed op identiteitsontwikkeling

Die uitdagings van egskedding op identiteitsontwikkeling tydens adolessensie word as 'n direkte uitdaging van egskedding gesien. Skrywers noem dat dat wanneer traumatiese gebeurtenisse rakende sosiale interaksie, soos byvoorbeeld egskedding, tydens adolessensie plaasvind, dit moontlik is dat die trauma 'n impak op adolessente se identiteits- asook persoonlikheidsontwikkeling kan hê (Ahiaoma, 2013:162; Supratman, 2020:289). Soos reeds bespreek in hoofstuk twee, word adolessensie as 'n komplekse lewensfase beskou waartydens identiteitsontwikkeling plaasvind. 'n Adolessent se identiteit word deur sosiale interaksie asook die soektog om deel van 'n sosiale groep te wees, gevorm (Louw & Louw, 2007:308; McLaughlin & Holliday, 2014:68).

Makofane en Mogoane (2012:308) beweer dat die gesin beskou moet word as die hoof sosiale instelling wat die lewens, aktiwiteite, en verhoudings van die gesinslede struktureer. So speel die gesin dus 'n belangrike rol in die identiteitsontwikkeling van die adolessent, omdat die adolessent se identiteit deur verhoudings en sosiale interaksie gevorm word. Ahiaoma (2013:163) stel dat die gesin veronderstel is om 'n struktuur van veiligheid te wees waar ouers toesig oor hul kinders hou en monitor en so, saam met die grense van dissipline, 'n gevoel van geborgenheid verskaf. Met egskedding vind daar egter gesinsontbrekings plaas, wat tot 'n hoë vlak van konflik tussen gesinslede kan lei. Hierdie konflik word as 'n uitdaging beskou, omdat

dit traumaties vir adolessente kan wees. Die gesin wat voorheen 'n veilige hawe en ondersteuningsstelsel was, word dan met konflik en onsekerheid vereenselwig. Dus, volgens Makofane en Mogoane (2012:308) omdat daar wrywing by die adolessent se hoof sosiale instelling ontstaan en identiteit deur verhoudings en sosiale interaksies gevorm word, kan sodanige identiteitsontwikkeling negatief beïnvloed word.

Een aspek van identiteitsontwikkeling is morele ontwikkeling. Morele ontwikkeling is die proses waar die individu die vermoë ontwikkel om tussen reg en verkeerd te onderskei (Majzub & Mansor 2012:3530). Ander uitdagings van egskeding op identiteitsontwikkeling is die uitdaging wat egskeding op die ontwikkeling van die adolessent se selfbeeld het, asook die soektoeg na self. Hierdie uitdagings word vervolgens bespreek.

3.3.1.1 Ontwikkeling van negatiewe gevoelens as gevolg van die egskeding

In sommige gevalle vind dit plaas dat adolessente negatiewe gevoelens as gevolg van die egskeding ontwikkel. Hierdie gevoelens kan as 'n uitdaging beskou word, veral in gevalle waar negatiewe gevoelens nie verwerk word nie (Hadžikapetanović, Babić & Bjelošević, 2016:133). Negatiewe gevoelens wat kan ontstaan sluit verwarring en onsekerheid oor die egskedingsproses in, wat tot erge woede in die adolessent aanleiding kan gee. Hierdie onsekerheid kan veroorsaak dat die adolessent nie maklik hulle gevoelens oor die egskeding kommunikeer nie maar internaliseer; wat angstigheid kan veroorsaak en na verdere uitdagings kan lei (Fagon, in Whitten & Burt, 2014:364). Die internalisering van die adolessent se gevoelens vind plaas as 'n verdedigingsmeganisme, waar die adolessente hulself of hul ouers probeer beskerm en dus nie negatiewe gevoelens openbaar nie (Hadžikapetanović et al., 2016: 136).

Dié ontwikkeling en internalisering van gevolglike negatiewe gevoelens kan as 'n uitdaging vir die identiteitsontwikkeling van die adolessent dien, sou hierdie gevoelens nie verwerk word nie. Onverwerkte gevoelens kan moontlik verdere psigologiese uitdagings vir die adolessent inhou wat gevolglik tot die ontwikkeling van angstigheid en depressie aanleiding kan gee (Supratman, 2020:290). Volgens Hadžikapetanović et al. (2016:132) dui statistiek aan dat daar 'n verhoogde risiko van depressie in adolessente van geskeide ouers vanweë psigologiese uitdagings voorkom. Psigologiese uitdagings kan veroorsaak dat die adolessent 'n laer selfbeeld ontwikkel wat dan die adolessent se identiteits- en persoonlikheidsontwikkeling negatief kan beïnvloed.

3.3.1.2 Invloed op adolessente se morele ontwikkeling

Die moontlike impak van egskeiding op die adolessent se morele ontwikkeling kan as 'n uitdaging beskou word. Morele ontwikkeling is een van die belangrikste aspekte van identiteitsontwikkeling tydens adolessensie. Morele ontwikkeling is die proses waar die individu die vermoë ontwikkel om tussen reg en verkeerd te onderskei (Kazi & Galanaki, 2020:13). Volgens Majzub en Mansor (2012:3530) kan egskeiding tot uitdagings in die adolessent se morele ontwikkeling lei vanweë interne konflikte wat tydens of weens die egskeiding voorkom. Interne konflik ontstaan meestal wanneer daar twee teenstrydige gebeurtenisse na vore kom wat verwant is aan die ouers en die adolessent onseker is hoe om gepas op te tree.

'n Algemene interne konflik wat dikwels tydens egskeiding voorkom is die woede wat die adolessent teenoor een ouer voel teenoor die adolessent se verwagting om twee liefdevolle ouers in een huishouding te hê. 'n Verdere konflik wat 'n impak kan hê is gehoorsaamheid teenoor een ouer wat met die vrees van verwerping van beide ouers gepaard gaan (Majzub & Mansor, 2012:3530; Supratman, 2020:288). Weens hierdie interne konflik en die vrees van verwerping deur die ouers kan die adolessent in 'n moeilike situasie geplaas word wat teenstrydig is met sy of haar morele waardes. Boonop kan die situasie dit vir die adolessent moeiliker maak om te onderskei tussen reg en verkeerd. So word die adolessent verward en meer vatbaar vir hoërisikogedrag, soos byvoorbeeld alkoholgebruik wat ontvluggend vir die adolessent kan wees vanaf die konflik wat weens egskeiding ontstaan (Weaver & Schofield, 2015:41; Supratman, 2020:290).

3.3.1.3 Invloed op adolessente se ontwikkeling van selfbeeld

Tydens adolessensie ontwikkel die adolessent se selfbeeld. Egskeiding, wat as 'n traumatiese ervaring beskou word, veroorsaak egter onsekerheid by die adolessent, nie net oor die egskeidingsproses nie, maar ook omdat 'n egskeiding gereeld met selfblam by die kind gepaard gaan. Sodanige onsekerheid kan die ontwikkeling van die adolessent se selfbeeld en siening oor self, negatief beïnvloed (McLeod, 2018). Grych en Fincham, in Whitten en Burt (2014:364) noem dat adolessente van geskeide ouers twee tot drie keer meer daartoe geneig is om emosionele en gedragsprobleme te ervaar teenoor adolessente van ongeskonde gesinne. Adolessente van geskeide ouers het ook 'n groter kans om swak sosiale verhoudings met ander

te hê, wat beteken dat daar 'n groter moontlikheid is dat hulle ondersteuningsstelsel swakker sal wees.

Omdat egskeiding as traumaties bestempel word, gaan dit hand-aan-hand met negatiewe gevoelens by die adolessent. Hierdie gevoelens kan ontstaan weens konflik wat moontlik reeds tydens die egskeidingsproses plaasgevind het en kan woede en onsekerheid oor die egskeidingsproses insluit (Yaacob et al., 2015:337). Gevoelens soos woede en verraad kan teenoor die ouers ontwikkel, maar in sommige gevalle ontwikkel die adolessent negatiewe gevoelens soos selfverwyt, selfblaaam, en 'n verlaagde selfwaarde. Indien hierdie negatiewe gevoelens nie aangespreek word nie is daar 'n moontlikheid dat negatiewe gevoelens geïnternaliseer word.

Wanneer gevoelens geïnternaliseer word, kan dit as 'n uitdaging beskou word, omdat dit die risiko vir die ontwikkeling van 'n lae selfbeeld verhoog by 'n reeds kwesbare adolessent. Boonop verhoog die stresvolle aard van egskeiding die adolessent se kans om geestesgesondheidsprobleme soos byvoorbeeld depressie, aggressie, en angstigheid te ontwikkel wat verder tot die ontwikkeling van 'n lae selfbeeld kan bydra (Ahiaoma, 2013:163). Sou hierdie negatiewe gevoelens nie aangespreek word nie kan dit deel van die adolessent se selfbeeld en identiteit vorm wat op sy beurt die adolessent se siening oor self kan beïnvloed en die adolessent se vermoë en toekomsvisie negatief kan beïnvloed.

3.3.1.4 Invloed op adolessent se soektog na self

Een van die uitdagings van egskeiding op die adolessent se identiteitsontwikkeling sluit die invloed wat egskeiding op die adolessent se soektog na self het, in. In die adolessent se soektog na self en ontwikkeling van persoonlike identiteit is daar die behoefte om aan 'n portuurgroep te behoort. Hierdie behoefte kan 'n uitdaging wees, omdat die behoefte aan 'n sosiale groep moontlik antisosiale en risikogedrag kan uitlok soos wat nuwe grense getoets word (Perkins & Borden, 2003:373; McLeod, 2018).

Adolessente van egskeidings het 'n groter kans om by antisosiale gedrag betrokke te raak as in gevalle van huishoudings waar beide ouers teenwoordig is. Die rede hiervoor is dat waar albei ouers teenwoordig is, daar gewoonlik meer dissipline en ondersteuning vir die adolessent is, as in enkelouerhuishoudings (Yaacob et al., 2015:366). Antisosiale gedrag word as ouderdomsongepaste gedrag gedefinieer en word beskou as aksies wat gerig is om direk of

indirek aan ander skade te doen en die samelewing se norms te oorskry (Yaacob et al., 2015:366).

Voorts kan hierdie antisosiale gedrag deel word van die adolessent se identiteit of kan dit tot identiteitsverwarring by die adolessent lei. Identiteitsverwarring kan plaasvind indien die adolessent moet voorgee om sosiaal meer aanvaarbaar (volgens die portuurgroep) te wees, of indien die adolessent aan aktiwiteite moet deelneem wat teen hul eie norme en waardes is (Swartz et al., 2007:89).

Dat die adolessent in die geval van egskeding wel by antisosiale gedrag betrokke sou raak is egter nie 'n gegewe nie. Yaacob et al. (2015:366) noem dat die verhouding met ouers 'n groot rol speel in die deelname of wegbly van antisosiale gedrag. Hierdie gesinsverhoudinge word in die volgende afdeling bespreek.

Die uitdaging is dus dat egskeding 'n invloed op die adolessent se vorming van self kan hê. Egskeding kan die adolessent se morele ontwikkeling negatief beïnvloed, veral in gevalle waar ouers verskillende morele sienings besit en konflik ontstaan. Afhangend hoe die egskeding benader word, kan daar negatiewe identiteitsontwikkeling plaasvind omdat egskeding 'n moontlike negatiewe impak op selfbeeld en hoe die adolessent hulself sien kan hê.

3.3.2 Akademiese uitdagings as gevolg van egskeding

Die hoë vlak van spanning wat met egskeding gepaard gaan, kan die adolessent se akademie beïnvloed indien dit nie aangespreek word nie. Adolessente van geskeide ouers kan ook in sommige gevalle sielkundige uitdagings ervaar wat hul akademie negatief beïnvloed. (Subramaniam et al., 2020:60). Weens die komplekse aard van egskedings kan dit sielkundige onstabiliteit veroorsaak wat daartoe kan lei dat die adolessente depressief raak en onseker voel (Bistaman et al., 2015:114; Hadžikapetanović et al. 2016:136).

Omdat kinders van geskeide ouers in baie gevalle hul emosies internaliseer en nie verbaliseer nie, is dit soms moeilik vir die onderwysers om op te merk dat die adolessent moontlik geestesongesteld is, of ook akademiese uitdagings in die gesig staar. Dus word kinders van egskedings soms as “stil-lyers” geklassifiseer (Fagon, 2013 in Whitten & Burt, 2014:364). Egskedings het ook 'n invloed op die motivering van skoolwerk, konsentrasie, en selfs die uitrig van huiswerk, veral as die adolessente hulle tyd tussen twee huishoudings moet verdeel. Waar daar konflik tussen die ouers ontstaan, is kinders van geskeide ouers ook minder geneig om aan

te meld dat hulle hul boeke en/of take vergeet het, of akademiese hulp kort (Bistaman et al., 2015:114). Indien hierdie akademiese uitdagings nie aangespreek word nie, vermeerder dit die adolessent se risiko van akademiese en leerprobleme en soms ook gedragsprobleme wat hul toekoms kan beïnvloed. Ahiaoma (2013:163) voeg by dat die skool oor die algemeen sekere sosiale verwagtinge het wat moeiliker is om na te kom wanneer ouers geskei is, soos byvoorbeeld oueraande, ouerbetrokkenheid by skoolfunksies, of selfs die invul van sekere dokumente deur beide ouers.

Die uitdaging is dus dat egskeiding 'n negatiewe invloed op die adolessent se akademiese vorder en verhouding met die skool kan veroorsaak.

3.4 INDIREKTE UITDAGINGS VAN EGSKEIDING VIR ADOLESSENTE

Indirekte uitdagings van egskeiding vir adolessente is daardie uitdagings wat oor die langtermyn te voorskyn kan kom. Hierdie uitdagings beïnvloed nie noodwendig die adolessent direk nie, maar beïnvloed wel die sisteme rondom die adolessent. Indien die direkte uitdagings wat in die vorige afdeling bespreek is, nie aangespreek word nie, kan dit lei na langtermyn of indirekte uitdagings vir die adolessent van geskeide ouers (Whitten & Burt, 2014:364). Hierdie indirekte uitdagings sluit sosiale uitdagings soos die vrees vir die ontstaan van stigmas, of die vrees vir die moontlike negatiewe reaksie van die portuurgroep in. Omdat die gesin deel is van 'n sisteem waarvan die adolessent deel uitmaak, word uitdagings van egskeiding op gesinsverhoudings ook bespreek met verwysing na die negatiewe verhouding wat tussen ouers bestaan en die verandering van ouer-kind verhoudings.

3.4.1 Sosiale uitdagings van egskeiding

Egskeiding hou verskeie sosiale uitdagings vir alle betrokke partye in (Whitten & Burt, 2014:363). Sosiale uitdagings (wat as indirekte uitdagings beskou word) behels sosiale onttrekking, watter rol die adolessent in die portuurgroep vervul, die adolessent se vrees vir die ontstaan van stigmas, en moontlike negatiewe reaksie van die portuurgroep. Sosiale onttrekking behels die fisiese en kognitiewe onttrekking van 'n individu van vriende, werk, en/of stokperdjies. In sommige gevalle vind dit plaas dat 'n gesinslid van die gesin self onttrek, byvoorbeeld waar ouers van hul kinders onttrek en omgekeerd (McLanahan, Tach & Schneider, 2013 in Whitten & Burt, 2014:364). Majzub en Mansor (2012:3533) beweer dat daar ook ander ingewikkelde gevoelens en sosiale uitdagings tydens egskeiding na vore kom. Hierdie gevoelens sluit die vrees vir stigmas wat moontlik as gevolg van die egskeiding kan ontstaan,

in. Ten opsigte van die adolessent is een van die sosiale uitdagings die rol wat die portuurgroep van 'n adolessent tydens adolessensie speel. Adolessente is baie bewus van hul vriende se opinies en sienings en dit word in sommige gevalle hoër of meer waardevol as hul eie opinies en sienings geag. Vogel, Wade en Hackler (2007:40) noem dat, as gevolg van die rol wat die portuurgroep in die adolessent se lewe speel, daar 'n vrees ontstaan dat die portuurgroep negatief teenoor die adolessent sal optree as gevolg van die egskeiding. Hierdie vrees vir die ontstaan van stigmas en moontlike negatiewe reaksie van die portuurgroep word bespreek.

3.4.1.1 Vrees vir ontstaan van stigmas

Stigmas en/of die vrees vir die ontstaan van stigmas aangaande egskeiding, word gesien as een van die sosiale uitdagings wat tydens egskeiding voorkom. Stigmas kan beide samelewingstigmas of self-stigmas insluit. Samelewingstigma word gedefinieer as negatiewe gedagtes of gevoelens wat van eksterne bronne (ander mense/die samelewing) ontstaan en op 'n persoon gerig is. Bistaman (2015:114) Hierteenoor kan self-stigmas beskryf word as die negatiewe gevoelens wat persone teenoor hulself ervaar en wat daartoe lei dat hulle sosiaal nie aanvaarbaar is nie. Met ander woorde self-stigma ontstaan wanneer die negatiewe beeld wat die samelewing moontlik mag hê (of die individue se persepsie oor die negatiewe beeld) geïnternaliseer word (Vogel et al., 2007:40; Lee, 2018:3).

Oor die algemeen bring stigmas verskeie uitdagings na vore. Samelewingstigma beïnvloed moontlike selfstigma wat tot 'n verlaagde selfbeeld en selfwaarde by die adolessent lei (Supratman, 2020:287). Hierdie verlaagde selfbeeld en vrees vir verdere stigmas veroorsaak dat adolessent minder geneig is om hulp van nie-professionele persone te vra, omdat hulle bekommerd is dat hulle portuurgroep hulle sal veroordeel (Vogel et al., 2007:41). 'n Ander gevolg wat stigmas kan veroorsaak is dat die adolessent se houding en siening oor die verkryging van professionele hulp moontlik beïnvloed word. In baie gevalle is dit nie die berading self wat mense weghou nie, maar die vrees vir stigmas daarvoor. Hierdie vrees vir stigmas kan as 'n uitdaging beskou word omdat dit die individue se houding teenoor berading sowel as die gewilligheid om berading te soek, beïnvloed, ten spyte daarvan dat adolessente sodanige berading heelwaarskynlik nodig het. Die vrees dat hul portuurgroep en ander lede van die samelewing hulle as 'afwykend' sal beskou dien is 'n algemene struikelblok teen die soek na hulp (Vogel et al., 2007:41; Supratman, 2020:289). Dus kan die vrees vir stigmas gesinne in baie gevalle daarvan weerhou om hulp en ondersteuning te soek tydens hoë spanningsperiodes van egskeiding (Bistamam et al., 2015:114).

3.4.1.2 Vrees vir moontlike negatiewe reaksie van die portuurgroep

'n Ander sosiale uitdaging van egskeiding is die vrees wat by die adolessent ontstaan vir moontlike negatiewe reaksies van hulle portuurgroep. Deur die loop van adolessensie verskuif die primêre bron van sosialisering vanaf die ouerhuis na die adolessent se portuurgroep (Goldner & Berenshtein-Dagan, 2016:51). Dus speel die portuurgroep 'n belangrike rol in gesonde sosiale verhoudings en sosiale bandvorming tydens adolessensie. Hierdie sosiale bande kan egter vir die adolessent 'n moontlike uitdaging van egskeiding wees, omdat die adolessent se opinies en sienings rondom die persepsies van die portuurgroep gevorm word. As die portuurgroep 'n negatiewe houding teenoor egskeiding openbaar, is daar 'n groter kans dat die adolessent self ook negatief teenoor die situasie kan optree (Whitten & Burt, 2014:365).

Adolessente van geskeide ouers kan ook minder sosiaal voor kom, omdat hulle hulself van die portuurgroep isoleer, eerder as om deel van 'n groep te vorm. Hierdie self-isolasie kan plaasvind weens die adolessent wat wantroue in hulle medemens ontwikkel as gevolg van leuens en konflik wat dikwels tydens 'n egskeidingsproses ontstaan. Wantroue kan tot sosiale onttrekking lei, en dit kan aanleiding gee tot 'n negatiewe impak op die aanleer van ouderdomsgepaste sosialiseringvaardighede met portuurgroepe. In uiterste gevalle kan die interaksie wat die adolessent dan met hul portuurgroep het as 'vreemd' beskou word deur die groep, omdat die interaksie in baie gevalle met aggressie en emosionele uitbarstings gepaard gaan (Whitten & Burt, 2014:365).

3.4.1.3 Invloed op die sienings van romantiese verhoudings

Adolessente van geskeide ouers se sienings van romantiese verhoudings kan as 'n indirekte sosiale uitdaging van egskeiding gesien word (Hage & Nosanow, 2000 in Whitten & Burt, 2014:364). Die rede hiervoor is dat wanneer dit by romantiese verhoudings kom, speel die verhouding wat die adolessent se ouers met mekaar het 'n belangrike rol. Die ouer-ouer verhouding is oor die algemeen die eerste voorbeeld van 'n romantiese verhouding wat 'n kind waarneem. Daarom is die ouers se verhouding met mekaar 'n voorbeeld vir die kinders van die gesin oor wat 'n romantiese verhouding behels. Indien die ouer-ouer verhouding hoofsaaklik uit negatiwiteit, verbreking in kommunikasie en konflik bestaan, vorm dit 'n wanpersepsie van romantiese verhoudings en word die adolessent se siening van romantiese verhoudings so beïnvloed (Hadžikapetanović et al., 2016:135). Hierdie wanpersepsie van romantiese verhoudings kan gevolglik verdere langtermyn uitdagings vir die adolessent inhou, soos

byvoorbeeld dat daar 'n kans vir intergenerasionele oordraagbaarheid van egskeiding kan ontstaan. Supratman (2020:289) bespreek intergenerasionele oordraagbaarheid van egskeiding en noem dat kinders van egskeiding se waarskynlikheid om te skei verdubbel teenoor dié van kinders wat uit 'n huishouding kom waar die ouers nog saam is.

Verder het die ouer-ouer verhouding ook 'n impak op die adolessent se beskouing van verhoudings met die ander geslag. Byvoorbeeld, adolessente meisies wie se vader afwesig was voor die ouderdom van vyf vind dit baie moeilik om 'n band met mense van die ander geslag te vorm. Adolessente seuns van geskeide ouers toon in sommige gevalle meer ouderdomsongepaste geweld in verhoudings. Hierdie geweld sluit in beheerende en dominante gedrag en ook om nie "nee" as 'n antwoord te aanvaar nie (Whitten & Burt, 2014:365).

Deur na die bogenoemde te kyk is dit duidelik dat egskeiding 'n negatiewe invloed op die adolessent se sosiale verhoudings kan hê. Adolessente kan moontlik hul gevoelens en die egskeiding verskuil weens die vrees vir stigma asook die onsekerheid oor hoe die portuurgroep gaan reageer wat moontlik kan veroorsaak dat hul nie die regte ondersteuning ontvang nie. Egskeiding kan ook moontlik 'n negatiewe invloed op die adolessent se romantiese siening kan hê wat toekomstige verhoudings negatief kan beïnvloed.

3.4.2 Invloed op gesinsverhouding

Egskeiding beïnvloed nie net die egpaar nie, maar veroorsaak ook verskeie uitdagings vir die gesinsverhouding (Subramaniam et al., 2020:71). Egskeiding is nie net 'n korttermyn eenmalige gebeurtenis nie; dit is 'n deurlopende en langdurige proses waar konflik in die meeste gevalle ontstaan. Hierdie aaneenlopende konflik kan uitdagings vir gesinsverhoudings veroorsaak. Gesinsverhoudings wat moontlik beïnvloed kan word sluit nie net die verhouding tussen die ouers in nie, maar ook die ouer-kind- en sibbeverhoudings (Yaacob et al., 2015:336). Hierdie aspekte word vervolgens bespreek.

'n Goeie ouer-kind verhouding is belangrik tydens die ontwikkeling van die adolessent. 'n Gesonde verhouding en gevolglike band tussen ouers en kinders dien as 'n veilige basis vir die adolessent. In hierdie veilige geborgenheid ontdek die adolessent onafhanklikheid en leer hulle hoe om nuwe omgewings en uitdagings te bemeester (Yaacob et al., 2015:366).

Tydens egskeiding kan moontlike gesinsverhoudingsprobleme voorkom wat die verhouding tussen gesinslede verswak. Gesinsverhoudingsprobleme sluit in die afname van kommunikasie tussen gesinslede en die ontstaan van aggressie en blaam wat tussen verskillende partye voorkom. Die verhoudingsprobleme kan toegeskryf word aan konflik wat moontlik tydens die egskeiding ontstaan, asook die moontlike onvermoë van die adolessent om die verlies wat saam met egskeiding gaan, te hanteer (Yaacob et al., 2015:337; Supratman, 2020:293). Die negatiewe impak van egskeiding op die verhouding tussen die ouers, asook die verandering in die ouer-kind verhouding, word hierna bespreek.

3.4.2.1 Negatiewe impak op die verhouding tussen ouers

Whitten en Burt (2014:363) noem dat egskeiding nie net negatiewe gevolge vir die betrokke kinders het nie, maar ook vir die ouers wat deur die egskeiding gaan. Saam met die hoë spannings- en konflikvlak van egskeiding, ontstaan daar verskeie uitdagings op die kognitiewe, sosiale, en fisiese gesondheidsvlak van die geskeide ouers wat weer 'n impak of die adolessent kan hê.

Met egskeiding kom daar moontlik ook ander ingewikkelde gevoelens na vore wat verhoudings in die gesin beïnvloed, soos byvoorbeeld dat een van die partye vir die egskeiding blameer word. Blaam is oor die algemeen een van die grootste uitdagings wat tussen geskeide ouers voorkom. Hierdie blaam gee ook aanleiding tot verdere konflik, veral wanneer een party nie die verantwoordelikheid wil aanvaar oor die rol wat hulle in die egskeiding gespeel het nie (Majzub & Mansor, 2012:3533). Soms gebeur dit dat een ouer die ander, of hulself, vir die egskeiding blameer. Hierdie blaam vind meestal plaas as 'n verdedigingsmeganisme wat die persoon help om sin van die egskeiding te maak en om weer 'n sin van stabiliteit te vind. Behalwe die blaam is daar in sommige gevalle ook die hoop dat ouers weer bymekaar sal kom (Majzub & Mansor, 2012:3533). Blaam en ander ingewikkelde gevoelens dien as 'n uitdaging omdat dit die samewerkingsproses tussen ouers negatief beïnvloed en die ouers op hul eie seer laat fokus en nie op die beste belang van die kind nie. Dit gebeur dan dikwels dat besluite deur 'n ouer geneem word ten einde die ander ouer te benadeel, eerder as om te fokus op wat die beste vir die kind sal wees (Subramaniam et al., 2020: 71).

'n Ander uitdaging wat geskeide ouers ervaar is sosiale onttrekking waar die ouer minder tyd met vriende in sosiale omstandighede spandeer. Hierdie vind soms plaas as 'n hanteringsmeganisme na 'n moeilike egskeiding of die vrees van stigmas wat moontlik as

gevolg van die egskeiding ontstaan. Sosiale onttrekking kan egter ook plaasvind weens 'n toename in ouerlike verantwoordelikheid wat minder tyd en finansies aan die enkelouer oorlaat vir sosialisering. Hierdie onttrekking word as 'n uitdaging beskou, omdat dit nie net die ouers nie, maar ook die adolessente in die huishouding se sosiale en verhoudingsvermoë beïnvloed. Sosiale onttrekking veroorsaak dat daar minder geleenthede vir sosiale interaksie ontstaan, wat gevolglik die bou van verhoudings, en die opbou van 'n ondersteuningsnetwerk negatief beïnvloed (Whitten & Burt, 2014:364; Lee, 2018:13).

3.4.2.2 Verswakking in die ouers-kind verhouding

Omdat egskeidings sensitief van aard is en gepaard gaan met verskeie komplekse gevoelens kan dit tot die verswakking in die ouers-kind verhouding lei. Hierdie verswakking kan tot konflik aanleiding gee wat veroorsaak dat die verhouding tussen die ouers en kind verander, hetsy dit 'n afname in vertroue in een of beide van die ouers is, of 'n afname in kommunikasie, of dat sekere inligting van die ouers weggesteek word, of dat iemand blameer word (Majzub & Mansor, 2012:3533; Supratman, 2020:294). Yaacob et al. (2015:366) noem dat ontakvolheid oor die wyse waarop inligting van die egskeidingsproses deur ouers gedeel word, ook die verhouding met kinders kan beïnvloed. Indien die egskeiding baie konflik en spanning veroorsaak kan dit die band tussen ouer en kind verder negatief beïnvloed.

Kalmijn (2012:888; 896) noem dat egskeiding in sommige gevalle tot 'n ongelykheid in ouer-kind verhoudings lei. Oor die algemeen is kinders van geskeide ouers se verhouding met een ouer swakker as met die ander, wat 'n negatiewe langtermyn effek op die verhouding tussen sodanige sekondêre ouer en die kind kan hê. 'n Faktor wat 'n rol speel in die verswakking van 'n verhouding is die gereeldheid wat die kind kontak met die sekondêre ouer het. Booth en Amanto, in Kalmijn (2012:889) voeg by dat interne lojaliteitskonflik in die kind van geskeide ouers moontlik ook kan ontstaan. Lojaliteitskonflik verwys na die gevoel wat ontstaan wanneer die kind 'n goeie verhouding met een ouer het, maar dan voel dat die ander ouer negatief beïnvloed of verraai word. Supratman (2020:294) is van mening dat hierdie lojaliteitskonflik dit uitdagend vir kinders van geskeide ouers maak om 'n goeie verhouding met beide ouers op dieselfde tyd te onderhou. Hierdie spanning kan dus lei tot die moontlike afname in die kwaliteit van die verhouding met die een ouer terwyl die verhouding met die ander ouer versterk word.

Adolesseente se verhouding met hul ouers speel ook 'n rol in die waarskynlikheid om aan antisosiale gedrag deel te neem. Adolesseente met 'n hegte band met hul ouers, is minder geneig is om aan antisosiale gedrag deel te neem. Dit wil sê 'n swakker ouer-adolesseent verhouding kan bydra tot 'n groter kans vir antisosiale gedrag en misdadige optrede onder adolesseente (Kalmijn, 2012:889; Hadžikapetanović et al., 2016:135). Arkes (2013:300) is van mening dat twee ouers in 'n huishouding wat aktief by die adolesseent se lewe betrokke is, oor die algemeen beter sosialisering, ondersteuning, en beheer oor adolesseente kan uitoefen as huishoudings met slegs een ouer wat meer verantwoordelikheid moet aanneem.

Volgens die bogenoemde stellings is dit duidelik dat egskedding 'n negatiewe invloed op gesinsverhoudings kan hê, wat as uitdagend beskou kan word. Weens die hoë traumatiese aard van egskedding vind dit soms plaas dat daar 'n negatiewe impak tussen die ouerverhouding asook 'n verswakking in ouer-kind verhouding plaasvind. Hierdie negatiewe invloed op die gesinsverhouding is 'n uitdaging, omdat dit onsekerheid vir die adolesseent kan bring asook tot 'n sin van onveiligheid in die gesin aanleiding kan gee. Gevolglik kan hierdie onsekerheid veroorsaak dat adolesseente van geskeide ouers liefde en aanvaarding eerder by die portuurgroep soek en dus meer vatbaar vir hoërisikogedrag is.

3.5 TOEGANKLIKHEID VAN ONDERSTEUNINGSDIENSTE

Volgens 'n studie wat deur Makofane en Mogoane (2012:317) gedoen is, speel die toeganklikheid van sielkundige en ander ondersteuningsdienste, soos maatskaplike werkers, 'n belangrike rol in die adolesseent se aanpassing en welstand na afloop van die egskedding. Die toeganklikheid van ondersteuningsdienste kan as 'n uitdaging beskou word, omdat 'n tekort aan finansiering of beskikbaarheid van dienste daartoe kan lei dat die adolesseent nie die nodige ondersteuning kan ontvang nie wat na verdere uitdagings vir die adolesseent kan lei.

'n Ander uitdaging is dat daar in die meeste gevalle 'n finansiële implikasie en finansiële impak op die gesin is wanneer sielkundige dienste in Suid-Afrika benodig word (Oleribe, Momoh, Uzochukwa, Mbofana, Adebisi, Barbera, Williams & Taylor-Robinson, 2019:396). Die koste daaraan verbonde weerhou baie gesinne daarvan om sielkundige dienste te benut. Mediese fondse dek gewoonlik slegs 'n sekere aantal sessies wat daartoe kan lei dat sielkundige berading gestaak word voordat die kliënt genoeg berading ontvang het. Volgens literatuur gaan egskeddings gewoonlik met finansiële uitdagings gepaard (omdat die huishoudelike inkomste in die meeste gevalle verdeel moet word) wat veroorsaak dat sielkundige berading nie altyd

bekostig kan word nie (Bistaman et al., 2015:114). Die gesin beskik dus moontlik nie oor die finansiële vermoë om die adolessent by sielkundige dienste in te skakel nie

Toeganklikheid behels egter nie net die beskikbaarheid van dienste nie, maar ook hoe bereid die adolessent is om ondersteuningsdienste te aanvaar. Dienslewering hang af van die adolessent se gesindheid daarteenoor, asook die adolessent se sielkundige toestand. In sommige gevalle kan stigmas veroorsaak dat die adolessent minder toeganklik is vir dienslewering (Mackenzie et al., 2006:575; Subramaniam et al., 2020:68). Sosiale stigma beïnvloed selfstigma wat op sy beurt hulpsoekende gedrag beïnvloed (Seamark & Gabriel, 2016:121). Hoe meer die persoon hulself afkeur hoe minder is die kans dat hulp gesoek sal word, ten spyte daarvan dat die persoon dit moontlik nodig het. As gevolg van die moontlikheid van die twee verskillende vorme van stigmas is dit waarskynlik dat baie individue met interpersoonlike en psigologiese bekommernisse, nooit vir behandeling gaan nie (Corrigan, in Vogel et al., 2007:40).

Die toeganklikheid van ondersteuningsdienste kan 'n uitdaging vir adolessente wees. Omdat egskeiding hand-aan-hand gaan met negatiewe gevoelens en emosies is dit belangrik dat die adolessent 'n veilige plek het waar hulle deur die emosies kan werk. Indien dienste nie toeganklik is nie, is die kans geringer dat adolessente die nodige ondersteuning ontvang; dit kan dan na verdere uitdagings, soos angstigheid en depressie, lei.

3.6 UITDAGINGS VAN DIENSLEWERING AAN ADOLESSENTE

Dienslewering aan adolessente kan nie op dieselfde wyse benader word as dienslewering aan volwassenes en kinders nie; dus kom daar verskeie uitdagings na vore wat dienslewering aan adolessente betref. Volgens die Amerikaanse Akademie van Kinder- en Adolessent Psigiatrie in Ahiaoma (2013:163) word die lewensfase van adolesensie as die mees dinamiese stadium in die ontwikkeling van die mens beskou. Daarom dat hierdie lewensfase baie spesifieke uitdagings vir dienslewering inhou. Scherf et al. (2011:199) noem dat, aangesien adolesensie 'n fase tussen kind en volwassene is, moet adolesensie as 'n unieke kwesbare tydperk beskou word waarvoor en waarvolgens dienste aangepas moet word, juis om hierdie tussenin lewensfase te akkommodeer. Dus noem Yamuna (2013:950) dat alhoewel dienslewering oor die algemeen dieselfde beginsels toepas, sal dienslewering aan adolessente verskil van dienslewering aan volwassenes of kinders.

Volgens die Cambridge Woordeboek (2018) word uitdagings beskryf as 'n situasie, werk of verpligting wat kognitiewe of fisiese inspanning en vaardighede verlang om suksesvol gedoen te word. Uitdagings wat bespreek gaan word behels die aanpassing van dienslewering aan adolessente, die bepaling van welstand van die adolessent, geslagsveroordeling en gender rolverwagtinge wat moontlik kan ontstaan, saam met die verskillende volwassenheidsvlakke en die verskillende emosionele intelligensievlakke van adolessente. Die adolessente se bekommernis oor konfidensialiteit en privaatheid word ook bespreek, saam met hoe die wyse en tydsduur van egskeiding uitdagend vir die adolessent kan wees. Laastens word die verhouding tussen die ouer en kind bespreek en hoe hierdie verhouding 'n uitdaging vir dienslewering kan bied. Dit is belangrik dat maatskaplike werkers kennis moet neem van hierdie uitdagings ten einde daarvoor voorsiening te maak in dienslewering aan adolessente van geskeide ouers.

3.6.1 Bepaling van die welstand van die adolessent

Aangesien daar verskeie bronne is wat aandui dat adolessente van geskeide ouers se welstand swakker is as dié wat nie geskeide ouers het nie, is dit belangrik vir effektiewe dienslewering om die welstand van die adolessent te bepaal (Subramaniam et al., 2020:70). Tóg is dit nie maklik om sodanige welstand van die adolessent vas te stel nie en kan hierdie as 'n uitdaging beskou word omdat elke adolessent egskeiding anders ervaar en verskillend daardeur geaffekteer word. Indien die welstand nie vir die individuele adolessent bepaal word nie, kan dit veroorsaak dat dienslewering nie op die adolessent se welstandvlak gefokus is nie, wat die diensleweringproses negatief kan beïnvloed (Bastaitis, Pasteeks & Mortelmans 2018:99). 'n Verdere uitdaging vir die bepaling van welstand is dat dit moeilik is om welstand te meet. Bastaitis et al. (2018:99) noem dat hoërisiko- en probleemgedrag in die verlede gebruik is as maatstawwe om die welstand van adolessente te bepaal. Die siening was dat adolessente van geskeide ouers hul emosies internaliseer en nie maklik hul ongelukkigheid deel nie, maar wel hierdie ongelukkigheid in hul gedrag eksternaliseer by wyse van hoërisiko- en probleemgedrag. Omdat alle adolessente van egskeiding egter nie hoërisikogedrag toon nie, is hierdie maatstaf nie betroubaar nie. Yaacob et al. (2015:366) noem dat in sommige gevalle, sal die adolessent hulle negatiewe emosies verskuil wat hoë vlakke van angs en depressie kan veroorsaak. 'n Buitestaander sal dit egter moeilik raaksien. Dit is dus veiliger om te sê dat die afwesigheid van gedragsprobleme by adolessente van egskeidings nie 'n aanduiding is dat die adolessent gelukkig is en 'n goeie welstand handhaaf nie.

Om 'n meer holistiese beeld van die welstand van die adolessent te verkry, identifiseer Bastait et al. (2018:99) drie aspekte wat tot die welstand van 'n adolessent bydra. Hierdie aspekte behels adolessente se selfbeeld, hulle siening oor lewensvervulling, asook die aanwesigheid of afwesigheid van 'n depressiewe gemoedstoestand. Bennett, Lindahl, Le, Wharton en Mak (2017:3) voeg 'n vierde aspek by om die welstand van 'n adolessent te bepaal, naamlik die sosiale ondersteuning wat die adolessent geniet. Hierdie aspekte word vervolgens bespreek,

3.6.1.1 Selfbeeld van die adolessent

Die eerste aspek wat die welstand van die adolessent bepaal is die selfbeeld van die adolessent. Aspekte wat die selfbeeld van die adolessent kan beïnvloed is selfaanvaarding en selfwaarde. Bojuwoye en Akpan (2009:260) noem dat kinders van egskeiding skaam is oor die egskeiding en dit gevolglik van hul vriende verskuil of ontken. Hierdie skaamte, volgens Subramaniam et al. (2020:36) beïnvloed in baie gevalle die wyse waarop die adolessent hulself sien. Selfbeeld kan ook beïnvloed word deur die band tussen die ouer en die kind. Yaacob et al. (2015:367) verduidelik dat 'n goeie ouer-kind verhouding kan bydra tot 'n beter selfbeeld. Netso kan 'n swak verhouding tussen die ouer en die kind tot meer angstigheid by die kind lei. Die ouer-kind verhouding en die invloed daarvan op die selfbeeld van die adolessent moet dus verken word. Die selfbeeld van 'n adolessent kan as 'n uitdaging beskou word, omdat 'n swak selfbeeld kan veroorsaak dat die adolessent hulself isoleer en nie hul gevoelens belangrik ag nie. Hierdie kan die diensleweringproses hinder.

3.6.1.2 Adolessent se siening oor lewensvervulling

Die tweede aspek van welstand is die adolessent se siening oor lewensvervulling. Tydens adolessensie evalueer adolessente oor die algemeen hulle lewens. Indien hulle 'n goeie beeld oor lewensvervulling het, het dit 'n positiewe uitwerking op die welstand van die adolessent (Bastait et al., 2018:99) en sal dit dienslewering aan die adolessent aansienlik vergemaklik.

3.6.1.3 Gemoedstoestand van die adolessent

Met die derde aspek speel die gemoedstoestand van die adolessent 'n rol in hulle welstand. Saam met egskeiding kom daar verskeie negatiewe emosies na vore. Studies wys dat adolessente van egskeiding emosies soos hartseer, woede en frustrasie ervaar. Hierdie emosies kan 'n impak op die adolessent se gemoedstoestand hê (Yaacob et al., 2015:366). Indien die adolessent as gevolg

van die egskeiding 'n depressiewe gemoedstoestand het sal dit 'n afname in die adolessent se welstand teweegbring (Bastait et al., 2018:99).

3.6.1.4 Sosiale ondersteuning van die adolessent

Die vierde aspek wat 'n belangrike rol in die adolessent se welstand speel is sosiale ondersteuning van vriende, sibbe, en ander nabye volwassenes. Adolessente is meer gewillig om hulp te soek by informele bronne, soos byvoorbeeld vriende, as by volwassenes soos byvoorbeeld ouers. Dus sal adolessente geneig wees om eerste met hulle vriende te gesels eerder as met hulle ouers, as daar 'n probleem is. Indien daar goeie sosiale ondersteuning is kan dit 'n positiewe invloed op die adolessent se welstand hê (Bennett et al., 2017:3). Sosiale ondersteuning van die netwerk van die adolessent is dus ook 'n aspek wat geassesseer moet word in dienslewering ten einde te bepaal wat die welstand van die adolessent is.

Die welstand van die adolessent hou verder verband met die Suid Afrikaanse Kinderwet. Volgens Artikel 7 van die Suid-Afrikaanse Kinderwet (38 van 2005) (Republiek van Suid-Afrika, 2005) moet die beste belang van die kind altyd in ag geneem word in alle besluite oor die kind. In sommige gevalle tydens die egskeidingsproses gebeur dit dat die kind se stem nie 'gehoor' word nie. Die ouers stel prokureurs aan en stry oor wat die ouers dink die beste belang vir hulle kind is. As gevolg hiervan, en weens die hoë stresvlakke wat met egskeidings gepaard gaan, gee artikel 6(4) van die Egskeidingswet (70 van 1979) (Republiek van Suid-Afrika, 1979) die hof die reg om 'n wettige verteenwoordiger vir die kind aan te stel wie in die kind se beste belang sal optree. Die aanstelling van 'n verteenwoordiger vind egter nie altyd plaas nie en gebeur dit soms dat die toesighoudende ouer die kind as 'n pion gebruik en toegang van die ander ouer tot die kind weier (South African Law Commission, 2002:655). Sodanige optrede kan tot verdere spanning bydra wat adolessente van egskeiding moet hanteer en wat hulle welstand beïnvloed. Na aanleiding van 'n studie bevestig Hadžikapetanović et al. (2016:132) dat kinders van egskeiding 'n verhoogde risiko het vir psigologiese uitdagings, soos byvoorbeeld depressie.

Die bepaling van welstand van die adolessent kan dus 'n uitdaging van dienslewering wees. Elke adolessent besit oor 'n verskillende welstandsvlak wat voor dienslewering bepaal moet word. Indien hierdie welstandsvlak nie bepaal word nie, kan dit die diensleweringproses negatief beïnvloed.

3.6.2 Geslagsveroordeling en gender rolverwagtinge van adolessente

Geslagveroordeling en gender rolverwagtinge kan ook as 'n uitdaging van dienslewering tydens adolessensie beskou word. Volgens 'n studie van Marcell en Halpern-Felsher (2007:64), speel die geslag van die adolessent ook 'n rol in die vrymoedigheid om vir hulp te vra. Die studie het vasgestel dat meisies oor die algemeen meer geneig is om hulp te vra as seuns, ongeag die ouderdom van die adolessent. Vrouens van alle ouderdomme is gemiddeld meer positief teenoor dienslewering as mans, en is vrouens meer gewillig om hulp te soek vir emosionele kwessies. Dit kan moontlik daaraan toegeskryf word dat seuns 'n groter bekommernis het oor stigmas wat gevorm kan word (Bennett et al., 2017:4) Dus is geslagsveroordeling en genderrolverwagtinge 'n uitdaging omdat dit seuns kan weerhou om uit te reik na dienste, al het hulle dit nodig.

Die feit dat seuns moontlik minder bereid is om dienslewering te verlang kan as 'n uitdaging beskou word, aangesien maatskaplike werkers in dienslewering bewus moet wees dat seuns moontlik meer weerstandig daarteen kan wees en nie noodwendig daarmee sal volhou nie.

3.6.3 Verskillende volwassenheidsvlakke van adolessente

Nog 'n uitdaging van dienslewering aan adolessente is dat adolessente van dieselfde ouderdom op verskillende volwassenheidsvlakke kan wees (Scherf et al., 2011:199). Dus sal die manier hoe elke adolessent oor dienslewering en egskeiding dink, verskil. Denke wat tydens 'n uitdaging in die adolessent se lewe ontstaan, het 'n invloed op die uitkomst of gevolg van die situasie. Volgens Ellis, in Bistamam et al. (2015:114) speel die individu se denkproses 'n baie belangrike rol in die assessering van elke insident wat in die adolessent se lewe plaasvind. Dit bepaal ook of die adolessent rasioneel of irrasioneel oor sekere situasies dink. Ottohman, in Bistamam et al. (2015:114) noem verder dat die oorsaak van emosionele afwykings in adolessensie oor die algemeen ontstaan as gevolg van irrasionele denke wat nie aangespreek word nie. Hierdie denke word soms aangestook deur sosiale stigmas wat as gevolg van egskeidings kan ontstaan.

Dus maak Bistamam et al. (2015:114) die gevolgtrekking dat die verskillende volwassenheidsvlakke van adolessente 'n uitdaging kan wees aangesien die individuele denkproses 'n belangrike rol in dienslewering speel omdat dit die adolessent se siening van egskeiding beïnvloed. Indien hierdie individuele denkprosesse nie geïdentifiseer word en dienste daarvolgens aangepas word nie, en kan dit die diensleweringprosesse verhinder.

3.6.4 Verskillende emosionele intelligensievlakke van adolessente

Literatuur noem dat die impak wat 'n egskeiding op die adolessent het, afhang van die adolessent se emosionele intelligensievlak. Verskillende emosionele intelligensievlakke is 'n uitdaging juis omdat dit die impak van egskeiding op adolessente beïnvloed, aangesien die siening en uitdagings van egskeiding vir die adolessent anders gaan wees met elke emosionele intelligensievlak. Dit beteken dat dienslewering nie deur dieselfde uitdagings beïnvloed sal word nie. Emosionele intelligensie word in die kinderjare gevorm en sluit die vermoë in om uiting aan emosies te gee, emosies te reguleer, en te weet hoe om hierdie emosies te hanteer. Die adolessent se vermoë om hulle emosies te erken en te reguleer beïnvloed hul siening en deelname aan dienslewering. Indien die adolessent se emosionele intelligensievlak goed is, is hulle meer gewillig om dienslewering aan te vra. Dit volg dus dat emosionele intelligensie ook 'n invloed het op hoe dienste aan die adolessent gelewer word, welke dienste dan volgens die individu aangepas sal moet word (Yaacob et al., 2015:367).

Indien die adolessent die vermoë besit om hulself emosioneel te reguleer, sal dit 'n impak hê op die effektiwiteit van hoe die adolessent sekere situasies hanteer. Adolessente gebruik aktiewe hanteringsstrategieë om sekere stresvolle gebeurtenisse met betrekking tot hulself en ander te verwerk. Om hierdie rede word hanteringsvaardighede van adolessente as belangrik geag ten einde stres wat gepaard gaan met ouers wat skei, te prosesseer.

Adolessente wat makliker kan aanpas en oor hanteringsvaardighede beskik, staan dus 'n groter kans om minder deur die veranderinge van gesinsstrukture en lewenstransformasies beïnvloed te word. Adolessente met 'n hoër vermoë om emosies te hanteer en te beheer is minder geneig om aggressiewe gedrag te toon. Daar is wel studies wat toon dat adolessente van geskeide ouers oor swakker hanteringsvaardighede beskik as adolessente van ouers wat nie geskei is nie. Swakker hanteringsvaardighede maak adolessente dus meer kwesbaar vir negatiewe lewensgebeurtenisse (Yaacob et al., 2015:367).

Die adolessent se vermoë om aan te pas speel ook 'n baie belangrike rol in selfregulasie. Volgens die Gestalt Homeostaseteorie van Woldt, in Majzub en Mansor (2012:3530) word uitdagings van egskeiding soms gekoppel aan die onvermoë of swak vermoë om by verskillende situasies aan te pas. Indien die adolessent die vermoë het om aan te pas is daar 'n groter kans dat die adolessent positief sal reageer in uitdagende omstandighede. Dit wil sê, die adolessent sal

tydens uitdagende omstandighede in staat wees om makliker verhoudings op te bou om so weer homeostase (balans) op 'n indirekte wyse te bereik.

Aan die ander kant is daar 'n moontlikheid dat die adolessent wie nie oor hierdie vermoë beskik nie, meer negatief sal reageer, wat tot sosiale onttrekking kan lei. 'n Adolessent se persoonlikheid en ego beïnvloed ook hulle vermoë om in sekere situasies aan te pas. Indien adolessente meer egosentriek of selfgesentreerd is, maak dit die aanpassingsproses meer uitdagend. Omdat hierdie adolessent dit moeiliker vind om emosies te identifiseer en te verwerk, vind sosiale onttrekking plaas vanweë vrees vir verwerping. Adolessente is bekommerd dat hulle gespot gaan word deur hul portuurgroep. Hulle distansieer hulself in sommige gevalle ook van hul ouers, omdat hulle 'n vrees het vir ouerlike blaam en vir die konflik wat moontlik kan ontstaan. Hierdie het dan weer 'n impak op die verhouding en kontak met beide ouers (Majzub & Mansor, 2012:3530).

Verskillende emosionele intelligensievlakke van adolessente kan dus 'n uitdaging wees. Indien dienste nie op die adolessent se emosionele intelligensievlak plaasvind nie, kan dit moontlik veroorsaak dat dienste nie effektief vir die adolessent gaan wees nie en kan dit die deelname en gewilligheid van die adolessent beïnvloed. Maatskaplike werkers moet dus in dienslewering aandag gee aan die emosionele intelligensievlakke waar adolessente hulself bevind, en dienslewering daarvolgens aanpas.

3.6.5 Bekommernis van adolessente oor konfidensialiteit en privaatheid

Konfidensialiteit en privaatheid is baie belangrik vir adolessente, omdat hulle dit moeilik vind om te vertrou. Hierdie bekommernis van konfidensialiteit word ook gekoppel aan die lewensfase van identiteit teenoor rolverwarring soos deur Erikson (1959) bespreek en wie van mening is dat die basiese deug van getrouheid (vertroue) tydens adolessensie belangrik is (McLeod, 2018).

Die bekommernis oor konfidensialiteit en privaatheid kan as 'n uitdaging beskou word, omdat die dienslewingsproses nie kan voortgaan indien daar nie vertroue tussen die adolessent en maatskaplike werker is nie. Bistaman et al. (2015:114) noem juis dat die bou van vertrouensverhoudings met adolessente om hierdie rede een van die belangrikste aspekte is wanneer daar met adolessente gewerk word. Deur die opbou van 'n vertrouensverhouding word vertroue van die adolessent in die dienslewingspersoon baie versterk.

Verdere uitdagings wat na vore kom is dat adolessente in sommige gevalle kies om nie hulp te vra nie, juis omdat hulle bang is dat konfidensialiteit verbreek sal word (Yamuna, 2013: 949). Adolessente is soms huiwerig om professionele hulp te soek en sal in sommige gevalle eerder informele bronne soos familie en vriende raadpleeg (Lubman et al., 2017:2; Bistamam, 2015:114). Bogenoemde faktore kan uitdagings vir dienslewering aan adolessente wees, aangesien adolessente uit die vrees, minder gewillig vir dienslewering sal wees wat die proses negatief kan beïnvloed.

Die bekommernis van die adolessent oor konfidensialiteit en privaatheid kan dus 'n uitdaging wees, nie net omdat dit die adolessent kan weerhou van ondersteuningsdienste nie, maar ook die adolessent kan weerhou om belangrike inligting tydens dienslewering te deel. Hierdie bekommernis beïnvloed gevolglik die deelname en effektiwiteit van dienslewering.

3.6.6 Wyse en tydsduur van egskeiding

Die wyse waarop 'n egskeiding plaasvind, kan ook 'n uitdaging van dienslewering aan adolessente wees. Majzub en Mansor (2012:3530) noem dat, alhoewel die egskeiding self in sommige gevalle nie noodwendig negatief van aard vir die adolessent is nie, word die ervaring van die egskeidingsproses as onaangenaam beskryf en het dit 'n impak op die adolessent.

Soos voorheen bespreek, word egskeiding volgens die Suid-Afrikaanse Regskommissie se besprekingsdokument as die proses waartydens die wettige ontbinding van 'n huwelik deur 'n geregshof plaasvind, gedefinieer. Die wettige egskeidingsproses kan egter lank neem, afhangende van die sameweking van en ooreenstemming tussen die ouers. Hierdie voortslepende konfliksituasie kan beskou word as traumaties vir die adolessent (South African Law Commission, 2002:643)

In egskeidingsgevalle met hoë vlakke van konflik kom daar ongetwyfeld meer uitdagings na vore as in gevalle waar die ouers saamwerk om hulle egskeiding vlot te laat verloop. In gevalle waar die egskeidingsproses as erg traumaties bestempel kan word, is daar 'n groter kans dat die adolessent meer uitdagings in leerprosessering en hantering van die situasie gaan ervaar (Majzub & Mansor, 2012:3533). Boonop is daar ook verdere uitdagings om by die egskeiding aan te pas.

Die wyse en tydsduur van die egskeiding kan 'n uitdaging vir dienslewering wees indien die egskeidingsproses uitgerek is en met hoë vlakke van konflik gepaard gaan. Lang uitgerekte

egskeidings kan as traumaties deur die adolessent ervaar word en kan na verdere uitdagings lei, byvoorbeeld 'n verlaging in selfbeeld, akademiese agteruitgang, en internalisering van negatiewe gevoelens deur die adolessent (Subramaniam et al., 2020:62).

3.6.7 Ouers se verhouding met kinders

Die ouers en gesin van die adolessent speel ook 'n groot rol in die uitdagings van dienslewering. Egskeiding gaan oor die skeiding van ouers van mekaar; dit is nie veronderstel om die band tussen ouers en hulle kinders te verbreek nie. Indien hierdie band tussen ouers en kinders egter gebreek word, beïnvloed dit die welstand van die adolessent (Subramaniam et al., 2020:71)

Indien ouers saamwerk en 'n positiewe verhouding met hul kinders handhaaf, verminder dit die impak wat die egskeiding op hulle kinders kan hê. Alhoewel die primêre bron van sosialisering tydens adolessensie verskuif van die gesin na die portuurgroep is dit steeds belangrik dat die adolessent 'n geborge verhouding met hulle ouers het (Majzub & Mansor, 2012:3530; Yaacob et al., 2015:70; Subramaniam et al., 2020:71).

Outeurs dui aan dat adolessente wie 'n positiewe band met hul ouers het, minder antisosiale gedrag toon (Lim, Muslihah, Sa'odah & Wu, in Yaacob et al., 2015:367). Dit wil sê, indien daar 'n sterk band tussen die ouers en adolessent is, besit die adolessent waarskynlik hanteringsvaardighede wat die kans om aan antisosiale gedrag deel te neem, verminder (Yaacob et al., 2015:370). Majzub en Mansor (2012:3530) noem verder dat die verbetering in die moeder-kind verhouding bydra tot die ontwikkeling van hanteringseffektiwiteit en emosionele regulasie van adolessente. Hierdie hanteringsvaardighede help adolessente om emosionele en gedragsprobleme meer positief te ervaar.

Ouers se verhouding met die kind kan 'n uitdaging vir dienslewering wees, omdat dit nie net die kind se siening oor dienslewering kan beïnvloed nie, maar ook hul betrokkenheid by antisosiale gedrag. Daar is ook dan 'n groter kans dat daar minder ondersteuning van die ouer tydens dienslewering gaan wees.

3.7 VERMINDERING VAN UITDAGINGS VAN DIENSLEWERING AAN ADOLENTE VAN GESKEIDE OUDERS

Een van die grootste rolle van maatskaplike werkers wat betrokke is by adolessente van egskeiding is om nie net van die uitdagings bewus te wees nie, maar ook te fokus op die manier hoe om hierdie uitdagings te verminder, en om die faktore te bevorder wat die impak van egskeiding op die adolessent en ouers te kan verlig. Die aspekte waarop maatskaplike werkers behoort te fokus om die uitdagings in dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te hanteer, word vervolgens aangeraak.

Dit is belangrik vir die maatskaplike werker om te werk aan die vermindering en aanspreek van sosiale en selfstigmas, aan die bevordering en motivering van goeie kommunikasie tussen gesinslede, en ook aan die uitdrukking van die adolessent se emosies. Wat verder sal help om die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te verminder is om vergifnis tussen gesinslede te bevorder en grotendeels ondersteuning te bied vir die groot aanpassing waardeur die gesin gaan (Turner & Fisher, in Nam, Chu, Lee, Kim & Lee 2010:110). Om die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te verminder word die vermindering van stigmas, bevordering van goeie kommunikasie, en die bevordering van vergifnis bespreek. Toeganklikheid van bronne word ook behandel saam met die ondersteuning vir aanpassing tot die herstrukturering van die gesin.

3.7.1 Verminder stigmas

Soos reeds bespreek het stigmas 'n invloed op hulpsoekende gedrag van die adolessent, dus deur stigmas van dienslewering te aan te spreek word die uitdagings van dienslewering verminder. Vogel et al. (2007:47), beklemtoon die belangrikheid dat die persoon wie dienste lewer bewus moet wees van moontlike stigmas en hoe om dit aan te spreek. Die adolessent moet bygestaan word en in staat gestel word om stigmas te identifiseer, te hanteer, en te oorkom. Die moontlike impak van stigmas op die individu kan verminder word deur die simptome wat ontstaan as gevolg van die situasie te identifiseer, te verduidelik hoekom dit plaasvind, en die situasie te normaliseer. Indien die stigmas aangespreek word kan meer vrymoedigheid aan die adolessent gegee word om ondersteuning te soek wat negatiewe gevolge kan verhoed (Subramaniam et al., 2020:69). Daarom behoort skole programme te ontwikkel om hierdie individue te ondersteun deur stigmas af te breek (Majzub & Mansor, 2012:3533). Indien maatskaplike werkers bewus is van die stigmas en dit aanspreek kan dit tot meer effektiewe dienslewering

lei. Maatskaplike werkers wat dienste in Suid-Afrikaanse skole lewer behoort daarom spesifiek aandag te gee aan die vermindering van stigmas rondom die benutting van professionele hulp.

3.7.2 Bevordering van goeie kommunikasie

Literatuur toon dat indien goeie kommunikasie in die gesin bevorder word, dit uitdagings van egskeiding gaan verminder (Makofane & Mogoane, 2012:320). Volgens Thadathil en Sriram (2019:14) is een van die groot redes van egskeiding 'n tekort aan kommunikasie of weens swak kommunikasievaardighede. Sommige egskeidings veroorsaak dat die kommunikasie tussen ouer en ouer, asook ouer en kind verminder. Verminderde kommunikasie kan daartoe lei dat baie inligting aangaande die egskeiding en die proses van die betrokke adolessente weerhou word. Hierdie kan 'n bron van onsekerheid word wat die aanpassing van die adolessent by egskeiding bemoeilik. Dus is die bevordering van goeie kommunikasie tydens, en na die egskeiding, van groot belang.

Kommunikasie met die gesinslede word soms die taak van 'n maatskaplike werker aangesien dit moeilik kan wees vir die gesinslede om te kommunikeer, juis omdat hulle direk by die situasie betrokke is. Deur gesonde kommunikasie tussen gesinslede te bevorder kan dit ook ouers en kinders help om te gesels oor die uitdagings wat moontlik tydens 'n egskeiding ontstaan (Makofane & Mogoane, 2012:320). Hierdie bevordering van kommunikasie kan die ouer-kind verhouding verbeter, wat moontlik daartoe kan lei dat die uitdaging soos hierbo beskou, uitgewis word.

3.7.3 Bevordering van vergifnis

Om uitdagings van dienslewering te verminder is dit belangrik om op die bevordering van vergifnis tussen die betrokke partye van die egskeiding te fokus. Soos reeds bespreek, ontstaan daar in baie gevalle konflik tydens egskeiding. Hierdie konflik ontstaan nie net tussen die twee eggenote nie, maar kan ook tussen die res van die gesinslede ontstaan en het 'n invloed op die ouer-kind asook sibbeverhoudings (Ahiaoma, 2013:164; Whitten & Burt, 2014:364). Gevolglik is dit belangrik dat vergifnis tussen ouers en hul kinders moet plaasvind alvorens verhoudings ten volle herstel kan word (Makofane & Mogoane, 2012:320).

Om die uitdagings van dienslewering te verminder moet vergifnis in die gesin bevorder word vir individue wat skade tydens die egskeiding uitgerig het. Hierdie vergifnis is nodig om

misverstande uit te klaar ten einde die kinders van geskeide ouers te ondersteun (Makofabe & Mogoane, 2012:320).

3.7.4 Toeganklikheid van bronne

Majzub en Mansor (2012:3533) noem dat, indien hulpbronne meer geredelik beskikbaar was, adolessente geneig sou wees om professionele ondersteuning te soek. In hierdie studie word die behoefte aangedui vir 'n maatskaplike werker wat ondersteuning by skole kan bied vir adolessente wie sukkel om die uitdagings wat met egskeiding gepaard gaan te hanteer (Makofane & Mogoane, 2012:318). Dus, om die uitdagings van dienslewering vir adolessente te verminder is dit belangrik om meer toeganklike dienste vir die adolessent (soos byvoorbeeld skool maatskaplike werkers) beskikbaar te stel.

3.7.5 Ondersteuning vir aanpassing tot die herstrukturering van die gesin

Yaacob et al. (2015:371) noem dat die vermoë om sekere negatiewe familie ervarings te hanteer, hand-aan-hand met die adolessent se verhouding of band met hulle ouers gaan. Indien daar 'n stabiele en sekuur ouer-kind band bestaan is die adolessent geneig om minder aan negatiewe antisosiale gedrag deel te neem en die uitdagings van geskeide ouers beter te hanteer. Met ander woorde, indien daar ondersteuning van die ouers is, is die effek van egskeiding minder. Dit kan dus afgelei word dat die beskikbaarheid van intervensie of voorkomingsprogramme die ouer-kind verhouding kan verbeter en ondersteuning vir die ouers en adolessent bevorder kan word.

3.8 SAMEVATTING

Deur te fokus op die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers stel dit maatskaplike werkers in staat om meer spesifiek vir dienslewering te beplan. Elke egskeiding moet as uniek beskou word, veral wat betref die impak wat 'n egskeiding op die adolessent het. Aspekte wat tydens dienslewering aan adolessente bepaal moet word sluit in die volwassenheidsvlak van die adolessent, hulle welstand, en selfregulasievaardighede. Deur hierdie aspekte te eksploreer kan dienslewering tot elke adolessent individueel aangepas word sodat doelgerigte effektiewe dienslewering kan plaasvind.

Verder moet klem gelê word op die vermindering van stigmas, die bevordering van goeie kommunikasie tussen gesinslede, asook die bevordering van vergifnis. Deur hierdie faktore met

die betrokkenes te bespreek en dit met die beskikbaarheid van bronne en aanbod van ondersteuning met adolessente se aanpassing te kombineer, kan die moontlike impak van egskeiding op die gesin en adolessente verlig word.

HOOFSTUK 4:

MAATSKAPLIKE WERKERS SE SIENING OOR

DIE UITDAGINGS VAN DIENSLEWERING AAN ADOLESSENTE

VAN GESKEIDE OUIERS

4.1 INLEIDING

Egskeiding, in Suid-Afrika, maar ook globaal, word al hoe meer as 'n alledaagse verskynsel beskou (Damota, 2019:6). Statistieke weerspieël dat bykans een uit elke twee huwelike in 'n egskeiding eindig (Damota, 2019:6). Hierdie verhoging in egskeiding word ook in Suid-Afrika se egskeidingsyfers weerspieël, waar die egskeidingsyfer al meer as 'n dekade gelede, as hoog beskou is (Bojuwoye & Akpan, 2009:260). Meer onlangse statistiek bevestig dat die egskeidingsyfer in Suid-Afrika steeds hoog is, maar ook dat kinders onder die ouderdom van 18 jaar by 55.9% van Suid-Afrikaanse egskeidings betrokke is (Statistieke Suid-Afrika, 2019). Navorsing toon verder dat egskeidings uitdagend is vir adolessente op die meeste gebiede en dat egskeiding hulle affekteer op sosiale, akademiese, en gedragsvlakke (Magner, 2016:29) Boonop word egskeiding, weens die komplekse aard daarvan, as een van die stresvolste lewensgebeurtenisse vir gesinslede beskou, ongeag of die gesin die egskeiding verwag en/of voorbereid was daarop (Ahiaoma, 2013:162).

Alhoewel egskeiding meer algemeen voorkom, moet die uitwerking van egskeiding op adolessente nie onderskat word nie, en is dit selfs meer belangrik om aandag aan die uitdagings van egskeiding op adolessente van geskeide ouers te gee. Literatuur toon dat wanneer kinders by egskeidings betrokke is, dit die egskeidingsproses selfs meer uitdagend maak, omdat dit stresvol en traumaties vir kinders kan wees. Wat tot die kompleksiteit en uitdagings van adolessente betrokke by egskeiding bydra, is dat sodanige egskeidings saamval met die lewensfase van adolessensie met sy eie unieke stel uitdagings. Om dus die uitdagings van dienslewering aan adolessente beter te verstaan, is dit belangrik om die lewensfase van

adolessensie as uniek te beskou en te eksplorieer (Makafane & Maogoane, 2012:48; Subramaniam et al., 2020:60).

Die vierde doelwit van die studie, naamlik om maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van egskeiding vir adolessente te ondersoek, word in hierdie hoofstuk bereik. Die empiriese studie vertoon die resultate van die data wat tydens semi-gestruktureerde onderhoude ingesamel is. Met die semi-gestruktureerde onderhoude is klem gelê op die uitdagings van dienslewering deur maatskaplike werkers aan adolessente van geskeide ouers. Hierdie uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers word geïdentifiseer binne die konteks van die unieke lewensfase van adolessensie wat opsigself uitdagend is. Verskeie uitdagings van egskeiding vir adolessente van geskeide ouers is saam met die uitdagings van dienslewering geïdentifiseer en die ingesamelde data is aangewend om vas te stel wat maatskaplike werkers kan doen om die uitdagings wat met dienslewering aan adolessente gepaard gaan, te verminder.

4.2 NAVORSINGSMETODE

Om maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te ondersoek is die volgende navorsingsmetode gebruik. Deur na die navorsingsmetode van die studie te verwys is die navorsingsvraag waarop die navorsing gebaseer is, die doel en doelstellings van die studie, die navorsingsontwerp, -benadering en -instrument, die populasie van die studie, asook die steekproef metode, bespreek. Die wyse waarop data ingesamel is word ook bespreek saam met die analiseringsproses wat tydens die studie gebruik is.

4.2.1 Navorsingsvraag

Die empiriese studie is op die volgende navorsingsvrae gebaseer:

Wat is die siening van maatskaplike werkers oor die uitdagings wat adolessente tydens egskeiding beleef?

Wat is die siening van maatskaplike werkers oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers?

4.2.2 Doel en doelwitte van die navorsing

Die doel van die studie is om 'n begrip te ontwikkel van maatskaplike werkers se sienings oor die moontlike uitdagings wat dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, inhou. Dit is deur middel van die volgende doelwitte bereik:

- Om die adolessente lewensfase en die behoeftes van adolessente te bespreek.
- Om die uitdagings wat egskeiding vir adolessente inhou, asook die uitdagings in dienslewering te beskryf.
- Om maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van geskeide ouers vir adolessente asook die uitdagings wat dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te ondersoek;
- Om gevolgtrekkings en aanbevelings te maak oor die uitdagings wat dienslewering aan adolessente van geskeide ouers inhou.

4.2.3 Navorsingbenadering

- In die studie is daar hoofsaaklik van 'n kwalitatiewe navorsingsbenadering gebruik gemaak. Kwalitatiewe navorsing word gebruik om beskrywende data oor maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, deur van die deelnemers se eie woorde gebruik te maak, in te samel en so 'n beter begrip te ontwikkel (Fouché et al., 2021:40).
- Met kwalitatiewe navorsing is maatskaplike werkers wat dienste aan adolessente van geskeide ouers lewer as deelnemers genader om hul gevoelens, ervarings, en sienings te eksploreer; dit staan as narratiewe data bekend (Fouché et al., 2021:40). Die narratiewe van die deelnemers het toegelaat dat verskeie temas en subtemas aangaande die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, geïdentifiseer kon word (Bless et al., 2011:44).

4.2.4 Navorsingsontwerp

In die studie is daar van 'n beskrywende sowel as 'n verkennende navorsingsontwerp gebruik gemaak ten einde insig en inligting oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te beskryf en in te samel. 'n *Beskrywende navorsingsontwerp* fokus op verskeie aspekte van 'n situasie, soos die sosiale opset of verhouding en word vrae soos “hoekom” asook

“hoe” gevra ten einde die maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van egskeiding vir adolessente akkuraat te beskryf (Fouché et al., 2021:65). Deur van hierdie navorsingsontwerp gebruik te maak, is maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers as beginpunt gebruik.

’n *Verkennende navorsingsontwerp* is gebruik om insig in verband met maatskaplike werkers se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van egskeiding te verkry. Daar is ’n tekort aan navorsingsresultate oor maatskaplike werkers se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers; dus is die verkennende navorsing gebruik om die tekortkoming aan basiese inligting aan te spreek (Fouché et al., 2021:65).

4.2.5 Navorsingsinstrument

’n Semi-gestruktureerde onderhoudskedule, wat meestal uit oop vrae bestaan het (Bylae 1 en 2), is gebruik as navorsingsinstrument om narratiewe data aangaande maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente in te samel. Hierdie semi-gestruktureerde onderhoudskedule was in Afrikaans en Engels beskikbaar en deelnemers het die keuse gehad om die onderhoud in een van hierdie tale te voer (Bless et al., 2011:43). Die deelnemers het toegestem om aan die studie deel te neem deur die Ingeligte Toestemmingsvorm (Bylae 3 en 4) te voltooi. Onderhoude het via “Zoom”, ’n virtuele platform, plaasgevind. Toestemming om die onderhoude op te neem is ook vanaf die deelnemers verkry. Die opnames het gehelp dat die onderhoude verbatim gedokumenteer en weergegee kon word. Hierdie narratiewe is na afloop van die onderhoude getranskribeer en in duidelike temas, subtemas, en kategorieë verdeel (Fouché et al., 2021:360). Voorts is ’n denaturaliseringsbenadering gebruik om eenaardige elemente, soos byvoorbeeld, herhaling van woorde, hakkels en pouses, vanuit die narratiewe te verwyder en so die klem te laat val op die deelnemers se idees, sienings en refleksies, eerder as hul spraakpatrone (Fouché et al., 2021:373).

Met semi-gestruktureerde onderhoude word direkte persoonlike kontak met die deelnemers vereis, waar oop vrae na aanleiding van die moontlike uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers gestel en beantwoord word (Bless et al., 2011:116). Hierdie studie het egter tydens die COVID-19 pandemie plaasgevind en enige fisiese kontak met die deelnemers moes beperk word. Daar is van die virtuele platform, “Zoom”, gebruik gemaak om hierdie data in te samel (Fouché et al., 2021:360). Met behulp van “Zoom” was dit steeds moontlik om op ’n veilige wyse met geen persoonlike kontak, die deelnemers van aangesig tot

aangesig te sien om die nodige inligting in te samel. Hierdie virtuele metode van datainsameling het beide voordele en nadele ingehou. Die voordele van die “Zoom”-onderhoude was dat dit meer ekonomiese en gerieflik was vir beide die navorser en deelnemers. Dit was veral meer tydbesparend vir die navorser, omdat dit nie nodig was om na die onderskeie deelnemers te reis nie (Hesse-Biber, 2017:140). ’n Nadeel was egter dat daar in twee gevalle onderbrekings wat met die internet-ontvangs wat die vloeï van die onderhoude beïnvloed het (Braun & Clarke, 2013:100-101).

Alvorens daar met die studie begin is, is ’n loodsstudie gedoen om vas te stel of die instrumente van data-insameling, die steekproef, asook die navorsingbenadering geskik is om die nodige inligting vir die studie in te samel (Fouché et al., 2021:386). ’n Loodsstudie is gedoen deur die onderhoudskedule met twee deelnemers (Deelnemer 1 en Deelnemer 2) wat aan die nodige kriteria voldoen het, te behandel. Hierdeur is die instrumente van data-insameling deur ’n kleiner steekproef getoets (Fouché et al., 2021:387). Die deelnemers het hierna aangedui dat hulle effens onseker was oor die wyse hoe vraag 4.3 gestel was. Na afloop van die loodsstudie het die navorser die bewoording van hierdie vraag verander om dit duideliker te maak. Hierdie data wat tydens die loodsstudie ingesamel is, het ook deel gevorm van die data wat geanaliseer is vir die studie.

4.2.6 Populasie, steekproef en steekproefmetode

’n Populasie word beskryf as verskeie individue in die universele area wat voldoen aan sekere karaktereïenskappe. Grense word dus aan die studie gestel ten opsigte van die area waar dienste gelewer word, hoeveel jaar diens gelewer is, asook aan watter kliëntsisteme dienste gelewer is (Gravetter & Forzano, 2009:128) Vir die doeleindes van die studie word die populasie beskou as maatskaplike werkers in die Wes-Kaap omgewing wat dienste lewer aan adollesente van geskeide ouers by kinder- en gesinsorgorganisasies, toepaslike staatsdepartemente, kerke en skole, asook maatskaplike werkers in privaat praktyke.

’n Steekproef word beskryf as ’n groep deelnemers (maatskaplike werkers) wat die hele populasie verteenwoordig en wat aan spesifieke vereistes voldoen sodat daar steeds ’n akkurate uitkoms gelewer kan word (Bless et al., 2011:99). ’n Nie-waarskynlikheidsteekproef is in die studie gebruik om deelnemers te identifiseer. Dit beteken dat individue nie ’n gelyke kans staan om deel van die steekproef te vorm nie, omdat die populasiegrootte onbekend is (Gravetter &

Forzano, 2016:138). Deelnemers is verkry deur 'n kombinasie van 'n *doelbewuste steekproef* en *sneeubalsteekproef* te gebruik.

Die eerste vyf deelnemers is geïdentifiseer deur gebruik te maak van die *doelbewuste steekproefmetode* deur spesifieke deelnemers wat aan die kriteria van die studie voldoen het, te selekteer (Fouché et al., 2021:382). Deelnemers wat genader is, was betrokke by verskeie maatskaplike werk forums in die Wes-Kaap provinsie waarby die navorser self ook betrokke was. Hierdie forums bestaan uit maatskaplike werkers wat dienste in die Wes-Kaapse metropool, Helderberg-, Overberg- asook Drakenstein-omgewing lewer. Omdat die navorser self aan die forums behoort, het sy toegang tot moontlike deelnemers se e-pos adresse gehad. 'n Uitnodiging om aan die studie deel te neem is aan verskeie moontlike deelnemers gestuur wat aan die nodige kriteria voldoen het. Deelnemers wat bereid was om aan die studie deel te neem moes hul deelname aan die navorser per e-pos bevestig. Nadat die eerste vyf deelnemers hul gewilligheid om aan die studie deel te neem aangedui het, is daar van die *sneeubalsteekproefmetode* gebruik gemaak, deurdat hulle gevra is om verdere moontlike deelnemers wat aan die kriteria voldoen en wie bereid sou wees om aan die studie deel te neem, te identifiseer (Babbie, 2016:188). Die navorser self het min kontak gehad met maatskaplike werkers wat dienste aan adolessente van geskeide ouers lewer; dus was die sneeubalsteekproefmetode waardevol, omdat moeilik bereikbare deelnemers op die wyse identifiseer kon word (Shaw & Holland, 2014:87). Moontlike deelnemers wat deur reeds bestaande deelnemers geïdentifiseer was, is verder telefonies of per e-pos gekontak en uitgenooi om aan die studie deel te neem. Indien die deelnemers aangedui het dat hulle gewillig was om aan die studie deel te neem is 'n ingeligte toestemmingsvorm aan hulle gestuur. Hierdie vorm was met die deelnemers bespreek en deelnemers is gevra om die vorm te voltooi en onderteken voordat die onderhoud plaasgevind het.

Die volgende kriteria is vir die deelnemers uiteengesit waaraan hulle moes voldoen om aan die studie deel te neem. Deelnemers moes:

- by die SARMD (Suid-Afrikaanse Raad vir Maatskaplike Diensberoep) geregistreer wees;
- dienste lewer aan adolessente tussen die ouderdom van 12 en 18 jaar wat uit 'n gesin kom waar egskeiding op daardie stadium of in die afgelope vier jaar plaasgevind het;
- Afrikaans of Engels magtig wees; en

- oor 'n minimum van twee jaar ondervinding van dienslewering aan adolessente beskik.

Die doel van die studie was om gekwalifiseerde maatskaplike werkers met ondervinding van dienslewering met adolessente in die Wes-Kaapse metropool en omliggende areas, naamlik die Overberg-, Helderberg- en Drakensteindistrik te nader. Die maatskaplike werkers was Afrikaans of Engels magtig en dus was daar geen taalgrens om die semi-gestruktureerde onderhoudskedule te beantwoord nie. Twee jaar ondervinding met dienslewering aan adolessente van geskeide ouers waarvan die egskeiding onlangs of in die afgelope vier jaar plaasgevind het, is vereis. Hierdie kriteria is ingestel om te verseker dat die maatskaplike werkers beskik het oor die nodige kennis van moontlik uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers. Dataversadiging het reeds by deelnemer vyftien van die agttien deelnemers plaasgevind. Dit wil sê, nadat data van deelnemer 15 ingesamel is, is die inligting herhaal (Fouché et al., 2021:393). Die navorser het egter voortgegaan om nog drie onderhoude te voer om te verseker dat geen nuwe data na vore gekom het nie.

'n Eenmalige onderhoud van ongeveer 30 tot 45 minute is met elke deelnemer gevoer. Hierdie onderhoude het tussen September 2020 en November 2020 plaasgevind volgens die tydskedule van die deelnemers om te verseker dat onderhoude nie met die deelnemers se werksure gebots het nie. As gevolg van die COVID-19 pandemie het onderhoude nie in persoon plaasgevind nie, maar wel by wyse van 'Zoom', 'n virtuele platform (Hesse-Biber, 2017:140). Deelnemers het in hul persoonlike kapasiteit aan die studie deelgeneem. Dus was die sienings van die deelnemers op grond van hul eie professionele ondervinding in verband met die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, en was dit dus nie aan die organisasie waar dienste gelewer was, gekoppel nie.

4.2.7 Metode van data-ontleding

Met die data wat deur die semi-gestruktureerde onderhoudskedule ingesamel is, kon data-ontleding plaasvind deur deurlopende temas, subtemas en patrone in die data uit te lig en te interpreteer (Fouché et al., 2021:401). Temas en subtemas oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers wat die sienings van die maatskaplike werkers aandui is vanuit die narratiewe van die deelnemers geïdentifiseer. Hierdie narratiewe is met vooraf toestemming van die deelnemers opgeneem met behulp van "Zoom" en is daarna verbatim getranskribeer. Deur die ontleding van die transkripsies het tematiese kodering plaasgevind wat die navorser in staat gestel het om temas, subtemas en kategorieë na aanleiding van die

narratiewe te identifiseer (Fouché et al., 2021:406). Die navorser het tematiese ontleding uitgevoer deur Cresswell (2007) se ses stappe te volg, naamlik deur:

- rou data wat die transkripsies en veldnotas insluit te versamel;
- data te organiseer en data voor te berei vir analise;
- alle data wat verkry is te lees;
- data te kodeer deur middel van temas en beskrywings; en
- data in verwante temas en beskrywings wat gereeld voorkom te organiseer,
- data en bevindinge te interpreteer.

Die studie is nie op 'n spesifieke organisasie en hul dienslewering gerig nie, maar op die deelnemer (maatskaplike werker) se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers. Tabelle en figure wat data visueel en skematies uitbeeld is gebruik om 'n profiel van die deelnemers weer te gee.

4.2.8 Databevestiging

Databevestiging het plaasgevind deur aan die vier kriteria naamlik geloofwaardigheid, oordraagbaarheid, betroubaarheid, en ooreenkomstigheid van die studie te voldoen (Fouché et al., 2021:393). Om te verseker dat die data wat tydens die studie ingesamel is geloofwaardig, oordraagbaar, betroubaar en ooreenkomstig is, is een deelnemer van die studie gevra om as onafhanklike kodeerder op te tree. Hierdie is gedoen om vas te stel of die deelnemer met die bevindinge van die studie saamstem. Die onafhanklike kodeerder wat gebruik is het reeds haar meestersgraad in Maatskaplike Werk verwerf en is by die Suid-Afrikaanse Raad vir Maatskaplike Professies (SACSSP) geregistreer. Hierdie onafhanklike kodeerder het deur die navorser se transkripsies en empiriese hoofstuk gewerk en met die temas, subtemas, kategorieë en narratiewe wat geïdentifiseer is, saamgestem. Die onafhanklike kodeerderverklaring is as Bylae 5 aangeheg.

4.3 BEVINDINGE VAN EMPIRIESE ONDERSOEK

Die bevindinge van die empiriese ondersoek rakende maatskaplike werkers se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, word gevolglik bespreek.

4.3.1 Profiel van deelnemers

Deelnemers is gevra om identifiserende besonderhede aan te dui. Hierdie besonderhede sluit in die naam van die organisasies waar die deelnemers op daardie stadium dienste gelewer het, kwalifikasies van die deelnemers, aantal jare se ervaring as maatskaplike werkers, asook aantal jare wat hulle reeds dienste aan adolessente van geskeide ouers gelewer het. Die inligting is uiteengesit in Tabel 3.1 hieronder.

Tabel 3.1: Profiel van die deelnemers

Deelnemer	Jare ervaring as maatskaplike werker	Jare ervaring met adolessente van geskeide ouers	Hoogste kwalifikasie in maatskaplike werk	Organisasie van dienslewering
1	Meer as 10 jaar	Meer as 10 jaar	D. Phil. Maatskaplik	Kerk
2	Meer as 10 jaar	Meer as 10 jaar	B.A. Maatskaplik (4 jaar)	Hoërskool (beheerliggaam)
3	4-6 jaar	2-3 jaar	M.A. Maatskaplik	Gesinsorgorganisasie
4	4-6 jaar	4-6 jaar	M.A. Maatskaplik	NRO wat dienste by skole lewer
5	4-6 jaar	2-3 jaar	B.A. Maatskaplik (4 jaar)	Gesinsorgorganisasie
6	4-6 jaar	4-6 jaar	B.A. Maatskaplik (4 jaar)	Kerk
7	7-10 jaar	7-10 jaar	B. Maatskaplik (4 jaar)	Gesinsorgorganisasie
8	Meer as 10 jaar	Meer as 10 jaar	B.A. Maatskaplik (4 jaar)	Privaat
9	Meer as 10 jaar	Meer as 10 jaar	D. Phil. Maatskaplik	Privaat
10	Meer as 10 jaar	Meer as 10 jaar	M.A. Maatskaplik	Mediese sorgsentrum
11	7-10 jaar	7-10 jaar	B.A. Maatskaplik (4 jaar)	Kerk
12	4-6 jaar	4-6 jaar	M.A. Maatskaplik	Privaat
13	4-6 jaar	2-3 jaar	M.A. Maatskaplik	Privaat
14	Meer as 10 jaar	Meer as 10 jaar	Ander	Gesinsorgorganisasie
15	Meer as 10 jaar	Meer as 10 jaar	Diploma in Maatskaplik	Gesinsorgorganisasie
16	Meer as 10 jaar	Meer as 10 jaar	B.A. Maatskaplik (4 jaar)	Hoërskool (Beheerliggaam)
17	7-10 jaar	7-10 jaar	B. Maatskaplik (4 jaar)	Regeringsorganisasie
18	1-3 jaar	2-3 jaar	B.A. Maatskaplik (4 jaar)	Gesinsorgorganisasie

4.3.1.1 Organisasie waar deelnemers dienste lewer

Volgens Tabel 3.1 het agttien deelnemers aan die studie deelgeneem. Die meeste deelnemers (ses) van die studie was maatskaplike werkers in diens van gesinsorgorganisasies, tweede meeste (vier) was maatskaplike werkers in privaat praktyke, wat gevolg is deur maatskaplike werkers wat ondersteuningsdienste by verskeie kerke (drie) gelewer het. Verder was daar drie deelnemers wie dienste by kerke gelewer het, twee deelnemers by skole waar hulle deur die skoolbeheerliggaam aangestel was, en een deelnemer wat by 'n regeringsorganisasie gewerk het. Een deelnemer het dienste gelewer aan 'n nie-regeringsorganisasie wat dienste aan verskeie skole gelewer het en een deelnemer wie by 'n mediese sorgsentrum dienste gelewer het. Hierdie deelnemer was deel van die plaaslike maatskaplike werk forum en was genader omdat sy ses maande voor die studie dienste aan adolessente van geskeide ouers gelewer het by 'n gesinsorgorganisasie soos deur die kriteria vereis is. Deur maatskaplike werkers van verskeie organisasies te nader kon verskeie sienings asook metodes en kapasiteit van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers aangedui word.

4.3.1.2 Kwalifikasie in maatskaplike werk verwerf

Deelnemers is gevra om hul hoogste kwalifikasie in Maatskaplike Werk aan te dui. Volgens die ingesamelde data het een deelnemer 'n ander kwalifikasie aangedui. Hierdie deelnemer was steeds by die Suid-Afrikaanse Raad vir Maatskaplike Dienste geregistreer, maar het deur 'n ander roete 'n graad in maatskaplike werk verwerf. Hierdie deelnemer het 'n B-graad in Geesteswetenskap met 'n honneurs in Sosiologie verwerf, waarna sy die nodige stappe gevolg het om haar kwalifikasie as maatskaplike werker te verkry. Twee van die deelnemers het elk 'n PhD-graad in Maatskaplike Werk en vyf deelnemers 'n M-graad in Maatskaplike werk verwerf. Sewe deelnemers het aangedui dat hulle 'n BA Maatskaplike werk-graad (4 jaar) verwerf het en twee deelnemers het aangedui dat hulle 'n B. Maatskaplike werk-graad (4 jaar) ontvang het. Een maatskaplike werker het aangedui dat sy 'n diploma in Maatskaplike werk verwerf het. Dus het deelnemers oor die nodige kwalifikasies besit om aan die studie deel te neem.

4.3.1.3 Aantal jare ervaring as maatskaplike werker

Die deelnemers is gevra om die aantal jare wat hulle as maatskaplike werkers gepraktiseer het, aan te dui. Van die agttien deelnemers het twee deelnemers ten minste twee jaar ervaring as maatskaplike werkers gehad soos deur die kriteria vereis. Daar was ses deelnemers met vier tot ses jaar ervaring, twee deelnemers met sewe tot tien jaar ervaring en agt deelnemers het

aangedui dat hulle meer as tien jaar se ervaring as maatskaplike werkers gehad het. Die meeste deelnemers aan die studie was dus ervare maatskaplike werkers met 'n totaal van sestien deelnemers wat meer as vier jaar ervaring as maatskaplike werkers gehad het.

4.3.1.4 *Aantal jare van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers*

Deelnemers is gevra om aan te dui hoeveel jare hulle spesifiek aan adolessente van geskeide ouers dienste gelewer het. In Tabel 3.1 hierbo, word die aantal jare van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers aangedui. Vier deelnemers (22%) het aangedui dat hulle twee tot drie jaar lank al dienste aan adolessente van geskeide ouers gelewer het. Drie deelnemers (17%) het vier tot ses jaar dienste aan adolessente van geskeide ouers gelewer en 'n verdere drie deelnemers (17%) het sewe tot tien jaar dienste aan adolessente van geskeide ouers gelewer en agt deelnemers (44%) het meer as tien jaar dienste aan adolessente van geskeide ouers gelewer. Die meeste deelnemers aan die studie lewer al meer as sewe jaar dienste aan die teikengroep van die studie, naamlik adolessente van geskeide ouers. Dus kan daar afgelei word dat ryk inligting van deelnemers met baie ervaring, tydens die studie ingesamel is.

4.4 TEMAS, SUBTEMAS EN KATEGORIEË GEÏDENTIFISEER UIT DATA ANALISE

Data wat deur die deelnemers tydens die empiriese studie ingesamel is, is ingedeel in temas, subtemas en kategorieë. Hierdie data word in Tabel 4.1 hieronder aangedui.

Tabel 4.1: Temas, subtemas en kategorieë van data analise

TEMA	SUBTEMA	KATEGORIE
Tema 1: Belangrikste veranderinge wat adolessente tydens lewensfase van adolessensie deurgaen	1.1 Psigososiale ontwikkeling	Vorming van identiteit
		Vorming van selfstandigheid
	1.2 Kognitiewe ontwikkeling	Ontwikkeling van abstrakte denkprosesse
		Ontwikkeling van moraliteite
1.3 Sosiale ontwikkeling	Verandering in verhoudings	
Tema 2 : Uitdagings vir adolessent as gevolg	2.1 Afname in gesinsverhoudings	Verbreking van kommunikasie in hele gesin

TEMA	SUBTEMA	KATEGORIE
van veranderde gesinstruktuur		Verandering van gesinsrituele
	2.2 Verandering in uitdagings wat ontstaan in ouer-kind verhouding	Verandering in die vertrouensverhouding met die ouers
		Lojaliteitskonflik ten opsigte van ouers
		Verwagtinge om rol van geskeide ouer te vertolk
	2.3 Uitdagings wat ontstaan as gevolg van verhouding tussen ouers	Konflik tussen ouers dien as uitdaging vir samewerkingsproses
		Uitdagings van herdefiniëring van ouerskap
		Uitdaging van dissipline in nuwe gesinsisteem
	2.4 Verandering in sibbe-verhoudings	Negatiewe gevoelens wat teenoor sibbe ontstaan
		Rolvertolking van die afwesige ouer veroorsaak verwarring in die sibbe-verhouding
		Afname in verhouding tussen sibbe as gevolg van die opbreek van gesinne
Tema 3: Uitdagings wat adolescent ervaar in sosiale verhoudings	3.1 Verandering in verhoudings met portuurgroep	Versterkte verhouding met portuurgroep
		Onttrekking van portuurgroep
	3.2 Verhoogde risiko vir antisosiale gedrag	Betrokkenheid by alkohol en dwelms
		Verhoogde kans van betrokkenheid by hoë-risiko seksuele gedrag
	3.3 Verandering in siening van romantiese verhoudings	Negatiewe impak op die adolescent se siening van romantiese verhouding
	Tema 4: Skolastiese uitdagings wat adolessente van egskeiding ervaar	4.1 Verandering in aard van skoolbywoning
Afname in skoolbywoning		
		Agteruitgang van akademie

TEMA	SUBTEMA	KATEGORIE
	4.2 Verandering in akademiese prestasie	Beweging tussen twee huishoudings
		Ouerkommunikasie in verband met die kind se akademie
	4.3 Verandering in ouerbetrokkenheid	Afwesigheid van ouers by skoolaktiwiteite
		Moontlike konflik wat tussen ouers kan ontstaan in verband met sosiale skool verwagtinge
Tema 5: Tipes dienste wat aan adolessente gelewer word.	5.1 Individuele dienste	Beradingsdienste
		Aanleer van vaardighede
Tema 6: Wyse hoe dienslewering aan adolessente anders benader word	6.1 Neem lewensfase van adolessent in ag	Meer buigsaam oor aantal sessies
		Spandeer meer tyd vir die opbou van vertrouensverhouding
	6.2 Neem ontwikkelingsvlak van adolessent in ag	Hantering van adolessent op verskillende ontwikkelingsvlakke
		Maak gebruik van ouderdomsgepaste hulpbronne
Tema 7: Uitdagings van dienslewering aan adolessente	7.1 Adolessent se houding teenoor dienslewering	Samewerking tydens dienslewering
		Motivering vir die voltooiing van intervensie
	7.2 Lewensfase van adolessensie	Impulsiewe denkwysie teenoor dienslewering
		Emosionele intelligensie van adolessent
		Adolessente sukkel om te vertrou
	7.3 Beskikbare tyd vir dienslewering	Beperkte tyd van adolessent
		Hoë gevallelading van maatskaplike werkers
Tema 8: Faktore wat die adolessent se gewilligheid om professionele hulp te	8.1 Bestaan van samelewingstigmas	Vrees vir stigma
	8.2 Verhouding met hul ouers	Kwaliteit van adolessent se verhouding met ouers

TEMA	SUBTEMA	KATEGORIE
soek/aanvaar, beïnvloed,	8.3 Adolessent self	Ontkenning van behoefte aan hulp
		Selfblaam
		Vrees vir verbreking van konfidensialiteit
Tema 9: Dienste wat uitdagings kan verminder	9.1 Bewusmakingsprogramme	Bewusmaking in die gemeenskap
		Bewusmaking aan prokureurs wie betrokke is by egskeiding
		Bewusmaking van dienslewering
	9.2 Gesinsondersteuning	Ondersteuning aan die gesin
		Ouerleiding
		Voor-egskeidingsondersteuning
	9.3 Toeganklikheid van dienste	Meer en beter dienste
	9.4 Bevorder betrokkenheid van alle betrokke partye	Samewerking van betrokke partye
Tema 10: Leemtes van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers	Tekort aan gespesialiseerde dienste	
	Toeganklikheid van dienste	
	Leemtes in kennis oor die lewensfase van adolessensie	
	Min beskikbare navorsing in Suid-Afrikaanse konteks	

BESPREKING VAN BEVINDINGE

Die bevindinge van die navorsing rakende maatskaplike werkers se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, word gevolglik bespreek.

4.5 SIENING OOR DIE LEWENSFASE, ONTWIKKELING EN BEHOEFTE VAN ADOLESSENTE

Aangesien die adolessente lewensfase as 'n tydperk beskou word van verskeie veranderinge, is die deelnemers gevra om hul siening oor die lewensfase, ontwikkeling en behoeftes van adolessente aan te dui om sodoende 'n beter begrip te ontwikkel van hierdie unieke en komplekse lewensfase. Verskeie temas, subtemas en kategorieë word aangedui om die deelnemers se siening oor die lewensfase van adolessensie uit te lig.

4.5.1 Tema 1: Belangrikste veranderinge wat adolessente tydens lewensfase van adolessensie deurgaen

Deelnemers is gevra om hul siening oor die belangrikste veranderinge wat tydens die lewensfase van adolessensie plaasvind deur te gee. Die subtemas en kategorieë wat na vore gekom het vanuit die data word gevolglik bespreek.

4.5.1.1 Subtema 1 : Die psigososiale ontwikkeling

Die eerste subtema wat na vore gekom het naamlik, **psigososiale ontwikkeling**, is deur die meeste deelnemers geïdentifiseer. Twee kategorieë is uitgelig wat vervolgens bespreek word.

Die **eerste kategorie** wat na vore gekom het, is die **vorming van identiteit** van die adolessent. Deelnemers het verduidelik dat identiteitsvorming een van die belangrikste veranderinge is wat adolessente tydens die lewensfase van adolessensie deurgaen. Tydens identiteitsvorming vind selfontdekking plaas saam met die ontdekking van waar adolessente in hul samelewing inpas. 'n Deelnemer noem:

“... kyk jou identiteit dink ek is die belangrikste ding en die belangrikste veranderinge wat plaasvind in jou lewe.” (D7)

'n Ander deelnemer bevestig die belangrikheid van die adolessent se soektog om in te pas, asook die soektog na die adolessent se eie identiteit.

They want to know where they fit, who are they, and want to know their own identity as a individual self.” (Hulle wil weet waar hulle inpas, wie hulle is en wil hul eie identiteit as 'n individu self weet.)” (D5)

Hierdie bevindinge, naamlik dat die vorming van identiteit 'n belangrike psigososiale ontwikkelingsverandering is tydens adolessensie, stem ooreen met Bonnie et al. (2013:90) wat noem dat een van die vernaamste doelwitte van adolessensie is om 'n geïntegreerde sin van self te ontdek. Hierdie self-ontdekking vind plaas deur die vorming van persoonlike identiteit. Identiteitsvorming word ook deur die psigososiale ontwikkelingsteorie van Erikson (1959) beskryf en uitgelig. Erikson (1959) beskryf adolessensie as die stadium van ontwikkeling waar adolessente hul identiteit eksploreer en herstruktureer in die soektog na hul 'ware self'. Met identiteitsvorming word sekere keuses gemaak wat toekomsplanne, seksuele oriëntasie, en die inneem van sekere sosiale rolle insluit (Louw et al., 2007:309; McLaughlin & Holliday, 2014:69). Dit is belangrik vir die adolessent om self deur identiteitsvorming te gaan en hulle eie besluite te neem. Dus is die vorming van identiteit 'n belangrike verandering wat tydens die lewensfase van adolessensie plaasvind.

Die **tweede kategorie** wat deur deelnemers geïdentifiseer is, is die **vorming van selfstandigheid**. Deelnemers noem dat adolessensie die tydperk is waartydens individue meer selfstandig raak en hul eie besluite neem; dit is ook die tyd wat die adolessent begin om onafhanklik van hulle ouers te funksioneer en hul eie besluite te neem: 'n Deelnemer noem:

“Hulle begin meer onafhanklik funksioneer van hulle ouers. Dat ek self 'n besluit kan neem, self kan ja, besluite kan neem en nie meer amper soos 'n wegbreek van die ouers.” (D8)

'n Ander deelnemer is van mening dat adolessente take met meer verantwoordelikheid hanteer en ook meer in staat is om besluite te neem wat na hulle mening, in hulle beste belang is en wat daartoe lei dat hulle op hierdie wyse meer selfstandig word. Hierdie deelnemer noem:

“En om die take wat hulle geleidelik meer en meer kry om dit verantwoordelik te hanteer en om besluite te neem wat vir hulle in die beste belang is ...” (D10)

Die bevinding dat die vorming van selfstandigheid 'n belangrike verandering is tydens die adolessente lewensfase stem ooreen met Goldenberg et al. (2017:43) en Bonnie et al. (2013:90) wat beweer dat die adolessent begin om meer onafhanklik van hulle ouers te funksioneer tydens adolessensie. Dus leer die adolessent hoe om meer selfstandig te funksioneer. McLaughlin en Holliday (2014:69) noem verder dat die vorming van selfstandigheid tydens adolessensie noodsaaklik is, omdat daar verwag word van die adolessent om belangrike besluite te neem, soos toekomsbesluite, byvoorbeeld wat die adolessent wil studeer of watter beroep hulle wil beoefen.

4.5.1.2 Subtema 2: Kognitiewe ontwikkeling

Die tweede subtema, naamlik die kognitiewe ontwikkeling, is deur deelnemers aangedui as 'n belangrike verandering wat tydens adolessensie plaasvind. Twee kategorieë is geïdentifiseer wat vervolgens met narratiewe besprek word.

Die **eerste kategorie** wat deur verskeie deelnemers uitgelig is, is die **ontwikkeling van abstrakte denkprosesse** wat as 'n belangrike aspek van kognitiewe ontwikkeling beskou word. 'n Deelnemer noem dat, soos die adolessent se abstrakte denkprosesse begin ontwikkel, hulle ook hul eie opinies begin vorm wat die adolessente in staat stel om hul eie persepsie of siening te vorm.

“Hulle is dus in staat om hulle eie opinies te vorm met betrekking tot meer komplekse onderwerpe ... Hulle ontwikkel dus die vermoë om hul eie persepsie te vorm.” (D12)

Nog 'n deelnemer voeg by en noem dat adolessente meer vir hulself begin dink.

“Adolessente begin ook meer vir hulself dink. Hulle vorm hul eie opinies en sienings en wil ook dan daarvolgens optree.” (D2)

'n Ander deelnemer is van mening dat die behoefte om self besluite te neem, al hoe meer tydens adolessensie ontwikkel. Hierdie besluitneming help die adolessente om meer in beheer van hul eie lewe te voel.

“So die hele behoefte om self besluite te neem, om mag te hê, om te voel hulle is in beheer van hulle lewe ...” (D17)

Hierdie siening van die deelnemers, naamlik dat die ontwikkeling van abstrakte denkprosesse tydens adolessensie 'n belangrike verandering in kognitiewe ontwikkeling is, stem ooreen met Lerner & Steinberg (2009:111), Watts et al., (2013:337) en Kazi & Galanaki (2020:5) wat die unieke denkprosesse van adolessente uitlig. Tydens adolessensie vind kognitiewe ontwikkeling en verandering plaas waar die individue se denkproses wegbeweeg van kinderdenke na 'n meer volwasse wyse van dink. Een van die belangrikste kognitiewe veranderinge wat tydens adolessensie plaasvind is die bevordering van adolessente se vermoëns om meer abstrak en hipoteties te dink in die werklike, alledaagse lewe. Dus vind meer gekompliseerder denkprosesse plaas wat die adolessent in staat stel om dit wat eers as vanselfsprekend aanvaar is te bevraagteken, om eie opinies te vorm, en om eie besluite te neem op grond van hierdie eie opinies.

Die **tweede kategorie** van kognitiewe ontwikkeling wat geïdentifiseer is, is die **ontwikkeling van moraliteite** wat tydens adolessensie plaasvind. Morele ontwikkeling sluit die adolessent se vermoëns in om sy eie morele siening te ontwikkel en besluite daarvolgens te neem.

Deelnemers het hierdie morele besluitneming as 'n belangrike fase in die ontwikkeling van die adolessent beskou. 'n Deelnemer noem:

“... adolessente, meer hulle morele “decision making”, morele keusemaking, morele maak van keuses, word meer beïnvloed deur hulle ouers en kultuur, maar soos hulle ouer word en in die adolessensie fase ingaan, begin hulle dit al hoe meer self te doen.” (D17)

'n Ander deelnemer voeg by dat hierdie morele besluitneming plaasvind deur meer op die portuurgroep se siening en opinies te fokus.

Soos ons weet in die adolessensie fase beweeg tieners weg van hulle ouers se opinie en wat hulle glo is reg en verkeerd en begin hulle meer op hulle portuurgroep en vriende se opinie te fokus, wat hulle van hulle dink en wat hulle inbring want hulle rely op hulle.” (D7)

Die bevinding dat morele ontwikkeling een van die belangrikste kognitiewe ontwikkeling tydens adolessensie is, stem ooreen met Louw en Louw (2007:308) wat noem dat morele waardes ontwikkel tydens adolessensie. Hierdie morele waardes stel adolessente in staat om, gegrand op hul eie sienings, 'n sin van reg en verkeerd te vorm wat die morele waardes wat eers deur ouers of ander volwassenes in die kind se lewe opgestel is, vervang. Met morele

ontwikkeling stel dit die adolessent in staat om weg te beweeg van wat daar voorheen vir hulle gesê is wat ‘reg’ en wat ‘verkeerd’ was, en stel dit die adolessent in staat om hulle eie besluite te neem, na aanleiding van hul eie morele waardes.

4.5.1.3 Subtema 3: Sosiale ontwikkeling

Die derde subtema wat deur die deelnemers geïdentifiseer is, behels die sosiale ontwikkeling van die adolessent. Slegs een kategorie is geïdentifiseer.

Die **enigste kategorie** in die sosiale ontwikkeling subtema is die **verandering in verhoudings** wat tydens adolessensie plaasvind. Deelnemers is van mening dat die bou van sosiale aanvaarbare verhoudings een van die veranderinge is wat plaasvind in verhoudings tydens adolessensie. Dit is inderdaad so dat die primêre bron van sosialisering vanaf die gesin na die vriende- of portuurgroep skuif. Dus maak adolessente meer staat op hul vriende as vantevore. ’n Deelnemer verduidelik dit as volg:

“Hulle identiteit as jong kind was gekoppel aan hulle gesin en hulle ouers en nou ek teken dit altyd. Hier is daai berg en hier is hulle eie identiteit. En hulle spring van hierdie berg na daai berg. En dit is wat adolessente vir my doen. Hulle is in daai fase wat hulle oor daai brug beweeg na hul eie identiteit toe. So die portuurgroep se identiteit is half belangrikste.” (D2)

Nog ’n deelnemer noem die belangrikheid van die portuurgroep vir die adolessent:

’n Ander ding van tieners is dat hulle meer op hul portuurgroep staat maak. Hulle sien hul vriende, veral hul vriende se opinies, as belangriker as hul gesin. (D7)

’n Ander deelnemer voeg by dat daar ook uitdagings is met die ontwikkeling van nuwe verhoudings, aangesien dit soms plaasvind dat adolessente negatief deur hul portuurgroep beïnvloed kan word. Die portuurgroep se invloed kan veroorsaak dat adolessente sekere negatiewe gedrag as aanloklik beskou, veral wanneer sodanige gedrag deur die portuurgroep toegepas word.

“... om sosiale aanvaarbare verhoudings te bou met mense hoe kan ek nou sê, mense wat nie hulle nie nou gaan negatief beïnvloed nie. Want hulle ‘gravitate’ gewoonlik ‘towards’ dat hulle ’n bietjie meer na die negatiewe kant is as wat hulle aan die positiewe kant toe gaan ...” (D18)

Die siening van die deelnemers aangaande die sosiale verandering in verhoudings van adolessente word gestaaf deur literatuur. Goldner en Berenshtein-Dagan (2016:51) is van mening dat die klemverskuiwing van sosialisering, een van die grootste sosiale verandering tydens adolessensie is. Waar primêre sosialisering in vroeëre kinderjare by die ouerhuis plaasgevind het, skuif die klem van sosialisering tydens adolessensie na vriende en portuurgroepe. Dit wil sê die adolessent se vriende en portuurgroep het 'n groter sosiale invloed op die adolessent as die adolessent se ouerhuis. Waar die gesin tydens die adolessent se kinderjare behoeftes na liefde, aanvaarding en geborgenheid vervul het, word daardie behoeftes tydens adolessensie na die adolessent se vriende en portuurgroep verskuif.

4.6 UITDAGINGS VAN ADOLESSENTE VAN GESKEIDE OUIERS

In hierdie afdeling is deelnemers gevra om die uitdagings in verband met die gesinstruktuur, die impak van egskeiding op die adolessent se sosiale verhoudings, asook die skolastiese impak van egskeiding op die adolessente te bespreek. Hierdie word in tema twee, drie en vier aangedui. Verskeie subtemas en kategorieë is geïdentifiseer en gestaaf deur deelnemers se narratiewe.

4.6.1 Tema 2: Uitdagings vir adolessent as gevolg van veranderde gesinstruktuur

Deelnemers het verskeie uitdagings as gevolg van die veranderde gesinstruktuur vir adolessente geïdentifiseer. Vier subtemas is geïdentifiseer en verder in kategorieë ingedeel wat met narratiewe deur die deelnemers gestaaf is.

4.6.1.1 Subtema 1: Afname in gesinsverhouding

Die eerste subtema, naamlik die afname in verhouding, is deur die meeste deelnemers geïdentifiseer. Twee kategorieë is geïdentifiseer. Die eerste, naamlik **verbreking van kommunikasie in hele gesin, is** in hierdie subtema uitgelig en gestaaf deur narratiewe.

Deelnemers is van mening dat die verbreking van kommunikasie in die hele gesin gepaard gaan met egskeiding, en dat hierdie afname in kommunikasie een van die uitdagings van die gesinsstruktuur is wat tydens egskeiding voorkom. 'n Deelnemer noem:

“... natuurlik een groot verbrekking, verkraking van kommunikasie gewoonlik tussen almal in 'n egskeiding.” (D4)

'n Ander deelnemer noem dat die spanning van die egskeiding veroorsaak dat die gesin 'uit balans' is, wat moontlik die verbreking in kommunikasie kan veroorsaak. Hierdie kan ook veroorsaak dat die fokus slegs op een persoon is, wat gevolglik daartoe kan lei dat daar ander gesinslede nie aangehoor word nie.

“Kyk, omdat daar nou soveel stres in die gesin is, is almal ons praat van ‘uit balans...’ Dit veroorsaak dat ons nie luister na mekaar nie, dat ons so op onself ingestel is dat ons nie na mekaar luister nie. Dit veroorsaak dat ons oneffektief is in ons kommunikasie met mekaar ...” (D8)

Hierdie bevinding dat die verbreking van kommunikasie in die gesin 'n afname in gesinskommunikasie veroorsaak word deur literatuur gesteun. Die verbreking van kommunikasie vind plaas vanweë verskeie redes. Damota (2019:8) noem dat egskeiding hand-aan-hand gaan met 'n afname in gesinskommunikasie. Redes wat aangevoer word is die ouers se verhoogde angs, spanning en woede wat met die egskeiding gepaard gaan. Sodanige komplekse emosies wat by die ouers voorkom kan moontlik veroorsaak dat daar minder aandag aan die kinders en hulle behoeftes gegee word wat oor die algemeen tot 'n verbreking in kommunikasie in die gesin lei. Anderson (2014:380) fokus spesifiek op die verbreking in kommunikasie tussen die kind en die sekondêre ouer. Kinders van 'n egskeiding spandeer minder tyd met hul sekondêre versorgers (dit wil sê by die ouer waar hulle nie woon nie). Gevolglik vind daar 'n verbreking in kommunikasie plaas.

Die **tweede kategorie**, naamlik **verandering van gesinsrituele**, is as 'n verdere uitdaging beskou wat die gesinsverhouding beïnvloed. Sommige deelnemers noem dat verandering van verskeie gesinsrituele met egskeiding gepaard gaan. Waar hierdie rituele voorheen 'n vorm van gesinsverbinding was, is dit na egskeiding meer kompleks en kan tot konflik lei. 'n Deelnemer vertel:

“Familierituele is nie meer dieselfde nie. Verjaarsdagrituele, vakansierituele gaan nou nie meer dieselfde wees nie en kan konflik veroorsaak tussen die ma en die pa. En so word die hele gesin beïnvloed.” (D8)

'n Ander deelnemer noem dat spesiale geleenthede soos verjaardae en vakansies moontlik ook 'n invloed kan hê op die gesinsverhouding indien hierdie rituele nie aangespreek word nie.

“Dinge soos verjaarsdae, vakansies en Kersfees wat voorheen vanselfsprekend was is nou nie meer nie. Die normale gesinsrituele verander en moet verdeel word en dit kan definitief die hele gesin affekteer as dit nie reg gedoen word nie.” (D14)

Die bevinding dat die verandering in gesinsrituele, ’n afname in gesinsverhouding kan veroorsaak word deur Cohen en Weitzman (2016:1) verduidelik. Volgens die skrywers kom baie veranderinge wat die gesinsverhoudings negatief kan beïnvloed, saam met egskedding. Nie net is ouers nie meer bymekaar nie, maar daar moet nuwe reëlins getref word aangaande gesinsrituele soos byvoorbeeld vakansies, verjaarsdae en ander spesiale geleenthede. Hierdie verandering van rituele kan verdere konflik veroorsaak veral in gevalle waar hierdie aanpassing nie bespreek word nie. Hierdie konflik veroorsaak gevolglik ’n afname in gesinsverhoudinge.

4.6.1.2 Subtema 2: Verandering in uitdagings wat ontstaan in ouer-kind verhouding

Subtema twee, naamlik verandering in uitdagings wat ontstaan in die ouer-kind verhouding, is deur verskeie deelnemers geïdentifiseer. Drie kategorieë word in hierdie subtema uitgelig. Elke kategorie word vervolgens afsonderlik met narratiewe bespreek.

Die **eerste kategorie**, naamlik die **verandering in die vertrouensverhouding met die ouers**, word deur die meeste deelnemers uitgelig. Omdat egskedding met komplekse emosies gepaard gaan, vind dit soms plaas dat daar ’n afname in die verhouding en in vertroue in die ouers plaasvind. Deelnemers noem dat kinders van geskeide ouers se verhouding met een van die ouers in die reël swakker is as met die ander. Een deelnemer noem dat:

‘... the change of relationship because, remember now, they were family before the divorce, so the child is used to being, the up-brining in this family, and now this family structure has changed. Which means that it’s gonna have an impact on the relationship between the child and the parent which was not there.’ (Die verandering van die verhouding, omdat, onthou nou, hulle was ’n gesin voor die egskedding en die kind is gewoond aan hoe dit was, en nou het die gesinstruktuur verander. Wat beteken dat dit ’n invloed gaan hê op die verhouding tussen die kind en ouer wie nie daar is nie.) (D5)

Nog ’n deelnemer noem dat, as gevolg van die ingewikkelde emosies, soos byvoorbeeld woede, wat tydens egskedding ontstaan die verhouding met die ouers moontlik kan verander. Soos byvoorbeeld dat die kind nie kontak met die ouer wil maak nie, wat ’n uitdaging kan wees vir die ouer-kind verhouding.

“Veral waar een ouer, soos ek vroeër ook gesê het, half die party is, wat seer veroorsaak het, kan die adolessent baie weerstand en woede teen daardie ouer hê. En resentment. Wat gaan maak dat hy daai ouer nie wil sien nie, nie wil kommunikeer nie. As hulle kommunikeer, dan is dit op ‘n disrespekvolle, aanvallende, lelike manier, om amper half die ander ouer terug te kry, of seer te maak.” (D7)

Hierdie siening, naamlik dat die verandering in die vertrouensverhouding met die ouers ’n uitdaging is tussen die adolessent en ouer, stem ooreen met literatuur wat verduidelik dat die sensitiewe aard van egskeidings die vertroue tussen ouers en kinders negatief kan beïnvloed en so die verhouding tussen die ouer en kind kan verander en verswak, juis as gevolg van die konflik, die afname in kommunikasie, en die wegsteek van sekere inligting oor die egskeiding (Kalmijn, 2012:896; Eyo, 2018:175).

Die **tweede kategorie**, naamlik **lojaliteitskonflik ten opsigte van ouers**, is ’n verdere uitdaging van egskeiding wat die deelnemers geïdentifiseer het. Verskeie deelnemers noem dat egskeiding die gesinstruktuur negatief raak wanneer die adolessent die kant van een van die ouers tydens en na die egskeiding kies.

Hierdie siening word as volg deur ‘n deelnemer verduidelik:

“Adolessente voel dikwels dat hulle moet kant kies of geforseer word om kant te kies, dus is hulle in twee geskeur omdat hulle dikwels ewe veel tyd met beide ouers wil spandeer.” (D3)

Wat hierdie selfs meer uitdagend maak is wanneer adolessente van geskeide ouers gebruik word as ’n kommunikasiebron tussen ouers, nie net om boodskappe oor te dra nie, maar in sommige gevalle om terugvoering te gee wat in die ander ouer se huis plaasvind. ’n Deelnemer noem:

“Ek gaan deur die kinders met jou praat. En die kinders moet heeltyd hardloop tussen ma en pa en boodskappe gee tussen ma en pa en ook om te, hoe kan ek sê spioeneer wat uiteindelik ’n groot probleem raak.” (D1)

Die bevinding dat ’n lojaliteitskonflik ten opsigte van die ouers ontstaan en dat dit ’n uitdaging in die ouer-kind verhouding raak, word deur literatuur bevestig. Kalmijn (2012:889) verduidelik dat ’n interne lojaliteitskonflik ontstaan wanneer die adolessent van mening is dat wanneer daar ’n goeie verhouding met een ouer gebou word, dit die ander ouer negatief gaan beïnvloed of verrai. Hierdie lojaliteitskonflik maak dit uitdagend vir kinders van geskeide

ouers om 'n goeie verhouding met beide ouers op dieselfde tyd te onderhou. As gevolg hiervan lei dit tot die moontlike afname in verhouding met die een ouer terwyl die verhouding met die ander ouer versterk word.

Die **derde kategorie**, wat navore gekom het is **verwagtinge om die rol van geskeide ouer te vertolk**. Deelnemers noem dat dit soms weens die egskeiding gebeur dat ouers groter verwagtinge van adolessente het. Hierdie verwagtinge plaas baie druk op adolessente en kan moontlik veroorsaak dat die adolessent nie gaan erken as hulle sukkel nie, omdat hulle verantwoordelik vir die ouer voel. Een van die deelnemers noem:

“Adolessente word dikwels 'n emosionele kruk en vervang dus die rol van vertrooster, luisteraar en ondersteuner wat veronderstel is om deur die ouer se nou afwesige lewensmaat, vervul te word. Die rol van kind wees word dus deur volwasse verantwoordelikhede, wat die kind nie noodwendig kan kies nie, ontwig.” (D10)

'n Ander deelnemer let op dat die adolessent in sommige gevalle voel om in te staan en die rolle van die ouer wat die gesin verlaat het oor te neem.

“... 'n adolessent voel nou moet ek instaan vir die ouer wat, wat die gesinseenheid verlaat het.” (D1)

Nog 'n deelnemer identifiseer 'n ander uitdaging in die ouer-kind verhouding, naamlik dat een van die ouers in sommige gevalle meer van 'n vriendskaplike verhouding met die adolessent bou. Hierdie vriendskaplike verhouding kan daartoe lei dat onvanpaste inligting gedeel word en daar verwarring in die verhouding tussen die adolessent en ouer veroorsaak word. Hierdie deelnemer dui aan:

“Dit gebeur ook soms kan die kind en die ma meer n vriendskap verhouding het. En dan word daar goed gedeel wat nie van pas is vir die kind nie ...” (D3)

Die bevinding dat daar soms verwagtinge is dat die adolessent die rol van 'n geskeide ouer moet vertolk, stem ooreen met literatuur van Makofane en Mogoane (2021:313). Die skrywers noem dat 'n ongesonde verhouding soms tussen die kind en die primêre ouer ontstaan ingevolge waarvan die adolessent die rol as berader of vriend inneem, terwyl Ahiaoma (2013:163) noem dat die kind 'n ondersteuningsbron vir die ouer word. Hierdie verandering van rolle van die adolessent veroorsaak dat die ouer ouderdom-onvanpaste inligting met die adolessent deel en

so die kind emosioneel belas. Sodanige verhouding kan voorts daartoe bydra dat die adolessent se verhouding met die sekondêre ouer negatief beïnvloed word.

4.6.1.3 Subtema 3: Uitdagings wat ontstaan as gevolg van die verhouding tussen ouers

Die derde subtema, naamlik die uitdagings wat ontstaan as gevolg van die verhouding tussen ouers, word voorts bespreek. Drie kategorieë is geïdentifiseer en word met narratiewe van deelnemers gestaaf.

Die **eerste kategorie** wat geïdentifiseer is in die subtema behels dat die **konflik tussen ouers as 'n uitdaging vir die samewerkingsproses** dien. Verskeie deelnemers is van mening dat egskedding meestal voorkom omdat daar reeds konflik tussen die ouers was. 'n Deelnemer noem dat konflik en negatiewe emosies van die ouers die samewerkingsverhouding tussen hulle negatief kan beïnvloed. Hierdie emosies kan dan tot negatiewe uitdagings vir beide die ouers en die kinders lei. 'n Deelnemer het die volgende gesê:

“... die ouers se verhouding is baie sleg daardeur geïmpakkeer en daar is gewoonlik baie moeilikheid in die verhouding en kommunikasie word afgebreek en samewerking word afgebreek.” (D7)

Nog 'n deelnemer verduidelik dat, as gevolg van onverwerkte emosies soos seer en kwaad, verdere konflik tussen die ouers ontstaan.

“In die kwaad, in die frustrasie, en die seer wat hulle het, dat hulle nie meer met mekaar praat nie ... Want die ouerskapsverhouding bly en dat die huwelik verby is, hulle moet steeds co-parent so hulle nie kan wegkom van hierdie seer en kwaad wat hulle vir mekaar voel nie, gaan hulle nooit in dieselfde vertrek lank genoeg kan wees om met mekaar te praat nie.” (D3)

Hierdie menings, dat konflik tussen ouers 'n uitdaging vir die samewerkingsproses bied, word bevestig in literatuur en word beskou as 'n uitdaging wat ontstaan in verband met die gesinstruktuur. Majzub en Mansor (2012:3533) noem dat daar tesame met die egskedding ook ander ingewikkelde gevoelens na vore kom wat verhoudings in die gesin, veral die ouers, negatief beïnvloed. Hierdie negatiewe emosies en gevoelens kan dus veroorsaak dat ouers nie saam wil werk nie en dat hulle soms vergeet van die beste belang vir die kind.

Die **tweede kategorie** naamlik **uitdagings van herdefiniëring van ouerskap**, word deur verskeie deelnemers uitgelig. Deelnemers noem dat die verandering in die verhouding tussen ouers verband hou met die feit dat waar die romantiese verhouding tot 'n einde gekom het, die ouerskapverhouding moet voortgaan. Ouers moet steeds 'n ouerskapseenheid vorm in die beste belang van die adolessent. Deelnemers noem:

“En dan kommunikasie is verskriklik belangrik in terme van eenheid by beide ouers, so al is hulle geskei. Hulle romantiese verhouding het geëindig. Maar, hulle ‘parenting’ verhouding gaan nog aangaan tot die bitter einde toe. So ongeag dat hulle nou nie meer ’n eenheid in ’n romanties wyse is nie, maar as ouers, en dit is ongelooflik belangrik dat dit aanhou gekommunikeer word aan die kinders. Omrede dit gaan, dit gaan die kind rustiger laat voel en veiliger laat voel. En ook die kind gaan besef, dat hy nie soveel kans kan vat nie.” (D2)

“Jou ma en jou pa is nog steeds ’n eenheid, daar is nog steeds een mens, twee mense wat saam besluite maak. Ons is nog altyd twee mense wat saam nou jou kyk. Jy is nie een ouer minder nie. Jy hoef nie te kies tussen twee ouers nie.” (D7)

Hierdie siening van die deelnemers dat uitdagings ontstaan as gevolg van die herdefiniëring van ouerskap, word deur literatuur gestaaf. Ahiaoma (2013:164) bevestig die belangrikheid van die verandering in die gesinstruktuur en die herdefiniëring van die verhoudings tussen die ouers, maar noem dat hierdie herdefiniëring uitdagend kan wees. Weaver en Schofield (2015:45) en Anderson (2014:380) noem verder dat ouers moet aanpas by hulle eie verliese en in die nuwe rolle wat hulle as geskeide ouers moet inneem. Wanneer hierdie herdefiniëring van ouerskap plaasgevind het, kan dit ouerskap versterk en die moontlik negatiewe effekte van egskedding op die adolessent verminder.

Die **derde kategorie**, naamlik **uitdagings van dissipline in die nuwe gesinsisteam**, word deur enkele deelnemers geïdentifiseer. Deelnemers noem een van die uitdagings wat ontstaan is die aanpassing van die dissiplinêre stelsel. Aangesien ouerskap nie meer dieselfde na 'n egskedding is nie, moet die dissiplinering van adolessente hersien word, veral in gevalle waar een ouer meer by die dissiplinering van adolessente betrokke is as die ander ouer.

“Ek dink dissipline gaan dan ook nogal ‘actually’ ’n uitdaging wees, want jy is nou net een ouer as die ander ouer nie meer betrokke is nie.” (D4)

Verder voeg 'n deelnemer by dat effektiewe dissiplinerings veral 'n uitdaging kan wees indien die ouers nie op dieselfde wyse daarvoor dink nie en die ouers nie saamstem oor dissipline nie.

“En ek dink die grootste uitdaging is effektiewe dissiplinerings... veral as die ouers nie dieselfde manier van dissiplinerings het nie, dan is dit 'n baie groot uitdaging.” (D10)

Hierdie bevinding, dat dissipline in die nuwe sisteem as 'n uitdaging beskou word, word deur literatuur gestaaf. Omdat die gesin herstruktureer word, is dit belangrik dat dissipline ook aangepas word om 'n nuwe vorm van normaliteit aan die adolessent te gee. Literatuur dui aan dat dissipline 'n uitdaging kan wees in die nuwe gesinstruktuur aangesien twee ouers in 'n huishouding oor die algemeen beter sosialisering, ondersteuning, en beheer oor adolessente uitoefen as 'n huishouding met slegs een ouer wat meer verantwoordelikheid moet aanneem (Arkes; 2013:300). Hierdie uitdaging raak selfs groter wanneer twee geskeide ouers elkeen hulle eie siening oor dissipline het, wat kan lei tot verskillende reëls aangaande inkomtyd, slaaptyd en huiswerk (Goldenberg et al., 2017:51). Die emosionele toestand van die ouers kan ook 'n onreëlmatigheid in die dissipline sisteem veroorsaak (Damota, 2019:8). Hierdie onreëlmatige dissipline sisteem kan verder verwarring by die adolessent veroorsaak, maar kan ook die ouer-ouer verhouding negatief beïnvloed as daar nie saamgestem word nie.

4.6.1.4 Subtema 4: Verandering in sibbe-verhoudings

Die vierde subtema, naamlik verandering in sibbe-verhoudings is deur verskeie deelnemers in drie kategorieë gegroepeer. Elke kategorieë word afsonderlik met die dienooreenkomstige narratiewe bespreek.

Die **eerste kategorie** wat aangedui is, is **negatiewe gevoelens wat teenoor sibbe ontstaan**. Deelnemers noem dat sibbe se verhoudings met mekaar in sommige gevalle verskeie uitdagings veroorsaak. Dit kan wees as gevolg van negatiewe gevoelens wat teenoor mekaar ontstaan vanweë die egskedding. Hierdie gevoelens ontwikkel soms wanneer een sib voel dat 'n ander sib voorkeur van 'n ouer geniet wat tot jaloesie kan lei of wat dan veroorsaak dat die ouers van die ander sib onttrek. 'n Deelnemer noem:

“Dit (die voorkeur van een sib) veroorsaak ook konflik, dit veroorsaak ook jaloesie. Dit veroorsaak dat 'n kind van sy sibbe onttrek.” (D6)

Ander konflik wat ontstaan tussen sibbe is wanneer die kinders van 'n gesin teenstrydige kante in die egskedding kies. In sommige gevalle stem die sibbe nie ooreen oor hul gevoelens in terme

van die ouers nie. Hierdie kan verdere struweling tussen die sibbe veroorsaak, omdat hulle hul ouers wil verdedig. 'n Deelnemer noem:

“... dit is ook 'n groot uitdaging wat die kinders mag teenoor mekaar voel, een kies kant en een besluit. Een kies dié ouer se kant en die ander een kies daai ouer se kant en dan kan dit 'n bietjie struweling in daai verhouding ook bring.” (D16)

Hierdie bevinding, dat negatiewe gevoelens moontlik teenoor sibbe kan ontstaan as gevolg van die egskeiding, stem met 'n studie van Maofane en Mogoane (2012:316) ooreen. Maofane en Mogoane (2012:316) noem dat die sibbe-verhouding gestrem kan word as gevolg van negatiewe gevoelens wat moontlik kan ontstaan, soos blaam, jaloesie en wantroue. Hallberlin (2015:42) voeg by dat negatiewe gevoelens in die sibbe verhouding veral voorkom wanneer die gevoel ontstaan dat een of beide ouers een sib bo die ander gekies word. Verder bevestig McHale, Updegraff en Whiteman (2012:195) moontlike negatiewe gevoelens wat teenoor sibbe ontstaan, veral in gevalle waar sibbe verskillende ouers se kante van die egskeiding kies. Hierdie verandering in sibbe-verhoudings is 'n uitdaging vir die adolessent, omdat sibbe oor die algemeen 'n ondersteuningsbron vir mekaar behoort te wees tydens hierdie tydperk van onsekerheid.

Die **tweede kategorie** wat aangedui is, is dat die **rolvertolking van die afwesige ouer verwarring in die sibbe-verhouding veroorsaak**. Deelnemers noem dat dit soms plaasvind dat 'n kind van die gesin die rol en verantwoordelikheid van die ouer wat nie meer in die huishouding is nie, begin vertolk. Die volgende deelnemer beskryf dit goed deur te sê:

“... dan kry jy ook dat die ouer kind baie keer die pa rol inneem as hulle by die ma is neem hy die pa rol in en raak hy 'n verantwoordelike kind en hy is eintlik nie meer kind nie. Dit het 'n geweldige invloed op die kinders se verhouding met mekaar ... Wat verwarring by hom veroorsaak en dit het nou ook weer 'n uitwerking op die boetie-sussie verhouding.” (D1)

Nog 'n deelnemer bevestig die stelling dat die oudste kind in sekere gevalle 'n beskermende rol inneem wat tot moontlike verwarring in die sibbe-verhouding kan lei.

“... die oudste kind neem gewoonlik die rol in as die beskermmer van die familie. So, die oudste kind voel hulle is dan nou verantwoordelik vir die hele familie se geluk en ...

gesondheid en die fisiese beskerming, so hulle neem eintlik dan nou die rol oor van die tweede ouer wat nou uit die huis uit is.” (D3)

Hierdie bevinding, naamlik dat rolvertolking van die afwesige ouer deur een van die sibbe verwarring in die sibbe-verhouding kan veroorsaak, word in literatuur bevestig. Ouer sibbe in ’n gesin van geskeide ouers moet dikwels vinniger volwasse raak deur die ondersteunings- en beskermingsrol van ’n volwassene, of die afwesige ouer in die huis, aan te neem. In sommige gevalle versterk hierdie beskermingsrol die sibbe-verhouding, maar kan die inneem van hierdie rol egter ook verwarring tussen sibbe veroorsaak omdat rolverwagtinge en grense van gesinslede nie duidelik uitgelig word nie. In gevalle waar ouer sibbe die meer beherende rol van ’n ouer inneem, kan die sibbe-verhouding negatief beïnvloed word, omdat negatiewe gevoelens by die jonger sibbe teenoor die ouer sibbe kan ontstaan. Hierdie negatiewe gevoelens kan verder veroorsaak dat die jonger sibbe ’n wrok teen die beheerde aspek van die ouer sibbe ontwikkel (Maofane & Mogoane, 2012:316; Hallberlin, 2015:24).

Die **derde kategorie** wat aangedui is, is die **afname in verhouding tussen sibbe as gevolg van die opbreek van gesinne**. In sommige gevalle gebeur dit dat die sibbe van mekaar af geskei word omdat hulle by verskillende ouers gaan woon. Hierdie wegtrek van mekaar het ’n negatiewe impak op die verhouding tussen sibbe, omdat die sibbe mekaar nie meer sien nie en ook nie meer daaglikse kommunikasie en ondersteuning van mekaar ontvang nie. ’n Deelnemer noem:

“... but I think when the parents are divorced and the kids have to be separated, one, two kids go to this parent and that one goes to the other one, it breaks that bond, that sibling relationship too.” (D5)

(... maar ek dink wanneer die ouers skei en die kinders van mekaar af geskei word en een kind saam met een ouer gaan en die ander een saam met die ander een ... dit breek die band en die verhouding van die sibbe.) (D5)

Verder bevestig ’n deelnemer dat sibbeverhoudings negatief beïnvloed word wanneer hulle opgebreek word en na twee verskillende huishoudings gaan:

“Wanneer ’n sibbe-verhouding ook vir my verander is wanneer die sibbe ... opgedeel word tussen twee huishoudings. So dit gebeur partykeer tydens die egskeidings wanneer die een kind by die een ouer woon en die ander kind by die ander ouer woon. En, omdat

die sibbe nie dan meer in dieselfde huis grootword nie is hulle verhouding geneig ook om skade dan te lei, want hulle spandeer nie meer dieselfde tyd saam nie.” (D3)

Hierdie bevinding, dat verhoudings tussen sibbe as gevolg van die opbreek van gesinne afneem, word deur literatuur gestaaf. Hallberlin (2015:43) noem dat wanneer sibbe fisies wegtrek van mekaar na 'n egskeding, dit 'n negatiewe invloed kan hê en na verswakte sibbeverhoudings kan lei. In sommige gevalle beïnvloed hierdie skeiding van sibbe die band wat die sibbe met mekaar het.

4.6.2 Tema 3: Uitdagings wat adolessente ervaar in sosiale verhoudings

Die meeste deelnemers het aangedui dat egskeding verskeie uitdagings in die adolessent se sosiale verhoudings veroorsaak. Drie subtemas is geïdentifiseer met verskeie kategorieë om hierdie verandering in sosiale verhoudings aan te dui.

4.6.2.1 Subtema 1: Verandering in verhouding met portuurgroep

Die eerste subtema wat na vore gekom het, is die veranderinge in verhoudings met die portuurgroep wat as 'n uitdaging beskou kan word. Twee kategorieë is geïdentifiseer wat vervolgens bespreek gaan word.

Die **eerste kategorie** is die **versterkte verhouding met portuurgroep**. Deelnemers het verduidelik dat die adolessent hulle gereeld van die gesin onttrek as gevolg van die egskeding en dan geborgenheid by hulle portuurgroep soek. Deelnemers noem dat adolessente meer op die portuurgroep staatmaak en geborgenheid by hulle soek.

“... hulle vind ‘beloning’ by hulle portuurgroep...” (D7)

“So in die adolessente se fase is portuurgroep nou maar alles. So ek dink hulle mag dalk ekstra meer staatmaak op 'n portuur groep, op sosiale verhoudinge ...” (D12)

'n Ander deelnemer voeg by dat die versterking van die verhouding met die portuurgroep moontlik gebeur omdat die adolessent die konflik en konfrontasie tuis wil vermy en dus meer tyd met die portuurgroep spandeer waar hulle ondersteuning ontvang.

“Onttrek van gesin om konfrontasie en ongemak binne gesinsverband te vermy. Hulle soek ook dikwels maats wat soortgelyke omstandighede ervaar ...” (D8)

Hierdie bevinding, dat adolessente se verhouding met hulle portuurgroep kan versterk na 'n egskeiding word deur Goldner en Berenshtein-Dagan (2016:51) bevestig. Die outeurs noem dat die primêre bron van sosialisering deur die loop van adolessensie verskuif vanaf die ouerhuis na die adolessent se portuurgroep. So versterk adolessente se verhouding met hul portuurgroep en word daar meer op vriende staatgemaak as vantevore. Uphold-Carrier en Utz (2012:249) verduidelik dat adolessente van egskeiding toenemend meer geborgenheid en aanvaarding by hulle portuurgroep vind, veral in gevalle waar hoë vlak konflik in die huisgesin voorkom. Hierdie wending van adolessente na hulle portuurgroepe kan 'n uitdaging wees wanneer adolessente sosiaal van hul ouers onttrek en minder met hul ouers kommunikeer en so veroorsaak dat hierdie adolessente hul gevoelens makliker verskuil.

Die **tweede kategorie**, naamlik die adolessent se **onttrekking van die portuurgroep** word ook deur verskeie deelnemers genoem. Deelnemers verduidelik dat in plaas dat die adolessent nader aan die portuurgroep beweeg, kan egskeiding ook die teenoorgestelde uitwerking op die adolessent hê. In sommige gevalle gebeur dit dat adolessente hulself tydens of na die egskeiding van hul vriende onttrek. 'n Deelnemer verduidelik dat die onttrekking dalk mag wees omdat die adolessente skaam is oor hul huishoudelike situasie.

“... adolessente onttrek ook sosiaal omdat hulle skaam is oor die situasie tuis” (D11)

'n Ander deelnemer beweer egter dat die trauma en seer van die egskeiding kan veroorsaak dat die adolessent geheel en al emosioneel onttrek.

“... sosiale verhoudinge ek dink jy kan so vir jou terugtrek jy kan so emosioneel in 'n hoekie wil gaan sit.” (D13)

Hierdie siening van die deelnemers dat adolessente van egskeidings in sommige gevalle onttrek van hul portuurgroep stem ooreen met die bevindinge van Whitten en Burt (2014:365), naamlik dat adolessente van geskeide ouers soms minder sosiaal voorkom. Adolessente van geskeide ouers isoleer hulself soms eerder as om deel van 'n groep te vorm. Hierdie self-isolasie vind moontlik plaas vanweë adolessente 'n wantroue in mense begin ontwikkel weens leuens en konflik wat tydens die egskeidingsproses aan die lig gekom het of ontstaan het. Wantroue kan moontlik lei tot die sosiale onttrekking van die adolessent wat die aanleer van ouderdomsgepaste sosiale vaardighede met portuurgroepe negatief kan beïnvloed.

4.6.2.2 *Subtema 2: Verhoogde risiko vir antisosiale gedrag*

Die tweede subtema wat na vore gekom het is die verhoogde risiko van antisosiale gedrag in adolessente van geskeide ouers. Twee kategorieë word geïdentifiseer wat vervolgens bespreek word.

Die **eerste kategorie** wat deur die meeste van die deelnemers geïdentifiseer is, is die verhoogde risiko van die adolessent se **betrokkenheid by alkohol en dwelms**. Omdat adolessente se behoefte van aanvaarding na hulle portuurgroep skuif, is daar 'n hoër risiko dat adolessente by antisosiale gedrag betrokke sal raak, indien die portuurgroep aan sodanige gedrag deelneem. 'n Deelnemer noem:

“As hulle vriende dalk verkeerde gedrag begin toon het, sal hulle heel moontlik dalk die selfde gedrag begin toon in 'n egskeiding.” (D7)

'n Tweede deelnemer stem saam, maar noem ook dat die antisosiale gedrag moontlik kan voorkom as 'n manier vir die adolessent om die komplekse gevoelens wat gepaard gaan met egskeiding te hanteer en verwerk:

“... as 'n manier om hulle gevoelens te verwerk sal hulle dan begin eksperimenteer met alkohol of dwelms as 'n manier om te vergeet van dit waardeur hulle gaan. So ek het al gevind dat adolessente is dan geneig om by die verkeerde tipe portuurgroep betrokke te raak.” (D3)

Die bevindinge dat die adolessent 'n verhoogde risiko tot antisosiale gedrag toon, soos om betrokke te raak by alkohol- en dwelmmisbruik, word deur literatuur gestaaf. Antisosiale gedrag wat met dwelm- en alkoholisbruik gepaard gaan word gereeld as 'n kenmerk van adolessensie opgelet. Adolessente kan soms vasgevang voel in die egskeidingsproses en kan antisosiale gedrag, soos om alkohol en dwelms te gebruik, 'n hanteringsmeganisme vir hulle wees. 'n Ander rede vir die verhoogde risiko vir adolessente se betrokkenheid by alkohol en dwelms kan wees dat adolessente baie bewus is van hul vriende se opinies en sienings. Die portuurgroep se siening word in sommige gevalle hoër of meer waardevol as hulle eie opinie en siening geag wat die risiko van alkohol- en dwelmmisbruik verhoog, veral in gevalle waar die portuurgroep daarby betrokke is (Weaver & Schofield, 2015:39; Sijtse & Lindenberg, 2018:151).

Die **tweede kategorie**, naamlik **die verhoogde kans van betrokkenheid by hoërisiko seksuele gedrag**, is deur verskeie deelnemers geïdentifiseer.

Sommige deelnemers noem dat moontlike hoërisiko seksuele gedrag, soos losbandige seksuele gedrag, by adolessente as hanteringsmeganisme kan plaasvind om die seer wat deur die egskedding veroorsaak is te verwerk en om toenadering te vind. Hierdie hoërisikogedrag word deur die adolessent moontlik toegepas as 'n poging om te vergeet van die trauma wat deur egskedding veroorsaak is. Deelnemers noem:

“Party van hulle (adolessente) raak losbandig as 'n manier om hulle gevoelens te verwerk.” (D3)

“... hulle (adolessente) raak losbandig net om te 'cope' en soektog na toenadering.” (D4)

Nog deelnemers voeg by en noem dat hierdie hoërisiko seksuele gedrag moontlik as 'n 'plaasvervanger' gesien kan word vir die liefde wat verloor tydens die egskedding verloor is.

“Ek het ook gevind dat die adolessente losbandig begin word in verband met hulle seksuele verhoudings as 'n manier om nie net te 'cope' met hulle gevoelens nie, maar as 'n manier om die vaderlike liefde wat hulle nou 'verloor' het te vervang. So hulle gaan soek dan nou vir daardie liefde op die verkeerde maniere en hulle raak betrokke met seksuele verhouding waarvoor hulle nog nie emosioneel gereeld is nie.” (D7)

Die bevindinge dat daar 'n verhoogde kans van betrokkenheid van hoërisiko seksuele gedrag by adolessente te midde van egskedding ontstaan, stem ooreen met Goldenberg et al. (2017:43) wat noem dat die adolessent se portuurgroep 'n drastiese invloed kan hê in die gewilligheid om aan antisosiale/hoërisikogedrag deel te neem as ontvlugting. Verder, noem Vezzetti (2016:5) dat adolessente van geskeide ouers of enkel ouerhuisgesinne oor die algemeen vroeër in seksuele aktiwiteite betrokke raak. Hierdie verhoogte kans van adolessente se betrokkenheid in hoërisiko seksuele gedrag kan dus gevolglik gesien word as 'n uitdaging van egskedding, omdat hierdie gedrag 'n invloed hê op die adolessent se selfbeeld kan hê.

Die **derde kategorie** wat deur deelnemers geïdentifiseer is, is die **negatiewe impak op die adolessent se siening van romantiese verhoudings**. Sekere deelnemers het genoem dat daar moontlik 'n wanpersepsie in romantiese verhoudings kan ontstaan as gevolg van die ouerlike konflik. Die volgende deelnemer noem:

“... ek dink dit het definitief ’n invloed op romantiese verhoudings ... en dit het ’n invloed op hoe hulle sosiale verhoudings en romantiese verhoudings sien ...” (D7)

Nog ’n deelnemer stem saam dat hierdie negatiewe impak op die adolessent se siening oor romantiese verhoudings ontstaan as gevolg van die voorbeeld wat deur ouers geskep is wat dan hulle eie romantiese verhoudings beïnvloed. Hierdie deelnemer noem:

“... ek dink dit het definitief ’n invloed op romantiese verhoudings, waar hulle, hulle het ’n siening gehad oor hoe hulle ma en pa se verhouding was en hulle het nou dalk dan vorm hulle ’n persepsie van hoe ’n egpaar is. Hoe die huwelik is. En nou, en dit het ’n invloed op hoe hulle sosiale verhoudings en romantiese verhoudings sien en dit behels nou konflikhantering, probleemoplossing, enigiets wat in normale verhoudings kom.” (D13)

Die bevinding dat egskeiding ’n negatiewe impak op die adolessent se siening van romantiese verhoudings kan hê, word deur Whitten en Burt (2014:364) bevestig. Hulle noem dat wanneer dit by romantiese verhoudings kom, speel die verhouding wat die adolessent se ouers met mekaar gehad het ’n belangrike rol, omdat hierdie verhouding die eerste voorbeeld vir die adolessent was van hoe ’n romantiese verhouding is en wat dit behels. Egskeiding en die gepaardgaande optrede van die ouers kan moontlik ’n wanpersepsie oor romantiese verhoudings by die adolessent veroorsaak, wat weer uitdagings kan skep in adolessente se sosiale verhoudings, veral met ander persone.

4.6.3 Tema 4: Skolastiese uitdagings wat adolessente van egskeiding ervaar

Die deelnemers is versoek om die skolastiese uitdagings wat adolessente van egskeiding ervaar te bespreek. Die inligting is geanaliseer in subtemas en kategorieë wat na vore gekom het. Vier subtemas is geïdentifiseer. Die kategorieë, asook die narratiewe word vervolgens bespreek.

4.6.3.1 Subtema 1: Verandering in aard van skoolbywoning

Die eerste subtema wat na vore gekom het, naamlik die verandering in die aard van skoolbywoning, is deur verskeie deelnemers geïdentifiseer. By hierdie subtema is twee kategorieë geïdentifiseer en word dit hier met narratiewe gestaaf.

Die **eerste kategorie** wat by die verandering in die aard van skoolbywoning geïdentifiseer is, is **skoolbywoning as ontvlugting**. In sommige gevalle gebeur dit dat adolessente juis meer op

skoolbywoning fokus en dit gebruik as 'n ontvlugting van hul huishoudelike omstandighede. Een deelnemer noem.

“... skoolbywoning bly of konstant omdat dit hul ‘happy place’ is en manier van ontvlugting.” (D2)

'n Ander deelnemer noem dat skoolbywoning as 'n ontvlugting beskou kan word, omdat die adolessent dit moontlik kan sien as 'n geleentheid om uit hulle moeilike omstandighede te ontsnap en vooruit te beweeg.

“As die kind voel my skool help my nou, skool help my om vorentoe te beweeg. Skool help my om my aandag te hou op dit wat belangrik is. Dan sal hulle skoolbywoning nog aangaan soos normaal.” (D4)

Hierdie bevindinge, naamlik dat skool in sommige gevalle deur die adolessent van geskeide ouers as ontvlugting beskou kan word, word deur literatuur gestaaf. Magner (2016:20) noem dat skool vir sommige adolessente as 'n veilige hawe beskou word omdat dit stil, voorspelbaar en nie bedreigend is nie. Die skool kan ook as 'n ondersteuningsnetwerk beskou word, waar die adolessent ondersteuning kry van vriende, onderwysers en skoolberaders.

Die **tweede kategorie** naamlik **afname in skoolbywoning** is deur verskeie deelnemers genoem. Die volgende deelnemers beskryf dat die afname in skoolbywoning die gevolg van swaarmoedigheid kan wees wat deur die egskeiding veroorsaak word.

“Dit (skoolbywoning) kan ook verswak vanweë 'n algemene verlies aan motivering wat dikwels deur terneergedruktheid of depressie veroorsaak word.” (D1)

“Akademie toon dikwels agteruitgang vanweë depressie, verlies van motivering, afwesigheid, gebrek aan fokus, verswakte konsentrasie, algemene belangeloosheid, moegheid.” (D16)

Ander deelnemers noem egter dat die gemoedstoestand van die adolessent nie die enigste rede vir die afname in skoolbywoning is nie en dat die emosionele toestand van die ouers ook 'n belangrik rol speel.

“Maar ook partykeer omdat die ouers net nie meer in so emosionele toestand is waar hulle opstaan om die kinders wakker te maak in die oggende nie.” (D3)

“Dit hang ook alles af hoe die ouers die egskeiding hanteer. In sommige gevalle kry hulle so swaer dat hulle so bietjie van hul kinders vergeet, veral as dit by skool kom en dat hulle soms nie die kinders skool toe vat nie.” (D14)

Die bevindinge dat egskeiding ’n invloed het op die afname in skoolbywoning, stem ooreen met literatuur. Yacoob et al. (2015:366), noem dat hoë spanning wat normaalweg met egskeiding gepaard gaan, by die kind asook die ouers, die adolessent se akademie en skoolbywoning negatief kan beïnvloed. Magner (2016:10) voeg by en noem dat ouers in sommige gevalle na ’n egskeiding fisies en emosionele nie beskikbaar vir hul kinders is nie, omdat hulle self depressief is as gevolg van die egskeiding. Hierdie kan veroorsaak dat hulle nie hul ouerskaptake soos om kinders skool toe te neem, nakom nie.

4.6.3.2 Subtema 2: Verandering in akademiese prestasie

Die **tweede subtema** wat deur deelnemers geklassifiseer is, die verandering in akademiese prestasie. Drie kategorieë word gevolglik bespreek en deur narratiewe gestaaf.

Die **eerste kategorie**, naamlik se **agteruitgang van** die adolessent se **akademie**, word deur die meeste deelnemers geïdentifiseer. Deelnemers verduidelik dat egskeiding ’n groot traumatiese lewensgebeurtenis is, wat moontlike negatiewe gevolge op die adolessent se akademiese vordering kan hê weens verskillende faktore, soos byvoorbeeld, depressie, swak konsentrasie en ’n gebrek aan belangstelling. Die volgende deelnemers noem:

“’n Egskeiding is ’n groot traumatiese event in ’n kind se lewe. Enige trauma het ’n invloed op ’n kind se skool bywoning en skolastiese vordering Want dit het ’n impak op hulle akademie en hoe hulle presteer in skool. So dit is ’n groot moontlikheid dat hulle akademie kan afneem.” (D17)

“As egskeiding met konflik gepaard gaan, gaan dit definitief ’n invloed op die kind se gemoed hê, wat dat definitief ’n agteruitgang in akademie kan veroorsaak.” (D14)

’n Ander deelnemer is van mening egskeiding baie verwarring en onstabieliteit meebring en dus die adolessent se motivering negatief beïnvloed. Sy noem:

“... nie gemotiveerd is nie, nie ’n toekomsvisie het nie, of ’n plan het of daai ondersteuning of aanmoediging van my ouers nie. My wêreld val uitmekaar, en dan is skoolwerk eintlik die laaste prioriteit vir my.” (D10)

Hierdie bevindinge, dat egskeiding 'n impak op die adolessent se akademiese vordering het weens agteruitgang in die adolessent se akademie, word deur literatuur bevestig. Bistaman et al. (2015:114) stem ooreen met hierdie siening en noem dat die komplekse aard van egskeiding tot sielkundige onstabieliteit kan lei wat veroorsaak dat die adolessente depressief en onseker voel. Dit is juis hierdie depressiewe gemoed wat veroorsaak dat adolessente van egskeiding se akademie verswak. Akanbi (2014:95) voeg by dat as gevolg van die trauma wat saam met egskeiding gepaard gaan, die adolessent se konsentrasie beïnvloed kan word saam met die verhoogte kans van angstigheid. Daar ontstaan ook 'n afname in gewilligheid om deel te neem in klasaktiwiteite, meestal omdat hierdie adolessente moontlik 'n verlies van selfvertroue ervaar as gevolg van die egskeiding.

Die **tweede kategorie** behels die akademiese uitdagings wat adolessente beleef weens die **beweging tussen twee huishoudings** omdat daar in baie gevalle skoolwerk, take en ander toerusting tussen die twee huishoudings verlore raak. 'n Deelnemer noem:

“Dit is moeilik om tussen huise te beweeg. Dit is 'n realiteit en dit is vir die adolessente ook ontwrigtend want hulle verkies baie keer om in een huis te wees omdat hulle voel my maats moet weet waar om my in die hande te kry. Of al my skoolgoed en my take en my projekte is hier so dit is moeilik om alles op te pak en na die ander ouer te gaan.” (D9)

Nog 'n deelnemer noem dat skoolbywoning, wat voorheen eenvoudig was, nie meer is nie en 'n uitdaging is veral wanneer daar tussen twee huishoudings beweeg word.

“So nou skielik word skoolbywoning wat altyd eenvoudig was, ek staan op, ma maak dit, pa ry my skool toe, dit moet nou, is dit nou ewe skielik by watse huis is ek. By watse huis is ek volgende week en gaan ek betyds by die skool wees of dat so, ek dink daar skielik, dit kan of, of die kind kan nog steeds healtyd skool toe kom.” (D12)

Hierdie bevinding, dat adolessente akademiese uitdagings beleef weens die beweging tussen twee huishoudings, word deur literatuur bevestig en kan ook veroorsaak dat daar 'n afname in akademiese prestasie is. Bistaman et al. (2015:114) noem dat egskeiding die motivering vir skoolwerk, sowel as konsentrasie en selfs om huiswerk te doen veral as die adolessent sy tyd tussen twee huishoudings moet verdeel, kan beïnvloed. Indien daar konflik tussen die ouers ontstaan is kinders van geskeide ouers minder geneig om aan te meld dat hulle boeke en take by die ander ouer se huis vergeet het. So kan skolastiese vordering negatief beïnvloed word.

Die derde kategorie, naamlik **ouerkommunikasie in verband met die adolessent se akademiese prestasie** is deur sommige deelnemers geïdentifiseer as 'n aspek wat 'n verandering in akademiese prestasie kan veroorsaak. Deelnemers beweer dat daar moontlike verwarring ontstaan oor die ouers se betrokkenheid by en verantwoordelikhede ten opsigte van akademiese prestasie. In sommige gevalle kom dit voor dat slegs een ouer verantwoordelikheid neem vir akademiese vordering. 'n Deelnemer noem:

“Met my ervaring het ek agtergekome dat die ouer by wie die kind woon is die een wie die skolastiese vordering dophou, wat die oueraande bywoon en wat agterkom as die kind nie meer akademies presteer nie, en die ander ouer wat die kind slegs naweke sien waar die kind nie noodwendig huiswerk doen daar nie.” (D3)

'n Verdere uitdaging is dat die ouers nie inligting vir mekaar stuur nie soos die volgende deelnemer aandui:

“Ouers stuur nie altyd die inligting oor oueraande vir die ander ouer aan nie wat geweldige konflik veroorsaak.” (D1)

Die bevinding dat swak kommunikasie in verband met die kind se akademiese prestasie tussen ouers 'n impak op die kind se akademiese vordering het word deur ander studies gestaaf. Akanbi (2014:60) noem dat ouers oor die algemeen verantwoordelikheid moet aanvaar vir die opvoeding van hulle kind. Wanneer egskeiding gebeur, vind dit soms plaas dat hierdie rolle nie bespreek word nie of die verantwoordelik op slegs een ouer, of self net die adolessent val. Hierdie gebrek aan kommunikasie kan konflik tussen die ouers en kind veroorsaak, veral wanneer die nodige akademiese inligting nie met beide ouers gedeel word nie.

4.6.3.3 Subtema 3: Verandering in ouerbetrokkenheid

Die derde subtema, naamlik die **verandering in ouerbetrokkenheid** is as 'n skolastiese uitdaging van egskeiding deur verskeie deelnemers geïdentifiseer. Verder is twee kategorieë uitgelig en deur narratiewe van die deelnemers gestaaf.

Die **eerste kategorie** naamlik, die **afwesigheid van ouers by skoolaktiwiteite** is geïdentifiseer. Deelnemers noem daar in baie gevalle 'n afname in die skool se verhouding met een, of selfs beide ouers plaasvind. Volgens die deelnemer is die rede vir die moontlik afname van die verhouding die ouers se vrees vir konfrontasie. 'n Deelnemer noem:

“Ouers wat skei woon dikwels nie oueraande by nie uit vrees vir moontlike konfrontasie deur onderwysers met betrekking tot hul kind se vordering of veranderende gedragspatrone.” (D18)

Verder noem ’n deelnemer dat ouers soms bang is dat hulle in mekaar vasloop by skoolgeleenthede en dit dus heeltemal vermy, welke optrede die ouer-skool verhouding negatief beïnvloed.

“Ouers wat skei ervaar ook dikwels kommunikasieprobleme en woon nie oueraande by nie uit vrees dat hulle mekaar moontlik mag raakloop. As ’n gevolg val ouerbetrokkenheid deur die krake en vroeë intervensie is nie moontlik om akademiese, sosiale, en emosionele seer ervaar en ten toon gestel deur die adolessent, aan te spreek nie. (D8)

Die bevinding dat die afwesigheid van ouers by skoolaktiwiteite tot ’n afname in ouerbetrokkenheid lei en gevolglik as ’n skolastiese impak van egskeiding gesien kan word, word deur literatuur gestaaf. Ahiaoma (2013:163) noem dat skool oor die algemeen sekere sosiale verwagtinge het, wat moeiliker raak om na te kom wanneer ouers geskei is. Hierdie sosiale verwagtinge sluit in oueraande, ouerbetrokkenheid by skoolfunksies of selfs die invul van sekere dokumente. Dus vind daar ’n afname in skoolbetrokkenheid plaas, omdat ouers wegbly van skoolaktiwiteite weens die vrees vir konflik wat moontlik kan ontstaan.

Die **tweede kategorie**, naamlik **moontlike konflik wat tussen ouers kan ontstaan in verband met sosiale skoolverwagtinge** wat ’n impak op afname in ouerbetrokkenheid het, is deur verskeie deelnemers geïdentifiseer. ’n Deelnemer noem dat daar soms konflik ontstaan aangaande akademiese verwagtinge:

“Ek dink skielik waar iets eenvoudig en vanselfsprekend was in die verlede soos ’n rapport ontvang, soos ouer-aande, soos netbalwedstryde, is dit nou ewe skielik iets wat strategies benader moet word.” (D12)

Nog ’n deelnemer voeg by dat sekere verwagtinge, soos byvoorbeeld oueraande, uitdagend kan wees en moontlike konflik kan veroorsaak. Veral as daar nie uitgeklaar word wie verantwoordelik is vir wat nie.

“... sosiale verwagting soos oueraande. Dit kan definitief ’n uitdaging wees waar een ouer gewoonlik die oueraande bygewoon het of gesamentlik die oueraande bygewoon het, sal

daar nou ook kommunikasie moet wees tussen die ouers wat die ouer-aande gaan bywoon, en dan ook goeie terugvoering, tussen die ouers oor wat gebeur het.” (D17)

Hierdie bevinding dat konflik met sosiale skoolverwagtinge ontstaan word deur literatuur gestaaf. Indien skoolverwagtinge nie reg bestuur word nie, kan dit uitdagend vir geskeide ouers wees. Ahiaoma (2013:163) noem dat skool oor die algemeen sekere sosiale verwagtinge het wat moeiliker is om na te kom wanneer ouers geskei is, soos byvoorbeeld oueraande, ouerbetrokkenheid by skoolfunksies of selfs die invul van sekere dokumente.

4.7 UITDAGINGS VAN DIENSLEWERING AAN ADOLESSENTE VAN GESKEIDE OUERS

In hierdie afdeling was die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers bespreek deur op die volgende aspekte te fokus, die dienste wat aan adolessente van geskeide ouers gelewer word, hoe hierdie dienslewering anders benader word as dienste aan jonger kinders en volwassenes, die drie grootste uitdagings van dienslewering aan adolessente, sowel as die faktore wat die adolessent se gewilligheid om professionele hulp te soek of te aanvaar, beïnvloed. Hierdie aspekte word vervolgens bespreek..

4.7.1 Tema 5: Tipe dienste wat aan adolessente van geskeide ouers gelewer word

Deelnemers is versoek om aan te dui watter dienste hulle aan adolessente gelewer het. Een subtema is deur al die deelnemers geïdentifiseer.

4.7.1.1 Subtema 1: Individuele dienste

Die enigste subtema wat deur alle deelnemers geïdentifiseer is aangaande tipe dienste wat aan adolessente gelewer is, is die fokus op **individuele dienste**. Hierdie is verder in twee kategorieë ingedeel.

Die **eerste kategorie** wat die oorgrote meerderheid deelnemers aangedui het is dat **beradingsdienste** aan adolessente gelewer is. Deelnemers het uitgelig dat emosionele ondersteuning deel is van die berading wat hulle lewer. Die narratief is as volg:

“... op die stadium gee ek terapie vir kinders by 'n skool so ek moet hulle emosioneel begelei. Ek werk met hulle emosies so ek doen 'emotional intelligence' met hulle.” (D2)

Nog 'n deelnemer bevestig dat sy beradingsdienste doen.

“Hoofsaaklik beradingsdienste, waartydens emosionele ondersteuning aan die adolessent gebied word.” (D16)

Hierdie bevindinge dat beradingsdienste aan adolessente van geskeide ouers gelewer word, word deur literatuur gestaaf. Die belangrikheid van beradingsdienste aan adolessente van geskeide ouers word deur Yaacob et al. (2015:371) bevestig, omdat sodanige dienste veral belangrik is vir die adolessent om hanteringsmeganismes aan te leer en ondersteuning vir adolessente van egskeiding te bied.

Die **tweede kategorie** wat geïdentifiseer is, verwys na die **aanleer van vaardighede** vir adolessente. Verskeie deelnemers het genoem dat hulle deur groepwerk of individuele berading vir adolessente sekere vaardighede aanleer. Hierdie vaardighede behels onder andere praktiese kommunikasievaardighede, asook hoe om uiting aan emosies te gee. Deelnemers noem:

“... ons leer dan presies praktiese kommunikasievaardighede vir die adolessent. So ons bemagtig die adolessent om absoluut na homself te kyk.” (D8)

“Op die stadium gee ek terapie vir kinders by ’n skool so ek moet hulle emotional being. Ek werk met hulle emosies so ek doen emotional intelligence met hulle. Ek help hulle om hulle emosies te identifiseer wat hulle voel om te weet wat hulle voel, wat hulle liggaam maak as hulle so voel so om die twee bymekaar uit te bring. Half jouself te ground. Ja, so dit gaan baie oor emosionele intelligensie en dan obviously wat doen ek met my emosies as ek so voel.” (D4)

Die siening dat die aanleer van vaardighede, soos emosionele intelligensie en kommunikasievaardighede, dienste is wat deur maatskaplike werkers aan adolessente gelewer moet word, word deur Makofane en Mogoane (2021:320) ondersteun. Laasgenoemde outeurs bevestig dat deur kommunikasievaardighede te bevorder, en op die uiting van emosies te fokus, maatskaplike werkers die egskeidingsproses minder traumaties vir die adolessent kan maak.

4.7.2 Tema 6: Wyse hoe dienslewering aan adolessente anders benader word

Deelnemers is versoek om die wyse hoe hulle dienslewering aan adolessente anders benader, te bespreek. Twee subtemas wat geïdentifiseer. Subtemas en kategorieë wat geïdentifiseer word, word vervolgens bespreek.

4.7.2.1 *Subtema 1: Neem lewensfase van adolessent in ag*

Die eerste subtema, naamlik **neem lewensfase van adolessent in ag**, is deur die meeste deelnemers geïdentifiseer. Verskeie deelnemers het genoem dat wanneer dit by dienslewering aan adolessente kom pas hulle die struktuur en uitleg van dienslewering aan om by die lewensfase van adolessensie aan te pas. Twee kategorieë is geïdentifiseer, naamlik daar is meer buigsaamheid oor die aantal sessies, asook dat meer tyd aan die opbou van 'n verhouding spandeer word.

Die **eerste kategorie** is **meer buigsaamheid oor aantal sessies**, asook die inhoud van die sessies. Verskeie deelnemers het genoem dat adolessente nie noodwendig dieselfde terapeutiese proses soos jonger kinders of volwassenes volg nie; dus is die deelnemers meer buigsaam oor die aantal sessies wat vir berading benodig word. In sommige gevalle het dienslewering selfs vroeër opgehou, omdat die adolessent van mening was dat hulle nie meer dienste nodig gehad het nie. Een deelnemer beskryf dit as volg:

“Hulle het die behoefte dan kom hulle nou sê maar so twee, drie kere dan voel hulle, okay hulle is nou eers weer oraait.” (D2)

'n Ander deelnemer wys op die belangrikheid om bereid te wees om verandering in die intervensieplan aan te bring, en so meer buigsaam te wees en bereid te wees om verandering tydens dienslewering te maak.

“Hierdie is wat ek beplan om te doen in my verskillende sessies. Jy moet bereid wees om veranderinge te maak tydens jou sessie want jy dink dalk dis wat ons gaan doen vandag dan kom hulle daar en dis nie wat ons gaan doen vandag nie. Hulle het dalk iets anders op die hart, of hulle wil dalk iets anders doen, en mens moet dan bereid wees om daai veranderinge in jou intervensie plan ook te maak.” (D7)

Die bevindinge dat daar meer buigsaamheid oor die aantal sessies moet wees wanneer dit by die aanpassing van die struktuur van dienslewering aan adolessente kom, word deur literatuur gestaaf. Yamuna (2013:950) noem dat dienslewering, wat die pas en inhoud van die sessies bepaal, aangepas word tot die individuele volwassenheidsvlak van elke adolessent ten einde effektiewe dienste aan adolessente te lewer.

Die **tweede kategorie**, naamlik om **meer tyd vir die opbou van vertrouensverhouding te spandeer**, is deur verskeie deelnemers geïdentifiseer. Deelnemers bevestig dat adolessente,

weens hulle ouers se egskeiding, dit soms moeiliker vind om ander te vertrou. Deelnemers beskryf dit as volg:

“Dit is belangrik om te weet dat as jy met so ’n kind werk, hy vertrou jou nie, en jy gaan moet werk om daardie vertroue op te bou.” (D13)

“Uit die aard van die saak neem dit baie langer om ’n vertrouensverhouding met ’n adolessent te vestig ...” (D16)

Hierdie bevindinge dat meer tyd spandeer moet word aan die opbou van die vertrouensverhouding met die adolessent, word deur literatuur gestaaf. Bistaman et al. (2015:114) noem juis dat die bou van vertrouensverhoudings met adolessente een van die belangrikste aspekte is wanneer daar met adolessente gewerk word, juis oor die adolessente se swak ervaring van vertrouensverhoudinge. Deur die opbou van ’n vertrouensverhouding word vertroue van die adolessent in die diensleweringspersoon baie versterk.

4.7.2.2 Subtema 2: Neem ontwikkelingsvlak van adolessent in ag

Die tweede subtema wat in hierdie tema beklemtoon is, is die aanpassing van dienste tot die verskillende ontwikkelingsvlakke van die adolessente. Twee kategorieë is geïdentifiseer.

Die **eerste kategorie** van hierdie subtema verwys na die **hantering van adolessent op verskillende ontwikkelingsvlakke**. Verskeie deelnemers is van mening dat een van die uitdagings van adolessensie is dat alhoewel adolessente dieselfde fisiese ouderdom mag wees, hulle moontlik op verskillende ontwikkelingsvlakke is. Dus is dit belangrik om die adolessent te hanteer op daardie ontwikkelingsvlak waar die adolessent hulle op daardie stadium bevind. Deelnemers rapporteer as volg:

“So alhoewel die adolessent ’n kind is wil hy soos ’n volwassene hanteer word so jy moet daai verhouding bou wat tyd vat om hom te laat dink hy word soos ’n volwassene hanteer.” (D12)

“Ek dink dit is definitief anderster, want adolessente is kompleks. Hulle is definitief anders as volwassenes en kinders, want hulle kom met hulle identiteit wat hulle nou moet vorm ... ek dink ’n mens moet baie baie individualisties dink as jy terapie doen, met adolessente, want vir elke adolessent gaan dit anderste wees. Jy moet op half, op sy vlak gaan klim. Jy moet op sy vlak bly.” (D13)

Hierdie bevindinge, naamlik hantering van adolessent op verskillende ontwikkelingsvlakke word deur literatuur gestaaf. Yamuna (2013:950) noem dat wat adolessensie meer uitdagend maak, is dat adolessente van dieselfde fisiese ouderdom meestal op verskillende fisiese, emosionele, en sosiale ontwikkelingsvlakke is. Dus moet dienslewering aangepas word tot elke adolessent se ontwikkelingsvlak. Hierdie unieke individuele ontwikkelingsvlak kan as 'n uitdaging beskou word in dienslewering aan adolessente, omdat daar nie standaardriglyne bestaan om die volwassendheidsvlak van elke adolessent spesifiek te bepaal nie. As gevolg hiervan moet dienslewering, wat die pas en inhoud van die sessies bepaal, aangepas word tot die individuele volwassendheidsvlak van elke adolessent.

Die **tweede kategorie** behels om **van ouderdomsgepaste hulpbronne gebruik te maak**. Dienslewering is nie dieselfde vir elke ouderdomsgroep nie en soos wat dienste wat gelewer word aangepas moet word, moet die bronne wat tydens dienslewering gebruik word ook ouderdomsgepas wees. Soos wat 'n deelnemer noem:

“... ek pas dit natuurlik aan in verband met die vlak van funksionering van die adolessent ... sou ek dit aanpas vir die adolessent.” (D3)

“En ek sal sê die rede is om effektiewe dienste te lewer moet jy jou dienste op hulle mik. 'n Groot ding wat ek van gebruik maak as ek met adolessente werk is om 'tools' te gebruik.” (D7)

Die bevindinge dat ouderdomsgepaste hulpbronne aangepas moet word om dienste aan die adolessent te lewer volgens hulle onderskeie ontwikkelingsvlakke, word deur literatuur gestaaf. Bennett et al. (2017:5) noem dat, as gevolg van die unieke lewensfase van adolessensie kan dienslewering aan adolessente nie dieselfde benader word as dienslewering aan volwassenes of kinders nie. Alhoewel dienslewering dus oor die algemeen dieselfde beginsels volg, sal dienslewering aan adolessente verskillend wees as dienslewering aan volwassenes of kinders. Dus moet hulpbronne ook aangepas word tot die ontwikkelingsvlak van die adolessent.

4.7.3 Tema 7: Uitdagings van dienslewering aan adolessente

Die deelnemers is versoek om die drie grootste uitdagings wat hulle ervaar in dienslewering te bespreek. Die drie uitdagings wat die meeste aangedui is deur die deelnemers word gevolglik bespreek. Uitdagings van dienslewering aan adolessent is met subtemas, kategorieë en narratiewe aangedui.

4.7.3.1 Subtema 1: *Adolescent se houding teenoor dienslewering*

Die eerste subtema, wat deur sommige deelnemers geïdentifiseer is, is die **adolescent se houding teenoor dienslewering**. Twee kategorieë is hier geïdentifiseer.

Die **eerste kategorie**, naamlik **samewerking tydens dienslewering** is deur die meeste deelnemers uitgelig as een van die grootste uitdagings wat hulle moet hanteer aangesien adolessente nie wil deelneem aan intervensie nie. Deelnemers het genoem dat die ouers dikwels vra dat die kind terapeutiese sessies moet bywoon, maar dat die adolescent nie sodanige sessies wil bywoon nie. Deelnemers noem die volgende:

“Ek dink die grootste uitdaging is om hierdie kind se samewerking te kry.” (D10)

“Ek dink een van die groot uitdagings is dat die ouers wil hê die kind moet terapie toe kom maar die kind wil nie terapie toe kom nie.” (D7)

“Die grootste uitdaging is, tieners wat nie regtig wil praat of wil deelneem aan terapie ... ” (D18)

Die bevindinge dat die samewerking van adolessente tydens dienslewering ’n uitdaging is weens adolessente se houding teenoor dienslewering word deur literatuur gestaaf. Bennett et al. (2017:2) let op dat adolessente se gebrek aan samewerking soms uitdagend kan wees veral in gevalle waar daar nog nie ’n verhouding met die berader opgebou is nie. Om die adolessente by die sessies te betrek en hul samewerking te bevorder is ’n deurlopende uitdaging waaraan die berader konstant moet werk. Dus is dit belangrik om die adolescent te aanvaar, om ondersteuning aan die adolescent te bied en die adolescent te respekteer ten einde deelname te bevorder.

Die **tweede kategorie** behels die **motivering vir voltooiing van intervensie**. Verskeie deelnemers het genoem dat adolessente in sommige gevalle nie belangstelling toon om in ’n vennootskap met die maatskaplike werker te werk nie en voltooi gevolglik nie die intervensie nie. Die deelnemer verduidelik:

“Hulle is nie motivated met die partnership met my nie.” (D18)

Dit gebeur ook soms dat 'n adolessent besluit om die terapeutiese proses vroegtydig te beëindig wat uitdagend is vir die terapeut aangesien die nodige dienslewering dan nog nie voltooi is nie. 'n Deelnemer vertel:

“... eintlik maar ook is, is die feit dat hulle kom na jou toe met 'n behoefte en jy doen 'n behoeftebepaling, jy besluit op 'n plan van aksie en jy begin daarmee en dan net die oomblik wanneer hulle beter voel sê hulle okay dit is nie nou meer nodig nie. Of dan kom hulle nie meer nie.” (D2)

Hierdie bevinding, naamlik dat motivering vir die voltooiing van intervensie 'n uitdaging van dienslewering aan adolessente is weens die adolessente se houding teenoor dienslewering, word in literatuur bespreek. Weens die lewensfase van adolessensie is daar 'n invloed op hoe terapie gesien word asook hoe adolessente tydens die sessies kommunikeer. Wanneer 'n adolessent nie by dienslewering inkoop nie, en as hulle voel dat dit nie die moeite werd is vir hulle of wanneer iets gesê word waarvan hulle nie hou nie, is adolessente geneig om op te hou met die sessies (Bennett et al., 2017:2).

4.7.3.2 Subtema 2: Lewensfase van adolessensie

Verskeie deelnemers het aangedui hoe die lewensfase van adolessensie 'n uitdaging vir dienslewering kan wees. Hierdie tweede subtema, naamlik die lewensfase van adolessensie, bestaan uit drie kategorieë.

Die eerste **kategorie** naamlik, **impulsiewe denkwysse teenoor dienslewering**, word deur verskeie deelnemers uitgelig. Deelnemers het genoem dat adolessente verwag dat die probleem onmiddellik opgelos moet word en dat hulle soms nie bereid is om voorkomend te werk nie en dat hulle impulsief kan optree. Een deelnemer noem:

“Hulle (adolessente) is impulsief en hulle insig is ook maar net so ver soos wat die behoefte is om, ja om die probleem op te los so hulle wil die onmiddellike probleem gou oplos. Hulle besef nie dat ons 'n voorkomende benadering moet volg sodat jy nie weer seerkry nie.” (D6)

Hierdie bevinding, dat adolessente se impulsiewe denkwysse teenoor terapie 'n uitdaging van dienslewering aan adolessente is stem ooreen met die siening van Bistamam (2015:114) wat noem dat impulsiewe denkwysse 'n uitdaging kan wees, omdat dit bepaal hoe die adolessent hulle probleem sien en ook of die adolessent rasioneel of irrasioneel oor sekere situasies dink.

Hierdie denkwyses kan gevolglik 'n impak hê op die verwagtinge en deelname van dienslewering.

Die **tweede kategorie** wat deur deelnemers genoem word is die **emosionele intelligensie van die adolessent**. Deelnemers dui aan dat die verskillende emosionele intelligensievlakke van adolessente, dit wil sê die vermoë om emosies te identifiseer en te verwerk, 'n uitdaging vir dienslewering kan wees. Deelnemers noem:

“... ek het ook 'n probleem met adolessente wat emosioneel nie weet wat hulle voel nie. Wat nie weet hoe om hulle gevoelens te verwoord en beskryf nie ...” (D3)

“Vir adolessente om hul eie negatiewe emosies teenoor hul ouers te erken en verbaliseer.” (D17)

Hierdie bevinding, dat die emosionele intelligensie van die adolessent 'n uitdaging van dienslewering kan wees word, word in bestaande literatuur ondersteun. Tydens die lewensfase van adolessensie is emosionele regulering oor die algemeen 'n uitdaging (Bennett et al., 2017:4) Die impak wat egskedding op die adolessente het, hang af van die adolessent se emosionele intelligensievlak. Net so het die verskillende emosionele vlakke van adolessente 'n impak op dienslewering aan adolessente. Dus is verskillende emosionele intelligensievakke 'n uitdaging, omdat dit die impak van egskedding op adolessente beïnvloed wat beteken dat die siening en uitdagings van egskedding met elke geval anders gaan wees en die fokus van dienslewering nie op die selfde uitdagings gaan wees nie Yaacob et al. (2015:367).

Indien die adolessent nie die vermoë het om hul gevoelens te identifiseer en te verwerk nie, kan dit veroorsaak dat die adolessent nie maklik hulle gevoelens oor die egskedding wat moontlik angstigheid kan veroorsaak, kommunikeer nie, maar internaliseer wat na verdere uitdagings kan lei (Fagon in Whitten & Burt, 2014:364).

Die **derde kategorie** naamlik, **adolessent sukkel om te vertrou**, is deur die meeste deelnemers as 'n uitdaging van dienslewering aan adolessente genoem. Die feit dat adolessente sukkel om ander te vertrou is tipies van die lewensfase van adolessensie. Deelnemers se narratiewe is:

“Hulle (adolessente) aanvaar nie maar net vertrou is nie so net vanselfsprekende ding nie”. (D9)

“Die bou van vertrou en vestiging van 'n vertrouensverhouding.” (D17)

Hierdie bevindinge dat adolessente sukkel om te vertrou word deur literatuur gestaaf. Bistaman et al. (2015:114) spreek hierdie belangrikheid van vertrou by adolessente aan en noem dat konfidensialiteit en privaatheid baie belangrik vir adolessente is, omdat hulle dit moeilik vind om te vertrou. Bennett et al. (2017:4) noem dat vertrou veral 'n uitdaging is in gevalle waar die adolessent nie noodwendig uit hul eie keuse vir berading gaan nie. Die feit dat adolessente sukkel om te vertrou kan as 'n uitdaging beskou word, omdat die diensleweringproses nie kan voortgaan indien daar nie vertrou is nie.

4.7.3.3 *Subtema 3: Beskikbare tyd vir dienslewering*

Die derde subtema, naamlik **beskikbare tyd vir dienslewering** word in twee kategorieë verdeel.

Die **eerste kategorie**, naamlik **bepaalde tyd van adolessente** is deur verskeie deelnemers as 'n uitdaging beskryf. Weens die besige skedule van adolessente met buitemuurse en skoolaktiwiteite wil dit soms voorkom dat adolessente nie tyd het vir dienslewering nie. Deelnemers beskryf dit as:

“... ek vind dat kinders veral wat skoolgaan en wat sport het. Daar is letterlik nie tyd in 'n dag vir berading nie ...” (D7)

“Hulle is nogal baie moeg, adolessente, en hulle het nogal 'n stywe program ...” (D15)

'n Ander deelnemer noem:

“Adolessente het nooit tyd nie. Hulle is baie besig, hulle het vol programme. So baie keer sê hulle ek het nie tyd nie of ek gaan nie met iemand praat nie.” (D8)

Hierdie sienings, naamlik dat beskikbare tyd 'n uitdaging vir dienslewering aan adolessente van geskeide ouers is, is deur verskeie deelnemers geïdentifiseer. 'n Ander deelnemer voeg by dat, adolessente ook moeg raak weens hul vol programme wat ook 'n uitdaging van dienslewering kan wees.

Die **tweede kategorie**, naamlik **hoë gevallelading van maatskaplike werkers** is deur verskeie deelnemers geopper. Weens die hoë gevalleladings van maatskaplike werkers, veral by kindersorg-, gesinsorg-, en staatsorganisasies is daar 'n tekort aan die nodige tyd en bronne om effektiewe dienste aan adolessente te lewer nie. 'n Deelnemer noem die volgende:

“... kinders kort baie meer berading as wat ons vir hulle kan gee met die tyd wat hulle het ... jou gewoonlike maatskaplike werker het nie die tyd om al daai sessies aan ’n kind te lewer nie ...” (D14)

’n Ander deelnemer voeg by:

“... it is not always ideal, because we have lots and lots of people because now the services are free, you have to attend to a lot of people and then now you can’t really give enough time to one person, because you have a another 100 more waiting.” (D5)

(Dit is nie altyd ideaal nie want ons het baie baie mense omdat ons dienste nou verniet is. Jy moet aandag gee vir baie mense en dan kan jy nie eintlik genoeg tyd vir een persoon gee nie omdat daar nog 100 meer wag.) (D5)

Die bevindinge dat hoë gevalleladings van maatskaplike werkers ’n uitdaging van dienslewering aan adolessente is, word deur Alpaslan en Schenck (2012:415) bevestig. Die outeurs noem dat ’n hoe gevallelading veral ’n groot uitdaging is by nie-regerings maatskaplike organisasies en staatsorganisasies. Saam met die hoë gevallelading, is daar ook min bronne en hoë verwagtinge. Dit gebeur dus dat maatskaplike werkers nie altyd die nodige aandag aan adolessente van geskeide ouers kan skenk nie, omdat daar meer dringende gevalle is waaraan aandag geskenk moet word.

4.7.4 Tema 8: Faktore wat die adolessent se gewilligheid om professionele hulp te soek of te aanvaar beïnvloed

Deelnemers is gevra om die faktore aan te dui wat daartoe aanleiding sou gee dat die adolessent gewillig sou wees om professionele hulp te soek of te aanvaar. Uit die inligting wat deur deelnemers verskaf is, is drie subtemas geïdentifiseer.

4.7.4.1 Subtema 1: Bestaan van samelewingstigma

Die eerste subtema wat na vore gekom het is die **bestaan van samelewingstigmas** wat gepaard gaan met die verskaffing van professionele hulp. Hierdie vrees is geïdentifiseer as ’n faktor wat die adolessent se gewilligheid om professionele hulp te soek of te aanvaar beïnvloed. Deelnemers het een kategorie geïdentifiseer wat gevolglik met deelnemers se narratiewe bespreek word.

Die **enigste kategorie**, naamlik **vrees vir stigma**, is deur verskeie deelnemers geïdentifiseer as 'n uitdagende faktor vir die adolessent se gewilligheid om professionele hulp te soek of te aanvaar. Een deelnemer noem byvoorbeeld dat adolessente gereeld besorgd is om deur vriende en die samelewing geëtiketteer te word omdat hulle vir terapie gaan.

“They don't want to be labelled as the kids that go to the social worker. They don't want to be labelled as the kids that have a problem. And they have have stigmatised uhm going to see the social worker, going to see the therapist.” (D5)

(Hulle wil nie geëtiketteer word as die kind wat na die maatskaplike werk toe gaan nie. Hulle wil nie geëtiketteer word as die kind wat probleme het nie. En daar was stigmas verbonde om die maatskaplike werker of 'n terapeut te sien.) (D5)

Nog 'n deelnemer noem dat wanneer iemand vir professionele hulp gaan, die samelewing dit stigmatiseer.

“Daar is ongelukkig 'n stigma van vir berading gaan, na sielkundiges gaan of hulp te kry en natuurlik as jy in jou adolessente fase is jy baie gefokus op jou image as ek dit nou so kan sê so jy wil nie net nog 'n kind wees wat geskeide ouers het nie.” (D11)

Die bevindinge dat die vrees vir samelewingstigma 'n faktor is wat 'n uitdaging kan wees vir die adolessent se gewilligheid om professionele hulp te soek of te aanvaar word in literatuur bespreek. Bistamam (2015:114) noem dat stigmas en die vrees vir die ontstaan van stigma in baie gevalle die persoon van professionele ondersteuning weghou. Ander skrywers bespreek hierdie samelewingstigma en noem dat dit moontlik ook tot selfstigma kan lei en kan veroorsaak dat die adolessent se selfbeeld en selfwaarde verlaag. Voorts is mense minder geneig om vir nie-professionele persone om hulp te vra, omdat hulle bekommerd is hulle word veroordeel. Hierdie idees kan as uitdagings beskou word, omdat dit die individu se houding teenoor berading, sowel as die gewilligheid om berading te soek, beïnvloed. Die vrees dat hul portuurgroep en ander lede van die samelewing hulle as 'mal' gaan bestempel is 'n algemene struikelblok vir iemand wat om hulp soek (Vogel et al., 2007:41). Dus word gesinne in baie gevalle daarvan weerhou om hulp en ondersteuning te soek tydens die hoë spanningsperiode wat met egskedings gepaard gaan, weens 'n vrees vir stigmas.

4.7.4.2 *Subtema 2: Adolessente se verhouding met hul ouers*

Die tweede subtema wat na vore gekom het, was die dat **adolesent se verhouding met hul ouers** 'n uitdagende faktor kan wees wat die adolessent se gewilligheid om professionele hulp te soek of te aanvaar beïnvloed. Een kategorie is geïdentifiseer.

Die enigste kategorie wat deur verskeie deelnemers genoem is, is **die kwaliteit van adolessent se verhouding met ouers**. Deelnemers noem dat indien 'n adolessent nie 'n goeie verhouding met hulle ouers het nie, dit 'n uitdagende faktor kan wees wat die adolessent se gewilligheid om hulp te soek of te aanvaar, betref. Wanneer adolessente 'n swak verhouding met hulle ouers het, is hulle minder geneig om hulp van maatskaplike werkers te aanvaar. In sommige gevalle voel die adolessent dat hulle nie die oorsaak van die probleem is nie, dus is dit nie hulle wat nodig het om hulp te soek nie.

'n Deelnemer vertel:

“'n Adolessent wat 'n slegte verhouding met hulle ouers het is nie geneig om enigsins hulp te aanvaar van maatskaplike werkers nie. Hulle voel dat hulle ouers is die probleem en nie hulle nie, so hoekom moet hulle met die maatskaplike werker gesels en nie hulle ouers nie?” (D1)

Ander deelnemers noem dat indien daar nie 'n ondersteunende verhouding tussen die adolessent en ouer bestaan nie, kan dit die gewilligheid tot dienslewering moontlik negatief beïnvloed. Indien die ouers nie ondersteunend is nie, is daar 'n groter kans dat die adolessent alleen in die diensleweringproses gaan voel, wat moontlik kan veroorsaak dat die adolessent nie so gewillig sal wees om hulp te soek of te aanvaar nie.

“Is die ouer daar om hom te ondersteun? Waar as 'n kind of adolessent gaan voel, maar ek is alleen in hierdie, terapeutiese proses, dit gaan definitief ook sy gewilligheid om hulp te soek, of te aanvaar beïnvloed.” (D10)

Beskikbare literatuur ondersteun hierdie bevindinge. Majzub en Mansor (2012:3530) noem dat die ouers en gesin van die adolessent 'n groot rol in die uitdagings van egskeiding speel. Indien ouers saamwerk en 'n positiewe verhouding met hul kinders het, verminder dit die impak wat die egskeiding op daardie kinders kan hê. Yaacob et al. (2015:370) verduidelik dat indien daar 'n sterk band tussen die ouers en adolessent is, besit die adolessent waarskynlik hanteringsvaardighede wat die kans om aan antisosiale gedrag deel te neem, verminder. Majzub

en Mansor (2012:3530) noem verder dat die verbetering in die moeder-kind verhouding tot die ontwikkeling van hanteringseffektiwiteit en emosionele regulasie van adolessente bydra. Hierdie hanteringsvaardighede help adolessente om emosionele en gedragsprobleme op 'n meer positiewe wyse te ervaar.

4.7.4.3 *Subtema 3: Adolessent self*

Die derde subtema wat deur deelnemers bespreek was, is die **adolessent self**. Deelnemers het aangedui dat adolessente self ook 'n faktor kan wees in hulle gewilligheid om hulp te soek of te aanvaar. Drie kategorieë is geïdentifiseer en met narratiewe bespreek.

Die **eerste kategorie** wat deur deelnemers bespreek word is die adolessent se **ontkenning van behoefte aan hulp**. Deelnemers noem dat wanneer die adolessent self voel dat hulle nie hulp nodig het nie, dit hulle gewilligheid tot dienslewering sal beïnvloed. In sommige gevalle voel hulle dat alles onder beheer is en hulle nie hulp benodig nie. Narratiewe stel dit as volg:

“... adolescents they have this perception that they have their life together they have everything figured out.” (D5) (... adolessente, hulle het die siening dat hulle hul lewe alles bymekaar het en alles uitgesort het.) (D5)

“... weereens kan hulle nou dink dat hulle dit nie nodig het nie, jy weet.” (D2)

Nog 'n deelnemer noem dat adolessente soms in ontkenning is oor die egskeiding omdat hulle nog nie die trauma verwerk het nie en gevolglik nie besef dat hulle hulp nodig het nie.

“Dan hulle is nog in ontkenning. Hulle kan nog nie die hele egskeiding en die impak daarvan kan hulle nog nie geprosesseer het of verstaan nie en dan besef hulle nog nie dat hulle hulp nodig het nie dus reik hulle nie uit vir hulp nie.” (D17)

Die bevindinge dat adolessente die behoefte van hulp ontken word as 'n uitdagende faktor vir dienslewering aan adolessente van geskeide ouers beskou. Indien adolessente nie erken hulle het hulp nodig nie, gaan hulle nie uitreik vir hulp nie, selfs al het hulle hulp nodig.

Die **tweede kategorie** van uitdagende faktore is die adolessent se **selfblaam** wat 'n rol speel in die adolessent se gewilligheid om professionele hulp te soek of te aanvaar. 'n Deelnemer noem dat adolessente in sommige gevalle hulself vir die egskeiding blameer en dat sodanige skuldgevoel hulle daarvan weerhou om hulp te soek.

“... baie keer ervaar ek dat adolescente hulle self blameer vir hulle ouers se egskeiding. Baie keer dink hulle dat dit is hulle fout dat hulle dink dat hulle was nie goed genoeg nie en dit is hoekom hulle ouers nou besig is om te skei en sal dan wegbly omdat hulle skuldig voel.” (D3)

’n Ander deelnemer voeg by dat hierdie selfblaaam die adolessent kan weerhou om dienste te aanvaar omdat daar ’n vrees ontstaan dat hierdie gevoel van selfblaaam bevestig gaan word.

“’n Irrasionele selfverwynt ontstaan in die adolessent saam met die vrees dat dit tydens intervensie bevestig sal word.” (D16)

Die bevindinge dat adolessente hulself blameer vir die egskeiding en dus hulle behoefte aan hulp kan ontken, is ’n uitdaging vir die adolessent se gewilligheid om hulp te soek en word deur literatuur bevestig. Majzub en Mansor (2012:3533) verduidelik dat selfblaaam veral voorkom in hoë konflik gevalle asook in gevalle waar daar nie duidelike kommunikasie oor die egskeiding was nie. Hierdie selfblaaam deur die adolessent is dan ’n wyse waarop die adolessent probeer sin maak van die situasie omdat daar so baie onsekerhede is. Selfblaaam kan verdere uitdagings veroorsaak indien dit nie aangespreek word nie.

Die **derde kategorie** wat voorkom is die adolessent se **vrees vir verbreking van konfidensialiteit** as ’n faktor vir die adolessent se gewilligheid om professionele hulp te soek of te aanvaar. Deelnemers het genoem dat adolessente soms vrees het dat hulle inligting nie vertroulik hanteer sal word nie en dat die inligting tot konflik by die huis sal lei.

Die deelnemers vertel:

“Adolescente het die vrees dat inligting nie konfidensieel hanteer sal word nie en dit verdere konflik tuis tot gevolg sal hê.” (D13)

“’n Adolescent is ook bang dat dit wat hy sê nie vertroulik gaan bly nie. En dat hierdie inligting teen hom gehou gaan word.” (D4)

Yamuna (2013:949) bevestig hierdie bevindinge van deelnemers vir ’n vrees vir verbreking van konfidensialiteit en noem dat uitdagings wat na vore kom is dat adolessente in sommige gevalle kies om nie hulp te soek nie, omdat hulle bang is dat konfidensialiteit verbreek kan word.

4.8 DIENSTE WAT GELEWER KAN WORD OM UITDAGINGS WAT EGSKEIDING VIR PARTYE INHOU TE VERMINDER

Deelnemers is gevra om dienste te bespreek wat gelewer kan word om die uitdagings wat egskeiding vir partye inhou te verminder. Voorts is deelnemers versoek om die leemtes van bestaande dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te identifiseer.

4.8.1 Tema 9: Dienste wat uitdagings kan verminder

Deelnemers is gevra om die dienste aan te dui wat deur maatskaplike werkers gelewer kan word om die uitdagings wat egskeiding vir die betrokke partye inhou, te verminder.

4.8.1.1 Subtema 1: Bewusmakingsprogramme

Die eerste subtema, wat uitgelig is, is bewusmakingsprogramme. Bewusmakingsprogramme is verder in drie kategorieë ingedeel. Hierdie kategorieë word vervolgens bespreek.

Die **eerste kategorie** wat geïdentifiseer is, is **bewusmaking in die gemeenskap** om uitdagings tydens dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, aan te spreek. Verskeie deelnemers is van mening dat indien die gemeenskap bewus gemaak word van egskeiding, dit uitdagings van dienslewering vir adolessente kan verminder. 'n Deelnemer stel voor dat daar op skoolvlak, in klastyd, geleentheid gegee kan word om egskeiding en konflikhantering te bespreek.

“... iets inbring in St. 6, in st. 7, in st. 8 in st. 9 in st. 10 want hulle doen tog die LOR tot matriek is dit nie? Waar 'n mens praat oor gesinne en probleme binne gesinne en wat maak 'n mens met probleme binne gesinne, wat gebeur met 'n egskeiding wat is die. Met ander woorde in st. 6, elke jaar maak jy dit dieper en ek weet ek praat dalk teen my beterswete, maar as ek luister na wat hierdie maatskaplike werkers praat en probleme waarmee hulle te doene kry dan dink ek 'n mens kan dalk iets bereik deur meer op dit by kinders te fokus ...” (D1)

'n Ander deelnemer voeg by dat bewusmaking van die belangrikheid van ondersteuning aan adolessente van egskeiding by skole belangrik is, maar dat die bewusmaking ook in die breër gemeenskap moet geskied.

“So I think that is important that you start to address their community. Their school, their parents, everyone. To be aware what is needed and also to educate them about the

importance of support, because now that is the time the child needs support more than everything else.” (D5)

(So ek dink dat dit belangrik is om die gemeenskap aan te spreek. In die skole, hulle ouers, almal. Om bewus te wees van wat nodig is en ook om hulle op te voed oor die belangrikheid van ondersteuning, want nou het die kind meer ondersteuning as enige iets anders nodig.) (D5)

Die bevindinge dat bewusmaking in die gemeenskap oor egskeiding, dienslewering van maatskaplike werkers aan adolessente van geskeide ouers kan vergemaklik word deur literatuur gestaaf. Damota (2019:10) noem dat bewusmaking belangrik is om die gemeenskap op te voed oor hoe adolessente deur egskeiding geraak word. Sodanige opvoeding sal die gemeenskap oor die belangrikheid van huwelike en bewusmaking van egskeiding oplei. Majzub en Mansor (2012:3534) noem dat programme by skole aangebied moet word as bewusmaking en dat onderwysers opgelei moet word om die uitdagings rondom egskeiding in die klas te hanteer. Bewusmaking is ook belangrik om die gemeenskap te leer om egskeiding te verstaan en met empatie op te tree teenoor ouers en kinders van egskeiding.

Die **tweede kategorie** wat geïdentifiseer is, is **bewusmaking aan prokureurs wie by egskeiding betrokke is**. Deelnemers het aangedui dat dienste wat gelewer kan word om die uitdagings van egskeiding te verminder, opleiding aan prokureurs kan insluit. ’n Deelnemer noem dat die prokureurs wat betrokke is by ’n egskeiding nie noodwendig die uitdagings van egskeiding ten opsigte van die kind besef nie.

“En ek sou graag wou sien dat mens opleiding vir prokureurs kan gee oor egskeidingsdokumente dat alle prokureurs, alle prokureurs in die land besef watter effek het ’n egskeiding op ’n kind. En dat daar in die egskeidingsdokumente ingebou word dat kinders hulp nodig het.” (D4)

’n Ander deelnemer voeg by dat hierdie opleiding selfs op universiteitsvlak reeds kan plaasvind, waar maatskaplike werkers die implikasies van egskeiding aan regstudente behoort oor te dra. Dit is veral belangrik omdat nie alle prokureurs wat by egskeidings betrokke is, opleiding in mediasie ontvang het nie.

“Dink ek moet dit ’n klas wees waar die prokureurs geleer word wat is die implikasies van ’n egskeiding op die gesin. EN dit moet nie deur ’n prokureer aangebied word nie, dit

moet deur 'n maatskaplike werker of 'n sielkundige aangebied word wat weet daarvan. Dit help nie dat in mediasie en nie alle prokureurs gaan vir mediasie nie, in mediasie word 'n verskriklike opleiding gebied met ure se inligting oor die effek wat 'n egskeiding het op die gesin, maar wanneer die prokureer besig is met sy algemene opleiding word hierdie inligting nie aan hom gegee nie. Daardie inligting moet al op universiteitsvlak vir hom deurgegee word." (D1)

Hierdie bevindinge, dat bewusmaking moet plaasvind aan prokureurs wat by egskeidings betrokke is, word deur literatuur gestaaf. Nie alle prokureurs wat betrokke is by egskeiding is opgelei vir mediasie nie, en besit nie noodwendig oor die nodige kennis om die uitdagings van egskeiding ten opsigte van kinders te besef nie. Juis weens 'n moontlike gebrek aan kennis kan prokureurs onwetend skade aan adolessente van geskeide ouers berokken, omdat die volle omvang van die saak nie noodwendig duidelik uiteengesit is vir die adolessent nie (Damota, 2019:10).

Die **derde kategorie**, naamlik, **bewusmaking van dienslewering** word geïdentifiseer as 'n wyse om uitdagings tydens dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, aan te spreek. 'n Deelnemer noem dat daar meer bewusmaking moet wees oor professionele dienste en die proses van dienslewering.

"Ek dink hul moet meer bewus gemaak word van professionele dienste en die proses. So bewusmaking is essensieel nie net oor die effek van egskeiding nie, maar oor die dienste wat gelewer kan word." (D7)

'n Ander deelnemer is van mening dat dit sal help om die uitdagings te verminder deur die gesin van die diensleweringproses bewus te maak.

"Ek dink dit is belangrik om in die eerste sessie al 'n kontrak op te stel met die ouers, om elke een se verwagtinge en vrae te beantwoord voordat die sessie al begin ... As almal net bewus is waaroor die sessies gaan en wat die doel van die sessies is sal almal meer gerus gestel word." (D17)

Die bevindinge dat daar bewusmaking van beskikbare dienslewering moet plaasvind stem ooreen met Subramaniam et al. (2020:70) wat noem dat daar meer bewusmaking in verband met dienste aan adolessente moet plaasvind. Die klem word geplaas op die belangrikheid van

berading en terapie vir adolessente van egskeiding saam met die ondersteuning wat beskikbaar is.

4.8.1.2 *Subtema 2: Gesinsondersteuning*

Die tweede subtema, naamlik gesinsondersteuning, is deur deelnemers geïdentifiseer. Hierdie subtema bestaan uit drie kategorieë. Hierdie kategorieë word gestaaf met narratiewe.

Die **eerste kategorie** by die tweede subtema, naamlik **ondersteuning aan die gesin**, word deur verskeie deelnemers genoem as die rol wat maatskaplike werkers moet vervul. 'n Deelnemer verduidelik dat wanneer die gesin ondersteun en versterk word, die gesin beter in staat sal wees om die adolessent te ondersteun:

“And support the family. Because we also, as social workers working in the schools we focus on our child who is here at the school. We want them to function well. We want them to flourish in their studies and we forget the other part, because once you strengthen the family changes are they going to be able to give the support to the child.” (D5)

(En ondersteuning vir die gesin. Want ons as maatskaplike werkers in die skool fokus op ons kinders hier in die skool. Ons wil hê dat hulle goed funksioneer. Ons wil hê dat hulle floreer in hul studies en ons vergeet die ander gedeelte, want wanneer jy die gesin sterker maak, is die kans dat hulle dan in staat kan wees om beter ondersteuning vir die kind te gee.) (D5)

'n Ander deelnemer voeg by dat dit belangrik is om ondersteuning aan die hele gesin te bied.

“Egskeiding beïnvloed mos die hele gesin. So as mens ondersteuning vir die hele gesin kan gee, sodat hulle die situasie beter kan hanteer, kan hulle ook verder ... die tiener beter ondersteun. En, ja, ek dink dit kan nogal uitdagings dan verminder.” (D11)

Die bevinding dat gesinsondersteuning 'n rol is wat maatskaplike werkers behoort te vervul, word deur literatuur gestaaf. Subramaniam et al. (2020:70) bevestig die belangrikheid van gesinsondersteuning en verduidelik dat selfs as ouers skei die band tussen ouers en kinders nie verbreek nie. Dus is dit belangrik om ondersteuning aan die hele gesin – dit wil sê ouers en kinders – te bied, aangesien ouers wat ondersteun word gewoonlik ook die kinders ondersteun met die aanpassingsproses van egskeiding. Dus, wanneer alle gesinslede deur maatskaplike werkers ondersteun word, kan dit die negatiewe gevolge van egskeiding vir kinders verminder.

Die **tweede kategorie**, naamlik **ouerleiding**, word deur deelnemers genoem as dienste wat gelewer kan word om die uitdagings van egskeding te verminder. Een deelnemer noem dat ouers nie kennis het oor hoe om met adolessente te werk nie.

“Ek dink regtig as ’n mens net by die ouers kan begin. Ouers weet nie wat om met die adolessente te doen nie ... jy moet vir die ouers letterlik basic ouerleiding doen.” (D12)

’n Ander deelnemer verduidelik dat as die ouer leiding ontvang die kind indirek gehelp sal word.

“Om ouers te help om te verstaan waardeur hulle kind gaan en die rol wat hulle speel in dit.” (D7)

Nog ’n deelnemer beklemtoon die belangrikheid van ouerleiding. Sy beweer dat dit eintlik belangriker is om vir ouers leiding te gee as vir kinders, omdat ouers verdere leiding vir kinders kan bied.

“... alles begin en eindig by die ouers ... Iemand het eenkeer vir my gevra, ‘As daar ’n geval is en jy net ’n uur het, jy kan kies om net met die ouers te praat of net met die kind te praat.’ Sê nou die kind het ’n traumatiese ervaring gehad soos ’n egskeding. Gaan jy nou ’n uur met die kind terapie doen of met die ouers terapie doen. Mens is geneig om te wil sê jy sal met die kind wil praat maar dit gaan eintlik meer oor die ouers omdat die ouers die leiding moet bied in huishoudings, die voorbeeld moet stel, die groot ondersteuningsrol moet vervul vir die kinders so dalk dan eerder meer fokus op ouerleiding of ouer ondersteuning.” (D6)

Die bevinding dat ouerleiding een van die dienste is wat gelewer kan word om die uitdagings van egskeding te verminder word deur literatuur gestaaf. Literatuur dui aan dat daar ’n vraag na ouerleiding is sodat ouers die nodige kennis bekom aangaande kommunikasievaardighede, gesonde grense, sowel as die emosionele uitdagings van adolessente van egskeding ten einde ’n beter begrip te ontwikkel vir die uitdagings wat adolessente ervaar. Met sodanige opleiding kan ouers voorbereid wees vir probleemoplossing, bewusmaking, en ondersteuning in die gesin. Ondersteuning aan ouers kan daartoe bydra dat hulle weet hoe om tuis oor die egskeding te praat en om hierdie vaardighede aan hul kinders te leer (Majzub & Mansor, 2012:3534; Makofane & Mogoane, 2012:320).

Die **derde kategorie**, naamlik **voor-egskedingsondersteuning**, word bespreek as ’n wyse hoe om uitdagings tydens dienslewering aan adolessente van geskeide ouers aan te spreek.

Deelnemers lig die belangrikheid van voor-egskeidingsondersteuning uit. Een deelnemer noem dat aangesien mense nie weet wat egskleiding behels nie, voor-egskeidingsondersteuning baie verligting aan die gesin kan bring en die pynlike proses kan verminder of selfs verhoed.

“... voor-egskeidingsberading, ja, daar moet berading wees vir hierdie goed want mense weet nie waarvoor hulle hulself inlaat nie, ... mense maak mekaar baie onnodig seer. Want hulle het opgehoopte emosies en behoeftes wat nie bevredig is nie, en hulle word seer gemaak deur die proses want die een is dalk onsensitief teenoor die ander een se behoeftes” (D4)

’n Ander deelnemer het hierdie uitdaging raakgesien en genoem dat sy ’n werkswinkel vir ouers aanbied voor die egskleidingsproses; juis om die uitdaging aan te spreek. Die werkswinkel lig riglyne, rolle en verwagtinge duidelik uit en lig ouers in oor die proses, en wat van hulle verwag word. Sodoende word konflik en toekomstige uitdagings verminder.

“Dit wat ek ervaar het is om ’n werkswinkel te doen voor die proses begin. So tydens hierdie werkswinkel verduidelik ek vir die ouers wat is mediasie wat is ’n ouerskap-ooreenkoms wat is die proses en wat is julle regte ... dan bespreek ek met hulle wat word van hulle verwag om hierdie ouerskapsverhouding te oorleef na die egskleiding. Hoe moet hulle saamwerk om dit beter te maak vir die kinders ... so ek voel dat hierdie werkswinkel baie uitdagings verminder, dat hulle die egskleidingsproses makliker hanteer en dit maak dit dan ook nou makliker vir die adolessente en kom hulle ook makliker vir dienslewering.” (D3)

’n Verdere deelnemer noem dat sy ook ’n werkswinkel aanbied om ouers met kennis te bemagtig. Hierdie kennis en bewusmaking oor die egskleidingsproses en die impak wat dit op alle betrokke partye het, dra daartoe by dat die ouers hul siening verander of aanpas. Egskleidings word dus anders benader met ’n meer kindervriendelike aanslag, en die uitdagings van dienslewering aan adolessente word in die proses vergemaklik en dus ook aangespreek.

“Ek dink my werkswinkel vul ’n groot leemte want dit is om kennis vir ouers te gee en as jy kennis het, is daar awareness en dan het jy ook bewustheid dan kan jy iets daar doen ... En kan jy negatiewe gedrag vermy en kan jy gedrag wat nie korrek is nie aanspreek en dit beter maak as ouer. Want ons as ouers bly steeds die grootste rol vir kinders al is ons kinders adolessente. So die werkswinkel, ek wens alle ouers wat deur egskleiding gaan wil dit bywoon want dit gaan baie skade voorkom en vermy ... Is al klaar in die adolessent se

beste belang of enige kind se beste belang so dit in die opsigte self gaan positiewe effek hê op die kind.” (D9)

Die voordele van voor-egskeidingsondersteuning en die rol van ’n maatskaplike werker in die aanbieding daarvan word deur literatuur gestaaf. Damota (2019:10) noem dat vroeë intervensie baie belangrik is en hierdie voor-egskeidingsondersteuning die hele gesin kan baat.

4.8.1.3 Subtema 3: Toeganklikheid van dienste

Die derde subtema, naamlik **toeganklikheid van dienste** is deur verskeie deelnemers bespreek as ’n wyse waarop die uitdagings van dienslewering aangespreek kan word. Een kategorie word geïdentifiseer en gestaaf met narratiewe.

Die **enigste kategorie**, naamlik **meer beskikbare dienste** word bespreek. Verskeie deelnemers is van mening dat meer beskikbare dienste die uitdagings van egskeding aan adolessente kan verminder.

“Daar is nie baie dienste nie. maatskaplike werkers is oorlaai en oorvol. Privaat maatskaplike werkers is duur. So daar is ongelukkig nie baie hulp beskikbaar vir mense wat deur egskeding gaan nie, so ek sal sê definitief meer dienste.” (D7)

’n Ander deelnemer verduidelik dat opgeleide gespesialiseerde dienste veral in gesinsorgorganisasies beperk is. Sy voeg by dat in gevalle waar daar wel dienste beskikbaar is, die beraders ’n hoë werkslading het en bykans slegs hoë risiko gevalle gesien kan word – waarvan egskeding nie prioriteit kry nie. Dus is die beskikbaarmaking van meer dienste baie belangrik.

“Ek dink nie daar is genoeg mense wat kan dienste lewer aan adolessente nie. Daar's net nie die hulpbronne nie, daar is nie genoeg terapeute nie. Die staat se mense is ook te vol, NGOs is te vol en omdat hulle ander vure doodslaan ... daar is nie tyd vir terapie nie en ek dink as ’n mens gaan tyd maak vir terapie, vir adolessente dan gaan dit baie emosionele skade en gedragsprobleme wat die kinders doen en ervaar as gevolg van die egskeding gaan dit ook kan verhoed as ’n mens vroeg genoeg daar optree. So definitief om meer hulpbronne te kry.” (D13)

Die bevinding dat maatskaplike werkers meer beskikbare dienste moet lewer word bevestig deur Holborn en Eddy (2011:15) bevestig. Die skrywers moedig dit aan dat daar meer

maatskaplike werkers moet wees wat op gesinsdienste kan fokus, veral in areas waar dit moeilik is vir families en ouers om te reis.

4.8.1.4 Subtema 4: Bevorder betrokkenheid van alle betrokke partye

Die vierde subtema, naamlik **bevorder betrokkenheid van alle betrokke partye** bestaan uit een kategorie.

Die **enigste kategorie** in die vierde subtema, naamlik **samewerking van betrokke partye**, word deur deelnemers geïdentifiseer as 'n wyse waarop uitdagings van dienslewering aan adolessente aangespreek kan word. 'n Deelnemer lig die belangrikheid van die betrokkenheid van alle partye uit, veral tydens die terapeutiese intervensie.

“Definitief die betrokkenheid van alle betrokke partye. Alle betrokkenes moet by terapeutiese intervensie inskakel, waarna mediasie tussen alle betrokke partye gefasiliteer moet word.” (D16)

'n Ander deelnemer voeg by dat nie net die betrokkenheid van partye nodig is nie, maar ook die samewerking. Indien verskeie partye hul samewerking in die terapeutiese proses gee, word dienslewering positief beïnvloed en uitdagings verminder. Hierdie samewerking is belangrik om die fokus op die kind self te hou.

“Maar my dink is as die ouers en al die partye net samewerking kan gee daai sal 'n groot hulp wees vir my in dienslewering en daai is die grootste uitdaging wat ek ervaar van dienslewering aan geskeide ouers want die ouers, almal is te bekommerd oor jy het dit gedoen, jy het dat gedoen, jy is die oorsaak van dit, maar die kind staan net daar en die kind is nie eintlik die fokuspunt dan nou nie. So dan vir my, omdat ek voel die grootste uitdaging is die ouers self, moet hulle vir my, jy weet hulle samewerking vir my gee en dit is hoe ek sal kan deurdring tot hulle kind en hoe my dienslewering beter kan word.” (D18)

Die bevindinge dui daarop dat die bevordering van samewerking van die betrokke partye die rol van die maatskaplike werker baie sal verlig en die proses sal aanhelp. Die belangrikheid van die samewerking van alle betrokke partye word gestaaf deur Makofana en Mogoane (2012:320) wat verduidelik dat maatskaplike werkers daarna moet strew om saam met ander professies in 'n multi-dissiplinêre span te werk wanneer dit oor die ondersteuning van adolessente van geskeide ouers gaan.

4.8.2 Tema 10: Leemtes van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers

Deelnemers is gevra om leemtes van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te bespreek. Verskeie leemtes is geïdentifiseer en in subtemas en kategorieë ingedeel. Elke subtema en kategorie met deelnemers se narratiewe word vervolgens bespreek.

4.8.2.1 Subtema 1: Tekort aan gespesialiseerde dienste

Die eerste subtema, naamlik 'n tekort aan gespesialiseerde dienste word deur sekere deelnemers uitgelig as 'n leemte van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers. Weens die hoë werkslading van maatskaplike werkers en weens beperkte bronne, noem 'n deelnemer dat daar 'n tekort aan gespesialiseerde dienste is.

“... dit beteken dat mens eintlik nie so lekker kan spesialiseer nie, ons kan nie so lekker fokus op net hierdie een dingetjie nie en dit is miskien 'n leemte in daai opsig.” (D14)

“Ek dink nie daar is genoeg mense wat kan dienste lewer aan adolessente nie. Daar's net nie die hulpbronne nie, daar is nie genoeg terapeute nie.” (D13)

Die siening van die deelnemers dat daar 'n tekort aan dienste is, stem ooreen met Nhedzi en Makofane (2015:357) wat aandui dat daar nie genoeg opgeleide maatskaplike werkers is wat gesinsdienste lewer nie. Holborn en Eddy (2011:15) noem dat dit belangrik is dat meer bronne vir opgeleide maatskaplike werkers beskikbaar gemaak moet word. Akanbi (2014:95) voeg by dat daar meer programme vir kinders van egskeiding beskikbaar gemaak moet word vir adolessente van geskeide ouers in skole om hulle te help met die aanpassingsproses wat met egskeiding gepaarg gaan.

4.8.2.2 Subtema 2: Toeganklikheid van dienste

Die tweede subtema, naamlik toeganklikheid van dienste word as 'n leemte in dienslewering aan adolessente van geskeide ouers beskou. 'n Deelnemer noem dat daar 'n leemte in die beskikbaarheid van maatskaplike werkers ontstaan.

“So die leemte is dat die maatskaplike werker se beskikbaarheid, of die, gemeenskap, of die samelewing, weet nie altyd van die maatskaplike werker of watse dienste die maatskaplikewerker in staat is om te bied nie.” (D10)

'n Ander deelnemer stem saam dat dienste nie altyd toeganklik vir die kinders van 'n egskeiding is nie, dus kry hulle nie die geleentheid om die kinders te sien en berading te gee nie.

“... Ek dink nie die kinders kry regtig die hulp wat hulle veronderstel is om te kry nie. En al wil hulle hulp hê, waarheen gaan hulle? Ek dink as jy kyk na die hoeveelheid kinders wat geraak is deur egskeiding wat ons in ons skole sien op die oomblik is ons persentasie baie hoog ... So, ek dink nie hulle kry regtig die geleentheid om hulp te ontvang nie.”
(D2)

Hierdie bevindinge dat die toeganklikheid van maatskaplike dienste 'n leemte van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers is, word deur Alpaslan en Schenck (2012:408) bevestig. Die skrywers verduidelik dat 'n studie aangetoon het dat daar veral in gesinsorgorganisasies en veral in plaaslike gebiede 'n beperking in bronne, finansies en maatskaplike werkers vir dienslewering is. Dus gebeur dit dat daar in sommige gevalle nie genoeg tyd is om genoegsame dienslewering te lewer nie. Majzub en Mansor (2012:3534) noem dat skole meer beradingsprogramme kan ontwikkel om die gemeenskap op te lei. Weaver en Schofield (2015:46) voeg by dat daar meer ondersteunende terapeutiese dienste aangebied moet word om beide kinders en ouers te ondersteun met egskeidings.

4.8.2.3 Subtema 3: Leemtes in kennis oor die lewensfase van adolessensie

Die derde subtema wat ontstaan, naamlik **leemtes in kennis oor die lewensfase van adolessensie**, word deur verskeie deelnemers beskou as 'n leemte van dienslewering aan adolessente en geskeide ouers. 'n Deelnemer lig uit dat daar op 'n gespesialiseerde wyse met adolessente gewerk moet word en dat maatskaplike werkers nie noodwendig die kennis besit oor hoe om te werk te gaan nie:

“... in sekere gevalle dat die adolessent iemand nodig het wat 'n bietjie meer gespesialiseerd werk. Hulle het meer iemand met daai skill sets nodig wat spesifiek in daai spesialiseer, in egskeiding wat spesialiseer met adolessente te werk van egskeidings.” (D18)

Nog 'n deelnemer vertel dat professionele persone in sommige gevalle nie die lewensfase van adolessente verstaan nie.

“Wel in die eerste instansie is dat ons nie adolessente verstaan nie.” (D1)

Hierdie narratief word bevestig deur 'n ander deelnemer:

“... ek dink van die leemtes is dat daar professionele mense nie altyd adolessente verstaan nie ... En omdat hulle dan nie verstaan die adolessente nie, kan dit ook 'n effek hê op hoe hulle met die kinders praat oor dienslewering, en die kwaliteit van die terapie op die ou end. So ek dink ja dit kan dalk leemtes wees.” (D13)

Daar word dus bevind dat daar 'n leemte bestaan in die kennis oor die lewensfase van adolessensie en dat hierdie bydra tot 'n leemte van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers. Bennett et al. (2017:2) noem dat dit belangrik is om oor die nodige kennis van die adolessent se ontwikkeling te beskik, asook oor die belangstellings van adolessente en oor algemene uitdagings wat met hierdie lewensfase gepaard gaan. Sodoende sal dienslewering aan adolessente aansienlik vergemaklik word.

4.8.2.4 Subtema 4: Min beskikbare navorsing in die Suid-Afrikaanse konteks

Die vierde subtema, naamlik **min beskikbare navorsing in die Suid-Afrikaanse konteks**, word deur deelnemers geïdentifiseer as 'n leemte. 'n Deelnemer noem dat alhoewel daar baie inligting beskikbaar is oor egskedding in Amerika of in internasionale literatuur, daar min inligting oor egskedding in die Suid-Afrikaanse konteks beskikbaar is.

“... Ja, kyk daar is ook baie min inligting beskikbaar oor egskedding in die Suid-Afrikaanse konteks. As jy kyk, meeste bronne is van Amerika of ander eerste wêreldlande. En dit kan glad nie die selfde benader word nie.” (D13)

'n Ander deelnemer stem saam, maar voeg by dat daar ook verder min inligting is oor adolessensie in die diverse kulturele groepe van Suid-Afrika.

“I would say definitely research. We do not have enough research, we do not have the latest research and the research we have is not within a south African context. So if we can have something that can relate to a South African context and even if we can have something that must be also diversified. It must be applicable to all cultures. To all different lifestyles. ... And how adolescents within this cultural group differ from this cultural group so that you can really get to understand.” (D5)

“Ek sal definitief se navorsing. Ons het nie genoeg navorsings, ons het nie die nuutste navorsings en navorsing in die Suid-Afrikaanse konteks nie. So as ons iets van vergelyk

met die Suid-Afrikaanse konteks. Self as ons iets meer divers het. Dit moet tot alle kultuur groepe toegepas kan word ... En ook hoe adolessente in elke kultuurgroep verskil sodat ons dit werklik kan verstaan.” (D5)

Hierdie siening, dat die geringe beskikbare navorsing in die Suid-Afrikaanse konteks ’n leemte van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers is, stem ooreen met Holborn en Eddy (2011:1) wat die uniekheid van gesinne in Suid-Afrika beklemtoon. Gesinne in Suid-Afrika het ’n verskeidenheid van kulture en sienings oor enkel-ouer gesinne, adolessensie en egskeiding, en word anders beskou as in ander lande. Gesinne in Suid-Afrika word ook meer aan hoë traumatiese omstandighede met gesinsgeweld blootgestel. Dus is dit belangrik om die uniekheid van die Suid-Afrikaanse konteks in gedagte te hou wanneer dit by dienslewering aan adolessente van geskeide ouers kom. Holborn en Eddy (2011:15) bevestig dat daar verdere navorsing oor die aspekte van egskeiding en die effekte daarvan in die Suid-Afrikaanse konteks gedoen moet word. Hierdie stelling is veral belangrik as dit in ag geneem word dat die jongste statistieke van egskeiding in Suid-Afrika aandui dat 45% van egskeidings in 2019 onder die swart Afrika-bevolking plaasgevind het (Statistieke Suid-Afrika, 2019).

4.9 SAMEVATTING

In hierdie empiriese studie is maatskaplike werkers se siening oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, ondersoek. Hierdie ondersoek is ingestel om die navorsingsvraag, “Wat is die siening van maatskaplike werkers oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers?”, te beantwoord. Data is ingesamel deur gebruik te maak van ’n onderhoudskedule wat in verskeie temas, subtemas en kategorieë ingedeel is. Inligting wat deur die studie ingesamel is, is daarna met literatuur bevestig wat die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers uitgelig het. Daar is ook op die rol van die maatskaplike werker gefokus, veral dit wat gedoen kan word om die uitdagings van dienslewering aan adolessente wat by egskeidings betrokke is te hanteer, aan te spreek en te verminder. Uitdagings soos die tekort aan hulpbronne, finansiële hulp, en toepaslike opleiding is ook uitgelig.

In hoofstuk vyf sal die vyfde doelwit, naamlik die gevolgtrekkings en samevatting van die resultate van hierdie studie bespreek word.

HOOFSTUK 5: GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

5.1 INLEIDING

Die doel van die studie was om 'n begrip te ontwikkel van maatskaplike werkers se sienings oor die moontlike uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers. Hierdie doel is na aanleiding van vier doelwitte bereik. Die eerste doelwit, om die adolessente lewensfase en die behoeftes van adolessente te bespreek is in hoofstuk 1 bereik. Die tweede doelwit was om die uitdagings wat egskeiding vir adolessente inhou, asook die uitdagings in dienslewering te beskryf te identifiseer. Hierdie aspekte is in hoofstuk 3 van die studie vervat. Die derde doelwit, om maatskaplike werkers se siening oor die uitdagings van geskeide ouers vir adolessente asook die uitdagings wat dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te ondersoek, is in hoofstuk 4 bereik.

In hierdie hoofstuk word die vierde doelwit bereik; om gevolgtrekkings en aanbevelings oor die studie van maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers te maak. Sodanige gevolgtrekkings en aanbevelings word gegee ten opsigte van die kriteria waaraan die deelnemers moes voldoen om aan die studie deel te neem, sienings oor die lewensfase van adolessensie, ontwikkeling en behoeftes van adolessente, uitdagings van adolessente van geskeide ouers en dienste wat gelewer kan word om die uitdagings wat egskeiding vir alle partye inhou te verminder. Voorts word leemtes in dienslewering bespreek en is gevolgtrekkings en aanbevelings ook daarvoor gemaak.

5.2 GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

Gevolgtrekkings en aanbevelings is gemaak op grond van ontlede data wat by wyse van 'n semi-gestruktureerde onderhoudskedule ingesamel is en in die empiriese studie vervat in hoofstuk 4, ontleed is. Hierdie data is verder in temas, subtemas en kategorieë ingedeel en deur deelnemers se narratiewe gestaaf. Die gevolgtrekkings en aanbevelings is na aanleiding van dieselfde temas, subtemas en kategorieë gegroepeer.

5.2.1 Profiel van deelnemers

Ten einde deel te neem aan die studie moes deelnemers by die SARMD (Suid-Afrikaanse Raad vir Maatskaplike Diensberoep) geregistreer wees, hulle moes dienste lewer aan adolessente tussen die ouderdom van 12 en 18 jaar wat uit 'n gesin kom waar egskeiding op daardie stadium of in die vorige vier jaar plaasgevind het, deelnemers moes Afrikaans of Engels magtig wees en oor 'n minimum van twee jaar ondervinding van dienslewering aan adolessente beskik.

In totaal het agttien maatskaplike werkers aan die studie deelgeneem. Die meerderheid van die deelnemers in die studie was maatskaplike werkers wie dienste aan gesinsorgorganisasies gelewer het. Sommige deelnemers was werksaam in sektore soos privaat maatskaplike organisasies, skole, kerke en gesondheidsorganisasies. Deelnemers het almal oor die nodige kwalifikasies beskik. Agt van die deelnemers het meer as tien jaar ervaring as maatskaplike werkers gehad. Drie van die deelnemers het in die kategorie geval van maatskaplike werkers wat sewe tot tien jaar reeds dienste gelewer het, en ses deelnemers het van vier tot ses jaar se ondervinding as maatskaplike werkers gehad. Slegs een deelnemer was aktief as maatskaplike werker vir een tot drie jaar. Elf van die deelnemers het vir meer as sewe jaar reeds spesifiek dienste aan adolessente van geskeide ouers gelewer. Hierdie is voordelig vir die studie, omdat die deelnemers ervare in hul veld, en in dienslewering met adolessente van geskeide ouers was.

Die **gevolgtrekking** kan gemaak word dat:

- Dienslewering aan adolessente van geskeide ouers by verskeie sektore in maatskaplike werk voorkom.
- Maatskaplike werkers wat aan die studie deelgeneem het, ervare maatskaplike werkers was met die nodige kennis en ondervinding om inligting oor die navorsingsonderwerp weer te gee.

Daar word **aanbeveel** dat:

- Meer aandag gegee moet word aan die uitdagings wat maatskaplike werkers in die onderskeie sektore van maatskaplike werk ervaar in die proses van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers.

- Leiding, supervisie en opvoeding oor adolessente van geskeide ouers aan maatskaplike werkers gegee moet word by gesinsorgorganisasies, omdat dit 'n groot deel van hul werk insluit.

5.3 SIENING OOR DIE LEWENSFASES, ONTWIKKELING EN BEHOEFTE VAN ADOLESSENTE

Na aanleiding van die deelnemers se siening oor die lewensfases, ontwikkeling en behoeftes van adolessente, word die volgende gevolgtrekkings en aanbevelings gemaak.

5.3.1 Belangrikste veranderinge wat adolessente tydens lewensfase van adolessensie deurgaan

Adolessensie word as 'n belangrike tussengang-lewensfase beskou waartydens adolessente deur verskeie veranderinge en ontwikkelings gaan. Deelnemers het psigososiale ontwikkeling as 'n belangrike verandering aangedui wat behels dat adolessente toenemend onafhanklik funksioneer deur hulle eie identiteit te vorm, eie besluite te neem en meer verantwoordelikhede aan te neem. Deelnemers het ook kognitiewe ontwikkeling, wat die ontwikkeling van die adolessent se denkprosesse en morele ontwikkeling insluit, as 'n belangrike verandering tydens adolessensie geïdentifiseer. Tydens adolessensie beweeg adolessente weg van kinderdenke na 'n meer volwasse denkwysie waar abstrakte denke begin posvat, stellings bevraagteken en eie opinies gevorm word. Morele ontwikkeling vind ook dan plaas en die adolessent vorm 'n beter begrip van wat reg en wat verkeerd is. Hierdie morele ontwikkeling beïnvloed verder die adolessent se morele besluitneming sodat besluite op grond van die adolessent se eie morele sienings geneem word. Sosiale ontwikkeling vind ook plaas sodat die aard van sosiale verhoudings verander en die primêre bron van sosialisering vir die adolessent vanaf die gesin na die vriende of portuurgroep verskuif. Adolessente koppel nie meer hul identiteit aan die gesin nie, maar aan hul portuurgroep. Adolessente moet dus leer hoe om sosiale aanvaarbare verhoudings met hul portuurgroep te vorm.

Die **gevolgtrekking** is dat:

- Verskeie belangrike veranderinge tydens adolessensie plaasvind, naamlik psigososiale, kognitiewe en sosiale ontwikkeling ter voorbereiding van die uitdagings van die volgende lewensfase.

- Adollesente 'n tydperk van selfontdekking en identiteitsvorming betree wat gepaard gaan met die behoefte om meer onafhanklik te wees, eie opinies te vorm, en eie besluite te neem en stellings wat voorheen as vanselfsprekend aanvaar is, meestal in hierdie lewensfase te bevraagteken.
- Die portuurgroep 'n baie belangrike rol tydens adollessensie speel.

Daar word aanbeveel dat:

- Ouers, onderwysers en maatskaplike werkers bewus gemaak moet word oor hoe om adollesente tydens hierdie lewensfase van identiteitsvorming te ondersteun.
- Ouers bewus gemaak moet word van die adollesent se kognitiewe ontwikkeling, insluitend die ontwikkeling van hul eie denkwyses en morele sienings.
- Sosiale gepaste portuurgroepverhoudings met adollesente bespreek word. Sosiale en verhoudingsvaardighede moet reeds vanaf 'n vroeë ouderdom aan adollesente geleer word om hulle te help onderskei tussen positiewe en negatiewe invloede van portuurgroepe.

5.4 UITDAGINGS VAN ADOLESSENTE VAN GESKEIDE OUERS

Die gevolgtrekkings en aanbevelings van die uitdagings van adollesente van geskeide ouers, word vervolgens bespreek.

5.4.1 Uitdagings vir adollesente as gevolg van veranderde gesinstruktuur

Verskeie uitdagings vir adollesente van geskeide ouers aangaande die verandering in die gesinstruktuur, is geïdentifiseer. Egskeiding het nie net 'n invloed op die egpaar nie, maar gaan hand-aan-hand met verskeie uitdagings vir elke lid in die gesinstruktuur. Na 'n egskeiding vind daar 'n herstrukturering in die hele gesinstruktuur plaas.

Die verbreking van gesinskommunikasie veroorsaak verdere moontlike konflik tussen gesinslede. In sommige gevalle gebeur dit dat gesinslede slegs op hul eie ervaring tydens en na 'n egskeiding ingestel is. Hierdie selfgesentreerde ingesteldheid kan tot oneffektiewe kommunikasie tussen gesinslede lei, omdat die gesinslede nie mekaar se behoeftes en ervarings in ag neem nie en ook nie na mekaar luister nie. Verder is die verandering van gesinsrituele veral 'n uitdaging indien daar nie duidelike riglyne en grense aangaande spesiale geleenthede

soos verjaarsdae en vakansies vasgestel is nie. Hierdie gesinsrituele wat voorheen as 'n metode van gesinsverbinding beskou is en genotvol was, word deur adolessente van geskeide ouers as meer kompleks beskou wat moontlike (verdere) konflik tussen die ouers veroorsaak.

Menige deelnemers het uitdagings in verband met ouer-kind verhoudings, geïdentifiseer. Indien egskedding nie reg hanteer word nie, kan dit moontlik met verskeie komplekse emosies gepaard gaan soos onsekerhede wat die vertrouensverhouding tussen die kind en die ouers negatief kan beïnvloed.

'n Verdere uitdaging wat aangeteken is, is die lojaliteitskonflik tussen die adolessent en ouers wat tot spanning en skuldgevoelens in die adolessente kan aanleiding gee. Deelnemers noem dat adolessente in sommige gevalle voel dat daar van hulle verwag word om een ouer se kant bo die ander ouer te kies. Daar word ook soms verwag dat adolessente boodskappe tussen ouers moet oordra, en na besoeke verslag moet gee oor wat in die ander ouer se huishouding plaasvind. Adolessente voel soms ook skuldig wanneer hulle 'n goeie verhouding met een ouer het en nie met die ander nie, omdat hulle bang is dat die ander ouer verrai gaan voel.

Daar is ook opgelet dat ouers verantwoordelikhede aan adolessente toeken, soos byvoorbeeld om die rol van die ouer wat die huwelik verlaat het te vertolk, wat rolverwarring in die gesinstruktuur kan veroorsaak. Daar word soms van adolessente verwag om emosionele ondersteuning aan een van die ouers te bied wat kan veroorsaak dat onvanpaste inligting oor die egskedding deur daardie ouer met die adolessent gedeel word wat die adolessent in 'n moeilike en ongemaklike situasie kan plaas. Sodanige verwagtinge veroorsaak dat adolessente meer spanning en druk op hulleself plaas en hul eie gevoelens aangaande die egskedding wegsteek, omdat hul verantwoordelik voel vir die ondersteuning van hul ouer(s).

Byna alle deelnemers is van mening dat die ouer-ouer verhouding 'n uitdaging van egskedding is, omdat die verhouding met konflik en die afbreek van kommunikasie gepaard gaan. Verskeie deelnemers het die herdefiniëring van ouerskap as 'n uitdaging aangedui.

Verskeie uitdagings aangaande sibbe-verhoudings is deur deelnemers geïdentifiseer. Negatiewe gevoelens tussen sibbe kan ontstaan in gevalle waar die sibbe voel dat een sib bo die ander deur 'n ouer voorgetrek word of wanneer een sib die rol van die afwesige ouer vertolk. Laastens, is die wegtrek van sibbe as 'n uitdaging in sibbe-verhoudings geïdentifiseer wat plaasvind wanneer die sibbe na afloop van die egskedding by verskillende ouers gaan woon.

Die **gevolgtrekkings** is dat:

- Duidelike uitdagings vir adolessente as gevolg van veranderde gesinstrukture na 'n egskeiding ontstaan.
- Die ouer-kind verhouding tydens egskeiding beïnvloed word en dat egskeiding 'n afname in kommunikasie asook 'n verbreking van vertroue veroorsaak wat die ouer-kind verhouding negatief kan beïnvloed.
- Die hele gesinstruktuur verander, dat rolverandering van die adolessent plaasvind en dat meer verwagtinge en verantwoordelikhede op die adolessent rus.
- Die ouer-ouer verhouding negatief beïnvloed word, veral in hoë konflik gevalle.
- Sibbe-verhoudings moontlik negatief beïnvloed word, veral in gevalle waar daar van een sib verwag word om die ouerrol oor te neem, of waar die sibbe wegtrek van mekaar.

Daar word **aanbeveel** dat:

- Maatskaplike werkers meer betrokke raak tydens die proses van die egskeiding deur leiding en ondersteuning vir alle betrokke partye, insluitend ouers, te bied.
- 'n Volledige, gedetailleerde ouerskapplan opgestel word voor egskeiding plaasvind, met duidelike riglyne oor gesinsrituele, ouer- en kindverwagtinge, asook die herstrukturering van ouerskap en dissipline.
- Leiding verskaf word om 'n gesonde ouer-kind verhouding te bevorder met duidelike ouderdomsgepaste verwagtinge en besluite wat geneem moet word.
- Alle partye goeie kommunikasievaardighede aanleer ten einde oop, eerlike en ouderdomgepaste kommunikasie in verband met die egskeidingsproses te bevorder.
- Die herdefiniëring van rolle in die gesin duidelik gestel moet word om verwarring te verminder en ouers opgevoed moet word oor ouderdoms- en emosioneelgepaste rolle wat aan adolessente in die gesin toevertrou kan word.

5.4.2 Uitdagings wat adolessente ervaar in sosiale verhoudings

Tydens die studie is verskeie uitdagings wat adolessente in sosiale verhoudings ervaar bespreek. 'n Verandering in die verhouding met die adolessent en hul portuurgroep vind plaas. In sekere gevalle versterk die adolessent se verhouding met hul portuurgroep, maar die teenoorgestelde

kan ook gebeur waar die adolessent van geskeide ouers van hul portuurgroep onttrek en isoleer. Deelnemers dui ook die verhoogde risiko vir antisosiale gedrag in adolessente van geskeide ouers aan weens 'n afname in ouerlike supervisie, maar ook weens die adolessent se poging om by die portuurgroep in te pas. Voorts word alkohol en dwelms soms as hanteringsmeganisme gebruik om van die adolessent se realiteit, veral in hoë konflik egskeidings, te ontsnap. In hul soeke na toenadering is dit ook moontlik dat die adolessent by hoërisiko seksuele gedrag betrokke raak. Weens hoë konflik tydens egskeidings kan adolessente se siening oor romantiese verhoudings ook verander.

Die **gevolgtrekking** is dat:

- Adolessente van geskeide ouers se verhouding met die portuurgroep moontlik kan verander.
- 'n Verhoogde risiko ontstaan dat adolessente van geskeide ouers by hoërisikogedrag soos alkohol en dwelmgebruik asook seksuele gedrag betrokke kan raak.
- Egskeiding moontlik die adolessent se siening van romantiese verhoudings negatief beïnvloed.

Daar word **aanbeveel** dat:

- Maatskaplike werkers adolessente van geskeide ouers met kommunikasievaardighede en die nodige ondersteuning toerus om op 'n gesonde wyse met hul portuurgroepe oor hul ouers se egskeiding te kommunikeer.
- Ouers bewus gemaak moet word van die risiko's wat kan ontstaan in die adolessent se gedrag.
- Geleenthede vir adolessente geskep word om romantiese verhoudings op 'n ouderdomsgepaste wyse te bespreek. Ouers kan toegerus word om hierdie gesprek met die adolessent te hê oor wat 'n gesonde romantiese verhouding behels.

5.4.3 Skolastiese uitdagings van egskeiding

Byna alle deelnemers is van mening dat verskeie skolastiese uitdagings vir adolessente van geskeide ouers na vore kom. Dit sluit in die adolessent se skoolbywoning, akademiese vordering, afname in ouerbetrokkenheid by skole, en die uitdaging van twee verskillende huishoudings op die adolessent se akademiese vordering.

Skoolbywoning word beïnvloed. Adollesente sal soms die skool as 'n veilige hawe en ontvlugting van die hoë konflik situasie tuis beskou. Andersins is dit moontlik dat adollesente minder skool bywoon vanweë hul of selfs die ouer se gemoedstoestand. Die meerderheid deelnemers het aangedui dat 'n agteruitgang van akademiese prestasie gewoonlik met egskeiding gepaard gaan. Egskeiding word gesien as 'n traumatiese ervaring en kan tot depressie, swak konsentrasie en 'n gebrek aan belangstelling en motivering in skoolwerk lei. Voorts dra die gedurige skuif van een huishouding na 'n ander ook daartoe by dat skoolwerk afgeskeep word. Al bogenoemde komponente kan tot akademiese agteruitgang lei. Ouer-kommunikasie in verband met die adollesent se akademie is ook 'n uitdaging wanneer die adollesent se akademie nie bespreek word nie en ouers minder betrokke by skoolaktiwiteite is.

Die **gevolgtrekking** is dat:

- Egskeiding tot verskeie skolastiese uitdagings soos skoolbywoning, agteruitgang in akademiese prestasie, beweging tussen twee huishoudings en afname in skoolverwante kommunikasie kan lei.
- Die beweging van die adollesent tussen twee huishoudings kan akademiese prestasie negatief beïnvloed, omdat ouers soms onseker is wie, wanneer vir wat verantwoordelik is.
- Geskeide ouers soms nie skoolaktiwiteite bywoon nie, wat tot 'n swakker verhouding met onderwysers en die skool kan lei.

Daar word **aanbeveel** dat:

- Maatskaplike werkers skole en onderwysers bewus moet maak van die implikasies van die egskeidingsproseses waarby leerders betrokke is.
- Ouers bewus gemaak moet word van die impak van egskeiding op skolastiese prestasie en dat beide ouers verantwoordelikheid vir die adollesent se skolastiese vordering, akademiese ondersteuning en skoolbywoning moet neem.
- Ondersteuning aan geskeide ouers gegee moet word deur die aanleer van kommunikasievaardighede sodat hulle steeds as 'n ouereenheid funksioneer ten opsigte van kinders se akademie en skoolverwagtinge.

5.5 UITDAGINGS VAN DIENSLEWERING AAN ADOLESSENTE VAN GESKEIDE OUERS

In die volgende afdeling word gevolgtrekkings en aanbevelings gemaak oor die dienste wat aan adolessente van geskeide ouers gelewer word saam met die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers.

5.5.1 Dienste wat aan adolessente van geskeide ouers gelewer word

Die meeste deelnemers het ooreengekom dat individuele dienste aan adolessente van geskeide ouers gelewer moet word. Dit sluit in ondersteuningsdienste soos byvoorbeeld beradingsdienste en die aanleer van vaardighede. Hierdie vaardighede sluit in praktiese kommunikasievaardighede asook die ontwikkeling van emosionele intelligensie.

Die gevolgtrekking is dat:

- Ondersteuningsdienste in die vorm beradingsdienste en die aanleer van vaardighede aan adolessente van geskeide ouers gelewer moet word.

Daar word **aanbeveel** dat:

- 'n Adolessent as 'n eenheid van 'n gesin beskou moet word soos aanbeveel deur die algemene sisteemteorie. Alhoewel dienslewering aan adolessente in die gesin goed kan wees, is dit ook nodig dat maatskaplike werkers met die hele gesin werk om effektiewe ondersteuning te bevorder.

5.5.2 Wyse hoe dienslewering aan adolessente anders benader word

Deelnemers noem dat dienslewering aan adolessente anders benader moet word as aan jonger kinders of volwassenes. In hierdie unieke lewensfase moet adolessente, gegrond op elkeen se unieke emosionele intelligensievlak, hanteer word. Deelnemers het aangedui dat dienslewering aan adolessente aangepas word deur meer buigsaam oor die aantal beradingsessies te wees, meer tyd aan die opbou van 'n vertrouensverhouding te spandeer en om kreatief te wees en ouderdomsgepaste hulpbronne te gebruik tydens dienslewering.

Die gevolgtrekking is dat:

- Die wyse waarop dienste aan adolessente benader word anders moet wees as dienste wat aan volwassenes en kinders aangebied word.
- Dienste moet aangepas word tot elke adolessent se spesifieke ontwikkelingsvlak.
- Ouderdomsgepaste hulpbronne moet gebruik word tydens dienslewering aan adolessente sodat die adolessent inkoop by die diensleweringproses.

Daar word **aanbeveel** dat:

- Navorsing gedoen word oor die gebruik van ouderdomsgepaste hulpbronne tydens dienslewering aan adolessente. Sekere adolessente gebruik byvoorbeeld eerder elektronies dagboeke en verkies selfoontoepassings (“apps”).
- Maatskaplike werkers adolessente by die diensleweringproses moet betrek en ook meer buigsaam moet wees in hul dienslewering.

5.5.3 Uitdagings van dienslewering aan adolessente

In die studie is verskeie uitdagings van dienslewering aan adolessente geïdentifiseer. ’n Uitdaging van dienslewering wat deur verskeie maatskaplike werkers geïdentifiseer is, is die adolessent se houding teenoor dienslewering wat die samewerking en toewyding aan dienslewering kan beïnvloed. Toewyding aan dienslewering word negatief beïnvloed wanneer adolessente van mening is dat hulle nie ondersteuning nodig het nie, of as hulle verplig word om sessies by te woon. Dit kan vererger word deur die adolessent wat impulsief teenoor terapie is. Voorts dra die adolessent se emosionele intelligensie en tekort aan vertroue daartoe by dat dienslewering bemoeilik word. Adolessente se impulsiewe denkwysse teenoor terapie gaan gepaard met hul kognitiewe ontwikkelingsvlak wat tipies van adolessensie is sodat hulle onmiddellike resultate van terapie verwag. As hulle dus van mening is dat die terapie hulle nie baat nie sal hulle die sessies eenvoudig staak. Die emosionele intelligensievlak van elke adolessent is verskillend en is moeilik bepaalbaar. ’n Ander uitdaging is dat adolessente sukkel met vertroue wat tipies is van die adolessent se ontwikkelings stadium, maar wat selfs meer uitdagend is in geval van egskeiding, omdat die adolessent deur volwassenes seergemaak is. Indien die adolessent nie die maatskaplike werker vertrou nie en byvoorbeeld inligting terughou, sal dienslewering oneffektief wees.

Die **gevolgtrekkings** kan gemaak word dat:

- Daar verskeie uitdagings in dienslewering aan adolessente van geskeide ouers is, byvoorbeeld adolessente se houding teenoor dienslewering, samewerking en toewyding tot dienslewering.
- Die lewensfase van adolessensie 'n uitdaging vir dienslewering kan wees omdat dit gepaard gaan met impulsiewe denkwysse van adolessente wat uitdagend kan wees omdat onmiddellike resultate verwag word wat hul siening van dienslewering negatief kan beïnvloed.
- Die adolessent se individuele vlak van emosionele intelligensie 'n uitdaging vir dienslewering inhou, veral in gevalle waar adolessente self nie bewus is van hul emosionele intelligensievlak nie.
- Adolessente sukkel om te vertrou. Indien daar nie vertrou in die diensleweringproses is nie, kan dit die proses negatief beïnvloed.
- Beskikbare tyd vir dienslewering van beide die adolessent en die maatskaplike werker 'n uitdaging van dienslewering kan wees.

Daar word **aanbeveel** dat:

- Die lewensfase van adolessente tydens maatskaplikewerkdienlewering in ag geneem moet word om hulle houding te verstaan en daarvolgens op te tree.
- Die emosionele intelligensievlak van adolessente assesser word en dienste daarvolgens aangepas word.
- 'n Vertrouensverhouding met die adolessent gevestig word deur 'n veilige spasie tydens dienslewering vir die adolessent te skep waar hulle hulself kan wees en negatiewe gedagtes en gevoelens kan deel sonder om beoordeel te word.
- Dienlewering volgens die skedule van die adolessent plaasvind.

5.5.4 Faktore wat 'n uitdaging kan wees vir die adolessent se gewilligheid om professionele hulp te soek of te aanvaar

Faktore wat 'n uitdaging kan wees vir die adolessent se gewilligheid om professionele hulp te soek of te aanvaar is tydens die studie geïdentifiseer. Die faktore sluit in, beskikbare tyd vir dienslewering, adolessente se vrees vir stigma, adolessente se verhouding met hul ouers, asook die adolessent self.

Verskeie deelnemers het genoem dat beskikbare tyd vir dienslewering 'n faktor kan wees wat die adolessent se gewilligheid om professionele hulp te soek of te aanvaar beïnvloed. Adolessente het beperkte tyd tot hulle beskikking weens akademiese verwagtinge, buitemuurse aktiwiteite en soms ook sosiale verwagtinge, dus is hulle minder gewillig om professionele hulp te soek. Die beperkte tyd en hoë gevallelading van maatskaplike werkers, veral by gesinsorgorganisasies waar dienslewering gratis is, kan ook daartoe bydra dat daar nie genoeg aandag aan adolessente van geskeide ouers gegee word nie. Die vrees vir stigmas is nog 'n faktor wat adolessente verhoed om hulp te soek of te aanvaar. Adolessente se verhouding met hul ouers is 'n bykomende faktor wat adolessente van dienslewering kan weerhou. As daar nie 'n goeie ouer-kind verhouding is nie, en die adolessente nie ondersteuning van hulle ouers kry nie, is adolessente minder gewillig om hulp te aanvaar. Voorts is die adolessent se ingesteldheid self problematies. Indien die adolessent in ontkenning is en van mening is dat hulle nie hulp benodig nie, of wanneer selfblaam en skuldgevoelens oor die egskeiding ontstaan, is die adolessent minder gewillig om hulp te soek of te aanvaar. Ten slotte, is die adolessent se vrees vir verbreking van konfidensialiteit geïdentifiseer.

Die gevolgtrekking is dat:

- Verskeie faktore soos adolessente se beperkte tyd vir dienslewering, vrees vir stigma, sienings van dienslewering, verhoudings met ouers, en hul vrees vir die verbreking van konfidensialiteit, alles hulle gewilligheid om hulp te soek en te aanvaar kan beïnvloed.
- Adolessente se verhouding met hul ouers kan bydra daartoe of die adolessent professionele hulp sal soek of aanvaar. Indien die verhouding met die ouers swak is, is die adolessent minder gewillig om hulp te aanvaar.
- Indien adolessente self ontken dat hul ondersteuning nodig het, gaan hulle ook minder gewillig wees om aan die diensleweringproses deel te neem.

Daar word **aanbeveel** dat:

- Maatskaplike werkers hulle sessies volgens die skedule van adolessente beplan om by die beperkte tyd van adolessente aan te pas.
- Samelewing- en individuele stigmas met die gesin, maar ook met die nabye sisteme in die adolessent se lewe, aangespreek word.
- Maatskaplike werkers bewus moet wees van die adolessent se houding en selfblaaam wat moontlik kan ontstaan.
- Konfidensialiteit voor die aanvang van enige sessie aangespreek en riglyne gestel moet word oor watter inligting met wie en wanneer gedeel mag word, indien enige.

5.6 DIENSTE WAT GELEWER KAN WORD OM DIE UITDAGINGS VIR ALLE PARTYE TE VERMINDER

Deelnemers is gevra om dienste wat gelewer kan word ten einde die uitdagings vir alle betrokke partye te verminder, te bespreek. In hierdie afdeling is ook op leemtes van dienslewering gefokus. Gevolgtrekkings en aanbevelings word vervolgens gemaak.

5.6.1 Dienste wat uitdagings kan verminder

Deelnemers het genoem dat bewusmakingsprograme in die gemeenskap uitdagings van dienslewering aan adolessente kan verminder. Van die deelnemers het voorgestel dat daar bewusmaking aan prokureurs wie by egskeiding betrokke is moet wees. Ander deelnemers noem dat daar bewusmaking moet wees aangaande dienste en ondersteuning wat aan gesinne van egskeiding gelewer kan word. Gesinsondersteuningsdienste kan die uitdagings van egskeiding vir alle betrokke partye verminder. So ook kan dit die ouer-kind verhouding bevorder. Voorts kan ouerleiding oor hoe om die egskeidingsproses te hanteer, ook aan ouers gebied word. Voor-egskeidingsondersteuning kan ouers die nodige vaardighede aanleer deur hul bewus te maak van die egskeidingsproses en om egskeiding op so 'n wyse te benader dat dit minder uitdagings vir die adolessente van 'n gesin inhou. Die meeste deelnemers het genoem dat toeganklikheid van dienste die uitdagings van egskeiding kan verminder. Toeganklikheid kan bevorder word deur meer tyd en bronne vir dienslewering en meer gespesialiseerde dienste vir adolessente van geskeide ouers beskikbaar te stel. Die bevordering van die betrokkenheid van alle partye is uitgeken as 'n manier waarop uitdagings van egskeiding verminder kan word.

Deur die samewerking van alle betrokke partye te bevorder, kan verseker word dat die egskeidingsproses beter verloop omdat daar goeie kommunikasie tussen die skool, huishouding en maatskaplike werkers is.

Die gevolgtrekking is dat:

- Op bewusmaking van die uitdagings van egskeiding in die gemeenskap op verskeie vlakke gefokus moet word. Bewusmakingsprogramme kan opleiding van prokureurs en ander areas waar adolessente van geskeide ouers betrokke is, behels. Daar kan ook meer bewusmaking wees aangaande dienste en ondersteuning wat aan gesinne van egskeiding gelewer kan word.
- Meer op gesinsondersteuningsdienste aan die hele gesin gefokus moet word om die uitdagings vir alle betrokke partye te verminder.
- Meer bronne beskikbaar gemaak moet word vir voor-egskeidingsondersteuningsprogramme.
- Toeganklikheid van dienste aan gesinne baie belangrik is, en deur dienste meer toeganklik vir die hele gesin te maak, kan uitdagings van egskeiding dalk verminder. Meer betrokkenheid en samewerking van alle betrokke partye, soos byvoorbeeld skole, huishoudings en maatskaplike werkers, kan uitdagings van egskeiding verminder.

Daar word **aanbeveel** dat:

- Meer bewusmakingsprogramme deur maatskaplike werkers oor egskeiding in skole aangebied moet word.
- Leiding aan prokureurs gegee moet word aangaande die uitdagings van egskeiding en dat hulle meer bewus gemaak moet word oor hoe om die beste belang van die kind in gedagte te hou tydens egskeiding en dat hierdie bewusmaking deel van hul studies moet wees.
- Maatskaplike werkers ondersteuning aan die hele gesin bied tydens egskeiding.
- Meer voor-egskeidingsondersteuningprogramme deur maatskaplike werkers aangebied moet word wat leiding en ondersteuning deur die egskeidingsproses bied.
- Meer maatskaplike werkers by skole aangestel word sodat dienste meer toeganklik vir adolessente kan wees.

- Multidissiplinêre spanne saamgestel word waar alle betrokke partye verteenwoordig is. Die aanstel van 'n egskeidingskoördineerder vir kommunikasie kan hierdie samewerking bevorder.

5.6.2 Leemtes van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers

Deelnemers het verskeie leemtes in dienslewering aan adolessente van geskeide ouers opgelet. Die meeste deelnemers het 'n tekort aan gespesialiseerde dienste vir adolessente van geskeide ouers aangedui. Hierdie tekortkoming kan toegeskryf word aan maatskaplike werkers se hoë werkslading, gekombineer met beperkte bronne tot hulle beskikking in gesinsorgorganisasies. Verskeie deelnemers het die toeganklikheid tot dienste as 'n leemte geïdentifiseer. Deelnemers noem dat gesinne nie weet waar om hulp te ontvang nie. Daar is ook min beskikbare gratis of bekostigbare dienste wat op egskeiding fokus. Leemtes in kennis oor die lewensfase van adolessensie is ook as 'n struikelblok geïdentifiseer. Nie alle maatskaplike werkers besit hierdie vaardighede nie en verstaan nie noodwendig die lewensfase van adolessensie nie. Dus is daar 'n tekort aan kennis oor die lewensfase van adolessente. Voorts bestaan daar min navorsing aangaande egskeiding in die Suid-Afrikaanse konteks. Suid-Afrika is 'n land waar elkeen van die menige kulture hul eie sienings, uitdagings, stigmas en houdings teenoor egskeiding het. Die beskikbare navorsing is reeds beperk en is nie op die Suid-Afrikaanse konteks gemik nie met die gevolg dat die navorsing en bevindinge nie so maklik in Suid-Afrika toegepas kan word nie.

Die gevolgtrekking is dat:

- Daar verskeie leemtes in dienslewering aan adolessente van geskeide ouers bestaan, soos min toeganklike gespesialiseerde dienste, min kennis oor dienslewering aan adolessente asook min navorsing in die Suid-Afrikaanse konteks aangaande egskeiding.

Daar word **aanbeveel** dat:

- Meer befondsing aan gesinsorgorganisasies en organisasies wat gratis dienste lewer, beskikbaar gestel word sodat dienste meer toeganklik vir adolessente van geskeide ouers kan wees.
- Meer opleiding oor die lewensfase en uitdagings van adolessensie aan maatskaplike werkers in verskeie sektore gegee word.

- Meer maatskaplike werkers by skole aangestel word om te verseker dat dienste meer toeganklik aan adolessente kan wees.
- Meer navorsing gedoen moet word oor uitdagings van egskeiding asook die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers in die Suid-Afrikaanse konteks.

5.7 AANBEVELINGS VIR VERDERE NAVORSING

In die lig van die sienings van maatskaplike werkers oor dienslewering aan adolessente van geskeide ouers en die uitdagings wat egskeiding vir adolessente bied, die uitdagings wat met die lewensfase van adolessensie gepaard gaan, asook die uitdagings van dienslewering aan adolessente, word die voorstel gemaak dat meer navorsing oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers in die Suid-Afrikaanse konteks gedoen word. Sodanige navorsing moet die verskeidenheid Suid-Afrikaanse kulture in ag neem met inbegrip van elke kultuur se sienings oor egskeiding, dienslewering en adolessensie.

Egskeiding is nie 'n nuwe verskynsel nie, voorts sal dit ook nie verdwyn nie. Wat wel kan verander is ouers se benadering tot egskeiding. Daar word gevolglik ook voorgestel dat verdere navorsing gedoen word oor hoe om egskeiding te benader sodat uitdagings van egskeiding vir adolessente minder kan wees. Verdere navorsing kan selfs gedoen word oor maniere om egskeidings meer 'kindervriendelik' te maak.

Ten opsigte van uitdagings waarmee maatskaplike werkers in die loop van dienslewering te doen kry, kan navorsing gedoen word oor hoe om maatskaplike werkers in gesinsorgorganisasies (of organisasies wat gratis dienste lewer) te ondersteun en die nodige opleiding aan hulle te bied. Navorsing oor egskeidingskoördineerders in Suid-Afrika sal ook voordelig wees om die bevordering van alle betrokke partye in egskeiding te versterk.

Ten slotte, word aanbeveel dat meer navorsing oor bewusmakingsprogramme op skoolvlak vir kinders aangebied word wat op die bewusmaking van egskeiding fokus asook op faktore soos hoe gesonde verhoudings lyk, hoe konflik in verhoudings hanteer moet word, en hoe om emosionele intelligensie te bevorder. Sodoende kan adolessente bemagtig word om moontlike uitdagings in die toekoms te kan hanteer.

5.8 SAMEVATTING

Hierdie studie het oor maatskaplike werkers se sienings oor uitdagings ten opsigte van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers gegaan. Die navorser het, na aanleiding van 'n literatuur- en empiriese studie, die vierde doelwit van die studie bereik, naamlik om gevolgtrekkings en aanbevelings te maak oor maatskaplike werkers se sienings oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, welke gevolgtrekkings en aanbevelings in hierdie hoofstuk bespreek is.

BIBLIOGRAFIE

- Afifi, T. D., Huber, F. B. & Ohs, J. 2006. Parents' and adolescents' communication with each other about divorce-related stressors and its impact on their ability to cope positively with the divorce. *Journal of Divorce and Marriage*, 45(1/2):1-30.
- Ahiaoma, I. 2013. The Psycho-social effects of parental separation and divorce on adolescents: Implications for Counselling in Surulere Local Government Area of Lagos State. *International Journal of Psychology and Counselling*, 5(7):162-168.
- Ahmed, S. P., Bittencourt-Hewitt, A. & Sebastian, C. L. 2015. Neurocognitive bases of emotional regulation development in adolescence. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 15(1):11-25.
- Akanbi, M. I. 2014. Impact of divorce on academic performance of senior secondary students in Ilorin Metropolis, Kwara State. *International Journal or Research*, 1(8):90-96.
- Albert, D., Chein, J. & Steinberg, L. 2013. The teenage brain: peer influences on adolescent decision making. *Current Directions in Psychological Science*, 22(2):114-120.
- Alpaslan, N. & Schneck, R. 2012. Challenges related to working conditions experienced by social workers practising in rural areas. *Social Work Journal*, 48(4):400-419.
- Amanto, P. R. 2012. The consequences of divorce for adults and children: An update. Master's thesis, PA, USA: Pennsylvania State University.
- Anderson, J. 2014. The impact of family structure on the health of children: Effects of divorce. *The Linacre Quarterly*, 81(4):378-387.
- Arkes, J. 2013. The temporal effects of parental divorce on youth substance use. *Substance Use & Misuse*, 48(1):290-297.
- Babbie, E. 2016. *The practice of social research*. 14de Uitgawe. Boston, VSA: Cengage Learning.
- Barker, G. 2007. *Adolescents, social support and help-seeking behaviour. An international literature review and programme consultation with recommendations for action*. Wêreldgesondheidsorganisasie (WGO). [Intyds]. Beskikbaar by: <<https://apps.who.int/iris/handle/10665/43778>>

- Bastaitis, K., Pasteels, I. & Mortelmans, D. 2018. How do post-divorce paternal and maternal family trajectories relate to adolescents' subjective well-being? *Journal of Adolescence*, 64(1):98-108
- Becvar, R. J. & Becvar, D. S. 2018. *Systems Theory and Family Therapy*. 3de Uitgawe. Londen, Verenigde Koninkryk: Hamilton Books.
- Bennett, E. D., Le, K., Lindahl, K., Wharton, S. & Mak, T. W. 2017. Five out of the box techniques for encouraging teenagers to engage in counseling. *VISTAS Online: American Counseling Association*. [Intyds]. Beskikbaar: <<https://www.counseling.org/knowledge-center/vistas/by-subject2/vistas-children/docs/default-source/vistas/encouraging-teenagers>> [23 Junie 2021]
- Bitstaman, M. N., Jais, S. M., Jusoh, A. J., Rahman, A. M. A., Arif, M. A. S. M. & Razali, M. M. S. 2015. The effect of rebt structured counselling group towards the grief and depression among teenagers of divorced parents. *International Journal of Education and Research*, 3(4):113-122.
- Bless, C., Higson-Smith, C. & Kagee, A. 2011. *Fundamentals of Social Research Methods: An African Perspective*. 4de Uitgawe. Kaapstad: Juta & Maatskappy.
- Bojuwoye, O. & Akpan, O. 2009. Personal, familial and environmental perspective in children's reactions to parental divorce in South Africa. *Journal of Family Studies*, 15(1):260-273.
- Bonnie, R. J., Johnson, R. L., Chemmers, B. M. & Schuck J. 2013. *Reforming Juvenile Justice. A Developmental Approach*. Washington, DC: The National Academics Press.
- Botha, S. J. 2015. Exploring the needs of adolescents in divorced families in a South African Military Context. Ongepubliseerde Magister proefskrif: Potchefstroom: Noord-Wes Universiteit.
- Bowen, M. 1978. *Family Therapy in Clinical Practice*. New York: Aronson.
- Bowers, N. R. & Bowers, A. 2017. *Social Work Treatment: Interlocking Theoretical Approaches*. 6de Uitgawe. New York, NY: Oxford University Press.
- Braun, V. & Clack, V. 2013. *Successful Qualitative Research: A Practice Guide for Beginners*. Londen: SAGE.

- Bronfenbrenner, U. 1979. *The Ecology of Human Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Burns, A. & Dunlop, R. 2008. Parental divorce, personal characteristics and early adult intimate relationships. *Journal of Divorce and Remarriage*, 33(1-2):91-109.
- Cakar, F. S. & Savi, S. 2014. An exploratory study of adolescent's help-seeking sources. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 159(2014):610-614.
- Callard, A., Williams, J. & Skirton, H. 2012. Counseling adolescents and the challenges for genetic counselors. *Journal of Genetic Counseling*, 21(4):505-509.
- Cambridge Woordeboek*. 2018. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cohen, G. J. & Weitzman, C. C. 2016. Helping children and families deal with divorce and separation. *Paediatrics*, 138(6). [Intyds]. Beskikbaar: 138(6):e20163020. <<https://doi.org/10.1542/peds.2016-3020>> [21 Augustus 2020]
- Coleman, J. C. 2011. *Adolescence and Society*. 4de Uitgawe. Oos-Sussex, Engeland: Routledge.
- Corocetti, E. 2017. Identity dynamics in adolescence: Process, antecedents, and consequences. *European Journal of Development Psychology*, 15(1):11-23.
- Cross, J. C. & Fletcher, K. L. 2009. The challenge of adolescent crowd research: defining the crowd. *Journal of Youth and Adolescence*, 38:747-764.
- Damota. M. D. 2019. The effects of divorce on families' life. *Journal of Culture, Society and Development*, 46:6-11.
- De Vos, A. S., Strydom, H., Fouche, C. B. & Delpont, C. S. L. 2011. *Research at Grass Roots: For Social Sciences and Human Service Professions*. 4de Uitgawe. Pretoria: Van Schaik.
- Erikson, E. H. 1963. *Childhood and Society*. 2de Uitgawe. New York: Norton.
- Eyo, U. E. 2018. Divorce: Causes and effects on children. *Asian Journal of Humanities and Social Studies*, 6(8):172-177.
- Fouché C. B., Strydom H. & Roestenburg W. J. H. 2021. *Research at grass roots. for the social sciences and human services professions*. 5de Uitgawe. Braamfontein, Suid-Afrika: Van Schaik.

- Geldard, K., Geldard, D. & Foo, R. Y. 2016. *Counselling Adolescents: The Proactive Approach for Young People*. 4de Uitgawe. Londen, Engeland: SAGE.
- Goldenberg, H. & Goldenberg, I. 2008. *Family Therapy: An Overview*. 7de Uitgawe. Belmont, CA: Brooks/Cole Uitgewers.
- Goldenberg, I., Stanton, M. & Goldenberg, H. 2017. *Family Therapy: An Overview*. 9de Uitgawe. Kanada: Cengage Learning.
- Goldner, L. & Berenshtein-Dagan, T. 2016. Adolescents' true-self behaviour and adjustment: The role of family security and satisfaction of basic psychological needs. *Merrill-Palmer Quarterly*, 62(1) 48-73.
- Gravetter, F. J. & Forzano, L. B. 2009. *Research Methods for the Behavioural Sciences*. 3de Uitgawe. Belmont, VSA: Wadsworth Cengage Learning.
- Groenewald, E. M. 2013. Gestaltsterapie met die adolessent in 'n egskeidingsituasie: 'n Maatskaplike Werk perspektief. Ongepubliseerde Magister proefskrif: Pretoria: Universiteit van Pretoria
- Hadžikapetanović, H., Babić, T. & Bjelošević, E. 2016. Depression and intimate relationships of adolescents from divorced families. *Medicinski Glasnik*, 14(1):132-138. [Intyds].
Beskikbaar:
<<https://www.ljkzedo.ba/sites/default/files/Glasnik/MG26/05%20Hadzikapetanovic%20854%20A.pdf>> [15 Julie 2021].
- Hage, S. M. & Nosanow, M. 2000. Becoming stronger at broken places: A model for group work with young adults from divorced families. *The Journal for Specialist in Group Work*, 25(1):50-66.
- Hallberlin, J. 2015. Surviving the divorce: The power of the sibling relationship. Master's Thesis, Smith College School for Social Work. Northampton, Massachusetts.
- Healy, K. 2005. *Social Work Theories in Context: A Critical Introduction*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hesse-Biber, S. N. 2017. *The Practice of Qualitative Research: Engaging Students in the Research Process*. 3de Uitgawe. Thousand Oaks, CA: SAGE.

- Holborn, L. & Eddy, G. 2011. *First steps to healing the South African family*. Johannesburg: South African Institute of Race Relations. [Intyds]. Beskikbaar: <<https://irr.org.za/reports/occasional-reports/files/first-steps-to-healing-the-south-african-family-final-report-mar-2011.pdf>> [1 September 2021].
- Jensen, F. E. & Nutt, A. E. 2015. *The Teenage Brain. A neuroscientist's survival guide to raising adolescents and young adults*. Londen, Engeland: HarperCollins.
- Johnson C. 2015. A group intervention programme of adolescents of divorce. Ongepubliseerde Magister proefskrif. Pretoria: Universiteit van Suid-Afrika.
- Kalmijn, M. 2012. Long-term effects of divorce on parent-child relationships: Within-family comparisons of fathers and mothers. *European Sociological Review*, 29(5):888-898.
- Kazi, S. & Galanaki, E. 2020. Piagetian theory of cognitive development. In: S. Hupp & J. D. Jewell (Reds.), *Encyclopaedia of Child and Adolescent Development*. [Intyds]. Beskikbaar: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781119171492.wecad364>> [4 Augustus 2021].
- Konrad, K., Firk, C. & Uhlhaas, P. J. 2013. Brain development during adolescence: Neuroscientific insight into this developmental period. *Deutsches Ärzteblatt International*, 110(25):425-431.
- LaFontana, K. & Cillessen, A. H. N. 2010. Developmental changes in the priority of perceived status in childhood and adolescence. *Social Development*, 19(1):130-147. [Intyds]. Beskikbaar: <https://digitalcommons.sacredheart.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1023&context=psych_fac&httpsredir=1&referer=>> [7 September 2021]
- Landucci, N. 2008. The Impact of Divorce on Children: What School Counselors Need to Know. A Research Paper. University of Wisconsin-Stout.
- Lee, S. 2018. Removing the stigma of divorce: Happiness before and after remarriage. [Intyds]> Beskikbaar: <https://www.econstor.eu/handle/10419/178204>
- Lerner, R. M. & Steinberg, L. 2009. *Handbook of Adolescent Psychology*. 3de Uitgawe. Volume 1: Individual Bases of Adolescent Development. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.

- Lerner, R. M., Easterbrooks, M. A., Mistry, J. & Weiner, I. B. 2003. *Handbook of Psychology*. Volume 6: Developmental Psychology. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.
- Louw, D. & Louw, A. 2007. *Die Ontwikkeling van die Kind en die Adolescent*. Bloemfontein, Suid-Afrika: ABC Drukkers.
- Lubman, D. I., Cheetham, A., Jorm, A. F., Berridge, B. J., Wilson, C., Blee, F., McKay-Brown, L., Allen, N. & Proimos, J. 2017. Australian Adolescents' beliefs and help-seeking intentions towards peer experiencing symptoms of depression and alcohol misuse. *BMC Public Health*, 17:658. [Intyds]. Beskikbaar: <<https://bmcpublikehealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-017-4655-3#citeas>> [6 Junie 2021].
- Mackenzie, C. S., Gekoski, W. L. & Knox V. J. 2006. Age, gender and the underutilization of mental health services: The Influence of help-seeking attitudes. *Aging and Mental Health*, 10(6):574-582.
- Magner, A. K. 2016. *Impact of Divorce on Adolescent Development and Mental Health*. Master Thesis. Minnetonka: Adler Graduation School.
- Majzub, R. M. & Mansor, S. 2012. Perception and adjustment of adolescents towards divorce. *Procedia: Social and Behavioral Sciences*, 46(1):3530-3534.
- Makofane, M. D. & Mogoane, O. M. 2012. Adolescents' perspective on child-parent relationship following parental divorce: Suggestions for social work practice. *Social Work Journal*, 48(3):308-324.
- Marcell, A. V. & Halpern-Felsher, B. L. 2007. Adolescents; beliefs and preferred resources for help vary depending on the health issue. *Journal of Adolescent Health*, 41(1):61-68.
- Maslow, A. H. 1970. *Motivational and Personality*. 2de Weergawe. New York: Haper & Row.
- McHale, S. M., Updegraff, K. A. & Whiteman, S. D. 2012. Sibling relationships and influences in childhood and adolescence. *Journal of Marriage and Family*, 74(5):913-930.
- McLanahan, S., Tach, L. & Schneider, D. 2013. The causal effects of father absence. *Annual Review of Sociology*, 39(1):399-427.
- McLaughlin, C. & Holliday, C. 2014. *Therapy With Children and Young People: Integrative Counselling in Schools and other Settings*. Londen, England: SAGE.

- McLeod, S. A. 2018. Erik Erikson's stages of psychosocial development. *Simply psychology*. [Intyds]. Beskikbaar: <<https://www.simplypsychology.org/Erik-Erikson.html>> [26 Desember 2020].
- Meyer, W., Moore, C. & Viljoen, H. G. 2008. *Personology: From Individual to Ecosystem*. 4de Uitgawe. Sandton, Suid-Afrika: Heinemann Uitgewers.
- Mogaane, O. M. 2012. Experiences and challenges faced by adolescents from divorced families in the Waterberg District, Limpopo. Ongepubliseerde Magister proefskrif. Limpopo: Universiteit van Limpopo.
- Moghaddam, H. T., Bahreini, A., Abbasi, M. A., Fazli, F. & Saeidi, M. 2016. Adolescence health: The needs, problems and attention. *International Journal of Pediatrics*, 4(2):1423-1438. [Intyds]. Beskikbaar: <https://ijp.mums.ac.ir/article_6569.html> [3 Januarie 2021].
- Moon, M. 2011. The effects of divorce on children: Married and divorced parents' perspectives. *Journal of Divorce and Remarriage*, 52(5):344-349.
- Nam, S. K., Chu, H. J., Lee, M. K., Lee, J. H., Kim, N. & Lee, S. M. 2010. A meta-analysis of gender differences in attitudes towards seeking professional psychological help. *Journal of American College Health*, 59(2):110-116.
- Nhedzi, F. & Makofane, M. 2015. The experience of social workers in the provision of family reunification services. *Social Work/Maatskaplike Werk*, 50(3):354-378.
- Oleribe, O. O., Momoh, J., Uzochukwa, B. S. C., Mbofana, F., Adebisi, K., Barbera, T., Williams, R. & Taylor-Robinson, S. D. 2019. Identifying key challenges facing healthcare system in Africa and potential solutions. *International Journal of General Medicine*, 12(1)395-403.
- Perkins, D. F. & Borden, L. M. 2003. Positive behaviors, problem behaviors, and resiliency in adolescence. In: R. M. Lerner, M. A. Easterbrooks & J. Mistry (Eds.), *Handbook of Psychology: Developmental Psychology*, 6(1):373-394. [Intyds]. Beskikbaar: <<https://doi.org/10.1002/0471264385.wei0615>> [24 Mei 2019].
- Piaget, J. 1950. *The Psychology of Intelligence*. Londen, VK: Routledge & Kegan Paul.
- Pretorius, K. 2009. Support systems and coping strategies used by South African children of divorce. Ongepubliseerde Magister proefskrif: Stellenbosch: Universiteit van Stellenbosch.

- Republiek van Suid-Afrika. Kinderwet 38 van 2005. Pretoria: Staatsdrukkery.
- Republiek van Suid-Afrika. Wet op Egskeiding 70 van 1979. Pretoria: Staatsdrukkery.
- Republiek van Suid-Afrika. Wet op Maatskaplike Diensberoepe 110 van 1978. Pretoria: Staatsdrukkery.
- Richardson, S. & McCabe, M. P. 2001. Parental divorce during adolescence and adjustment in early adulthood. *Adolescence*, 36 (143):468-489.
- SACSSP. 2017. *South African Council for Social Service Professions*. [Intyds]. Beskikbaar: <<https://www.sacssp.co.za/Professionals>> [24 Oktober 2017].
- Scherf, K. S., Behrmann, M & Dahl, R. E. 2011. Facing changes and changing faces in adolescence: A new model for investigating adolescent-specific interactions between pubertal, brain and behavioral development. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 2(2):199-219.
- Seamark, D. & Gabriel, L. 2016. Barriers to support: a qualitative exploration into the help-seeking and avoidance factors of young adults. *British Journal of Guidance & Counselling*, 46(1):120-131.
- Sewpaul, V. 2005. A structural social justice approach to family policy: a critique of the draft south african family policy. *Social Work/Maatskaplike Werk*, 41(4):310-323.
- Shaw, I. & Holland, S. 2014. *Doing Qualitative Research in Social Work*. Londen: SAGE.
- Sheafor, B. W., Horejsi, C. R. & Horejsi, G. A. 2000. *Techniques and Guidelines for Social Work Practice*. 5de Weergawe. Montana, Verenigde State: Pearson.
- Sijtsema, J. J. & Lindenberg, S. M. 2018. Peer influence in the development of adolescent antisocial behaviour: Advances for dynamic social network studies. *Development Review*, 50(1):140-154.
- South African Law Commission. 2002. Project 110. Review of the Child Care Act. Report. Chapter 13: The protection of children caught up in the divorce / Separation of their parents. 192-197. [Intyds]. Beskikbaar: <https://www.justice.gov.za/salrc/reports/r_pr110_01_2002dec.pdf> [5 Mei 2020].
- Statistieke Suid-Afrika. 2019. Statistical Release P0307. *Marriages and Divorces*. Pretoria. Suid-Afrika. [Intyds]. Beskikbaar: <<http://www.statssa.gov.za/publications/P0307/P03072019.pdf>> [30 September 2021].

- Steinberg, L. & Morris, A. S. 2001. Adolescent development. *Annual Review of Psychology*, 52:83-110. [Intyds]. Beskikbaar: <<https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.83>> [3 November 2018].
- Subramaniam, S. D. R., Suamri, M. & Hkalid, N. M. D. 2020. Surviving the break-up: Teenagers' experience in maintaining wellness and well-being after parental divorce. *Asia Pacific Journal of Counselling and Psychotherapy*, 11(1):60-75.
- Supratman, L. P. 2020. A qualitative study of teenagers viewpoint in dealing with parents 'divorce in Indonesia. *Journal of Divorce and Remarriage*, 61(4):287-299.
- Swartz, L., De la Rey, C., Duncan, N. & Townsend, L. 2009. *Psychology - An Introduction*. 2de Uitgawe. Southern Africa: Oxford University Press.
- Teater, B. 2014. Social work practice from an ecological perspective. In: C. W. LeCroy (Red.), *Case Studies in Social Work Practice*. 3de Uitgawe. Belmont, USA: Brooks/Cole.
- Thadathil, A. & Sriram, S. 2019. Divorce, families and adolescents in India: A review of research. *Journal of Divorce and Remarriage*, 61(2):1-21.
- Turner, F. J. 2017. *Interlocking Theoretical Approaches*. 6de Uitgawe. New York, VSA: Oxford University Press.
- Ukpong, E. A. 2014. *Marriage and the Family among the Akwa Ibom People. Anthropological Perspectives*. Uyo: Impact Impression Enterprise.
- Uphold-Carrier, H. & Utz, R. 2012. Parental divorce among young and adult children: a long-term quantitative analysis of mental health and family solidarity. *Journal of Divorce and Remarriage*, 53(1):247-266.
- VanderValk, I., Spruijt, E., De Goede, M. & Meeus, W. 2005. Family structure and problem behavior of adolescents and young adults: A growth-curve study. *Journal of Youth and Adolescence*, 34(6):533-546.
- Vezzetti, V. C. 2016. New approaches to divorce with children: A problem of public health. *Health Psychology Open*, 3(2). [Intyds]. Beskikbaar: <<https://dx.doi.org/10.1177%2F2055102916678105>> [6 Augustus 2020].
- Vogel, D. L., Wade, N. G. & Hackler, A. H. 2007. Perceived public stigma and the willingness to seek counselling: The mediating roles of self-stigma and attitudes towards counselling. *Journal of Counselling Psychology*, 54(1):40-50.

- Von Bertalanffy, L. 1950. An Outline of General System Theory [The World View of Biology]. *The British Journal for the Philosophy of Science*, 1:134-165.
- Watts, J., Cockcroft, K. & Duncan, N. 2013. *Developmental Psychology*. 2de Uitgawe. Claremont, South Africa: Juta & Company.
- Weaver, J. M. & Schofield, T. J. 2015. Mediation and moderation of divorce effects on children's behavior problems. *Journal of Family Psychology*, 29(1):39-48.
- Whitten, K. M. & Burt, I. 2015. Utilizing creative expressive techniques and group counselling to improve adolescents of divorce social-relational capabilities. *Journal of Creativity in Mental Health*, 10(3):363-375.
- Yaacob, S. N., Idris, F. A & Wan, G. S. 2015. Parental attachment, coping efficacy and antisocial behaviour among adolescents from divorced family in Selangor, Malaysia. *Journal of Management Research*, 7(2):364-374.
- Yamuna, S. 2013. Counselling Adolescents. *Child and Adolescent Clinic*, 80(11):949-958.
- Young, K. 2016. *The adolescent brain – what all teens need to know*. [Intyds]. Beskikbaar: <https://www.heysigmund.com/the-adolescent-brain-what-they-need-to-know/> [20 Julie 2021].

BYLAE 1:
SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD AFRIKAANS

SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD
UNIVERSITEIT STELLENBOSCH
DEPARTEMENT MAATSKAPLIKE WERK
Navorsers: A Slazus

MAATSKAPLIKE WERKERS SE SIENING OOR DIE UITDAGINGS VAN
DIENSLEWERING AAN ADOLESSENTE VAN GESKEIDE OUEERS.

1. IDENTIFISERENDE BESONDERHEDE VAN DIE DEELNEMER:

1.1 Wat is die naam van die organisasie(s) waar u tans dienste lewer?

1.2 Wat is u kwalifikasie(s)?

Kwalifikasie	Dui aan met 'n X
Diploma in Maatskaplike Werk	
B. in Maatskaplike Werk (4 jaar graad)	
B.A. in Maatskaplike Werk (3 jaar)	
B. A. In Maatskaplike Werk (4 jaar)	
B. A. Maatskaplike Werk Honneurs	
M.A. Maatskaplike Werk	
D. Phil Maatskaplike Werk	
Ander:	

1.3 Hoeveel jaar ervaring het u as maatskaplike werker?

Tydperk	Dui aan met 'n X
2-3 Jaar	
4-6 jaar	
7 -10 jaar	
Meer as 10 jaar	

1.4 Hoe lank lewer u dienste aan adolessente van geskeide ouers?

2. SIENING OOR DIE LEWENSFASE, ONTWIKKELING EN BEHOEFTE VAN ADOLESSENTE

2.1 Wat, na u mening, is die belangrikste veranderinge wat adolessente tydens die lewensfase van adolessensie deurgaan?

3. UITDAGINGS VAN ADOLESSENTE VAN GESKEIDE OUERS

Wat is die uitdagings wat adolessente van geskeide ouers ervaar ten opsigte van die volgende aspekte:

3.1 Uitdagings in verband met die gesinstruktuur? (Ouer-kind verhouding, Ouer-ouer verhouding, sibbe verhouding)

3.2 Impak van egskeiding op adolessent se sosiale verhoudings (verhouding met portuurgroep ens.)

3.3 Skolastiese impak van egskeiding (Bywoning, skolastiese vordering, akademie, sosiale verwagtinge bv. oueraande?)

4. UITDAGINGS VAN DIENSLEWERING AAN ADOLESSENTE VAN GESKEIDE OUERS

As gevolg van die unieke lewensfase van adolessensie kan dienslewering aan adolessente nie dieselfde benader word as dienslewering aan volwassenes of kinders nie en moet dus tot die adolessent self aangepas word.

4.1 Beskryf die dienste wat u aan adolessente van geskeide ouers lewer. Is dit anders as dienste aan volwassenes en jonger kinders?

4.2 Wat was die drie grootste uitdagings wat u ervaar het tydens dienslewering aan adolessente? Hoe het u hierdie uitdagings hanteer?

4.3 Watse faktore, in u mening, kan 'n uitdaging wees vir die adolessent se **gewilligheid** om professionele hulp te soek/aanvaar?

5. DIENSTE WAT GELEWER KAN WORD OM DIE UITDAGINGS WAT EGSKEIDING VIR PARTYE INHOU TE VERMINDER

5.1 Watse dienste kan deur maatskaplike werkers gelever word om die uitdagings wat egskeiding vir die betrokke partye inhou, te verminder?

5.2 In u mening, wat is die leemtes wat ontstaan aangaande dienslewering aan adolessente van egskeiding?

5.3 Wat kan gedoen word om hierdie leemtes aan te spreek?

**BYLAE 2:
SEMI-GESTRUKTUREERDE ONDERHOUD ENGELS**

SEMI-STRUCTURED INTERVIEW

**STELLENBOSCH UNIVERSITY
DEPARTEMENT OF SOCIAL WORK
Researcher: A Slazus**

The view of Social Workers on Challenges of Rendering Service to Adolescents of Divorced Parents

1. IDENTIFYING DETAILS OF THE PARTICIPANT:

1.1 What is the name of the organisation you are rendering services to?

1.2 Indicate what qualification you received in Social work.

Qualification	Mark with a X
Diploma in Social Work	
B. in Social Work (4 year degree)	
B.A. in Social Work (3 year degree)	
B. A. In Social Work (4 year degree)	
B.A. Social Work Honours	
M.A Social Work	
D.Phil Social Work	
Other:	

1.3 How many years have you been practicing as a social worker?

Time in years	Mark with a X
2-3 years	
4-6 years	
7 -10 years	
More than 10 years	

1.4 How many years of experience do you have rendering service to adolescents of divorced parents?

2. VIEW OF THE LIFE PHASE, DEVELOPMENT AND NEEDS OF ADOLESCENTS.

2.1 What, in your opinion is the most important changes that adolescents go through during the life phase of adolescence?

3. CHALLENGES FOR ADOLESCENTS OF DIVORCED PARENTS.

What are the challenges adolescents of divorced parents face regarding these following aspects:

3.1 Challenges regarding the family structure? (parent-child relationship, parent-parent relationship and siblings relationship)

3.2 Impact of divorce on adolescents' social relationships (relationships with peers etc.)

3.3 Scholastic challenges of divorce (attendance, academical performance, and social expectations e.g. parent evenings)

4. CHALLENGES OF RENDERING SERVICES TO ADOLESCENTS OF DIVORCED PARENTS.

Due to the unique life phase of adolescence, services needs to be tailored to each adolescent and can not be the approached in the same way as rendering services to children or adults.

4.1 Describe the services you render to adolescents. Is this different from services you render to adults and/or younger children?

4.2 What was the three biggest challenges you experienced rendering services to adolescence? How did you deal with these challenges?

4.3 What factors, in your opinion, can be a challenge for adolescents' willingness to accept or look for professional help?

5. SERVICES THAT CAN BE RENDERED TO REDUCE THE CHALLENGES OF DIVORCE FOR ALL PARTIES.

5.1 What services can be rendered by social workers to reduce the challenges of divorce for all parties?

5.2 In your opinion, what are the existing gaps in rendering services to adolescents of divorced parents?

5.3 What can be done to address these gaps?

BYLAE 3: INGELIGTE TOESTEMMING: AFRIKAANS

INWILLIGING OM DEEL TE NEEM AAN NAVORSING

Siening van Maatskaplike Werkers oor die Uitdagings van Dienslewering aan Adolessente van Geskeide Ouers.

U word gevra om deel te neem aan 'n navorsingstudie wat uitgevoer sal word deur Almarie Slazus, 'n Magisterstudent, van die Departement Maatskaplike Werk aan die Universiteit Stellenbosch. Resultate wat deur die studie ingesamel word, sal saamgevat word en deel vorm van 'n tesis. U is as moontlike deelnemer aan die studie geïdentifiseer, omdat u oor die professionele kennis en ervaring beskik wat vir die navorser inligting kan bied oor die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers. Deur deel te neem aan die studie sal dit die navorser in staat stel om die studie in-diepte te voltooi en lesers meer inligting bied aangaande die uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers.

1. DOEL VAN DIE STUDIE

Die doel van die studie is om 'n begrip te ontwikkel oor die moontlike uitdagings wat dienslewering aan adolessente van geskeide ouers inhou. Hierdie inligting kan maatskaplike werkers help om met die kennis meer effektiewe ondersteuning wat die spesifieke uitdagings dienslewering aan adolessente van geskeide ouers, te implementeer.

2. PROSEDURES

Indien u inwillig om aan die studie deel te neem, verlang ons die volgende van u:

2.1 Semi-struktureerde onderhoude

'n Semi-struktureerde onderhoud gaan gebruik word om te verseker dat inligting ten opsigte van uitdagings van dienslewering aan adolessente van egskeiding inhou, vertroulik ingesamel word. 'n Eenmalig onderhoud gaan gevoer word oor die uitdagings wat dienslewering aan adolessente van egskeiding inhou. Hierdie onderhoude sal gevoer word deur gebruik te maak van aanlyn virtuele kommunikasie programme soos bv. Skype of Zoom. Tydens hierdie onderhoud gaan daar 'n onderhoudskedule [vraelys] voltooi word wat oop- en geslote vrae insluit. Hierdie vrae gaan handel oor die lewensfase van adolessensie, die uitdagings wat geskeide ouers vir

adolescente asook die uitdagings van dienslewering vir adolessente van geskeide ouers. Die onderhoude sal met 'n bandopnemer opgeneem word en daarna in direkte woorde (verbatim) uitgetik word as 'n transkripsie wat kwalitatiewe inligting bevat. Geen persoonlike inligting van die deelnemer sal bekend gemaak word met die voltooiing van die studie nie.

2.2 Analisering van data

Data wat deur die semi-gestruktureerde onderhoude ingesamel word, sal volgens temas wat in kwalitatiewe vorm voorkom, analiseer word. Die bevindinge wat in die onderhoude verkry is, sal dus tydens die analisering van data verduidelik word. Volgens die inligting sal daar gevolgtrekkings en aanbevelings rondom die studie en die uitvoering daarvan, gemaak word.

2.3 Die rol van die deelnemer

Die navorser sal vrae aan die deelnemer stel aangaande adolessensie en die uitdagings wat egskieding vir adolessente inhou. Onderhoude sal ongeveer 30 tot 45 minute lank duur. Onderhoude gaan in die Wes-Kaapse metropool en omliggende omgewings soos Overberg-, Helderberg- en Drakensteindistrik plaasvind met maatskaplike werkers wie dienste lewer aan adolessente van egskieding.

3. MOONTLIKE RISIKO'S EN ONGEMAKLIKHEID

Daar is geen risiko's of ongemaklikheid aan die studie verbonde wat die navorser kan voorsien nie. As daar enige ongerief of onsekerheid ervaar word, kan dit enige tyd met die navorser bespreek word.

4. MOONTLIKE VOORDELE VIR PROEFPERSONE EN/OF VIR DIE SAMELEWING

Die resultate kan geraadpleeg word deur maatskaplike werkers om 'n beter begrip te ontwikkel oor die moontlike uitdagings van dienslewering aan adolessente van geskeide ouers inhou. Hierdie inligting kan maatskaplike werkers help om 'n meer in-diepte siening en realistiese oorsig van die onderwerpe verkry met die doel om hierdie adolessente in hulle situasie beter te begryp.

5. VERGOEDING VIR DEELNAME

Geen vergoeding sal vir die deelnemers van hierdie studie toegedien word nie.

6. VERTROULIKHEID

Enige inligting wat deur middel van die navorsing verkry word en wat met u in verband gebring kan word, sal vertroulik bly en slegs met u toestemming bekend gemaak word of soos deur die wet vereis. Vertroulikheid sal gehandhaaf word deur middel van 'n koderingstelsel. Die koderingstelsel behels dat elke onderhoudskedule 'n nommer sal ontvang. U persoonlike inligting word dus konfidensieel gehou deur die koderingstelsel waar u bekend sal staan as deelnemer nommer een, twee, drie, ensovoorts. Elke onderhoudskedule sal alleenlik deur die navorser hanteer, geanaliseer en verwerk word. Inligting sal in 'n geslote kabinet waar tot slegs die navorser toegang het, gestoor word, in die navorser se kantoor. Inligting wat op die skootrekenaar gestoor word, sal beveilig word met 'n wagwoord wat slegs aan die navorser bekend is en sal ook in Microsoft Cloud gestoor word.

Inligting wat opgeneem word, sal verwys na u as deelnemer een, twee of drie. U naam sal onder geen omstandighede bekend gemaak word nie. Tydens publiserings van die resultate sal geen persoonlike inligting bekend gemaak word nie. Nadat die opname die doel vir studie bereik sal dit uitgewis word.

Die studie gaan gepubliseer word deur Universiteit Stellenbosch as deel van die Meesters program van die Departement Maatskaplike Werk en sal beskikbaar wees op die Universiteit se webwerf.

7. DEELNAME EN ONTTREKKING

Deelname aan die studie is vrywillig, dus kan U self besluit of u aan die studie wil deelneem of nie. Indien u inwillig om aan die studie deel te neem, kan u enige tyd onttrek sonder enige nadelige gevolge. U het ook die reg om te weier om op bepaalde vrae te antwoord, maar steeds aan die studie deelneem. Die navorser kan u aan die studie onttrek indien omstandighede dit noodsaaklik maak.

8. IDENTIFIKASIE VAN ONDERSOEKERS

Indien u enige vrae of besorgdheid omtrent die navorsing het, staan dit u vry om in verbinding te tree met my Almarie Slazus per e-pos: almarieslazus@gmail.com of telefonies: 076 189 5186. U kan ook Dr. Marianne Strydom (studieleier) van die Departement van Maatskaplike Werk by die Universiteit Stellenbosch, in verbintenis tree per telefoonnommer: 021 808 2070 op per e-pos: mstrydom@sun.ac.za.

9. REGTE VAN PROEFPERSONE

U, as deelnemer het die reg om enige tyd u inwilliging terugtrek en u deelname beëindig, sonder enige nadelige gevolge vir u. Deur deel te neem aan die navorsing doen u geensins afstand van enige wetlike regte, eise of regsmiddel nie. Indien u vrae het oor u regte as proefpersoon by navorsing, skakel met Me. Maléne Fouché [mfouche@sun.ac.za; 021 808 4622] van die Afdeling Navorsingsontwikkeling, Universiteit Stellenbosch

VERKLARING REGSVERTEENWOORDIGER	DEUR	PROEFPERSOON	OF	SY/HAAR
--	-------------	---------------------	-----------	----------------

Die bostaande inligting is aan my, _____, gegee en verduidelik deur Almarie Slazus in Afrikaans en ek is dié taal magtig of dit is bevredigend vir my vertaal. Ek is die geleentheid gebied om vrae te stel en my vrae is tot my bevrediging beantwoord.

Ek gee hiermee my toestemming om as deelnemer aan hierdie studie deel te neem. 'n Afskrif van hierdie vorm is aan my gegee.

Naam van proefpersoon/deelnemer

Naam van regsverteenvoordiger (indien van toepassing)

Handtekening van proefpersoon/deelnemer of regsverteenvoordiger

Datum

VERKLARING DEUR NAVORSER

Ek verklaar dat ek die inligting in hierdie dokument vervat verduidelik het aan _____ Hy/sy is aangemoedig en genoeg tyd gegee om vrae aan my te stel. Dié gesprek is in Afrikaans gevoer en geen vertaler is gebruik nie.

Handtekening van navorser

Datum

BYLAE 4: INGELIGTE TOESTEMMING: ENGELS

CONSENT TO PARTICIPATE IN RESEARCH

The view of Social Workers on Challenges of Rendering Service to Adolescents of Divorced Parents

You are asked to participate in a research study conducted by Almarie Slazus, a Master's degree student in Social Work from the Social Work Department at the University of Stellenbosch. The research results will contribute towards a research thesis. You have been identified as a possible participant for this study, because you are in a professional capacity with the experience and knowledge concerning the challenges of service delivery for adolescence of divorced parents. With the participation of the study you will allow the researcher to complete an in-depth study in order to inform the readers of the challenges of service delivery to the complex life phase of adolescents.

1. PURPOSE OF THE STUDY

The aim of this study is to increase awareness of the challenge that rendering service have for adolescence of divorced parents. This information will help social workers to render more effective services to adolescence in general, but with the focus on adolescence of divorce.

2. PROCEDURES

If you volunteer to participate in this study, we ask the following of you:

2.1 A semi-structured interview

A semi structured interview will be utilized to gather information confidentially regarding challenges of divorce on adolescents. A once off interview will be organised. This interview will take place by using virtual communication programmes such as Skype or Zoom. During this interview participants will be ask to complete an interview schedule (questionnaire) which consist out of open and close questions regarding the life phase of adolescence, the challenges that divorce entail for adolescents as well as the challenges of service delivery to adolescence.

During this interview answers will be recorded on a voice recorder and documented verbatim. No personal details will be made available with the completion of this study.

2.2 Analysing data

Data collected from the semi-structured interview will be analysed according to themes divided into qualitative information. The data will be explained during the process and afterwards the conclusions and recommendations will be made.

2.3 The role of the respondent

During the semi-structured interview the researcher will ask the respondents questions concerning the challenge adolescents of divorce face. The duration of the interview will be 30 -45 minutes depending on the respondent's answers. The researcher will conduct the interviews around the Western-Cape metropole and surrounding areas including Overberg, Drakenstein and Helderberg with social worker who provides services to adolescence of divorce. Interviews will be conducted according to the participants' time schedule and will not interfere with the participants' working hours. Participants' involvement will be in their personal professional capacity. The focus, therefore, is not on the specific services provided by the organization, but on the attitudes of participants about the challenges of service delivery to adolescents of divorced parents.

3. POTENTIAL RISKS AND DISCOMFORTS

The study is considered a low risk study as participants (social workers) are not impaired by the collection of information. There are no risks or discomforts connected to this study that the researcher predict. Any uncertainties on any of the aspects of the schedule you may experience during the interview can be discussed and clarified at any time.

4. POTENTIAL BENEFITS TO SUBJECTS AND / OR TO SOCIETY

The results of this study can be consulted by social workers to develop a better understanding of the challenges of divorce for adolescents as well as the challenges of service delivery to adolescents of divorce. This can help social workers to form a better understanding of service delivery to adolescents as well as develop a better understanding of the complexity of adolescence's life phase and the challenges it poses to individuals. Social workers can therefore gain an in-depth view and realistic overview of the challenges of service delivery to divorced adolescents, with the aim of providing effective support to divorced adolescents.

5. PAYMENT FOR PARTICIPATION

No payment in any form will be received for participating in this study.

6. CONFIDENTIALITY

Any information that is obtained in connection with this study and that can be identified with you will remain confidential and will be disclosed only with your permission or as required by law. Confidentiality will be maintained by means of coding where each questionnaire is numbered. Thus all personal information will be confidential and respondents will be referred to as respondent one, two, three, etcetera. All questionnaires will be managed, analysed and processed by the researcher and will be kept in a locked filing cabinet in the office of the researcher, which is only accessible by the researcher. Information stored on the laptop of the researcher will be secured with a password, known only to the researcher and will be stored in Microsoft Cloud.

The audio recording will be kept safe and it will be in the researcher's possession at all times. Respondents will also be referred to as respondent one, two, three, etcetera. The audio recording will be deleted once it has been used for the purpose of the study.

The study will be published by Stellenbosch University as part of the Master's program of the Department of Social Work and will also be available on the University's Library website for readers to view.

7. PARTICIPATION AND WITHDRAWAL

Participation in the study is voluntary and you can decide whether you would like to participate. If you volunteer to be in this study, you may withdraw at any time without consequences of any kind. You may also refuse to answer any questions you don't want to answer and still remain in the study. The researcher may withdraw you from this research if circumstances arise which warrant doing so,

8. IDENTIFICATION OF RESEARCHER

If you have any questions or concerns about the research, please feel free to contact me, Almarie Slazus via email almarieslazus@gmail.com or via telephone: 076 189 5186. You can also contact Dr. Marianne Strydom (Supervisor), Department of Social Work, University of Stellenbosch Tel. 021 808 2070 E-mail: mstrydom@sun.ac.za

9. RIGHTS OF RESEARCH SUBJECTS

You may withdraw your consent at any time and discontinue participation without penalty. You are not waiving any legal claims, rights or remedies because of your participation in this research study. If you have questions regarding your rights as a research subject, contact Ms Maléne Fouché [mfouche@sun.ac.za; 021 808 4622] at the Division for Research Development.

DECLARATION OF PARTICIPANT

The information above was described to me, _____ the participant by Almarie Slazus in English and the participant is in command of this language or it was satisfactorily translated to her. The participant was given the opportunity to ask questions and these questions were answered to her satisfaction.

I hereby consent voluntarily to participate in this study.

Name of Participant

Signature of Participant

Date

DECLARATION OF RESEARCHER

I declare that I explained the information given in this document to _____. She/he was encouraged and given ample time to ask me any questions. This conversation was conducted in English and no translator was used.

BYLAE 5: ONAFHANKLIKE KODEERDER VERKLARING

ONAFHANKLIKE KODEERDER VERKLARING

Hiermee word verklaar dat ek, Lejeanne Nel deur Almarie Slazus (die navorser) se semi-gestruktureerde onderhoude gelees het en dat my bevindings ooreenstem met die temas, subtemas en kategorieë soos deur die empiriese studie voorgestel word.

LN

Handtekening

11/10/2021

Datum

BYLAE 6: ETIESE KLARING

NOTICE OF APPROVAL

REC: Social, Behavioural and Education Research (SBER) - Initial Application Form

17 June 2019

Project number: 9168

Project Title: MAATSKAPLIKE WERKERS SE SIENINGS OOR.DIE UITDAGINGS VAN DIENSLEWERING AAN ADOLESSENTE VAN GESKEIDE OUIERS

Dear Miss Almarie Stamm

Your REC: Social, Behavioural and Education Research (SBER) - Initial Application Form submitted on 12 June 2019 was reviewed and approved by the REC: Humanities.

Please note the following for your approved submission:

Ethics approval period:

Protocol approval date (Humanities)	Protocol expiration date (Humanities)
17 June 2019	16 June 2022

GENERAL COMMENTS:

Please take note of the General Investigator Responsibilities attached to this letter. You may commence with your research after complying fully with these guidelines.

If the researcher deviates in any way from the proposal approved by the REC: Humanities, the researcher must notify the REC of these changes.

Please use your SU project number (9168) on any documents or correspondence with the REC concerning your project.

Please note that the REC has the prerogative and authority to ask further questions, seek additional information, require further modifications, or monitor the conduct of your research and the consent process.

FOR CONTINUATION OF PROJECTS AFTER REC APPROVAL PERIOD

Please note that a progress report should be submitted to the Research Ethics Committee: Humanities before the approval period has expired if a continuation of ethics approval is required. The Committee will then consider the continuation of the project for a further year (if necessary)

Included Documents:

Document Type	File Name	Date	Version
Informed Consent Form	INGELJOTE TOESTEMMING	06/02/2019	
Default	2019-SLAZUS-NAVORSINGSVOORSTEL-FINAAL (1) (2)	29/05/2019	
Default	Semi gestruktureerde finale	29/05/2019	
Default	Verandering aanvaarde etiese klaring	29/05/2019	
Research Protocol/Proposal	2019-SLAZUS-NAVORSINGS VOORSTEL-FINAAL 11 Junie	11/06/2019	11/06/2019
Data collection tool	Tennis vir Semi-gestruktureerde ondersoek	11/06/2019	11/06/2019
Default	DESC REPORT	11/06/2019	11/06/2019

If you have any questions or need further help, please contact the REC office at cgraham@sun.ac.za.

Sincerely,

Clarissa Graham

REC Coordinator: Research Ethics Committee: Human Research (Humanities)

National Health Research Ethics Committee (NHREC) registration number: REC-050411-032.
The Research Ethics Committee: Humanities complies with the SA National Health Act No.61 2003 as it pertains to health research. In addition, this committee abides by the ethical norms and principles for research established by the Declaration of Helsinki (2013) and the Department of Health Guidelines for Ethical Research: Principles Structures and Processes (2nd Ed.) 2015. Annually a number of projects may be selected randomly for an external audit.

Investigator Responsibilities

Protection of Human Research Participants

Some of the general responsibilities investigators have when conducting research involving human participants are listed below:

1. Conducting the Research. You are responsible for making sure that the research is conducted according to the REC approved research protocol. You are also responsible for the actions of all your co-investigators and research staff involved with this research. You must also ensure that the research is conducted within the standards of your field of research.

2. Participant Enrollment. You may not recruit or enroll participants prior to the REC approval date or after the expiration date of REC approval. All recruitment materials for any form of media must be approved by the REC prior to their use.

3. Informed Consent. You are responsible for obtaining and documenting effective informed consent using **only** the REC-approved consent documents/process, and for ensuring that no human participants are involved in research prior to obtaining their informed consent. Please give all participants copies of the signed informed consent documents. Keep the originals in your secured research files for at least five (5) years.

4. Continuing Review. The REC must review and approve all REC-approved research proposals at intervals appropriate to the degree of risk but not less than once per year. There is **no grace period**. Prior to the date on which the REC approval of the research expires, it is **your responsibility to submit the progress report in a timely fashion to ensure a lapse in REC approval does not occur**. If REC approval of your research lapses, you must stop new participant enrollment, and contact the REC office immediately.

5. Amendments and Changes. If you wish to amend or change any aspect of your research (such as research design, interventions or procedures, participant population, informed consent document, instruments, surveys or recruiting material), you must submit the amendment to the REC for review using the current Amendment Form. You **may not initiate any amendments or changes to your research without first obtaining written REC review and approval**. The **only exception** is when it is necessary to eliminate apparent immediate hazards to participants and the REC should be immediately informed of this necessity.

6. Adverse or Unanticipated Events. Any serious adverse events, participant complaints, and all unanticipated problems that involve risks to participants or others, as well as any research related injuries, occurring at this institution or at other performance sites must be reported to Malene Fouche within five (5) days of discovery of the incident. You must also report any instances of serious or continuing problems, or non-compliance with the REC's requirements for protecting human research participants. The only exception to this policy is that the death of a research participant must be reported in accordance with the Stellenbosch University Research Ethics Committee Standard Operating Procedures. All reportable events should be submitted to the REC using the Serious Adverse Event Report Form.

7. Research Record Keeping. You must keep the following research related records, at a minimum, in a secure location for a minimum of five years: the REC approved research proposal and all amendments; all informed consent documents; recruiting materials; continuing review reports; adverse or unanticipated events; and all correspondence from the REC.

8. Provision of Counselling or emergency support. When a dedicated counsellor or psychologist provides support to a participant without prior REC review and approval, to the extent permitted by law, such activities will not be recognized as research nor the data used in support of research. Such cases should be indicated in the progress report or final report.

9. Final reports. When you have completed (no further participant enrollment, interactions or interventions) or stopped work on your research, you must submit a Final Report to the REC.

10. On-Site Evaluations, Inspections, or Audits. If you are notified that your research will be reviewed or audited by the sponsor or any other external agency or any internal group, you must inform the REC immediately of the impending audit/evaluation.

BYLAE 7: AANGEPASTE ETIESE KLARING

NOTICE OF APPROVAL

REC: SBER - Amendment Form

19 May 2020

Project number: 9168

Project Title: MAATSKAPLIKE WERKERS SE SIENINGS OOR DIE UITDAGINGS VAN DIENSLIEWERING AAN ADOLESSENTE VAN GESKEIDE OUIERS

Dear Miss Almarie Slanus

Your REC: SBER - Amendment Form submitted on 11 May 2020 was reviewed and approved by the REC: Social, Behavioural and Education Research (REC: SBE).

Please note below expiration date of this approved submission:

Ethics approval period:

Protocol approval date (Humanities)	Protocol expiration date (Humanities)
17 June 2019	16 June 2022

GENERAL COMMENTS:

1. SUSPENSION OF PHYSICAL CONTACT RESEARCH ACTIVITIES AT SU

There is a postponement of all physical contact research activities at Stellenbosch University, apart from research that can be conducted remotely/online and requires no human contact, and research in those areas specifically acknowledged as essential services by the South African government under the presidential regulations related to COVID-19 (e.g. clinical studies).

Remote (desktop-based/online) research activities, online analyses of existing data, and the writing up of research results are strongly encouraged in all SU research environments.

Please read the REC notice for suspension of physical contact research during the COVID-19 pandemic: <http://www.sun.ac.za/english/research-innovation/Research-Development/sbecovid-19>

If you are required to amend your research methods due to this suspension, please submit an amendment to the REC: SBE as soon as possible. The instructions on how to submit an amendment to the REC can be found on this webpage: [\[instructions\]](#), or you can contact the REC Helpdesk for instructions on how to submit an amendment: applyethics@sun.ac.za.

INVESTIGATOR RESPONSIBILITIES

Please take note of the General Investigator Responsibilities attached to this letter. You may commence with your research after complying fully with these guidelines.

If the researcher deviates in any way from the proposal approved by the REC: SBE, the researcher must notify the REC of these changes.

Please use your SU project number (9168) on any documents or correspondence with the REC concerning your project.

Please note that the REC has the prerogative and authority to ask further questions, seek additional information, require further modifications, or monitor the conduct of your research and the consent process.

CONTINUATION OF PROJECTS AFTER REC APPROVAL PERIOD

You are required to submit a progress report to the REC: SBE before the approval period has expired if a continuation of ethics approval is required. The Committee will then consider the continuation of the project for a further year (if necessary).

Once you have completed your research, you are required to submit a final report to the REC: SBE for review.

Included Documents:

Document Type	File Name	Date	Version
Informed Consent Form	2020- SLAZUS INGELIGTE TOESTEMMING	08/05/2020	2

If you have any questions or need further help, please contact the REC office at cgraham@sun.ac.za.

Sincerely,

Clarissa Graham

REC Coordinator: Research Ethics Committee: Social, Behavioral and Education Research

National Health Research Ethics Committee (NHREC) registration number: REC-050411-032.
The Research Ethics Committee: Social, Behavioural and Education Research complies with the SA National Health Act No.61 2003 as it pertains to health research. In addition, this committee abides by the ethical norms and principles for research established by the Declaration of Helsinki (2013) and the Department of Health Guidelines for Ethical Research: Principles Structures and Processes (2nd Ed.) 2015. Annually a number of projects may be selected randomly for an external audit.